

Karel Straka, Tomáš Kykal

**ČESKOSLOVENSKÁ
ARMÁDA V LETECH
BUDOVNÍ A STABILIZACE**

1918–1932

Ministerstvo obrany České republiky
Praha 2013

Úvodem

Novodobý československý stát vzešel z příznivého souladu národních aspirací českého a slovenského národa s válečnými cíli rozhodujících mocností vítězné koalice států Dohody. Získaná samostatnost byl vrchol a zároveň i počátek. Státotvorná etnická společenství se sžívala se skutečností, že poprvé ve svých moderních dějinách musejí hájit získanou nezávislost svými vlastními silami. A nejen to. Téměř současně se nový stát stal součástí velmocenských konceptů, z nichž pro něj plynula objektivně četná pozitiva. Zároveň ovšem šlo o vlivy, jež mu nebyly vždy a za všech okolností vlastní a které na něj kladly značné nároky. Od počátku se zabezpečoval politicko-diplomaticky, ale skutečně obstát mohl pouze s vlastní armádou, která by byla schopna uvedeným nárokům dostát. Znásobovaly je též vlastní priority a zájmy strategického rozsahu. V československých poměrech zaujímal mimořádnou důležitost psychologická stránka. Byl to vztah společnosti nově budovaného státu k otázce existence, charakteru a budoucnosti armády. Šlo o politický problém. Celé období od vzniku republiky až do první poloviny 30. let nebylo pro armádu vůbec příznivé. Neustále se potýkala se závažně omezujícími a negativními podmínkami pro svou existenci. Jejich původ a povaha byly různorodé. Dělo se tak i přesto, že na počátku opakovaně prodělala reálné válečné nasazení při zabezpečení vlastního území a proti cizí agresi.

Pojetí této práce vychází z nutnosti poznat a pochopit objektivní místo, jaké nový stát zaujímal na vojensko-strategické mapě Evropy. To je také její cíl. Jeho naplnění je zde chápáno jako brána k bližšímu rozpracování vnitřních podrobností vývoje armády. V komparaci s ostatními zeměmi tato metoda vyniká s nebývalým akcentem a závažností. Z toho důvodu těžiště tvoří hledání odpovědi na otázku, jak se ve složitých letech 1918–1932 vyvíjelo vojenské strategické plánování. V něm se zrcadlí složitost vztahů mezi teoretickými záměry a reálnými možnostmi armády v politických podmínkách a ekonomických limitech. Projevuje se v něm též rozpornost mezi vlastními československými názory a zájmy spojenců. Bázi a východisko k tomu nutně reprezentuje obraz vzniku a budování armády v kontextu zrodu státu. První zakladatelská léta 1918–1919 jsou z toho důvodu analyzována s větší mírou detailního pohledu než pozdější období, v němž jsou naproti tomu podstatně celkové dlouhodobě působící tendence. Tyto dva metodické postupy se nevyklučují. Respektují se, navazují na sebe a doplňují se. V neposlední řadě uznávají jedinečnost počátků státu a armády.

Léta od vzniku republiky do počátku 30. let nepatří k prioritám české historiografie, zaměřené na vojenskou historii. O to větší závažnost má zvolený autorský přístup. Od vydání posledních prací, jež vykročily k ucelenějšímu syntetickému zpracování, uplynulo s výjimkou některých encyklopedicky pojatých prací již více než čtvrt století. A právě to je o důvod víc, proč strategické možnosti Československa musely být podrobeny další a v nových podmínkách po roce 1989 ve své podstatě i nové analýze. Tolik potřebný globálnější nadhled byl umožněn též podstatným rozšířením informační základny o původní prameny zahraniční provenience. V této souvislosti Vojenský historický ústav (VHÚ) Praha uskutečnil ve Francii nejprve v 90. letech a pak nově po roce 2007 ucelený výzkum původní dokumentace Francouzské vojenské mise z celého období její existence mezi léty 1919–1938. Takto získané poznatky zásadně napomáhají objektivizovat poznání ze studia zdrojů, dochovaných na území bývalého Československa.

Tato práce nepostihuje a nemůže postihnout všechno. Stranou záměrně ponechává činnost Čs. vojska na Rusi v letech 1918–1920, jelikož se tato problematika bytostně váže ještě k událostem z let 1914–1918. Podobně nerozvíjí ani otázku pozice armády ve složitostech československého stranicko-politického systému, přestože její zásadní význam autoři plně respektují. Této oblasti byla navzdory její důležitosti věnována zatím jen zcela minimální nebo vyhraněně jednostranná a kromě toho ještě ideologicky podmíněná pozornost. Dosud nejpodrobněji prozkoumané oblasti v dosavadní historiografii reprezentují struktura a funkce vojenské správy i mírový organizační a dislokační vývoj armády. Z toho důvodu tento svazek pojednává o zmíněné problematice ponejvíce v základních a všeobecných kontextech. Přes tyto skutečnosti autoři doufají, že publikace napomůže k pochopení celé řady souvislostí a vztahů, které charakterizovaly léta, v nichž československá armáda opakovaně obhájila nezbytnost své existence, i když musela čelit nepřizní, přehlížení i nezájmu společnosti.

Autoři si zde dovoluji vyjádřit poděkování lidem, již přispěli k realizaci tohoto svazku. Jsou to: doc. PhDr. Radko Břach, CSc., Bertrand Fonck, Frédéric Guelton, plk. Mgr. Aleš Knížek, Ing. Jiří Král, PhDr. Jaroslav Láník, CSc., PhDr. Jiří Rajlich, Bc. Jan Skramoušský a Zdeněk Špitálník. Zvláštní poděkování náleží Andree Bělohlávkové za finální podobu grafického ztvárnění našeho rukopisu a Mgr. Jaroslavu Pajerovi za mnoho cenných připomínek a rad v procesu technické redakce. Náš dík náleží v neposlední řadě fidičím a odborným pracovníkům knihoven a badatelen archivních a vědecko-výzkumných institucí, jejichž fondy a sbírky nám bylo umožněno prostudovat a využít.

Část I.

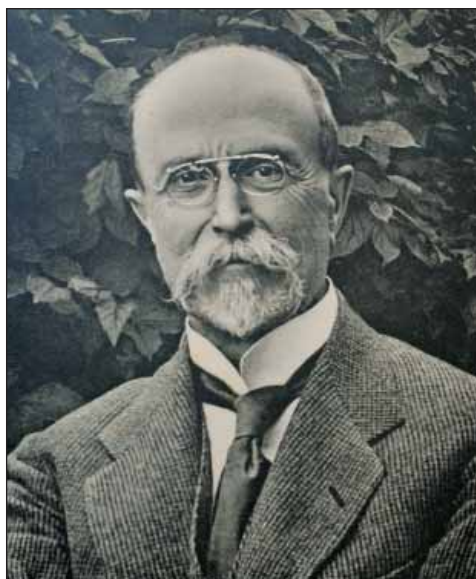

1918
1919

Na úsvitu československé státnosti

*Postavení a úloha armády
v čase konstituování republiky*

Vojenské aspekty vzniku česko-slovenského státu

Tomáš Garrigue Masaryk, předseda ČSNR a první československý prezident

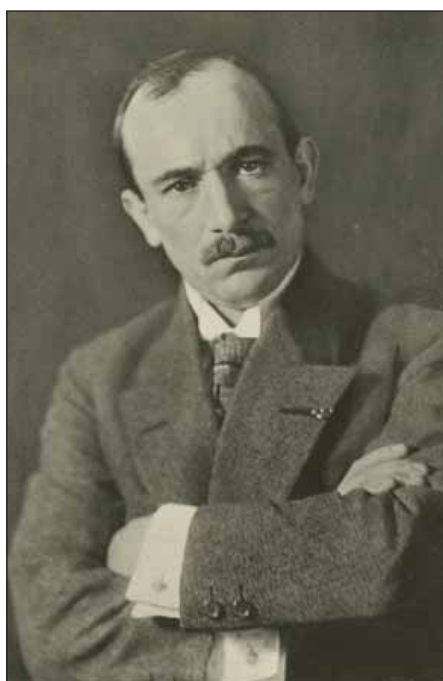
Čtyři léta světové války zásadním způsobem změnila dřívější představy o budoucnosti národů v historických českých zemích a v Horních Uhrách. Češi a Slováci se prosadili jako určující etnická společenství. S vnější podporou začali rozhodovat nejen o svých příštích osudech, ale také o dalších národech, jež s nimi tato teritoria po staletí sdílely. Podstatné přitom bylo to, že přání zahraničního vedení odboje se podařilo povýšit až mezi válečné cíle vítězných Spojenců. Proces utváření československého státního zřízení postoupil nejdále za hranicemi habsburské monarchie. Československá národní rada (ČSNR), dosavadní nejvyšší řídicí orgán zahraničního odboje, dosáhla od poloviny roku 1918 přelomových politicko-diplomatických úspěchů. Státy, bojující proti bloku centrálních mocností, ji postupně uznaly jako základ příští československé vlády a ztotožnily se s právem Čechů a Slováků na samostatný stát. ČSNR při tomto svém úsilí bohatě těžila z mezinárodního ohlasu bojového nasazení svých vojsk, tedy Československé autonomní armády. Pod jejími prapory se od prosince 1917 postupně slučovaly československé dobrovolnické jednotky, které bojovaly v armádách Spojenců od počátku války. Stále více o sobě dávala vědět při snaze o obnovu východní fronty, na jižním italském válčišti i v samotné zemi svého zrodu, ve Francii. V Rusku Čechoslováci reprezentovali neoddiskutovatelný strategický faktor, jehož ohlas měl světový rozměr.

Zahraniční vedení vybojovalo mezinárodně-politické podmínky pro osamostatnění obou národů. Převzetí moci a správy přímo na území budoucího vlastního státu mohla zaručit jen rozhodná domácí akce. Na tuto eventualitu se pro případ porážky nebo rozpadu habsburské říše cílevědomě připravoval Národní výbor (NV). Existoval od 13. července 1918 a předsedal mu Karel Kramář (Česká státoprávně demokratická strana). Místopředsedy byli Antonín Švehla (Česká strana agrární) a Václav Klobáček (Česká strana socialistická). Jako jednatel působil František Soukup (Československá sociálně demokratická strana dělnická). NV tvořilo celkem 38 představitelů všech českých politických stran. Poměrné zastoupení jejich delegátů odpovídalo výsledkům posledních voleb do Říšského sněmu, které se uskutečnily v roce 1911.

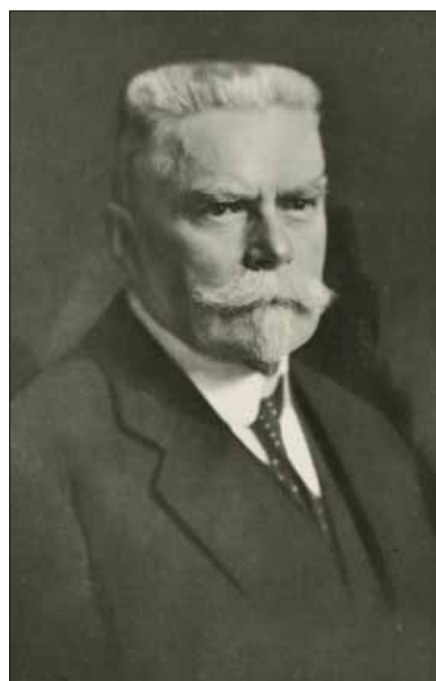
Jakýkoli revoluční čin závisel na příznivých vnějších podmínkách, jež by navodily pozitivní konstelaci pro domácí vystoupení. K takovému okamžiku vývoj šel od počátku roku 1918. Čtrnáctého ledna prezident Spojených států amerických Woodrow Wilson vyhlásil v Kongresu 14 bodů, mezi něž zařadil i osvobození národů Rakousko-Uherska. Nešlo zde ještě o nezávislost ve vlastním slova smyslu, ale o možnost autonomního vývoje v rámci říše. Vídeňská vláda podnikala od jara onoho roku sondáže, které směřovaly k uzavření separátního míru. Opírala se při tom o zmíněné Wilsonovy body, jež však byly ve vztahu k budoucnosti

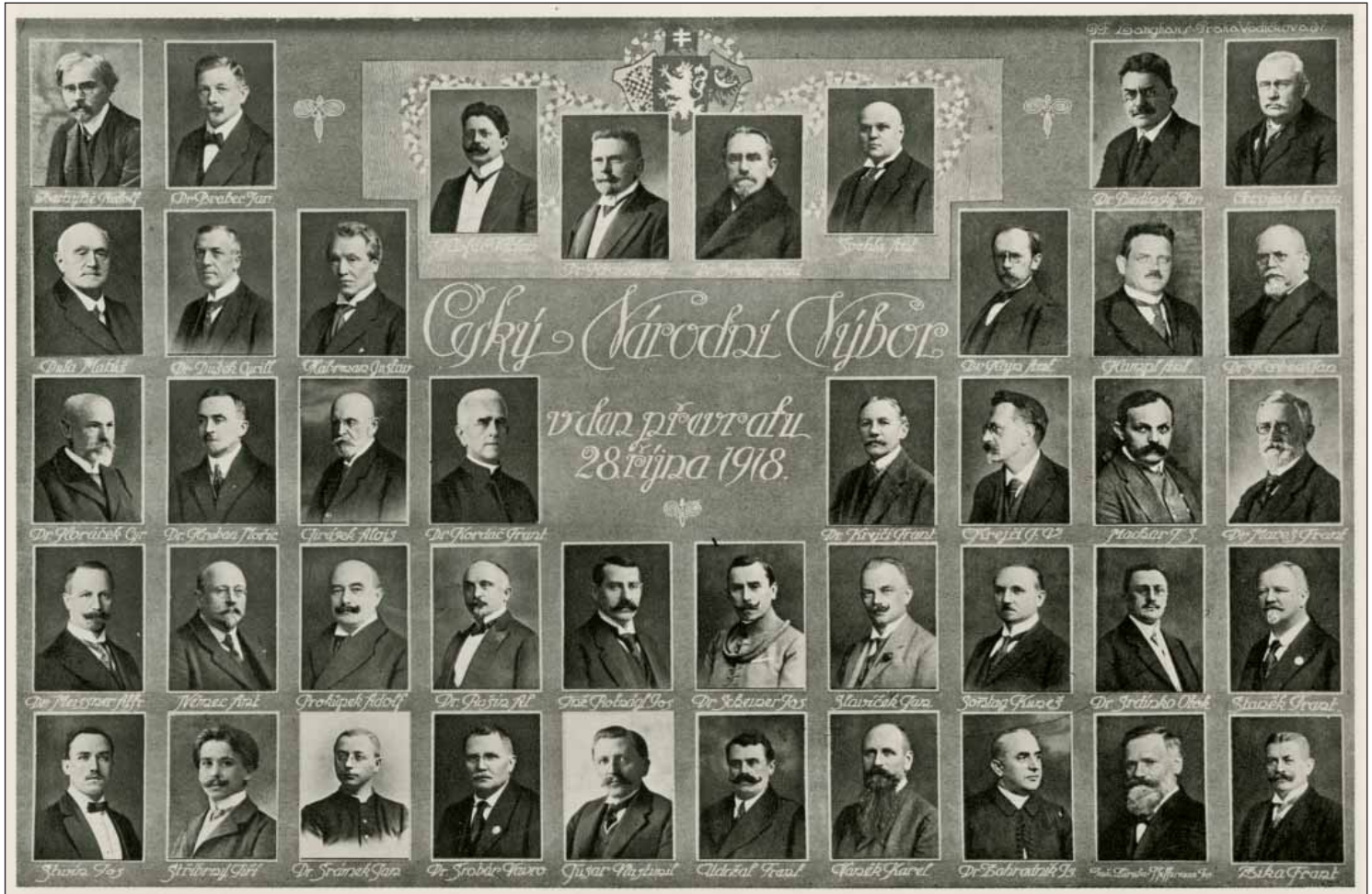
Milan Rastislav Štefánik, místopředseda ČSNR a ministr vojenství v první vládě

Edvard Beneš, tajemník ČSNR a ministr zahraničních věcí v první vládě

Karel Kramář, předseda Národního výboru v Praze a první premiér ČSR

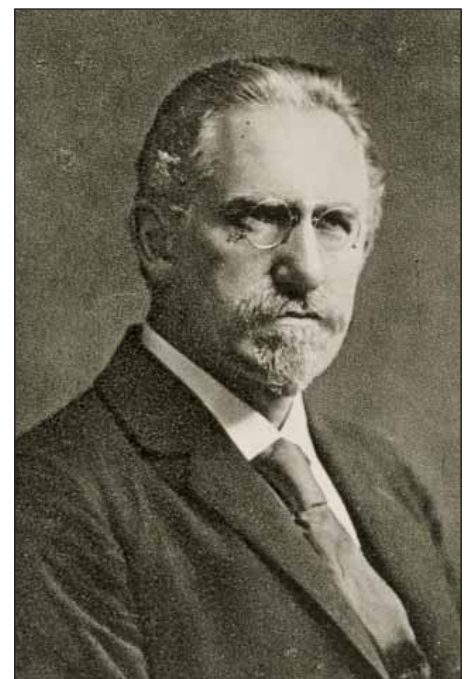
Pamětní tablo členů Národního výboru ke dni 28. října 1918

Antonín Švehla, místopředseda Národního výboru v Praze a ministr vnitra v první vládě

Václav Jaroslav Klofáč, místopředseda Národního výboru v Praze a ministr národní obrany v první vládě

František Soukup, jednatel Národního výboru v Praze a ministr spravedlnosti v první vládě

národů říše ještě příliš obecné. Jistý pokus o státoprávní přestavbu rakouské části mocnářství (Předlitavsko) vyjádřil manifest císaře Karla I. ze 16. října 1918. Jeho podstata spočívala v autonomizaci národů formou zřízení jejich států, ale stále v rámci Předlitavska. Upraven měl být nejen jejich poměr k centrální vládě, ale i vztahy mezi nimi navzájem.

Další vývoj ale vedl k modifikacím představ americké vlády o budoucnosti širšího centrálního a jihovýchodního evropského prostoru. Působila zde symbióza vývoje války, trvající snahy rakousko-uherské vlády o dílčí mír a diplomatické iniciativy národních rezistencí. Představa vlády Spojených států se konkretizovala a definovala vykročením za hranici dosavadních úvah o autonomii. Přes neutrální švédské zastupitelství rakousko-uherská vláda obdržela dopis amerického ministra zahraničí Roberta Lansinga z 19. října 1918. Vyplývalo z něho, že vláda Spojených států uznala fakt válečného stavu mezi Českoslováky a rakousko-uherskou říší.

Českoslováky a rakousko-uherskou říší. Tím přímo legitimizovala ČSNR jako vládu vedoucí boj, neboť tento orgán měl autoritu řídit národní vojenské a politické akce. Odtud pak byl již jen pouhý krok ke konstatování, že prostou autonomií nelze napříště považovat za podklad pro mír. Prezident Wilson následně přenesl roli arbitra přímo na národy habsburské monarchie. Ne on, ale ony samy měly rozhodnout, jaké kroky rakouské vlády uspokojí jejich emancipační tužby.

Rakouská vláda reagovala na Lansingův list nótu říšského ministra zahraničních věcí Gyuly Andrásyho. Pocházela z 27. října 1918. Vídeň, jejíž armáda z posledních sil oddalovala zhroucení fronty, akceptovala právo zejména Českoslováků a Jihoslovanů na nezávislé rozhodování o své budoucnosti. Za další projevila ochotu zahájit vyjednávání o příměří a míru se Spojenci, přičemž svá rozhodnutí nevázala na případná jiná jednání. Zveřejnění tohoto dokumentu v hlavním městě Českého království a zejména jeho specifická česká národní interpretace otevřely cestu k úsvitu české národní samostatnosti.

Andrásyho nota sama o sobě ještě neznamenala kapitulaci Vídně. Český lid v Praze ji takto sám pro sebe ale interpretoval, a tak živelně otevřel stavidla revoluce. V Praze se text objevil nedlouho po deváté hodině ráno 28. října a již o desáté dopoledne jej Pražané četli na spěšně vytištěných plakátech. V reakcích veřejnosti se mísily dvě podstatné emoce. Jedna spočívala v tom, že nótu z Vídně si lidové masy vyložily jako akt kapitulace, tedy vytouženého konce války. Vídeň se ale hodlala ústupností a ochotou jednat o příměří vyhnout nejtrpčímu faktu zhroucení fronty. Druhý pocit vyjaďoval nadšení z národní a domyšleno dále i státní samostatnosti. Šlo o nový pocit a zážitek, který dosud nikdo nezažil. Již zakrátko po radikalizaci obyvatelstva začali jednat

Reakce Českého slova na zprávy o císařském manifestu

vedoucí činitelé NV. Zpočátku nebyli jednotni ve výkladu nóty. Po krátké konzultaci v pražském Obecním domě, jež proběhla již krátce po 11. hodině, se předsednictvo NV rozhodlo v zájmu vyjasnění situace kontaktovat místodržitelství a pak také Zemskou správní komisi. Na těchto oficiálních místech ale zjistilo, že úřední personál je bez aktuálních informací a v podstatě odezvaný proudem událostí. Místodržící Maximilian Coudenhove nebyl k zastizení, jelikož zrána odjel do Vídně

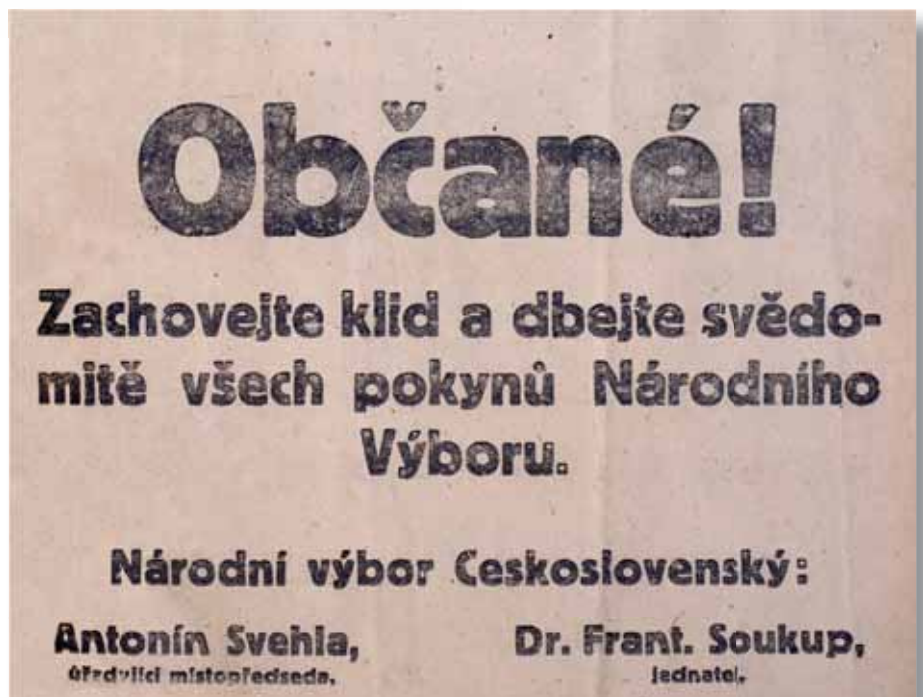

Zpráva, která během dopoledne 28. října 1918 strhla davy. Snímky autentického plakátu a opisu Andrassyho nóty z vývěsky Národní politiky.

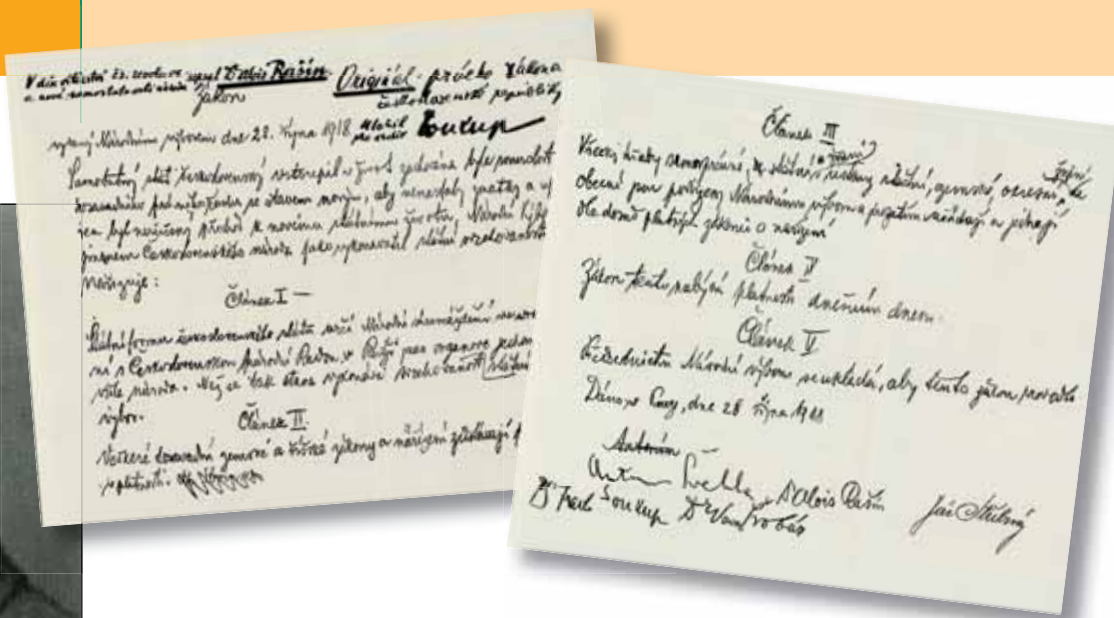
Jeden z prvních převratových letáků

pro instrukce. Jakmile muži z NV rozpoznali dezorientovanou slabost představitelů civilního správního aparátu, chopili se iniciativy. A Švehla za této situace prohlásil již na místodržitelství, že NV přebírá správu země v zájmu udržení pořádku v revoluční atmosféře. Ta u některých institucí vyvolala obavu z dalšího vývoje, a proto si jejich činitelé vyžádali od vojenských úřadů vyslání strážních oddílů. NV se rozhodl předejít incidentům. Prostřednictvím F. Soukupa prozíravě navázal kontakt s posádkovým velitelstvím. K drobným násilným projevům ale již docházelo. Rozjítření Pražané se snažili snímat vojenským osobám čepicové odznaky se symboly mocnářství. Někteří z mužů ve vojenských stejnokrojích byli i fyzicky inzultováni. Drobná ohniska násilí musela být rázně uhašena. NV požádal posádkové velitelství o stažení vojenských stráží s nabídkou spolupráce při zachování klidu. Zaručil se, že učiní přítrž dalšímu napadávání příslušníků armády radikálními

Alois Rašín a rukopis prvního zákona československého státu z 28. října 1918

civilisty a zajistí zásobování vojenských jednotek. Posádkové velitelství na dohodu přistoupilo a stráž z ulic skutečně odvolalo.

Dynamický vývoj během památného 28. října 1918, jenž se měnil doslova po hodinách, vrcholil po 17. hodině. V té době se sešlo v Obecním domě plénum NV. Během dne do Prahy přijel Vavro Šrobár, slovenský představitel vzájemnosti obou národů. Jako první zástupce svého národa byl kooptován do NV. Předmět jednání spočíval v posouzení návrhu zákona, který sepsal Alois Rašín. Konstatovalo se v něm, že československý stát se stal živoucí realitou. Plénum nárys schválilo, a tím se NV stal z revolučního orgánu zaštiťujícím subjektem. Slučoval v sobě jak složku exekutivní, tak zákonodárnou. Politická vyspělost a připravenost domácích zakladatelů samostatnosti se projevila v aspektu, jenž proniká celým prvním zákonem moderní československé státnosti. Moudře se postarali především o to, aby byla v revolučním čase zajištěna prozatímní kontinuita právního řádu. To znamená, že dosavadní říšské a zemské zákony i nařízení platily i nadále. Šlo o zřejmou a racionální snahu vyhnout se anarchii a přebudovat pravidla státní existence pokojnou cestou. Zákon podřizoval Národnímu výboru veškeré orgány státní správy a samosprávy. První právní norma také ponechávala nutný prostor zahraniční Československé národní radě. Patrně je to ve vymezení vlastní působnosti Národního výboru na vnitřní státní svrchovanost. Tím zákon vědomě odvrátil možnost dvojládí. NV vyřešil bez podstatnějších obtíží též poměr k místodržiteli a jeho úřadu. Politická správa přešla v celém rozsahu na NV za oboustranně korektních podmínek. V nastiněném počínání mužů 28. října 1918 je rozpoznatelná připravenost a prozíravost, s jakou podchytili a usměrnili celkovou revoluční atmosféru. Prokázali tím vrcholné politické mistrovství spoluzakladatelů státu.

Vznik svobodné země by měl pouze deklarativní charakter, pokud by nedošlo ke splnění klíčové podmínky, a to převzetí správy a řízení všech vojenských záležitostí reprezentanty nové státnosti. Také na tuto klíčovou nutnost se NV uvážlivě připravoval. Do jeho kolegia náležel Josef Scheiner, starosta Sokola. Masovost a vlastenecky tělovýchovný charakter této organizace ji dominantně předurčovaly k tomu, aby se stala hlavním vykonavatelem praktických potřeb osvobozenec-ké akce. NV počítal též s podporou dalších vlastenecky cítících společenství obdobného typu, to znamená s dělnickými tělocvičnými jednotami, se střeleckými a jezdeckými spolky, se skauty apod. V souhrnu šlo ovšem o laický prvek. Bylo nasnadě, že řád a velící usměrnění mu mohl nejlépe vtisknout faktor vojenské profesionality. A právě za tím účelem domácí odboj navázal v létě 1918 kontakt se setníkem Jaroslavem Rošickým, českým důstojníkem rakousko-uherské armády, jenž vyučoval na kadetní škole v Praze. Očekávalo se, že se jeho prostřednictvím podaří v rozhodující době získat české vlastence v útvech a dalších vojenských orgánech rakousko-uherské armády, které se nacházely v hlavním městě. V úvahu přicházeli pochopitelně i ti, kteří by se v něm v přelomovém čase momentálně zdržovali anebo jím jen projížděli. Podnět pro Rošického cílil k urychlenému vykonání všeho potřebného, aby NV disponoval ještě před zhroucením monarchie jistými vojenskými silami. Měly dostačovat k tomu, aby zajistily moc, oporu a respekt rozhodujícímu politickému konání.

Základy vojenské akce začaly dynamicky krystalizovat již v noci z 27. na 28. října 1918 krátce poté, co se do Prahy dostaly informace, jež nasvědčovaly brzkému rozvratu dosavadního soustátí. K prvním zasvěceným patřil též J. Scheiner. Po dopoledním oznámení Andrassyho nóty obdržel od předsednictva NV pověření velet ve vojenských záležitostech. Na podvečerním jednání zástupců tělovýchovných organizací bylo rozhodnuto organizovat z dobrovolníků stráž k ochraně

Setník Jaroslav Rošický, příslušník tzv. vojenské Maffie a organizátor převratových příprav ve službách Národního výboru

Josef Scheiner
(21. 9. 1861 – 11. 1. 1932)

Během studií se připravoval na dráhu advokáta, zařídil si vlastní praxi, ale věhlas si získal zejména svým působením v sokolském hnutí. Od roku 1879, kdy vstoupil do Sokola pražského, se postupně stále více zapojoval do organizační práce v tomto tělovýchovném spolku prodchnutém českou národní myšlenkou. Po tragické smrti Miroslava Tyrše se ujal jeho odkazu a rozvíjel jej jako redaktor na stránkách časopisu Sokol. Publikoval práce z dějin sokolstva, věnoval se antické tělovýchově, připravil edici Tyršových textů. Zasadil se o spojení jednotlivých jednot v ústřední organizaci – České obci sokolské. Od roku 1906 v ní stanul na nejvyšším postu starosty a setrval v této funkci celé čtvrtstoletí až do své smrti. Organizační schopnosti osvědčoval nejen při přípravách sokolských sletů, ale i činorodou spoluprací se zahraničními tělocvičnými spolky. Roku 1908 z jeho iniciativy vzešel Svaz slovanského sokolstva sdružující sokolské jednoty ve slovanských zemích.

Po vypuknutí první světové války se Česká obec sokolská – s nezanedbatelným branným potenciálem dvou set tisíc členů a vazbami na nepřátelskou cizinu – ocitla pod drobnohledem bezpečnostních orgánů. Aby udržel činnost obce a vyhnul se rekvizicím vojenské správy, Scheiner nabídl tělocvičny k využití jako lazarety a členstvo zapojil do charitativní činnosti na podporu válek strádajících. Osobně se vydal cestou protihabsburského odboje, když jako jeden z prvních finančně podpořil T. G. Masaryka v samých začátcích jeho zahraniční akce. V Maffii zaujal čelné místo a v květnu 1915 jej zatkl spolu s Karlem Kramářem. Sice se dočkal propuštění pro nedostatek důkazů, ale tím bedlivěji policejní orgány napříště sledovaly jeho počínání. V listopadu 1915 jej zastihlo nařízení o rozpuštění České obce sokolské. Navzdory zákazu, který paralyzoval ústředí, se však většina žup i jednot udržela v chodu, což přineslo své ovoce v čase převratu.

Scheiner dál pracoval pro Maffii, v únoru 1918 stál u vzniku České strany státoprávně demokratické (pozdějších národních demokratů) a v červenci 1918 vstoupil do Národního výboru, v němž vedl přípravy na převzetí moci. Prvního dne pražského převratu 28. října 1918 se ujal vojenského velení: opřel se o disciplinované sokolstvo, se svými spolupracovníky organizoval strážní a pořádkovou službu, s velením c. a k. vojska v Praze sjednal převzetí vojenské moci. Národní výbor jej jmenoval nejvyšším správcem československých vojsk.

Na politické scéně hájil zájmy národních demokratů v Revolučním národním shromáždění (1918–1920). Od ledna do května 1919 zastával funkci generálního inspektora československých vojsk. Tento vojenský úřad opustil na vlastní žádost, aby se plně věnoval Československé obci sokolské, jež se v meziválečných letech stala jeho nemalým přičíněním masovou státopornou oporou.

významných míst. Tyto úkoly začaly skutečně plnit po již zmíněném stažení vojenských asistencí posádkového velitelství.

K prolnutí akcí civilního dobrovolnického hnutí s postupem vojenských osob došlo poprvé odpoledne 28. října. Setníka Rošického spád nejnovějších událostí sice překvapil, avšak nezaskočil nepřipraveného. Na základě Scheinerova pokynu začal v centru města soustřeďovat české vlastence ve vojenských stejnokrojích. S nimi se přesunul na Žofín, kde začal naplňovat svůj předem připravený plán vojenského zajištění již dříve naplánovaných padesáti okrsků. Do každého z nich hodlal vyslat důstojníka s dvaceti muži. Bezprostředně po představení tohoto záměru následovalo rychlé formování strážních skupin. Jejich výzbroj ovšem byla více než skromná. Tvořily ji pouze osobní zbraně důstojníků, tedy pistole a šavle. Význam akce tkvěl spíše v organizovaném rozptylu českých vojáků a v jejich racionálním rozmístění po městě. Ovšem v okamžiku probíhajících revolučních událostí to nebylo málo.

28. říjen byl bohatý na zvláštní vydání denního tisku. Na druhé straně téhož listu otiskli výzvu adresovanou českým vojákům-dobrovolníkům, aby se do služby hlásili na Žofíně.

Paralelně s Rošického aktivitou nastal rozhodující vývoj na Vojenském velitelství (Militärkommando), jež sídlilo na Malé Straně. V jeho čele stál gen. Paul Kestřánek, ve funkci náčelníka štábu působil plk. Stusche. Šlo o jedno ze dvou nejvyšších zápolních velitelství v Čechách. Druhé, stejného typu, působil v Litoměřicích. Dalším vrcholovým představitelem rakouské vojenské správy v hlavním městě byl gen. Znanantoni, velitel pražské posádky. Ta měla v hlavním městě dostatek asistenčních sil. Šlo o šest polních asistenčních praporů (č. V, VI, VII, XI, XV, XVIII), stálé asistenční prapory c. a k. pěších pluků č. 5, 42 a 73 a sedm rot náhradních těles c. a k. pěších pluků č. 2, 51, 68 a 73. K dispozici byly dále jisté prostředky dělostřelectva a obrněný vlak. Do Prahy mohla být povolána též další asistence v rozsahu sto šesti pěších rot. NV si za těchto okolností pochopitelně dobře uvědomoval, že s Vojenským velitelstvím, jakožto nejvyšším orgánem rakousko-uherské armády v Praze, musí dojít k zásadní dohodě. Vyjednávači NV J. Scheiner a F. Soukup navázali styk s Vojenským velitelstvím přímo v jeho sídle. Nejdůležitější jednání se ale přenesla do Obecního domu. Gen. Kestřánek

Budova pražského Vojenského velitelství

Čtveřice námořníků postávající v hloučku na nábřeží před Žofínem 28. října 1918

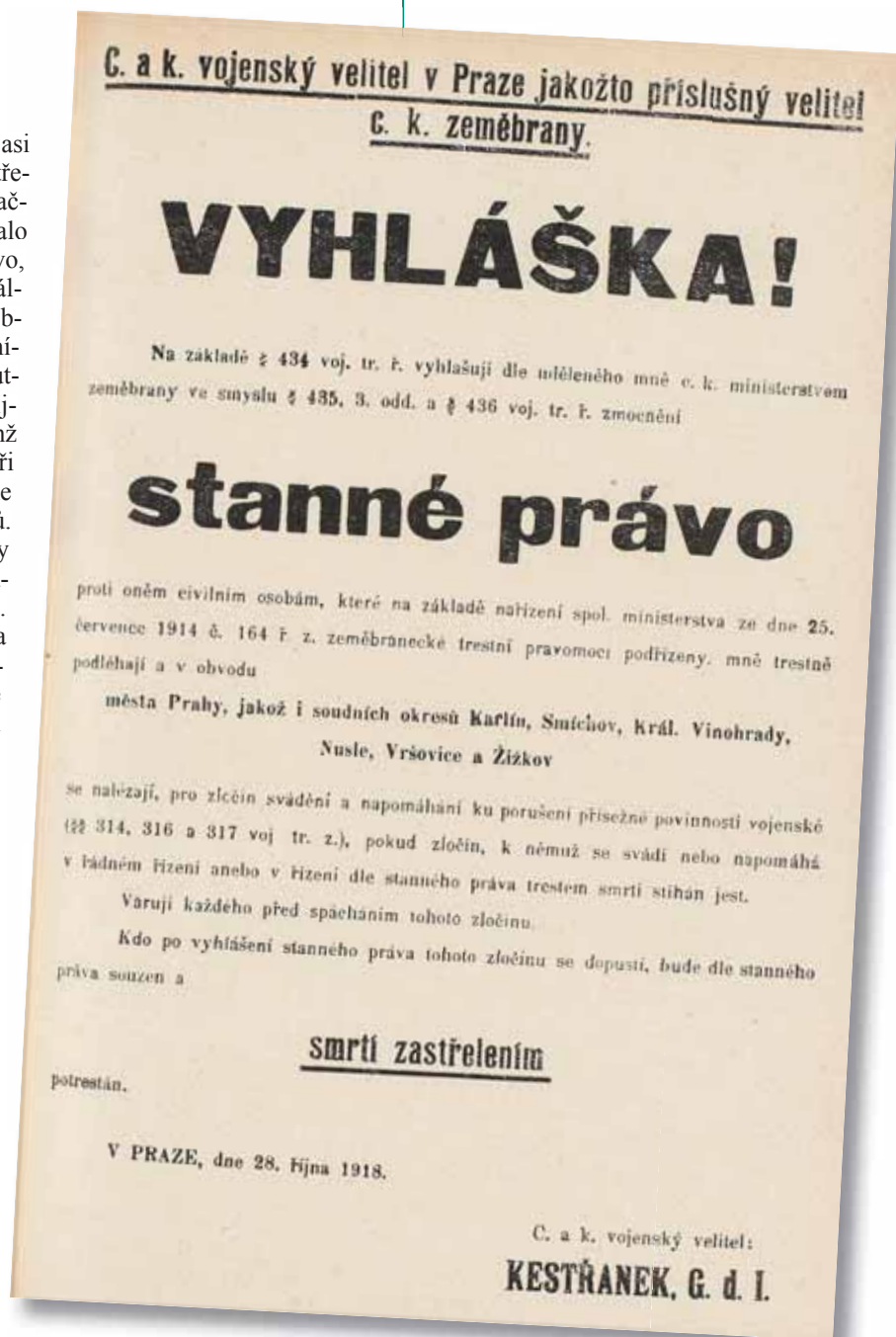
přistoupil jen na přímé rozhovory s předsednictvem NV bez prostředníků. Nutno ocenit, že přístup obou stran lze za výjimečných poměrů pokládat za racionální a dobře uvážený. Žádná z nich nebyla ochotna sáhnout po krajnostech, které potenciálně hrozily přerůst ve zbytečné krveprolití. Během večera se dospělo k dohodě. Příznačný pro ni byl vzájemný respekt, čímž muži 28. října i zde prokázali vyzrálé politické mistrovství. Přístupnost gen. Kestřánka vyvěrala z celkově beznadějných událostí, jež v souhrně ohlašovaly konec mocnářství. Vojenskému velitelství přesto zůstala zachována vážnost exponovaného armádního úřadu. Nově ovšem končil jeho standardní kontakt s pražským místodržitelstvím. Partnerem se pro něj napříště stal NV. Další podstatná součást dohody se týkala spolupráce při zabezpečení klidu a pořádku. Vojenské velitelství respektovalo sokolské stráže. Konstruktivní přístup se promítl též do ustanovení o tom, že se na pořádkové činnosti mohou podílet i jím vyslané oddíly, pokud by se NV nedostávalo potřebných sil. Další ujednání se týkala závazku NV zásobovat vojenské orgány a zařízení, výměny styčných důstojníků a předpokládaného odvelení cizích vojenských osob od náhradních a asistenčních těles v Čechách.

J. Scheiner po uzavření dohody významně povýšil, jelikož jej NV v noci z 28. na 29. října jmenoval nejvyšším správcem čs. vojsk. Rošický se stal jeho pobočníkem. Dopoledne 29. října oba zahájili na Vojenském velitelství jednání o podrobnostech. Na jejich základě se další úsilí napřelo dvěma hlavními směry – opatrováním zbraní a organizováním prvních dobrovolnických formací. Ústřední orgány ve Vídni autorizovaly Vojenské velitelství k vydání zbrojního materiálu pro potřeby českých vojenských sil. Do odpoledne se podařilo z různých míst, zejména ze skladiště

v Hostivicích a z kadetní školy v Praze, svězt asi jedenáct set pušek a karabin, šest kulometů i střelivo. Do rukou českých vlastenců se dostalo značné množství ručních zbraní i neoficiálně. Předávalo jim je německé, maďarské a rumunské mužstvo, které, ovlivněno atmosférou faktického konce války, opouštělo o své vůli útvary. Příliv českých dobrovolníků umožnil vykročit z úrovně dosavadního sestavování stráží a začít budovat první vskutku vojensky organizovaná tělesa. Večer 29. října Rošický nařídil postavit 1. čs. pěší pluk, jenž se skládal ze setnin. Každou z nich tvořily čtyři čety po padesáti mužích. Zrána následujícího dne měl k dispozici i dvě setniny českých námořníků. Ty rychle získaly charakter schopné úderné síly vznikajícího vojska. Z toho důvodu byly přednostně vyzbrojeny a doplněny vhodnou výstrojí. Tito námořníci byli jako první na půdě domova vzati do přísahy novému státu. Šlo o pocitovanou nutnost, protože byli vysláni na Vojenské velitelství, kde se změnila atmosféra smířlivosti a začal se projevovat nesouhlas s novou situací.

Činitele Vojenského velitelství, kteří zůstávali věrni císaři, posílila v jejich postoji reakce Ministerstva války ve Vídni. Respektovalo spolupráci s NV, ale s výstavbou českých národních vojenských jednotek nesouhlasilo. V noci z 29. na 30. října se proto radikalizovali ti důstojníci, které fakticky zaštiťoval stále neústupný náčelník štábu plk. Stusche. Do budovy na Malostranském náměstí povolali asistenci z posádkového velitelství v síle dvou set padesáti Maďarů. Ta vytlačila sokolské strážce. Stusche ultimativně požadoval, aby jemu podléhající důstojníci českého původu obnovili během dopoledne 30. října přísahu. NV byl však o nepříznivém vývoji informován, a proto se rozhodl vyslat na Malostranské náměstí delegaci, kterou tvořili J. Scheiner, F. Soukup a František Udržal. Nová jednání začala. Mezitím ovšem čeští vlastenci začali obratnou agitací podlamovat morálku příslušníků asistence. Ta se počala rozvolňovat. Někteří z vojáků odkládali zbraně a sami bez rozkazu odcházeli. Zdá se, že nezanedbatelný psychologický účinek měl i nástup české roty, jež připochovala v sevřeném tvaru přímo před budovu Vojenského velitelství. Do ní začali mezi prvními pronikat čeští námořníci. V souhrnu tyto události vedly k rychlé rezignaci původně i těch nejneústupnějších členů štábu Vojenského velitelství. Nejagilnější z nich, včetně plk. Stuscheho, byli následně internováni ve svých domovech. Gen. Kestřanka nejnovější události definitivně zlomily. Po všem, co zažil, projevil před delegáty NV pouze přání, aby se nestal cílem revolučních excesů a aby mohl v klidu se svými blízkými opustit zemi. Rychlý pád Vojenského velitelství rozhodujícím způsobem ovlivnil fakt, že mu chyběla opora v síle vojenských jednotek, s nimiž se dosud počítalo. Lavinovitě se rozpadaly. Jejich příslušníci se houfně vraceli do svých domovů. Ovládnutí posádkového velitelství nečinilo za této situace problém a proběhlo hladce. Eliminováno bylo i potenciální nebezpečí zákroku druhého nejvýznamnějšího vojenského orgánu v Čechách, Vojenského velitelství v Litoměřicích. Osвобоzenecká akce v centru země se tedy zdařila bez krveprolití a v zásadě rychle a hladce, a to jak po linii politické, tak i po stránce převzetí vojenských záležitostí.

Po tomto úspěchu se záhy objevily snahy vytvořit předpoklady pro ústřední řízení záležitostí vojenského charakteru. Vyznačovaly se ovšem koncepční nevyjasněností a také nezkušeností rozhodujících představitelů českého veřejného politického života se správou v této specifické oblasti. Jako političtí zástupci českého národa se vedení ryze vojenských záležitostí do té doby neúčastnili. Jen

Vyhlaška o stanném právu nad Prahou a okolím nikdy neopustila tiskárnu Kestřankova Vojenského velitelství, dochovala se pouze v podobě kartáčového otisku.

Předseda Výboru národní obrany František Udržal...

... a jeho náměstek František Modráček

někteří z nich se dostali do kontaktu s brannou problematikou na půdě Říšské rady. Opatření pro převratové poměry se v kruzích NV promýšlela a připravovala, jak již bylo doloženo. Tápání v rané době po 28. říjnu ale dokládá, že uvedené představy nesahaly dále než k vlastnímu revolučnímu momentu. Uvedené symptomy lze vysledovat v existenci prvního vrcholového orgánu vojenské správy, kterým byl Výbor národní obrany. Vznikl již 30. října 1918 a vedli jej představitelé NV František Udržal a František Modráček. Ve funkci tajemníka působil Milan Fučík. J. Scheiner se stal výkonným orgánem tohoto subjektu. Epizodicky jej zastupoval J. Rošický, jehož již 31. října vystřídal polní podmaršálek (ekvivalent pozdější hodnosti divizního generála) Jan Diviš. Chaotické a nedomyšlené kroky zmíněného výboru byly prostoupeny a silně poznamenány přístupy, které vycházely z antimilitaristického ladění jeho politických členů. V souvislosti s tím se projevil málo fundovaný zájem kontrolovat činnost vojenských orgánů nanejvýš problematickou ingerencí civilních osob. Projevila se též ukvapenost, jež se týkala motivu ustavit jakousi milici podle švýcarského vzoru. Stejně pochybný byl návrh, aby se na řešení zásadních otázek vojenského charakteru podíleli zástupci občanských vrstev a všech vojenských kategorií, kteří by byli sdruženi v tzv. zeměbranecké radě. Poslední schůze se uskutečnila 15. listopadu 1918. Zmiňovaný výbor poté ovšem nezankuloval zcela bez náhrady. Kontinuitu ovšem nevyjádřila jiná institucionální podoba, ale personální souvislost. Po vzniku Revolučního národního shromáždění se stal základem branného výboru poslanecké sněmovny.

Odborný charakter měl druhý orgán, jenž vzešel z mimořádných revolučních poměrů. Šlo o Vrchní velitelství, utvořené na základech zaniklého Vojenského velitelství v Praze. Zorganizoval jej polní podmaršálek J. Diviš ve spolupráci s J. Scheinerem z vlasteneckých, tedy podle dobových měřítek spolehlivých, českých důstojníků, kteří dříve náleželi ke štábu Kestřankova velitelství. Náčelníkem nového štábu se stal plk. Viktor Hoppe, dřívější přednosta kancelářské služby Vojenského velitelství. Další české důstojníky vynesla do nového štábu významná aktivita v převratovém dění. Šlo např. o setníky Hajného, Heřmana, Michnovského, Vašků a další. Třetím a vysoce podstatným okruhem, z nějž se čerpal nový personál, se stali čeští důstojníci, již se do vlasti vraceli z Vrchního velení rakousko-uherské armády v Badenu. Vyznačovali se vojenským vzděláním, odpovídajícím vysokým nárokům členů nejvyššího armádního velení, a hlavně měli bohatou štábní praxi ve vrcholném řídicím subjektu. Cítili rovněž vlastenecky a z hlediska potřeb řízení rodící se vojenské organizace byli kvůli svým kvalitám nepostradatelní.

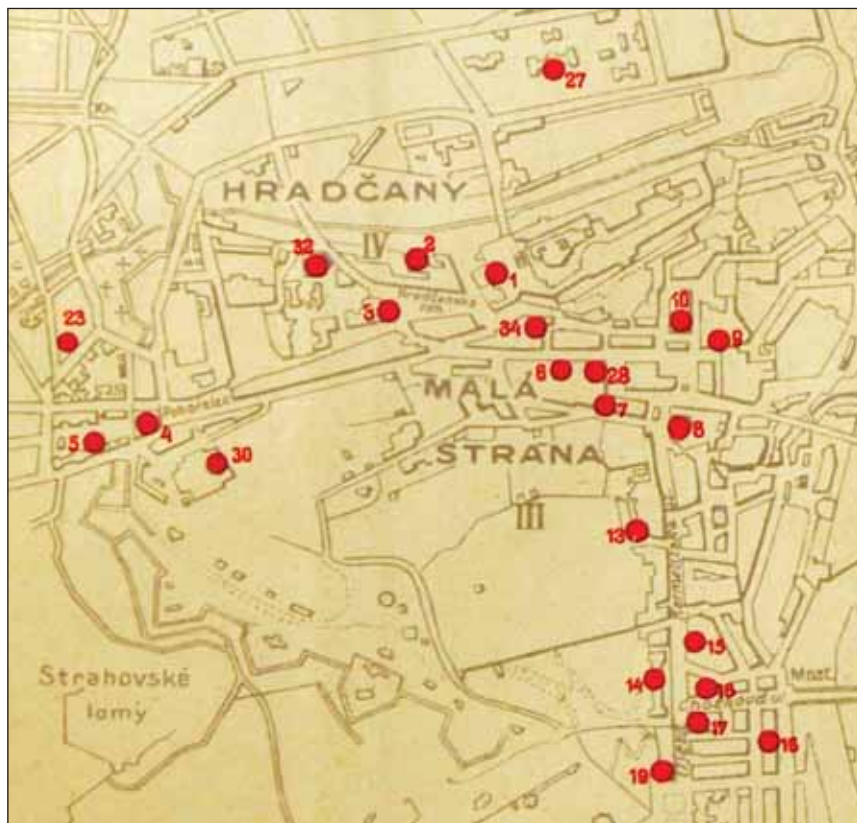
Vrchní velitelství čekaly v revolučních poměrech ty nejnáročnější úkoly a výzvy. Začalo s organizováním pravidelných vojenských částí. Zařazovalo do nich vojenské osoby, které se vracely z fronty. Souvisely s tím přechodné evidenční a zásobovací úkony. Začalo s přejímáním českých důstojníků, dříve sloužících v rakousko-uherské armádě. Vžilo se pro ně označení domácí důstojníci. Adjektivum „domácí“ se posléze rozšířilo též na ostatní části armády, jež vznikaly ve vlasti. Bylo nasnadě, že tento přívlastek jako vojenský odborný faktor zřejmě podstatně ovlivní podobu předpokládaného ministerstva pro řízení vojenských záležitostí. Svou kompetenci pak mělo osvědčit též při velení vojenským operacím, jejichž cíl spočíval v zabezpečení všech částí země, zejména pohraničí. Její hr

nice ovšem nebyla na všech místech, a to nejcitlivěji na Slovensku, prozatím stanovená, odhlédneme-li se od dřívějších starých zemských hranic. S eventuální pomocí cizích spojeneckých armád na vlastním území se nedalo počítat z politicko-diplomatických důvodů. Vrchní velitelství plnilo uvedené práce usilovně do 18. prosince 1918, kdy bylo zrušeno. Jeho činnost se zčásti přenášela do struktury Ministerstva národní obrany (MNO), jež vznikalo už od 14. listopadu 1918 v souvislosti s ustavením československé vlády.

Polní podmaršálek Jan Diviš (ve světlém stejnokroji) spolu se setníkem Rošickým a Josefem Scheinerem (v zákrty) zdraví z balkónu Vojenského velitelství slavnostní průvod, který směřuje na Bílou horu.

Živelný a nebezpečný návrat vojáků z fronty domů

Hradčany a Malá Strana ve výřezu z mapy rozmístění úřadoven MNO

Zrod a počátky právě tohoto úřadu nejcitelněji ovlivnila nezkušenost českého prostředí se správou vojenských záležitostí vlastního státu. Chyběla tradice, neboť na osamostatněném území nebylo ostatně na co navazovat na této úrovni nejvyšší exekutivy. Nechuť vůči eventuálním předlohám z dřívějšího mocnářství náležela k charakteristikám převratové doby. Scházely podmínky praktického charakteru a neuplatňovala se objektivně žádoucí koncepce. Denní úřední praxi zatěžovala trvale neúnosná dislokační situace. Složky MNO využívaly zpočátku 37 úřadoven, rozmístěných na území hlavního města. Ve spojitosti s nedostatkem vhodného inventáře kanceláří měly tyto neblahé podmínky pochopitelně vliv na neuspokojivou kvalitu práce. Šlo o nouzový, ale za jistý čas překonatelný, stav počátků. Co však mělo zásadní význam, to byl způsob budování ministerstva. Od samých začátků se nevycházelo z jednotně koncipované a promyšlené osnovy, která by brala

Armádní generál Jan DIVIŠ (24. 10. 1862 – 8. 8. 1934)

Vojenskou kariéru zahájil ve vídeňské Technické vojenské akademii, kterou úspěšně vystudoval v roce 1882. Jako poručík nastoupil do Olomouce k c. a k. ženijnímu pluku č. 1. Po zrušení olomoucké pevnosti se s plukem podílel na dostavbě pevnosti Przemysl. Roku 1891 absolvoval Vyšší ženijní kurs ve Vídni a s povýšením do hodnosti setníka 2. třídy nastoupil ve štábu ženijního ředitelství v Brixenu. Následovala služba na velitelství XIV. sboru v Innsbrucku a angažmá učitele technických předmětů na tamní kadetní škole pro pěchotu. V letech 1896–1902 působil při ženijních ředitelstvích v Komárnu, Tridentu a Klagenfurtu. V listopadu 1902 dosáhl hodnosti podplukovníka a převzal velení praporu trenčínského c. a k. pěšího pluku č. 71. Po dalším povýšení velel v letech 1907–1911 berounskému c. a k. pěšímu pluku č. 88. Ve Lvově zastával funkci velitele 21. pěší brigády, získal hodnost generálmajora a v dubnu 1914 nastoupil na velitelství XV. sboru v Sarajevu. Zde prožil nejen červnové manévry a atentát na následníka trůnu, ale také vyhlášení války. Po odchodu sboru do pole se stal vojenským velitelem v Sarajevu s působností v oblasti celé Bosny a Hercegoviny. V listopadu 1914 povýšil na polního podmaršálka a necelá dva roky poté, v říjnu 1916, předčasně ukončil svou činnou službu v rakousko-uherské armádě. Údajně odmítl převzít velení divize na srbském bojišti, a přestože žádal o svěření divize na italské frontě, byl vyzván k odchodu do výslužby.

Přesídlil do Prahy, kde později při převratu přišel Národnímu výboru nanevňívš vhod. Jako zkušeného vojáka a Čecha s dobrou pověstí vlastence jej 31. října 1918 ustanovil nejvyšším velitelem čs. vojsk. Formování domácího vojska probíhalo pod jeho odborným vedením. S pomocí jednotek sestavených z vojáků i dobrovolníků se podařilo obsadit historické hranice českých zemí. Od 18. prosince 1918 působil jako zemský velitel pro Čechy v Praze, nadále pracoval na konsolidaci vojenských poměrů a později se podílel na unifikaci i reorganizaci armády. V září 1920 nastoupil do úřadu přednosty III. (všeobecné vojenského) odboru MNO. V červenci 1921 se mu dostalo povýšení do hodnosti generála III. hodnostní třídy (tj. armádního) – jako vůbec prvnímu z aktivně sloužících důstojníků československé branné moci. Pro odchod do výslužby se rozhodl v únoru 1924, ale na přání ministra setrval v roli poradce ještě další čtyři měsíce.

Ani v penzi nezůstal stranou vojenského dění. Předsedal Svěpomoci vojenských gázistů v. v., byl činný ve Vojenském ústavu vědeckém. Až do své smrti vydatně podporoval pražský Jedličkův ústav pro zmrzačené.

Iniciály Republiky československé na lipovém listu ražené z tombakového plechu – jedno z mnoha provedení čepicového odznaku zavedeného stejnojmenným nařízením z 30. listopadu 1918

Podplukovník Rudolf Kalhous, zastupující přednosta vojenského odboru A na MNO a zároveň přednosta organizačního oddělení

Plstěná polní čepice rytmistra čs. dragounského pluku č. 1 upravená podle stejnojmenného nařízení z 30. listopadu 1918

v úvahu charakteristické nároky nově budovaného vojenství. Hlavní roli měla zadání, přicházející z vnějšího prostředí, a právě ta určovala další větví struktury. Vnitřní skladba ministerstva se ocitla v jejich vleku. Prezidium, stojící nejbliže u ministra, mělo již brzy osm oddělení. Na další úrovni pracovalo 17 odborů s množstvím sekcí. Vztahy mezi nimi charakterizovala nevyváženost a pro budoucnost armády iracionální podceňování vojenských zájmů a potřeb. Přesvědčivě o tom vypovídá skutečnost, že v úřadě se preferovaly záležitosti správního a administrativního charakteru nad ryze vojenskými tématy, jež se považovala spíše za nechtěná a nevitáná. Jen jediné z osmi oddělení Prezidia MNO bylo možné považovat za vojenské. Podobně ze sedmnácti odborů pouze jeden, a to konkrétně III. odbor, nesl označení vojenský. O nízké prestiži

tohoto klíčového článku svědčí skutečnost, že se odbor svou pozicí úrovni nijak nelišil od kupříkladu duchovní správy či účtárny, aniž by toto konstatování relativizovalo dva posledně zmíněné prvky.

V popsanych poměrech bylo charakteristické, že MNO postrádalo generální štáb, to znamená úřad, který měl typické postavení ve vrcholových armádních strukturách ostatních zemí. Bez dobře fungujícího subjektu tohoto druhu se ocitla budoucí výstavba vojska v mlhách. V tomto případě ovšem nelze interpretovat absenci generálního štábu jen jako opomenutí a tehdy obvyklé podcenění. Šlo o úmyslný záměr, jehož nositelem byl ministr národní obrany V. Klofáč. To, že jej NV nominoval do čela daného resortu, vyplývalo ze zaměření jeho dřívější politické činnosti. Jako zastánce antimilitarismu a poslanec Říšské rady formuloval výtky směřující proti rakouskému brannému systému. Kritizoval instituci generálního štábu, jež pokládal za klasický atribut monarchismu, působící bez politické kontroly. Z tohoto faktu vyvozoval všechny domnělé negativní jevy, zejména zákulisní vojensko-politické intriky. Z těchto důvodů proto nehodlal generální štáb ustavit na vlastním MNO ani ve svobodných poměrech. Dokud existovalo Vrchní velitelství, nejevila se situace pro armádu tak negativní. Díky prozíravosti jeho personálu došlo k odvrácení nejhorších komplikací. V souvislosti s očekávaným zrušením Vrchního velitelství se mu podařilo instalovat určité podstatné prvky do odboru, který se na MNO označoval jako vojenský odbor III A. V něm začaly působit specializované úseky, diferencované podle specifických hledisek na oddělení organizační, mobilizační, operační a etapní (zásobovací). Vedoucí funkce přednostů ovládali důstojníci, pocházející z Vrchního velitelství. Byli to pplk. Rudolf Kalhous, zastupující přednosta vojenského odboru III A (15. ledna 1919 jej nahradil plk. Viktor Hoppe), současně vykonával též funkce přednosta organizačního oddělení, pplk. Zdeněk Haužvic, přednosta zpravodajského oddělení, mjr. Emil Fiala, přednosta operačního oddělení, pplk. Viktor Franz, přednosta etapního oddělení. Ve slepě ideologicky zatónovaných omezeních ministra Klofáče šlo prozatím o dosažitelné maximum. Alespoň minimální základy generálního štábu byly položeny vzdor nepříznivým okolnostem. Později, za vhodnějších podmínek, je bylo možné rozvíjet. Kontinuita předcházející organizátorské a zakladatelské práce Vrchního velitelství zůstala zachována byť v omezené a navenek nezdůrazňované formě.

Pro úplnost je nutné ještě poznamenat, že ve vztahu k řízení vojenských záležitostí existovala od vzniku státu faktická dvojkoľejnost. Vedle ministra národní obrany existovala v kolegiu vlády další funkce, a to ministr vojenství, jímž se stal Milan Rastislav Štefánik. Poměry doma nemohl ovšem do své tragické smrti 4. května 1919 nijak podstatně ovlivnit kvůli angažmá v zahraničí, a to nejprve u Čs. vojska na Rusi a později ještě ve Francii a v Itálii.

Nároky vlastního budování armády se fakticky vymykaly prvním zákonu z 28. října 1918. Podle něho zůstal dosavadní právní řád v platnosti. Ve vojenských záležitostech to ale především z ideologických důvodů nebylo možné. Dřívější rakousko-uherský

Snímek na památku Česko-slovanské stráž v Martinicích

branný systém měl natolik specifickou podobu, že se ve své původní formě nehodil pro potřeby nového státu. Zakladatelé armády se ale rozhodli racionálně využít síť náhradních těles původních rakousko-uherských útvarů, doplňovaných z českých zemí. Jejich dosavadní číselování bylo ponecháno. Z praktických důvodů se při budování prvotní organizace účelně postupovalo s využitím bývalých rakousko-uherských norem vojensko-správního charakteru.

Jako nejnaléhavější nutnost se v popřevratových poměrech jevílo vnesení řádu do živelného návratu vojáků z fronty. Ti zpravidla nepřijížděli ve větších celcích. Směřovali povětšinou přímo do svých domovů, nikoliv k náhradním tělesům svých útvarů. K usměrnění navrátilců z fronty sloužily tzv. přechodní stanice na železnici. V nich se dařilo podchytit příjezdějící setniny nebo prapory. Po takových jednotkách se ale muži z bojišť vraceli pouze zřídka. V zájmu zmírnění zmatečných poměrů bylo rozhodnuto pokračovat v dřívějším evidenčním a doplňovacím systému.

Vojenští profesionálové pohlíželi se skepsí na ozbrojené formace, jež se staly produktem revoluce. Jejich příslušníci fakticky oslabovali pravidelně organizované armádní jednotky, i když náleželi k mužstvu, které podléhalo mobilizaci. Objevily se názory, podle nichž měly být revoluční prvky rozpuštěny a jejich mužstvo převedeno do řádných vojenských útvarů. Zastávali je důstojníci z Vrchního velitelství, resp. z vojenského odboru MNO. V rozjitřené atmosféře po vzniku státu šlo o krajní stanovisko odborníků. Pro jeho praktické naplnění prozatím neexistovala příhodná obecně politická atmosféra. Revoluční formace vyrůstaly totiž zpravidla na nevojenské bázi, podle místních potřeb, a tak bez ohledu na celostátní potřeby. Nastoloval se tím a předznamenával se tak budoucí problém ustavení armády na jednotné organizační bázi. Zastánci zachování nestandardních uskupení argumentovali tendenčním poukazem na domnělé zastánce překonaných rakouských pořádků.

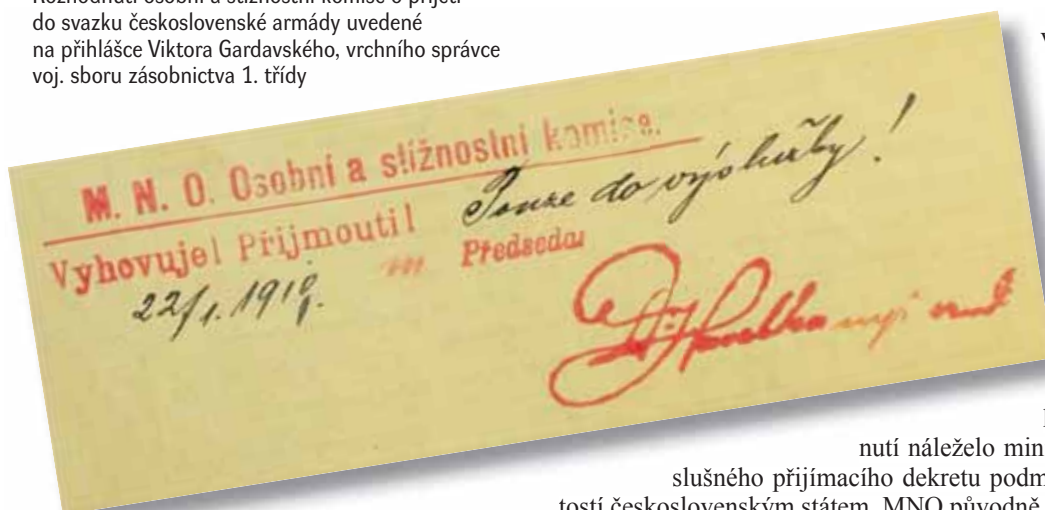
Přes všechny uvedené komplikace vyvinuli první organizátoři armády na vlastním území státu obdivuhodný výkon se závažnými výsledky. Do poloviny prosince 1918 se podařilo postavit v Čechách 20 praporů, na Moravě 8 praporů, ve Slezsku 20 asistenčních setnin, na Slovensku 10 praporů, 5 setnin, 2 baterie, 2 ženijní setniny a 1 pancéřový vlak. Další zakladatelskou práci ovlivňovaly nepříznivé danosti doby po ukončení bojů na frontách. Ztráty oslabily válečné odvodní ročníky. Zpočátku se nepovolávali Němci a Maďaři. Na základě demobilizace, vyhlášené 23. listopadu 1918, odešli z činné služby muži ročníků 1900, 1899, 1881 a starší. Po určitý čas se nedalo doufat v rychlý návrat všech zahraničních vojsk, čítajících dohromady asi 100 000 mužů.

Německo-české sešity s vojenskou terminologií vydávané MNO

Živelnost poválečného času poznamenala i otázku budoucnosti vojáků z povolání, přesněji důstojníků a generálů, aktivních či mimo činnou službu. Začátky vystihovala spontaneita, s níž byli akceptováni vlastenečtí důstojníci z řad bývalé rakousko-uherské armády. Bez pravidel a systémového přístupu a jen s pouhým a nedůsledným nadšeneckým přístupem se ovšem nedalo dlouho vystačit. Organizační sílení vyvolávalo stále naléhavější potřebu obsadit velitelské funkce důstojníky. Byla zde i podstatná otázka samotné budoucnosti členů důstojnického sboru za situace, kdy sílil politický tlak na vznik ozbrojených sil miličního typu. První iniciativu směrem k zavedení řádu i do této senzitivní oblasti projevil Vrchní velitelství. Disponovalo osobním referátem, v němž se důstojníci evidovali. Kritérium pro přijetí spočívalo v národní a mravní spolehlivosti. Část z nich byla do služeb armády nového státu přijata bezprostředně, jiní zůstávali zaznamenáni v registratuře pro eventuální využití. Zmíněný referát v četných strukturálních změnách nezapadl a po převedení se uplatnil jako oddělení na MNO. Vrchní velitelství ovlivnilo objektivně mnohé, když přišlo s myšlenkou ustavit specializovanou komisi, jejíž úkol by spočíval v individuálním posouzení každého žadatele o přijetí do armády.

Rozhodnutí osobní a stížnostní komise o přijetí do svazku československé armády uvedené na přihlášce Viktora Gardavského, vrchního správce voj. sboru zásobnictva 1. třídy

MNO na zmíněný podnět reagovalo kladně. Tzv. osobní a stížnostní komise pro důstojníky zahájila činnost 14. prosince 1918. Téhož dne vojenská správa informovala oficiální výzvou důstojníky v činné službě, v záloze i ve výslužbě, že si mohou podat přihlášku, pokud chtějí pokračovat v aktivní službě, nebo hodlají vznést požadavky, což se týkalo zejména řešení penzijních požitkových záležitostí důstojníků ve výslužbě. Komise měla posoudit každý případ. Definitivní rozhodnutí náleželo ministrovi národní obrany. Vydání příslušného přijímacího dekretu podmiňovalo výplatu finančních náležitostí československým státem. MNO původně stanovilo hraniční datum pro podávání uvedených přihlášek na 10. března 1919. Několikrát jej ale odložilo, zejména kvůli válce na Slovensku, a tak se konečným termínem stalo až datum 1. listopadu

1919. Nedodržením termínu potenciální žadatelé ztráceli nárok na přijetí. Při tom se ale předesílalo, že podléhají branné povinnosti, kterou ale teprve upraví budoucí branný zákon. Uvedená ustanovení se netýkala příslušníků zahraničních vojsk. V zájmu objektivitivy působila od ledna 1919 na MNO revizní komise, jejíž úkol spočíval v přezkumu těch případů, v nichž se osobní a stížnostní komise vyjádřila zamítavě.

Konflikt na Slovensku přiměl vojenskou správu k výzvě, již adresovalo důstojníkům a rotmistřům z povolání, kteří se z různých důvodů nenacházeli v činné službě. Tento apel je v podstatě povolával do činné služby v poli. MNO se současně zavázalo, že přihlédnutí k zásluhám v poli bude podstatným faktorem při rozhodování o konečném výroku osobní a stížnostní komise MNO. Pro případ neposlechnutí výzvy se zdůrazňovala ztráta nároku na převzetí i nároku na penzijní platby od československého státu. Provolání se vztahovalo též na důstojníky v záloze, v evidenci a ve výslužbě všech ročníků do 50 let věku. Také oni se měli prezentovat u svých náhradních, resp. evidenčních, těles, odkud měli být odesláni do pole.

Přes krátkost času, který uplynul od prohlášení samostatnosti, je pozoruhodná otevřenost vůči vojenským osobám z nestátotvorných národnostních menšin. Československý stát promíjel neznalost služebního jazyka pod podmínkou, že si žadatel osvojí český nebo slovenský jazyk. Těchto uchazečů se týkala amnestie prezidenta republiky. Jejím prostřednictvím promíjel popřevratovou příslušnost k ozbrojeným formacím německých nacionalistů z pohraničí českých zemí.

Osobní a stížnostní komise se dočkala též legislativního zakotvení, a to konkrétně zákonem č. 194 Sb. z. n. z 19. března 1920 a prováděcím nařízením č. 514 z 3. září 1920. Schválení těchto právních norem souviselo s uzavřením mírové smlouvy s Německem 28. června 1919 a především s Rakouskem 4. listopadu téhož roku. Osobní a stížnostní komise působila do 31. prosince 1922. Revizní komise vyřešila rozporné případy do 28. února 1923. Uvedené orgány Ministerstva národní obrany prozkoumaly 73 000 přihlášek.

Zakladatelské výkony prvních organizátorů armády na vlastním území státu je nutné jednoznačně ocenit jako vysoce záslužné. Šlo o profesionální úsilí v mimořádné době, jejíž náročnost umocňovala rozšířená nepřejícnost vůči odborně budované pravidelné armádě. Uskutečňovali mnohdy zdánlivě nemožné v začátcích, v nichž budoucnost vojska ve standardním smyslu nebyla vůbec jistá. V souhrnu odvedli práci, která v mnohém usnadnila následující rozvoj armády.

Vzor límcové výložky pro plukovníka čs. jezdeckva podle stejnojmenného nařízení z 30. listopadu 1918

Zajištění státního území mocenskými prostředky

Nasazení čs. vojenských sil v pohraničí českých zemí

Český národní výbor prohlásil 28. října 1918 vznik československého státu. Revoluční cestou nabytou moc ale nebyl schopen prosadit ihned nad celým územím nového subjektu. Jeho hranice prozatím postrádaly mezinárodně-právní potvrzení. Územní celistvost českých zemí byla již v okamžiku revolučních změn

zpochybňována. Politická reprezentace domácích Němců pokládala rozsáhlé periferní regiony za součást vznikajícího Německého Rakouska. Kroky k jeho ustavení byly podniknuty o několik dní dříve, než v Praze došlo k převratovým událostem z 28. října. Čeští Němci tím jednak závažně přispěli k rozpadu habsburské monarchie a jednak vzápětí ohrozili rodící se československou samostatnost. Bezprostředně poté, co byl 21. října 1918 vydán manifest císaře Karla I. o federalizaci říše, se ve Vídni sešli všichni němečtí poslanci z Rakouska. Prohlásili se za ustavující Národní shromáždění Německého Rakouska. Ke zvolenému dvacetičlennému výboru náleželo též pět poslanců z českých zemí. Již dva dny nato, 23. října, se shromáždili též němečtí poslanci z českých zemí. Rozhodli o ustavení provincie Deutschböhmen, již pokládali za součást Německého Rakouska. Dvacátého devátého října se ve Vídni sešel ustavující sněm německých poslanců z Čech, na němž prohlásili zmíněnou provincii za zvláštní zem Německého Rakouska. Deutschböhmen se rozkládala v severních a západních Čechách. Poslanci z Moravy a Slezska o den později na vídeňském ustavujícím Národním shromáždění Německého Rakouska oznámili vznik druhé provincie (země) Sudetenland. V následujících dnech se za oddělené od českých zemí prohlásily dvě župy Deutschsüdmähren s hlavním městem Znojmo (vyhlásila spojení s Dolním Rakouskem) a Böhmerwaldgau v oblasti Šumavy a Českého lesa (připojila se k Hornímu Rakousku). Rozpad českých zemí měl završit zákon z 22. listopadu 1918, přijatý prozatímním Národním shromážděním Německého Rakouska.

Uvedené dvě země a dvě župy se jím včleňovaly do nového rakouského státu spolu s Brnem, Jihlavou a Olomoucí.

Rodící se nejvyšší čs. exekutiva musela jednat rychle a účinně, neboť docházelo k souběhu vzájemně se negujících událostí. Mocný díl území nového státu se fakticky ocital ve fázi odluky a přechodu k cizímu subjektu. Náhle se rozčleňoval prostor, jenž byl po staletí jednotný. Čs. vláda se zprvu pokoušela přimět Spojence k ozbrojené intervenci v českých zemích. Představovala si, že při nedostatku vlastních sil by jednotky Dohody obsadily dotčená pohraniční území a rychle nastolily klid. Jak se však záhy ukázalo, tato představa neměla naději na úspěch. Čs. vláda se musela smířit s faktem, že krizovou situaci musí zvládnout sama zatím skromnými prostředky. Odvetu proti německému separatismu politicky opřela o podmínky příměří s Rakousko-Uherskem. Čs. stát náležel k jejich signatářům, a tak měl právo obsadit veškeré území, pokud to bylo nezbytné k udržení pořádku. Vedle toho se vycházelo z deklarace francouzské vlády z 28. června 1918. Vyjadřovala plnou politickou podporu čs. státu v explicitně uváděných historických hranicích. Je nasnadě, že v tomto kontextu šlo primárně o české země.

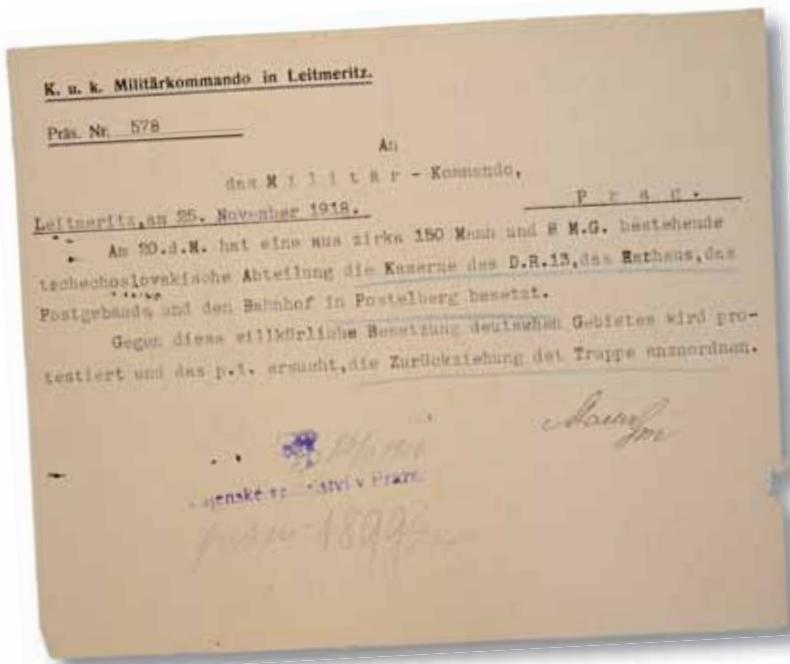
První ozbrojené akce z počátku listopadu měly charakter lokálních výpadů. Plzeňská národní milice zajistila 4. listopadu 1918 železniční spojení z Plzně do Domažlic a dál do Německa obsazením Horšovského Týna a Poběžovic. Cíl druhé akce spočíval v zisku leteckého materiálu, jenž se nacházel na letišti

„Ať žije Československá republika!“, „Ať žije Česká republika“, „Sláva České legii“ – s takovými hesly na transparentech manifestovali 30. října 1918 obyvatelé Heřmanova Městce.

Původně rakousko-uherská plstěná polní čepice v převratové úpravě – odznak s císařskou iniciálou překrývá bílo-červená stužka.

Necelý měsíc od vyhlášení československého státu se litoměřický vojenský velitel ohrazuje vůči obsazení Postoloprť českými oddíly. Protestuje proti „svévolnému obsazení německého území“ a žádá, aby pražské velitelství vydalo rozkaz k jejich stažení.

Dvojice zapřažených polních kanónů v ulicích severočeských Teplíc

u Chebu. Díky oddílu padesáti českých námořníků pod velením setníka Jaroslava Rošického se podařilo zajistit a pak do bezpečí přelétnout čtyři letouny v dobrém stavu a převézt 15 vagonů leteckého materiálu.

Vojenské obsazování provincie Deutschböhmen začalo koncem listopadu 1918. V pořadí naléhavosti se na prvním místě nacházely palivoenergetické zdroje na Mostecku. Šlo o to obnovit zásobování průmyslu a domácností hnědým uhlím, jelikož severočeskou těžební pánev němečtí separatisté odřízli od vnitrozemí. Postup na Most zahájilo prvních tři sta padesát českých vojáků 27. listopadu. Po celý následující den se ve městě bránili příslušníci Reichswehru. Příchod čs. posil se dvěma děly je ale v noci na další den přiměl ke kapitulaci. Obsazování celého hnědoudelného revíru pak pokračovalo bez velkých potíží. Třicátého listopadu byl zabrán Horní Litvínov, 3. prosince Ervěnice a 9. prosince Teplice v Čechách. Scénář byl všude stejný: kapitulace, odzbrojení, převzetí státní správy a obsazení železnice.

Jinou povahu měl vstup čs. vojska do Ústí nad Labem. Toto město začaly 10. prosince 1918 sužovat nepokoje a rabování, podněcované navrátilci z fronty. Vyplundrovány byly celé ulice. Policie a místní Bürgerwehr na nastolení pořádku již nestačily. Vedení města se v zoufalé situaci obracelo o pomoc do Vídně a dokonce

Časná výtva k návratu pod prapory – rozměrná vyhláška vylepovaná na Přerovsku

Slavnostní nástup čs. vojska na náměstí v Žatci v den příjezdu T. G. Masaryka do Prahy dne 21. prosince 1918

Další oslava návratu TGM – před radnicí v Šumperku nastoupili vojáci vysokomýtského čs. střeleckého pluku č. 30 a domácího čs. pěšího pluku č. 93.

Z radničního schodiště promlouvá k nastoupeným vojákům podplukovník Beran, velitel čs. střeleckého pluku č. 30. Plukovní prapor zcela vlevo patří vysokomýtským „Třicátníkům“.

v krajní bezvýchodnosti i do Drážďan. V těchto kritických chvílích se stal příjezd čs. jednotek pro město vysvobozením. Jedenáctého prosince do Ústí dorazil vlak se čtyřmi setnicami z Mostu a z Teplic. Večer přibyl prapor z Prahy. Následující den bylo město obsazeno a nastalo zklidnění. Za týden složili členové městské rady slib čs. státu a zastupitelstvo se rozšířilo o české členy.

Zakrátko se začal stahovat kruh kolem hlavního města Deutschböhmen Liberce. Postup čs. vojsk vykazoval již cílevědomost, operace byly připravené, plánované a systematické. Sídlo zemské vlády se podařilo obsadit a zajistit bez boje. Magistrát nahradila smíšená česko-německá komise. Zemská vláda uprchla napřed do Žitavy, pak do Drážďan a nakonec do Vídně. Do 17. prosince se v čs. rukou nacházela všechna důležitá místa na teritoriu provincie Deutschböhmen. Mezi nimi vynikaly Cheb, Falknov nad Ohří a Chomutov. Od epizodického střetu v Mostě již k boji a ztrátám na území provincie nedošlo.

V průběhu prosince 1918 přešla do českých rukou také provincie Sudetenland, rozložená ve východních Čechách, na severní Moravě a ve Slezsku. Celou touto oblastí zmítal chaos. Doprava, zásobování a spojení byly paralyzovány. Vládla nejasnost, kdo skutečně ovládá jednotlivé regiony. Zformovat síly k obraně se nepodařilo. Obsazení Sudetenlandu bylo za této situace tudíž snadné. Města Žamberk a Králíky byla zabrána českým vojskem 14. prosince 1918, Šumperk 15. prosince, Uničov 16. prosince, Šternberk 18. prosince. Hlavní město provincie Opava bylo vydáno bez boje. Čs. vojsko do něho vstoupilo 18. prosince. Nikdo se mu nepostavil do cesty.

Překvapivě silný odpor kladla župa Deutschsüdmähren. České jednotky, postupující po silnici od Brna a Jihlavy, do župního hlavního města Znojma neprošly. Až v polovině prosince pomohla náhoda. Nasazen byl dobře vyzbrojený obrněný vlak, určený původně na Slovensko. S jeho podstatným přispěním se podařilo obsadit nádraží. Město se následně vzdalo. Župa Böhmerwaldgau, která se ani pořádně nekonstitovala a neměla žádné správní středisko, přešla do českých rukou bez násilí v polovině prosince 1918.

České síly měly svůj úkol do značné míry ulehčen nejistotou a z ní plynoucí slabostí, jež zavládla ve vedení německých provincií a žup. Jejich čelné představitele omezovaly pochybnosti o tom, zda je separatistický záměr splnitelný a zda je z ekonomického hlediska vůbec výhodný. Kromě toho území, která se separovala od českých zemí, neměl kdo účinně bránit. Příslušníkům Reichswehru, Volkswehru a Bürgerwehru chyběla po válce chuť znovu bojovat a umírat pro nereálnou a předem ztracenou ideu. Spolutvůrci Německého Rakouska z českých zemí argumentovali a operovali právem na sebeurčení, které vyjádřil americký prezident Wilson. Nepřipouštěli si však

podstatný fakt, že toto právo v daném kontextu prohlásili vítězové války pro své spojence, nikoliv pro poražené mocnosti a jejich národy.

Sen o začlenění českých Němců do Německého Rakouska se rozplynul definitivně 23. září 1919. Ministerská rada Německého Rakouska vydala nařízení, že zemské vlády Deutschböhmen, Sudetenland a župní hejtmanství Deutschsüdmähren a Böhmerwaldgau, jakož i všechny úřady zřízené německo-rakouskou republikou na území Československé republiky se ruší. Němci v českých zemích byli zbaveni slibu věrnosti, který složili německo-rakouské republice. Nepřátelství a negativismus vůči novému čs. státu poté zvolna pohasínaly. Nastupovalo období uklidnění v česko-německých vztazích. Prosazoval se racionální pragmatismus. Nacionalistické vášně separatistů slábly. Česko-německý poměr ale vyřešen nebyl. Potřeboval velkorysost z obou stran stejně jako celkové řešení národnostních vztahů v republice.

Leták zadržený počátkem prosince 1918 u vojína vracejícího se z Uher

Polní čepice podplukovníka tereziňského čs. pěšího pluku č. 42 upravená podle přechodného stejnokrojového nařízení z konce listopadu 1918. Dracounové provedení čepicového odznaku s iniciálami RCS odkazuje na zakázkovou výrobu.

Vojenské zajištění Slovenska

Situace na Slovensku kladla na nový stát mnohem větší nároky než v českých zemích. Slovenská národní rada postrádala mocenské prostředky, jakými disponoval český Národní výbor. Od počátku tedy předpokládala, že pomoc přijde z českých zemí. Většina prvních čs. vojenských sil ale operovala v pohraničí Čech, Moravy a Slezska. Zásadní odlišnost spočívala především v neurčitěm územním rozsahu Slovenska. Na severu jej vymezovala severní hranice Horních Uher. Jih zůstal otevřený. Žádná historická ani správní hranice zde neexistovala. Šlo o celistvé území. Demarkační čára bylo nutné teprve stanovit. Maďarská moc nedržela pouze pohraničí, tak jako němečtí separatisté, ale celé území, na němž se navíc nacházely nezanedbatelné armádní jednotky. Na Slovensku docházelo k četným násilnostem, výjimkou nebyly krvavé incidenty, a k majetkovým škodám. Panoval nepokoj, podněcovaný navrátilci z fronty.

Vojenské zajištění Slovenska se uskutečnilo ve dvou nezávislých fázích. Výsledek prvního poznamenal nedostatek čs. branného potenciálu a chybějící koordinace. Zmařil jej protitlak maďarských vojsk, jimž čs. síly nemohly klást adekvátní odpor. Druhý byl mnohem lépe operačně řízený a ve finále úspěšný. Uskutečnil se již s účastí čs. zahraničních vojsk z Itálie.

Vůbec první čs. ozbrojenou jednotkou, která na počátku listopadu 1918 vstoupila na Slovensko, byl menší oddíl příslušníků četnictva z Hodonína. Na Slovensku jej posílili dobrovolníci z řad bývalých uherských vojáků slovenské národnosti. Počínal si směle. Maďarská vláda musela v prostoru, kde působil, nabídnout ukončení bojů. Ustavena byla demarkační čára. Vedla od Devínského jezera prostorem jižně od Stupavy na Malinský vrch a kótu 585 Malých Karpat. Zůstala nezměněna až do příchodu Čs. armádního sboru z Itálie.

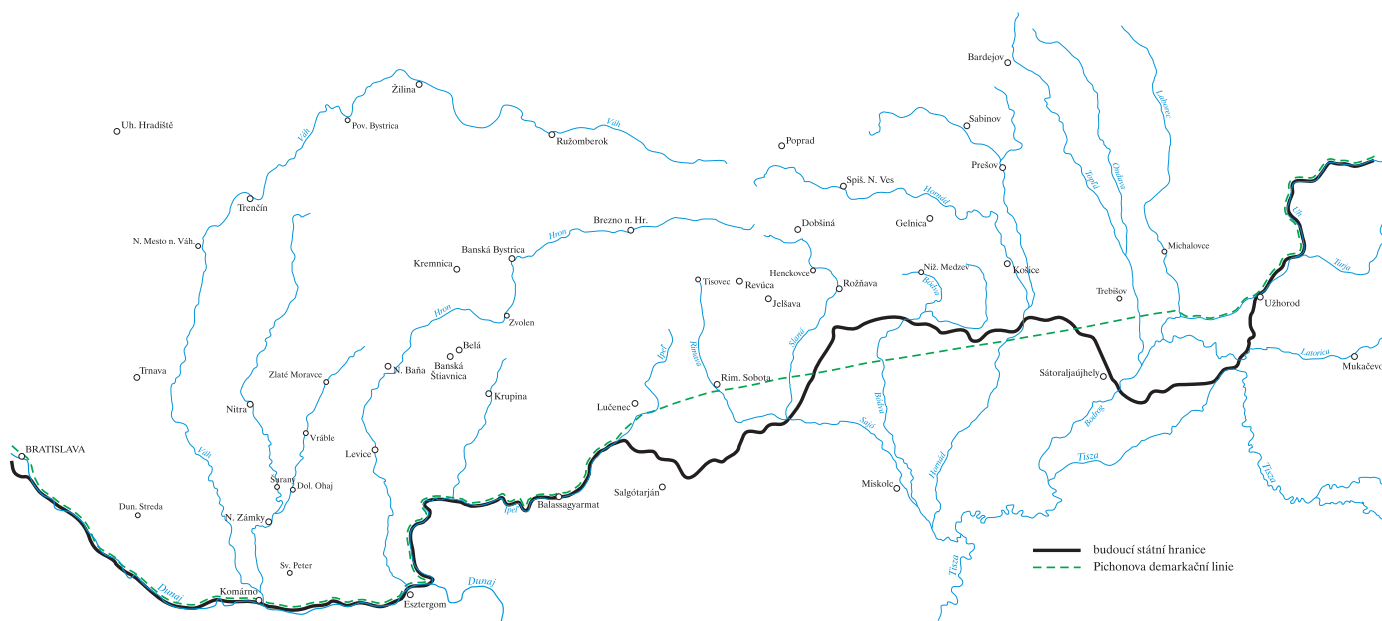
V jihozápadním výběžku Slovenska byla nasazena Holičská operační skupina, již velel pplk. Verich. Nejhlouběji postoupila

Hughesogramy z počátku listopadu 1918 s hlášeními o poměrech na západě Slovenska

Letoun Hansa-Brandenburg C. I ukořistěný 16. listopadu 1918 vojáky skupiny nadporučíka Ripky

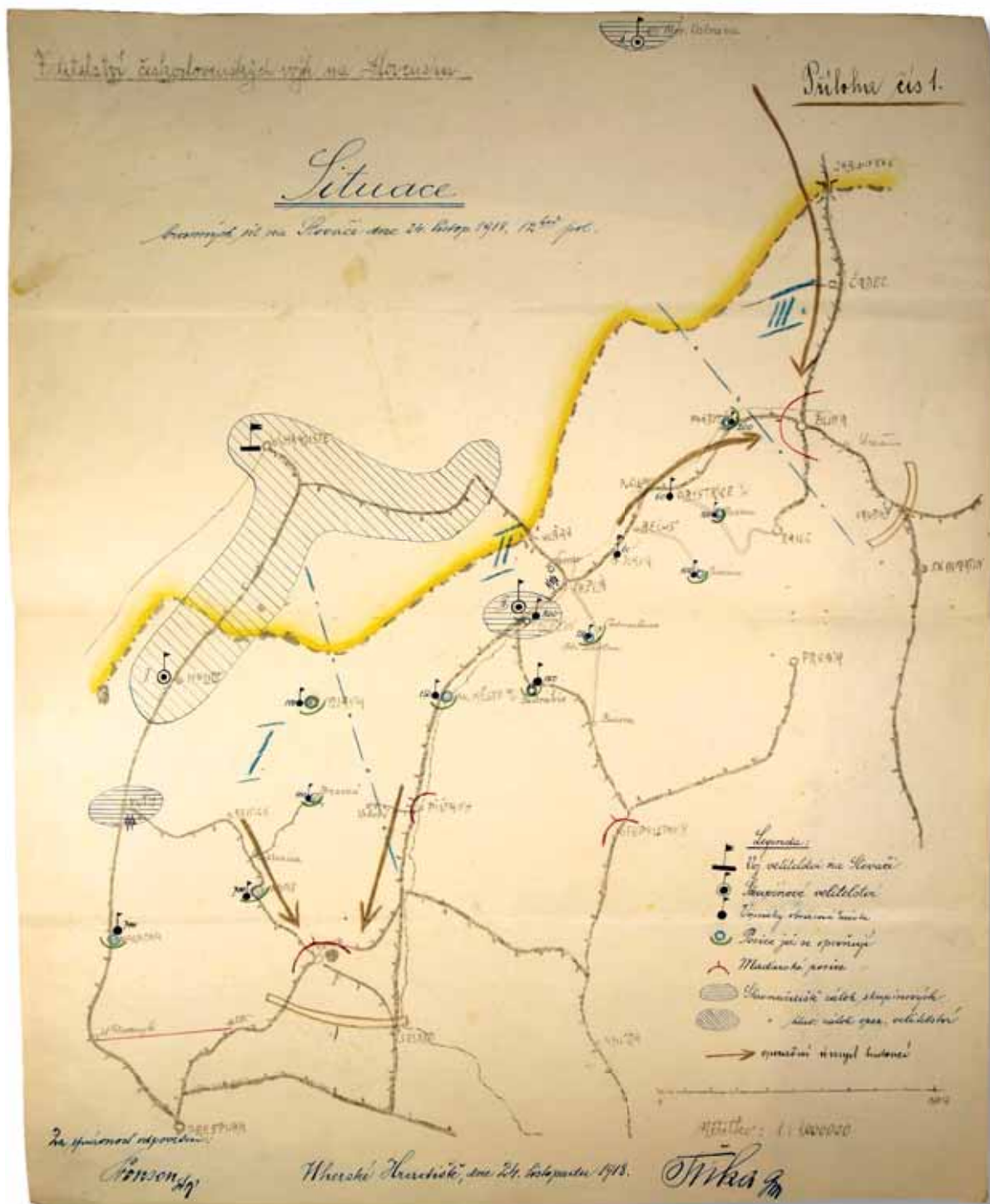

Demarkační linie nazývaná podle francouzského ministra zahraničních věcí Stéphen Pichona a budoucí státní hranice na jihu Slovenska

na linii, kterou vyznačovala železniční trať Skalice – Holíč – Kúty – Velké Leváre – Malacky – Zohor – Stupava (včetně nájezdu do Trnavy). Na levém křídle sousedila s Trenčínskou operační skupinou pod velením pplk. Šambery. Ta operovala ve středním Pováží mezi Novým Mestem nad Váhom a Bytčou. Na jihu postoupila nejdále do zmíněného Nového Mesta nad Váhom, na severu do prostoru Ilavy, Běluše a Bytče. Nejsevernější Žilinská operační skupina dosáhla, byť krátkodobě, do Turčanského sv. Martina. Na svém postupu prošla Čadcou, Žilinou a Vrútkami. Tyto operace se uskutečnily v první polovině listopadu 1918. Čs. vojska se při nich nesetkávala s vážnějším odporem. Byla celkem nepočtená a šlo spíše o vojenskou přítomnost ve významnějších střediscích moravsko-slovenského pohraničí než o spolehlivé zajištění. Obrat nastal v polovině listopadu.

Maďarská vláda premiéra Mihálye Károlyiho (v úřadě od 31. října 1918) nechtěla připustit dezintegraci území, jež stále ještě ovládala. To znamenalo, že se nehodlala smířit ani se ztrátou Horních Uher, tedy Slovenska. Za tím účelem podnikla politicko-diplomatická opatření, která měla tyto nároky podpořit. Poválečné poměry jejich naplnění nepřály. Přesto maďarský kabinet velmi obratně využil faktické nedůslednosti v příměří mezi dohodovými mocnostmi a Rakousko-Uherskem. To stanovilo demarkační čáru na italské frontě. V jiných částech habsburské monarchie, kde s koncem války vznikaly nové státy, nikoliv. V souvislosti s maďarskou žádostí o určení demarkační čáry pro oddělení maďarských a srbských vojsk, se Budapešti podařilo prosadit ustanovení o tom, že státy Dohody nebudou zasahovat do záležitostí vnitřní správy Uher. Tzv. Bělehradské příměří maďarská vláda podepsala 13. listopadu 1918 a vzápětí vyslala na Slovensko pravidelné jednotky. Čs. síly před nimi vyklidily obsazená místa. Pod jejich kontrolou zůstal jen pás povážského údolí mezi Bytčou a Novým Mestem nad Váhom a jihozápadní výběžek Slovenska, kde byla zachována již zmíněná linie příměří.

Požadovat na Maďarsku vyklizení Slovenska bylo problematické, protože zatím nikdo nespécifikoval demarkační linii mezi oběma státy. Situace vyžadovala třeba i dočasné, ale především rychlé řešení. Přesně podle toho jednal ministr zahraničních věcí E. Beneš. Svému francouzskému protějšku, Stéphen Pichonovi, navrhl triviální východisko. Naléhavým čs. zájmem ovšem vyhovovalo. Šlo o tzv. Pichonovu linii, zakotvenou v nótě francouzské vlády z 21. listopadu 1918. Probíhala po Dunaji od západní hranice Uher k řece Ipel'. Odtud po jejím toku k Rimavské Sobotě. Odtud vedla rovná spojnice východním směrem k řece Uži. Po ní směřovala k hranici Haliče. Spojenecké mocnosti se s ní bez problému ztotožnily, jelikož byla v zásadě prostá, snadno pochopitelná a vyhýbala se složitostem národnostních poměrů. Obratně využívala zjednodušené etnické, hospodářské a geografické přístupy. Operační prostor pro čs. vojenské síly tím byl vymezen i na dosud problematickém jihu.

Situační plán obsazování Slovenska z 24. listopadu 1918

V zájmu efektivního vedení vojsk bylo 10. listopadu v Uherském Hradišti zřízeno tzv. Velitelství čs. vojsk operujících na Slovensku. Zprvu z této úrovně velel gen. Josef Štika. Dvacátého šestého listopadu jej vystřídal plk. František Schöbl. Náčelníkem štábu se stal pplk. František Bartoš. V nové fázi vojenského zajištění Slovenska vynikají dvě velké skupiny sil. Jednu reprezentovalo domácí vojsko a druhou Čs. armádní sbor z Itálie. Nasazení každého z nich v odlišných částech Slovenska se vyznačovalo jistým pozadím a mezinárodně-politickým zdůvodněním. Jednotky domácího vojska obsadily dvě třetiny Slovenska kromě jižních oblastí a nejvýchodnějšího cípu státu pod Karpaty. Obyvatelstvo zde bylo k čs. jednotkám, reprezentujícím jednotu obou národů, daleko vstřícnější než jinonárodní osídlení na jihu, od něhož se spolupráce nedala očekávat. Vysoce exponované jižní pohraničí bylo určeno pro čs. sbor z Itálie. Bylo to odůvodněno vážností, již požíval jako síla přicházející ze země vítězného dohodového tábora.

Připravovaným novým operacím začaly přát příznivé podmínky na diplomatické scéně. Ministr Beneš podal protest proti zmíněnému ustanovení Bělehradského příměří. Spojenci, kteří mezitím pochopili, že podcenili pružnost maďarské vlády, proto do Budapešti 2. prosince 1918 oznámili oprávnění čs. státu obsadit vojenskými prostředky Slovensko. To ve svém důsledku oslabilo vůli maďarské armády vzdorovat. Projevilo se to hned se začátkem obnoveného postupu. Plk. F. Schöbl si uvědomil, že má-li být úspěšný, musí podřízené síly reorganizovat. Učinil to tak, že roztroušené malé jednotky semkl do praporů a pluků. Tímto opatřením dosáhl toho, že takto vzniklým celkům veleli vyšší důstojníci se zkušenostmi. Pro začátek se rozhodl jako východiska využít oblastí, které držela holičská a trenčínská skupina. Posílil je a zajistil proti ohrožení z jihu i ze severu. Pováží zabezpečil proti severu obsazením Žiliny. Na jihu čs. síly prošly Nitrou a směřovaly k Prievidzi. K menšímu a rychle likvidovanému odporu Maďarů došlo pouze u Zemianské Kotešové na severu a jižněji u Hlohovce a Seredě. K těmto událostem došlo ve dnech 6.–10. prosince 1918. Plk. F. Schöbl hodlal postupovat dále na Bratislavu, ale vrchní velitel gen. Diviš rozhodl jinak.

Třináctého prosince vydal Schöblovi rozkaz, aby obsadil strategickou magistrálu, tedy košicko-bohumínskou dráhu až po popradské rozvodí. Změnu odůvodnily dvě závažné okolnosti. K cestě do vlasti se začal připravovat Čs. armádní sbor z Itálie. Jako silná, dobře vyzbrojená a organizovaná vyšší jednotka byl ještě před příjezdem určen k obsazení jižního Slovenska. Očekával se zde nejvážnější odpor. Druhý důvod Divišova rozhodnutí spočíval ve zprávách o polské snaze zachytit se v oblasti Spiše. Za účelem uskutečnění nejnovějších dispozic Schöbl opět přizpůsobil organizaci podřízených sil. Jejich menší část (4 prapory pěchoty) ponechal na západním Slovensku pod velením pplk. Šembery. Velením nad větší skupinou pověřil pplk. Hrbenského, jemuž podřídil šest praporů pěchoty, polovinu dělostřelecké baterie, jezdeckou eskadronu, ženijní rotu a obrněný vlak. Toto útočné uskupení se vydalo 15. prosince z Žiliny a ještě téhož dne obsadilo bez odporu Poprad. Dva dny na to polská armáda pronikla do Spišské Belé. Hrbenský proto operativně usměrnil část svých sil údolím Popradu na sever. Po střetu Gardy slovenskej slobody s Poláky došlo k dohodě mezi oběma stranami. V zájmu vyloučení dalších incidentů se shodly na demarkační linii. Uplatňovala se do 14. ledna 1919, kdy se polská armáda stáhla za bývalou uherskou hranici. Zbývá část Hrbenského uskupení se zatím doplnila. Byla to ona, která zahájila další postup po magistrále pod velením pplk. Berana. Po příchodu posíl šlo o seskupení se značným potenciálem. Tvořily jej prapor vojáků slovenské národnosti, prapor 1. čs. dobrovolnického pluku, jezdecká eskadrona a obrněný vlak. Tyto prvky pocházely z původního složení sil pplk. Hrbenského. Z českých zemí je posílily dva prapory 30. střeleckého pluku, půlprapor 21. pěšího pluku a dvě houfnicové baterie. Maďarské jednotky, soustředěné v Košicích, třebaže měly početní převahu, se po vyjednávání rozhodly město bez boje vyklidit. Od 29. prosince 1918 bylo v čs. rukou. Část sil pplk. Berana v síle jednoho a půl praporu pěchoty se vydala na sever a postupem přes Spišské Podhradie a Široké obsadila také bez boje Prešov. Z magistrály se postupně oddělovaly menší síly, jež obsadily další cílová města. Z Vrútek čs. síly dospěly 14. prosince do Kremnice, 21. prosince do Zvolena a 22. prosince do Banské Bystrice. Setnina českých námořníků pronikla na Oravu. Tito výjimeční muži se utkali s Maďary již při zmíněné srážce u Zemianské Kotešové z počátku druhé fáze obsazování Slovenska.

Jih Slovenska byl z již zmíněných důvodů vyhrazen pro Čs. armádní sbor z Itálie. Po uzavření příměří na jižní frontě byla původní Čs. divize, utvořená 23. dubna 1918, soustředěna v Padově. Zde se reorganizovala na sbor o dvou divizích. Byly to 6. a 7. čs. střelecká divize, náležející k celku Čs. autonomní armády. Každou z uvedených vyšších jednotek tvořily tři střelecké pluky. K 6. divizi náležely 31., 32. a 35. čs. střelecký pluk a k 7. divizi 33., 34. a 39. čs. střelecký pluk. Nový sbor disponoval též útvary zbraní a služeb. Velitelské funkce počínaje

Jeden z mnoha železničních transportů, s nimiž se čs. legionáři z Itálie dopravili do vlasti.

Sumky na náboje vyráběné na sklonku první světové války z náhražkových materiálů – z vulkanizovaného papíru či lisovaného plechu – se osvědčily jako trvanlivé a dlouho užívané dědictví po rakousko-uherské branné moci.

Generál Luigi Piccione, velitel čs. sboru z Itálie

Generál Gastone Rossi, velitel 6. divize

Generál Giuseppe Boriani, velitel 7. divize

velitelem sboru, jímž byl jmenován gen. Luigi Piccione, až po velitele praporů byly obsazeny důstojníky italské armády. Celkem jich bylo 130. Šesté divizi velel gen. Rossi a sedmé divizi gen. Boriani. Působnost příslušníků italské armády v Čs. armádním sboru, s nímž měli odejít do Československa jako členové italské vojenské mise, byla upravena mezivládní smlouvou z 1. prosince 1918. V zastoupení ministra vojenství Milana Rastislava Štefánika ji podepsal E. Beneš a z italské strany ministr války E. Cavilia. Italská vláda připravila vše potřebné pro přesun sboru do vlasti po železnici na trase z Padovy do Českých Budějovic. Pro přepravu více než 20 000 mužů bylo využito 3 000 vagónů. Po rozčlenění do transportů šlo o 73 vlakových souprav. Kromě dělostřelecké a ženijní výzbroje byly přepraveny 3 000 koní, 300 nákladních automobilů, záložní zbrojní materiál a zásoby potravin na 21 dní. Denní frekvence činila pět souprav, a tak se Čs. armádní sbor ve vlasti jako celek sešel za 16 dní.

Italská vojenská přítomnost na čs. území měla dalekosáhlé důsledky pro teprve krátce existující domácí vojenské velitelské orgány. Gen. L. Piccione byl jako velitel čs. sboru předurčen, aby řídil operace na jižním Slovensku. Jeho postavení mělo delikátní charakter v tom smyslu, že jako vysoký vojenský činitel vítězné dohodové mocnosti nehodlal přijímat rozkazy od nadřízeného stupně, z něhož by mu velel bývalý příslušník poražené rakousko-uherské armády. Stejně tak nepřicházelo v úvahu, aby podléhal zástupci armády jiné spojenecké země. To znamená, že jedinou momentální autoritou pro něho mohl být kromě prezidenta ministr národní obrany.

Následkem takto dané podmínky ministr národní obrany zrušil 18. prosince 1918 Vrchní velitelství v Praze. Otázka Velitelství čs. vojsk operujících na Slovensku byla vyřešena tak, Piccione vystřídal Schöbla k 25. prosinci. Po těchto změnách italský generál bezprostředně podléhal jen ministru Klofáčovi.

Po průjezdu českými zeměmi byla 7. divize dirigována na jihozápad Slovenska, zatímco 6. divize směřovala po magistrále na jeho jihovýchod. Úspěšná činnost vojsk plk. Schöbla utvořila důležité předpoklady pro hladký přesun Čs. armádního sboru z Itálie do výchozích postavení před obsazením jižního Slovenska. Dvacátého šestého prosince Piccione zahájil operační přípravu záboru jihoslovenských oblastí vytyčením

pásem činnosti svých divizí. Sedmá nastupovala do úseku od Děvína po Pincinou (východně od Lučence) a šestá navazovala u Pinciné a její levé křídlo dosahovalo až k Užockému průsmyku. Otevřený střet s druhou stranou se považoval za krajní eventualitu. Maďarská vojska měla být především vytlačována. Sbor z Itálie měl k tomuto řešení předpoklady vzhledem ke své síle. Operace na jižním Slovensku začaly 30. prosince 1918 a trvaly do období kolem 20. ledna 1919.

332

UZAVŘENÝ MOST V BRATISLAVĚ

Prozatím jen symbolické zátarasy střezené italskými legionáři i příslušníky tzv. domácího vojska

Postup zahájila 7. divize. V prvním sledu vyčlenila 33. pluk, 34. pluk stál připraven k akci a 39. pluk se nacházel v záloze. První z uvedených útvarů bez větších obtíží pronikl 1. ledna 1919 do Bratislavy, město obsadil a zajistil tamní mosty přes Dunaj. Na svém postupu k městu získal zaznamenaní hodnotou kořist: asi 4 300 pušek, 58 kulometů, 33 automobilů a další materiál. Z Bratislavy se útvar vydal na pochod a dosáhl Zlatné západně od Komárna. Zábór zbývající části dunajského úseku a pásmo podél dolního toku řeky Ipľ provedl 39. pluk. Pozici divizní zálohy opustil 5. ledna 1919. Z Bratislavy postupoval po stejné trase jako 33. pluk. Devátého ledna obsadil Nové Zámky a Parkán (dnešní Štúrovo), 10. ledna Komárno. Po dvou dalších dnech dosáhl východní hranice svého úseku na dolním toku Ipľu. Nejpozději byl zasazen 34. pluk. Akci zahájil 7. ledna 1919. Jeho úkol spočíval v dosažení východní hranice divizního úseku. S jistým odporem se setkal v Rapovci. Naproti tomu obsazení Lučence proběhlo v klidu, jelikož do města již 3. ledna vstoupila jedna ze setnin domácího vojska ze Zvolena. Zůstala zde až do vystřídání dobrovolníky z Itálie.

Největší a nejzávažnější střet s Maďary se odehrál v povodí Ipľu u Balussagyarmontu 16. ledna 1919. Šlo o důsledek jen všeobecně stanovené demarkační linie, jež probíhala středem řečiště. V úvahu se ale nevzala realita komunikací, především železnice, která jej několikrát překračovala jak na slovenskou, tak i na maďarskou stranu. Piccione se příliš sebejistě spolehl na postavení dohodového hodnotáře a o své vůli se rozhodl obsadit i maďarský břeh. Chtěl tím usnadnit přepravu vojsk podél řeky. Došlo k boji, v němž na čs. straně padl jeden důstojník a 44 mužů. Šlo o zbytečně ztracené životy. Čs. vláda přikázala částem 7. divize, aby se vrátily zpět za Dunaj.

Šestá divize plnila své úkoly v celkově příznivějších podmínkách, protože nastupovala ve druhém sledu. Po volné magistrále se urychleně dostala na východ Slovenska. Podél demarkační čáry byly nasazeny dva pluky. Prostor od Rimavské Soboty k Tornale, Perkupu, Třebišovu a pak až k řece Laborci ve dnech 8.–12. ledna 1919 obsadil 32. pluk. Nejvýchodnější cíp státu zajistil 31. pluk. Posílen dělostřeleckou baterií postoupil 11. ledna do Michalovců a 13. ledna se ocitl již na území budoucí Podkarpatské Rusi. Obsadil totiž Užhorod, přičemž jeden prapor zaujal postavení v úseku Perečín – Užok. Třicátý pátý pluk zůstal v Žilině jako záloha.

Přítomnost čs. vojenských sil na Slovensku i v nejvýchodnější výspě pod Karpaty charakterizovaly následující skutečnosti. Ministr národní obrany Kľofáč vydal 27. prosince rozkaz, podle něhož armáda odpovídala za udržování klidu a pořádku. Chránila tím osobní svobodu a nedotknutelnost veřejného a soukromého majetku. Zabraňovala poškozování státu ostrahou významných objektů a komunikací. Kromě toho působila také jako pojistka proti neoprávněnému vývozu movitého inventáře a zásob do ciziny. Co se však nezavádělo, to byla vojenská správa obsazeného území. Do nástupu nového čs. aparátu se zachovával dosavadní správní systém.

Štáb generála Picciona v Bratislavě, na snímku nechybějí ani dvě generálovy dcery ve stejnokrojích zdravotních sester.

Českoslovenští domobranci z Itálie během přepravy na Slovensko. Celkem 55 pěších praporů sestavených z rakousko-uherských válečných zajatců z českých zemí, vystrojených a vyzbrojených Italy, znamenalo nezanedbatelný přínos vojenské pohotovosti nového státu.

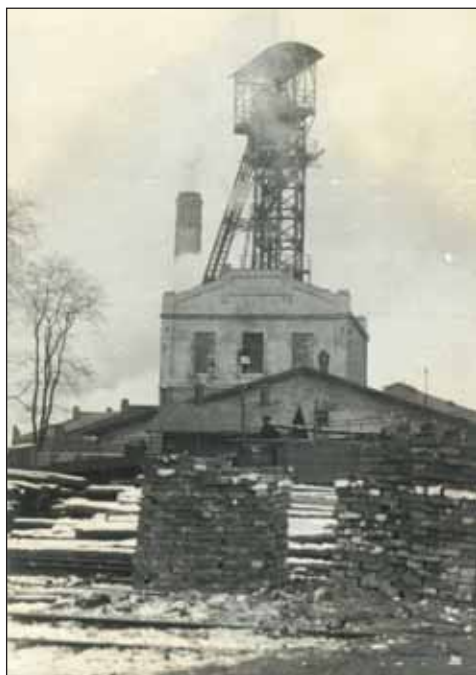
Slavnost uspořádaná 4. února 1919 na počest příjezdu slovenské vlády do Bratislavy. Z tribuny před někdejší městským divadlem hovoří Vavro Šrobár.

Českosloven- sko-polský střet na Těšínsku

Zátiší karvinských kamenouhelných dolů

Těžební věž jednoho z dolů v Karviné

Vedení čs. státu bylo od počátku přesvědčeno, že bývalé těšínské knížectví bude bezproblémově přičleněno republice. Šlo o pocit neopodstatněné jistoty, neboť Poláci zatím na Těšínsku upevňovali své pozice. Zemský národní výbor pro Slezsko na jedné straně a polská Rada narodowa v Těšíně na straně druhé uzavřely 5. listopadu 1918 dohodu o dělbě správy. Zemský národní výbor uplatnil svou suverenitu nad úzkým pásem ohraničeným na jihu řekou Morávkou a na severu městem Orlová. Pod správou polské Rady narodowe zůstala hlavní průmyslová, kulturní a dopravní centra: Jablunkov, Těšín, Karviná a Bohumín. Šlo o provizorium, jelikož o definitivní úpravě hranic měla rozhodnout mírová konference.

Záhy se však ukázalo, že polská vláda hodlá obsazený region považovat za své státní území. Prvním krokem k tomu bylo, že těšínskou dohodu schválila, čímž dala lokální dohodě jednostranné státní garance. Čs. vláda naopak místní dohodu ignorovala a dále věřila, že velmoci přiznají čs. státu celé Těšínsko. Český zájem o tento region byl motivován především dvěma okolnostmi. Šlo jednak o karvinský kamenouhelný revír, jednak o železniční trať, která Těšínskem procházela. Tvořila jediné velkokapacitní spojení Čech se Slovenskem.

V lednu 1919 dali Poláci důrazně najevo, že Těšínsko opustit nehodlají. Dne 26. ledna 1919 se v Polsku měly konat volby do varšavského sejmu a polská vláda se rozhodla uspořádat je i na Těšínsku. Zároveň tam vypsala odvody do polské armády. Oba tyto kroky znamenaly, že sporné území považuje za integrální část Polska. Na tyto kroky reagovala česká vláda vojenským zákrokem.

Rozkaz k obsazení Těšínska vydalo MNO 19. ledna 1919, tedy týden před polskými volbami. Začátek akce byl stanoven na 23. ledna 1919. Vrchní velení všech zúčastněných vojsk dostal podplukovník Antoine Paul Gillain, velitel 21. čs. střeleckého pluku francouzských legií. Pověření však nepřijal s odůvodněním, že Francie není ve válečném stavu s Polskem. Fakticky velel plukovník Josef Šnejdárek, rovněž francouzský důstojník, ale Čech, jenž neměl se zákrokem problém.

Podplukovník Antoine Paul Gillain,
vrchní velitel všech čs. vojsk na Těšínsku

Plukovník-divizionář Josef Šnejdárek,
faktický velitel bojových operací
na Těšínsku

Límcová výložka štábního důstojníka opatřená stříbrnou dracounovou výšivkou v podobě stylizované lipové ratolesti

Pro operaci na Těšínsku byl vyčleněn 21. střelecký pluk se svými třemi prapory, dále dva samostatné prapory (II./54. a I./93.), jeden prapor myslivců, dva dobrovolnické prapory (bohumínský a orlovský). Od 25. ledna 1919 se do boje přidala celá II. brigáda domácího vojska, jež se přesunula od Uherského Hradiště. Měla šest praporů, dvě baterie a jednu švadronu jezdeckta. Později se zapojily ještě některé prapory od náhradních těles, dále dva dobrovolnické prapory z Brna, jeden z Prahy a dva prapory slovácké brigády.

Polskou svévolí se čs. vláda rozhodla oplácet stejnou mincí. Jako polský stát neměl potvrzenou svrchovanost nad územím, jež na Těšínsku fakticky ovládal, stejně tak i čs. vláda nedostala od Spojenců odpověď na otázku, zda může podniknout vojenský zákrok. Spojence popudilo, že čs. postup do Těšínska se vydával za spojeneckou akci. V den připravené operace se dostavila k veliteli polských sil na Těšínsku generálu Latinikovi delegace důstojníků ve stejnokrojích francouzské, italské, britské a americké armády a předala mu ultimátum, aby polské ozbrojené síly vyklidily ve lhůtě dvou hodin Těšínsko. Tito muži, třebaže byli skutečně příslušníci spojeneckých armád, neměli žádné pověření pro tak závažné jednání. Je nepochybné, že účelem tohoto manévru bylo dezorientovat polské velení a získat tím výhodu. Dvouhodinové ultimátum neposkytovalo polské straně možnost vše ověřit. Vzhledem ke všem těmto okolnostem byla vojenská akce mírovou konferencí přijata nepřiznivě a odradila i ty, kteří byli jinak vůči čs. nárokům vstřícní. Vojenská operace začala po vypršení dvouhodinového ultimáta 23. ledna 1919 ve 13 hodin.

První neplánované střety se odehrály již 23. ledna ráno. Místem střetu se stalo bohumínské nádraží s okolím obsazené Poláky. Začátek akcí se původně plánoval až po poledni, pokud by Poláci Bohumín dobrovolně nevyklidili. Po srážce, která skončila v podvečer, bylo nádraží v československých rukou.

Obsazení karvinského uhelného revíru bylo svěřeno majoru Vlasákovi. K dispozici měl I. a II. prapor 21. střeleckého pluku, orlovský prapor a prapor domácího vojska I./93. Poláci však kladli 23. ledna houževnatý odpor. Na druhý den zrána se další prapory pod velením majora Bláhy nejprve zmocnily nádraží v Karviné. Před polednem čs. vojsko již město ovládalo. V průběhu dne obsadily čs. jednotky také doly v okolí. Legionářské prapory se poté připravovaly k pochodu na Těšín.

Plukovník Franciszek Ksawery Latinik – velitel vojenského okruhu v Těšíně. Na snímku z roku 1920 je již v generálském stejnokroji.

Praporek (major) Ludvík V. Vlasák, velitel II. praporu 21. čs. střeleckého pluku francouzských legií

Nádraží v Karviné

Nádražní budova v obsazené Karviné. Na nástupišti postávají příslušníci domácího vojska oděni v adaptovaných stejnokrojích bývalé rakousko-uherské branné moci.

Rozlišovací označení na ramenní pásky blůzy pro důstojníky čs. legií z Francie – stříbrným dracounem vyšitý ozdobný monogram ČS na modré, červeně lemované podkladové látce z česané příze

Postup na Těšín byl plánován ve třech proudech. První tvořil 21. střelecký pluk, jenž měl postupovat od Fryštátu přes Pognizdów a Louky. Druhý proud reprezentovala II. brigáda s osou postupu přes Těrlicko a Stanoslawce. Třetí proud měla uskutečnit skupina majora Aujeského přes Tošanovice.

Obsazení města předcházel velice tvrdý střet III. praporu 21. střeleckého pluku s polským oddílem u nádraží Żebrzydowice. Polský oddíl byl zcela zdecimován. Padlo 50 polských vojáků, zajato 77, zraněno 47. Také I. a II. prapor 21. střeleckého pluku se 25. ledna střetl s polskými jednotkami u Stonavy a Louky. Postup na Těšín byl zahájen 27. ledna 1919. Město nebylo překvapivě hájeno a v poledne je čs. vojsko obsadilo bez boje. Polský velitel totiž pod dojmem debaklu u Żebrzydowic nařídil ústup za Vislu. Šnejdárek potom dostal rozkaz od MNO zajistit železniční trať Bohumín – Těšín – Jablunkov a obsadit západní břeh Visly. Útok zahájil 30. ledna v 7 hodin ráno za třeskutého mrazu $-26\text{ }^{\circ}\text{C}$. V zápětí mu přišel rozkaz operaci zastavit. Na konflikt již zareagovala mírová konference.

Z vojenského hlediska bylo obsazení Těšínska dobře připravené a řízené. Plk. Šnejdárek postupně nasazoval stále větší jednotky a operace gradovala obsazením západního břehu Visly. Z operačního hlediska bylo dosaženo předpokládaného cíle. Po celou dobu si čs. vojsko udržovalo iniciativu a donucovalo polské jednotky k ústupu. Umožňovala to trvalá převaha čs. sil nad polskými v poměru 5 : 3. Polské velení útok v těšínské oblasti neočekávalo a bylo zaměstnáno operacemi ve východní Haliči.

Čs. vojsko přišlo v bojích o 53 padlých, 63 raněných a 97 nezvěstných. Polská armáda ztratila 92 padlých, 855 raněných a 813 nezvěstných. O smyslu obětí lze oprávněně pochybovat. Nebyly totiž nutné. Čs. vláda rozhodně nevyčerpala možnosti diplomatického zároku, aby čelila polské snaze včlenit kontrolovanou část Těšínska do státního území Polska. A vzememe-li v úvahu, že se pod tlakem mírové konference obnovil více méně původní stav, byly ztráty na životech i marné.

Mírová konference předvolala československé a polské zástupce před Radu deseti. Ve dnech 27.–29. ledna s nimi jednala o ukončení bojů. K tomu došlo 30. ledna. Poté se hledala dohoda o stažení čs. vojsk a o úpravách režimu na Těšínsku. Úmluvu podepsali Beneš a Dmowski v Paříži 3. února 1919. Nejvyšší představitelé velmocí Wilson (USA), Lloyd George (Velká Británie), Orlando (Itálie) a Clemenceau (Francie) dokument garantovali svými podpisy.

Dohoda odstranila původní příčinu čs. vojenského zákroku: zakázala konat v celém těšínském knížectví volby a odvolat nováčků až do definitivního rozhodnutí mírové konference. Delimitační linie pro odpoutání vojenských sil a pro přechodnou místní správu byla nově stanovena tak, že železniční trať mezi severní částí Těšínska a uhelným revírem karvinským zůstane v českých rukou s tím, že zde nedojde k vyvlastnění a budou uspokojeny polské potřeby uhlí; naopak jižní část trati mezi Těšínem a Jablunkovem bude pod polskou kontrolou. Český zájem o karvinský revír byl tedy uznán, ale obsazení celé trati bylo odmítnuto. To nadále znamenalo pro spojení Čech a Slovenska bezpečnostní riziko. Po lednovém střetu o Těšínsko se hodně změnilo. Od té chvíle bylo zřejmé, že velmoci již nebudou zvažovat přiznání celé této oblasti Československu, ale bu-

Skupina čs. legionářů z Francie na zjevně aranžovaném snímku z období bojů o Těšínsko

Za Těšínem na demarkační linii v únoru 1919, v pozadí sokolské strážě

Skupinka důstojníků domácího vojska na demarkační čáře na Těšínsku v únoru 1919

dou hledat cesty a kritéria pro dělení Těšínska. To byl první vážný důsledek lednového vojenského dobrodružství.

Druhým důležitým zjištěním bylo, že se Československo nemůže za všech okolností spoléhat na podporu Francie, že ta má i jiné spojenecké klienty a musí svou přízeň přiměřeně rozdělovat. Nejtěžší prohrou pak bylo dlouhodobé zatížení čs.-polských vztahů. Ty se pak vyznačovaly nedůvěrou, soupeřením a vzájemnými zlomyslnostmi. Velvyslanecká konference vynesla rozhodčí výrok až 28. července 1920 a obě strany se mu podrobily. Teprve v roce 1925 skončil stav, v němž vztahy mezi oběma státy neupravovaly žádné smlouvy. Styky však zůstaly chladné po celé meziválečné období. Zdaleka ne vše se dá připsat na vrub československému ozbrojenému vpádu do Těšínska. Nicméně tím byla založena nedůvěra a nechuť ke spolupráci.

Válečná kořist Čechoslováků z bojů na Těšínsku. Vedle vojenských palných a sečných zbraní, nábojových pásů a schránek s kulometným střelivem se na stojanech tísň i zabavené lovecké brokovnice.

Budování armády v souvislostech aliance s Francií

Pro začátky budování armády měla rozhodující význam orientace čs. státu na Francii. Tato aliance vzešla ze světového konfliktu. Vedení zahraničního odboje spojovalo poválečnou pozici země s Francií, která nesla nejtěžší břemeno střetů s nepřátelským blokem. Francouzská armáda si v mezinárodním kontextu vydobyla pozici nejsilnější ozbrojené moci, jež disponovala přebohatým fondem vojenského umění. Československo potřebovalo vhodný cizí vzor, jelikož zásady rakousko-uherského vojenství nepokládalo z ideologických důvodů za vhodnou základnu. Je nasnadě, že šlo o nerovnovážný vztah. Na jedné straně stála tradiční mocnost s hlubokou historickou dimenzí, na druhé straně zcela nový nástupnický stát, který se teprve formoval vnitřně a jenž zároveň usiloval o co nejpříznivější územní vymezení.

Po skončení války Francie budovala alianci států střední a jihovýchodní Evropy. Smysl tohoto úsilí spočíval v tom, aby společenství zemí s francouzskou orientací utvořilo náhradu za Rusko, bývalého mocného východního spojence. Blok partnerských zemí se měl aktivizovat v případě, že by Německo opět znamenalo pro Francii hrozbu. Československý stát tedy nelze v těchto vztazích považovat za pouhého příjemce zahraniční podpory při budování vlastní ozbrojené síly. Od počátku zaujímal specifické postavení ve strategických koncepcích nejvyššího spojeneckého velení a Generálního štábu francouzské armády. Československo

Na své cestě do vlasti se prezident Tomáš Garrigue Masaryk 9. prosince 1918 setkal v Darney s vojáky Československé brigády. V řeči pronesené při slavnostní přehlídce jim dal do vínku obrazné poselství: „... máte být solí v tom těstu, které chceme všichni udělati.“ Na snímku si prezident prohlíží francouzský kulomet Hotchkiss vz. 1914.

George Clemenceau, od listopadu 1917 do ledna 1920 předseda vlády Francouzské republiky a ministr války

Funkci náčelníka Generálního štábu francouzské armády vykonával od 28. prosince 1918 do 20. ledna 1920 generál Henri Alby.

náleželo k sedmi evropským státům, kam Francie vyslala v poválečném období zvláštní vojenské mise. Kromě něho to bylo ještě Polsko, Řecko, Finsko, Estonsko, Litva a Lotyšsko. Jen Československo a Řecko se od ostatních lišily tím, že náčelník Francouzské vojenské mise vykonával současně funkci náčelníka generálního štábu. Také Polsku Francie nabídla takové zdvojené funkce. Náčelník státu (Naczelnik Państwa) a vrchní velitel polské armády J. Piłsudski této možnosti ale nevyužil.

Objektivně nejvýznamnější zásluhy o rozhojnění spojenečtví s Francií prostřednictvím zvláštních smluv vojenského charakteru měl ministr zahraničních věcí Edvard Beneš. Byl to on, kdo prosadil myšlenku, aby čs. vláda požádala francouzskou stranu o vyslání zvláštní vojenské mise. Vztahy mezi oběma zeměmi v oblasti vojenství upravovaly čtyři dokumenty. První, z 10. ledna 1919, měl organizační a ekonomický charakter. Týkal se převzetí francouzských velitelů 5. čs. střelecké divize z Francie (vytvořena 4. 12. 1918) do stavu čs. armády. Šlo o Kontrakt týkající se francouzského velitelského sboru přiděleného čs. armádě (Contrat relatif aux cadres français détachés dans l'Armée tchécoslovaque). Dokument stanovil, za jakých finančních a materiálních podmínek bude konat službu 24 důstojníků francouzské armády, kteří se dostali do Československa s Čs. divizí. Z francouzské strany dokument stvrdil podpisem George Clemenceau, předseda francouzské vlády a současně ministr války. Za čs. vládu kontrakt podepsal E. Beneš. Ve vojenských záležitostech zastupoval ministra vojenství gen. M. R. Štefánika, jenž tou dobou pobýval v Rusku. Tak tomu bylo i v případě následujících smluv.

Klíčový význam pro další výstavbu čs. armády a její vojenské umění měl Kontrakt týkající se vyslání Francouzské vojenské mise do Čech (Contrat relatif à l'envoi d'une mission militaire française en Bohême). Cílová destinace mise je zde zjednodušeně vyjádřena jako Čechy. Jde o odraz mladosti a počátků konstituování čs. státu, jak je na přelomu let 1918 a 1919 vnímala francouzská nejvyšší

exekutiva. Působnost mise se však vztahovala na celé území Československa. Dokument vstoupil v platnost 20. ledna 1919, kdy jej podepsal G. Clemenceau. E. Beneš připojil podpis již k návrhu textu. Žádost o vyslání mise oficiálně přednesl 17. prosince 1918. Clemenceau projevil zásadní souhlas 22. prosince. O podrobnostech textace Beneš jednal s náčelníkem Generálního štábu francouzské armády gen. Henrim Albym, nástupcem maršála Ferdinanda Foche, jenž v té době působil již jako vrchní velitel spojeneckých armád.

Úkol mise text oficiálně specifikoval tak, že se do Československa vysílá za účelem vytvoření koncepce vojenského školství a organizace armády i vojenské správy v širokém smyslu. Nejvyšší velitelská funkce v misi byla vyhrazena pro divizního generála. Tabulkový stav kontrakt stanovil na 39 důstojníků a 38 mužů pomocného personálu. Skladba byla uzpůsobena tak, aby mise byla schopna velet vyššímu organizačnímu celku, a tak překlenout období do ustavení generálního štábu čs. armády, případně jej i podle potřeby nahradit. Náčelník mise měl k dispozici štáb se čtyřmi odděleními: organizačním, zpravodajským, operačním a dopravním. Řídil jej náčelník štábu. Mise měla též velitele zbraní, tedy dělostřelectva a ženijního vojska, i velitele služeb, tj. intendantní, zdravotnické a letecké. Nutno zdůraznit, že personál mise plně zachovával příslušnost k francouzské armádě. Na rozdíl od předcházejícího kontraktu se do čs. armády nezačleňoval, ale oficiálně měl statut poradců.

Na financování mise se podílely vlády obou zemí. Francouzská vláda hradila platy svých vojenských osob tak, jakoby sloužily na území Francie. Jelikož se platy při účasti v misích zdvojnásobovaly, druhá polovina šla na vrub čs. státu. Ten hradil i služné, přídatky a dávky, jež souvisely se služebním působením v zahraničí.

Vzhledem k závažnosti a dosahu dohody z 20. ledna 1919, na níž stavěly další dva návazné dokumenty, je vhodné poznamenat, že šlo o pozoruhodně promyšlený text. V senzitivní poválečné atmosféře z něj nebylo možné vyvozovat určující pozici Francie vůči Československu. Reálně tento poměr ale existoval, což v patřičném kontextu naznačují následující dvě dohody. Nelze opomenout ani skutečnost, že kontrakt z 20. ledna nebyl v Československu nikdy ratifikován.

Již zakrátko následoval další dokument vojenského charakteru. Rozvíjel předcházející tím, že upravoval kompetence mise. Byla to Dohoda mezi vládami francouzskou a československou o pravomocích Francouzské vojenské mise v Československé republice (Accord entre les Gouvernements français et tchécoslovaque au sujet des attributions de la Mission militaire française auprès de la République tchécoslovaque). Clemenceau s Benešem ji podepsali 26. ledna 1919. Mise dostala za úkol spolupracovat s čs. Ministerstvem národní obrany na další tvorbě tohoto úřadu, na organizaci generálního štábu a vojenského vzdělávacího systému. Dohodou se potvrdila její poradní úloha. V rozporu s tím bylo ovšem to, že velícího generála předurčovala náčelníkem budoucího čs. generálního štábu a zástupcem vrchního velitele. Čím byla dohoda výlučná, to byl právě fakt, že pracovala s pojmy a funkcemi, které zatím reálně neexistovaly. Při její interpretaci je vhodné vycházet ze skutečnosti, že francouzský Generální štáb hodlal v Československu postavit co nejrychleji takové množství divízi, jež by bylo ze strategických hledisek relevantní. Další vývoj tento záměr potvrdil. Motiv spojení obou funkcí vnesli do jednání Francouzi koncem prosince 1918. Uvedeným opatřením se fakticky bránili též konkurenci ze strany jiné spojenecké země. Mohli se obávat italské vojenské přítomnosti. Na území Československa totiž v době pařížských jednání o vojenských smlouvách přicházel Čs. armádní sbor z jižní fronty. Jeho nejdůležitější a početnou část velitelského sboru reprezentovali důstojníci italské armády. Francouzské velení se takto dopředu zajišťovalo nadřazenou pozicí náčelníka své mise, tedy i náčelníka generálního štábu, vůči italskému veliteli čs. sboru. Funkce zástupce vrchního velitele odkazovala do budoucna na osobu gen. Pierra Janina, velitele spojeneckých vojsk na Sibiři, jenž se měl po odchodu z Ruska stát náčelníkem mise a čs. generálního štábu.

Čtveřici bilaterálních dokumentů vojenského charakteru doplnila Dohoda mezi vládou Republiky francouzské a Republiky československé podřizující čs. ozbrojené síly nejvyššímu velení maršála Foche (Accord entre le Gouvernement de la République française et le Gouvernement de la République tchécoslovaque plaçant les forces armées tchécoslovaques sous le Commandement suprême du Maréchal Foch). V platnost vstoupila podpisem G. Clemenceau a E. Beneš z 18. února 1919. Podnět k jejímu uzavření vzešel od čs. ministra zahraničních věcí. Tvořící se čs. armádu hodlal podřídit F. Fochovi, jakožto vrchnímu veliteli spojeneckých armád. Vedla jej k tomu nutnost podpořit operace při vojenském zajišťování území

Generál Pierre Janin (1862–1946)

Maršál Ferdinand Foch (1851–1929)

Generál Maurice Pellé (1863–1924)

Generál Luigi Piccione (1866–1942)

Francouzskou vojenskou misi v čele s generálem Pellém čekali po příjezdu do Prahy slavnostní uvítání ve velkolepém formátu profrancouzské manifestace. Wilsonovo nádraží generál opouští v doprovodu ministra národní obrany Václava Klobáče.

státu záštitou Fochova vrchního velení. Činnost čs. armády se tím měla vůči zahraničí legitimizovat. Podřízenost tohoto typu dodávala kromě toho částem Čs. autonomní armády, které buď ještě působily v zahraničí, anebo se do vlasti již vracely, kredit přímé sounáležitosti se spojeneckými vojsky. Beneš pamatoval i na domácí vojsko, jehož příslušníkům měl být dodán žádoucí pocit plné platnosti a uznání v situaci, v níž do armády vlastního státu přecházeli z dříve nepřátelského tábora. Francouzská vláda tyto Benešovy důvody chápala a souhlasila s nimi. Do dohody ale začlenila výhradu, že podřízení čs. armády vrchnímu spojeneckému veliteli znamená angažmá francouzské armády přímo na území Československa. V celkovém strategickém pojetí ale Benešův zájem Fochovi vyhovoval, jelikož mohl počítat se zapojením čs. armády do eventuálních akcí proti Německu v případě obnovy nepřátelství. Tento zásadní faktor je třeba mít na paměti při posuzování vojenských kontraktů a dohod uzavřených v tomto období mezi Francií a Československem. Plně se projevil před odjezdem mise do Československa. Foch přijal právě jmenovaného náčelníka mise gen. Maurice Pellé a uložil mu jednoznačné a jasné zadání co nejrychleji, v horizontu několika měsíců, zorganizovat maximálně možné množství vyšších jednotek na divizním stupni. Pro již zmíněný případ obnovy bojů s Německem s nimi Foch počítal.

S příchodem Francouzské vojenské mise zazněly tři nejvýznamnější disonance. Projevily se mezi misí, čs. nejvyšší exekutivou, konkrétně Ministerstvem národní obrany, a také Itálií, kteří na území republiky přišli s Čs. armádním sborem. Především šlo o rozdílnost v posouzení naléhavosti výstavby armády, jež by podle francouzských představ měla mít vyšší organizační celky než brigády. V Československu si plně neuvědomovali reálnou možnost obnovy bojů s Německem v případě nezdaru jednání o mírové smlouvě. Byl to nebezpečně klamný, ale pochopitelný jev poválečné atmosféry čerstvě nabyté svobody a samostatnosti. S hlavním úkolem mise se poněkud zdrženlivě ztotožnil i prezident Masaryk. Gen. Pellé přijal po jeho příjezdu do Prahy 13. února 1919. Úkol, uložený mu Fochem, hlavu státu zprvu poněkud překvapil. Masaryk ale s pochopením záhy uznal, že jde o nutnost. Podobně i na čs. Ministerstvu národní obrany se nejprve nepovažovalo za nutné urychleně stavět jednotky v síle a složení divizí. Kromě obecného kontextu plynul tento fakt hlavně z pacifistické politické orientace ministra V. Klobáče. Ten začal nelibě nést úsilí gen. Pellé o brzké ustavení a oživení funkce náčelníka generálního štábu, pro niž jej předurčovala dohoda o Francouzské vojenské misi. Uvědomoval si, že vliv ryze vojenských složek by začal významově dominovat nad politickými komponenty úřadu. Vyřešen musel být též poměr mezi Pellém a gen. Piccionem, stojícím od 25. prosince 1918 v čele Velitelství čs. vojsk operujících na Slovensku. Podle svých vlastních zásad, jež Piccione zformuloval nekompromisně a jasně, podléhal pouze ministrovi národní obrany. Subordinaci příslušníkovi armády jiné spojenecké země kategoricky odmítal. Nehodlal ji vůbec připustit. Prezident i ministr národní obrany jej respektovali z důvodu zachování přátelských vztahů s Itálií. Symbióza těchto okolností tvořila značně problematické a v podstatě nepříznivé klima pro začátek práce Francouzské vojenské mise. Totéž se týkalo ustavení funkce náčelníka generálního štábu s odpovídajícími kompetencemi. Pellé se jím stal 17. února 1919 na základě rozkazu ministra národní obrany. Svě místo a náležitý vliv si musel ovšem teprve zjednat.

Primární důležitost zaujímal co nejrychlejší výstavba bojeschopných divizí. Síla pozice náčelníka generálního štábu zásadně podmiňovala její dynamiku. Pellé uměl ocenit zakladatelské úsilí domácích důstojníků, působících v organizačním oddělení MNO. Od převratu odvedli nesmírně záslužnou práci. Do února 1919 zformovali 41 praporů pěchoty v Čechách, z nichž 31 bylo nasazeno na hranicích. Postupně se prapory seskupovaly do pluků. Části, které operovaly na Těšínsku, byly sloučeny do II. a IV. brigády. Sever Slovenska ovládaly další čtyři brigády, a to I., III., V. a VI.

Z organizačních prací, zahájených po příchodu mise, je patrné, že se kvůli trvajícím příměří zatím nepomýšlelo na stabilní mírovou strukturu. Prioritu měla válečná skladba, aplikovatelná pro případ zapojení čs. vojsk do protiněmecké koalice. Mise vypracovala plán výstavby šesti divizí, k nimž se měly připojit dvě další, tvořící Čs. armádní sbor z Itálie. S Čs. divizí z Francie, jež by bývala byla též pohotově k dispozici, se však nedalo počítat. Vláda rozhodla rozčlenit ji.

Vojenská instrukční škola v Milovicích se utvářela pod vedením Francouzské vojenské mise od dubna 1919. Vybraní důstojníci a poddůstojníci z řad francouzských legií – absolventi instrukčního střediska v Saint Maixent – měli za úkol školit cvičitelské kádry budované armády v duchu francouzské vojenské doktríny.

Vojáci jednoho z praporů československé domobrany v Itálii

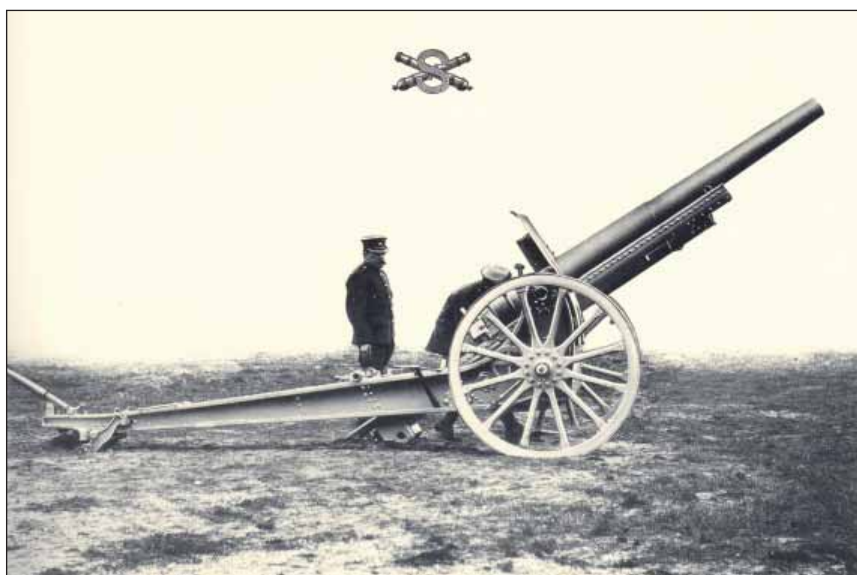
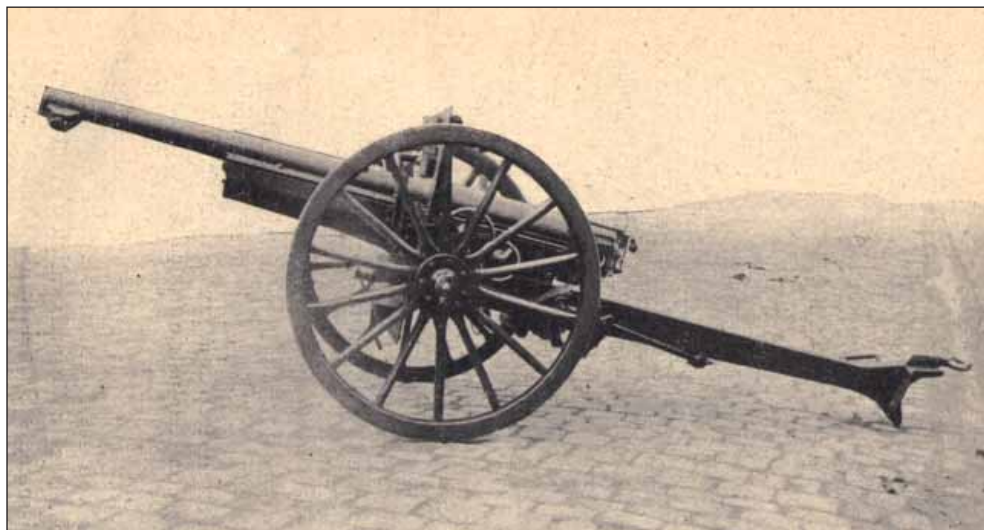
Její části prováděly ostrahu státních institucí, zabezpečovaly výcvik a jeden její pluk posílil jednotky domácího původu. Šlo v zásadě o nemalý cíl, když se vezme v úvahu, že pozdější unifikovanou organizací čs. branné moci v míru tvořilo 12 divizí. Rozdělení mělo rovnoměrně pokrývat území státu. V Čechách i na Slovensku by byly umístěny tři divize a záloha o dvou divizích se měla zdržovat na Moravě. Zásah byl tedy možný ve prospěch válčiště na západě i na východě. Z hlediska potřebného personálu bylo nutné mít k dispozici 6 generálů – velitelů divizí, 6 vyšších důstojníků pro funkce náčelníků divizních štábů a 48 nižších štábních důstojníků. Mužstva byla dostatek. Nacházelo se jednak na území republiky a další množství se připravovalo k návratu do vlasti z Itálie. Z domácích zdrojů se mělo šest již existujících a mužstvem dotovaných brigád přetvořit na tři divize. Další tři divize, vznikající zcela od základu, se měly naplnit mužstvem domobraneckých praporů. Tato tělesa se organizovala ze zajatců v Itálii. Tam se také vystrojovala, vyzbrojovala a čekala na repatriaci do vlasti. Celkem bylo nutné do Československa přesunout mužstvo pro 12 pluků, které by byly rozděleny mezi šest brigád, a ty mezi tři divize. Jestliže dostatek mužstva již existoval, či měl v blízké době být, pak hlavní překážkou rychlému naplnění záměru stavěly do cesty více než neutěšené materiální zdroje. Netýkalo se to ani tak pěchotní výzbroje, jako především dělostřeleckých zbraní a munice. Po válce chyběli též koně, bez nichž byla nemožná akceschopnost dělostřelectva, i kdyby se materiál podařilo zajistit ve vyhovujících počtech. Po stránce materiálního zabezpečení vyhovovalo dělostřelectvo divizí z Itálie. U samostatných brigád již působilo, nebo se nacházelo v pokročilém stupni výstavby, 10 polních baterií. Za předpokladu doplnění dvou dalších baterií a zorganizování dvou velitelství dělostřeleckých pluků by byl utvořen dostatek

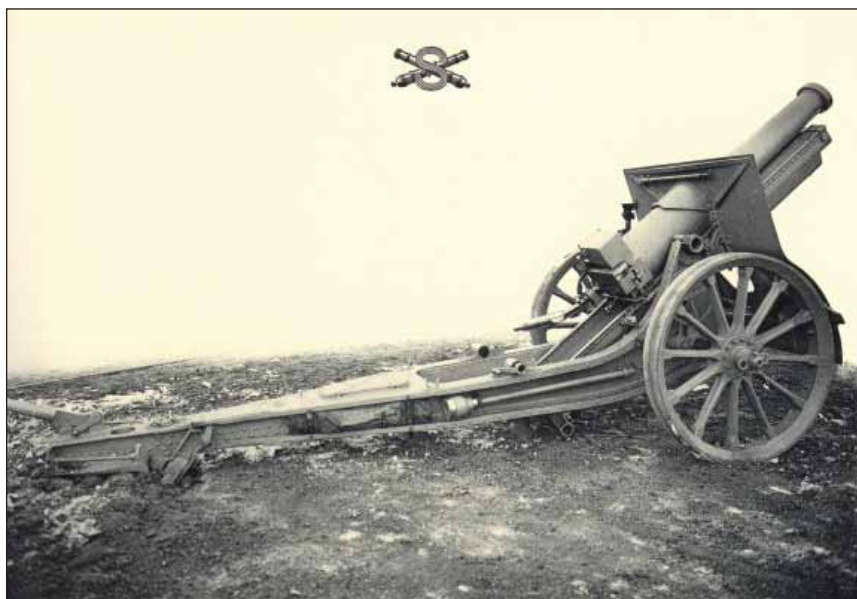
Divizní generál Maurice César Joseph PELLÉ (18. 4. 1863 – 16. 3. 1924)

V Paříži absolvoval École Polytechnique a École Supérieure de Guerre. Více velitelských postí a posádek poznal z pozice důstojníka dělostřelectva. Ve funkci náčelníka štábu generála Josepha Joffrea působil mezi léty 1889–1903 na Madagaskaru. Po službě u několika dělostřeleckých pluků ve Francii následovala od roku 1906 práce v 1. oddělení Generálního štábu francouzské armády. Na ní v roce 1907 navázala činnost u Inspekce vojenského školství Ministerstva války. V letech 1909–1912 byl francouzským vojenským atašé v Berlíně. Do této metropole byl vyslán již jako vyzrálý a zkušený vojenský profesionál. Pro tak mimořádně exponovanou funkci byl disponován rovnocenně významnou měrou lidsky i odborně. V hlavním městě Německa se rychle sžil s tamním prostředím a zcela přirozeně pronikal na důležitá a informačně přínosná místa. Ve svých hluboce fundovaných zprávách podával zasvěcená svědectví o varovném růstu snah Berlína demonstrovat zvětšování vlastní vojenské síly a tím mocenské prestiže po německo-francouzských sporech o vliv v koloniálním africkém prostředí. Jeho zprávy se vyznačovaly tolik žádoucí mírou objektivity. Tou projevoval vytržený smysl pro nakládání s informacemi z pozice úřadu, který zastával. Během tažení v Maroku řídil od sklonku roku 1912 štáb vysokého komisaře Francouzské republiky. Do Hlavního stanu jej povolali na počátku 1. světové války. Byl zde přidělen v letech 1914–1916 jako podnáčelník pro organizaci. V roce 1917 převzal velení nad 153. divizí. Jako velitel V. sboru, jímž byl od května téhož roku, znemožnil pokračování německé ofenzivy u Noyonu. Náčelníkem Francouzské vojenské mise v Československu se stal v únoru 1919, zároveň byl jmenován náčelníkem československého generálního štábu, jež měl vybudovat. Tomáš Garrigue Masaryk jej na počátku června téhož roku pověřil velením nad všemi brannými silami Československé republiky. Souběžně s řízením obrany Slovenska proti Maďarům utvářel od července 1919 generální štáb. Díky svým zásluhám byl v Československu nebyvale oceňován. Po odchodu z Československa se stal francouzským nejvyšším komisařem pro oblast Středního východu se sídlem v Caïhradě. Na této pozici setrval v letech 1921–1924, přičemž v roce 1923 se jako francouzský delegát zúčastnil mírové konference v Lausanne. Místem jeho posledního spočinutí je město Toulon, kde skončil po těžké nemoci.

Soixante-quinze – legendární francouzský 7,5cm polní kanón vz. 1897. Na základě objednávek vystavených Francouzskou vojenskou misí se jich na jaře 1919 do Československa dostalo 42 kusů.

Dělostřelecký arzenál československé armády stejnou cestou narychlo rozšířilo 13 kusů 10,5cm hrubých kanónů vz. 1913...

... a 51 kusů hrubých houfnic vz. 1917 z produkce Schneiderovy zbrojovky. Pohříčku veškerý tehdy zakoupený dělostřelecký materiál jevil známky nemalého válečného opotřebení.

sil a prostředků této zbraně pro dvě divize. Scházela tak výzbroj a materiál pro čtyři divize, což obnášelo opatřit vedle čtyř plukovních velitelství a osmi velitelství oddílů, 24 baterií po 150 koních, což znamenalo 3 600 koní pro dělostřelectvo. Nemálo dalších si žádaly též ostatní zbraně a služby.

Plán Francouzské vojenské mise byl postoupen ke konečnému rozhodnutí ministerské radě, která se jím zabývala 6. března 1919 na své 50. schůzi. Uznala jej za účelný včetně navrženého rozmístění divizí, a tak s ním vyslovila souhlas. Charakteristické přitom bylo, že zde v jistém smyslu nastal střet dvou kvalitativně nevyrovnaných koncepcí, jak s armádou naložit a k čemu ji použít. Zvítězila ta, jež byla systémově propracovaná, promyšlená a směřovala k definovanému cíli. I když ve svých motivacích sledovala především velmocenské zájmy Francie, zájmy čs. státu s ní nebyly v rozporu. V Československu začala vznikat armáda tradičního typu, která by se bez vnějšího tlaku, reprezentovaného Francouzskou vojenskou misí, rodila jen stěží. Příčinu je nutné shledávat v druhé koncepci, či spíše přístupu, jenž pomýšlel na ozbrojené síly miličního typu. Nikdo jej ovšem nezvažoval do všech žádoucích důsledků. Zůstávalo jen u mlhavých představ. Dobová atmosféra nepřála vzniku vlastní účelné koncepce tuzemského původu. Tento směr postrádal strukturu, a tak na něj nebylo možné spoléhat, i když jeho zastáncem byl pacifisticky orientovaný ministr národní obrany Klofáč.

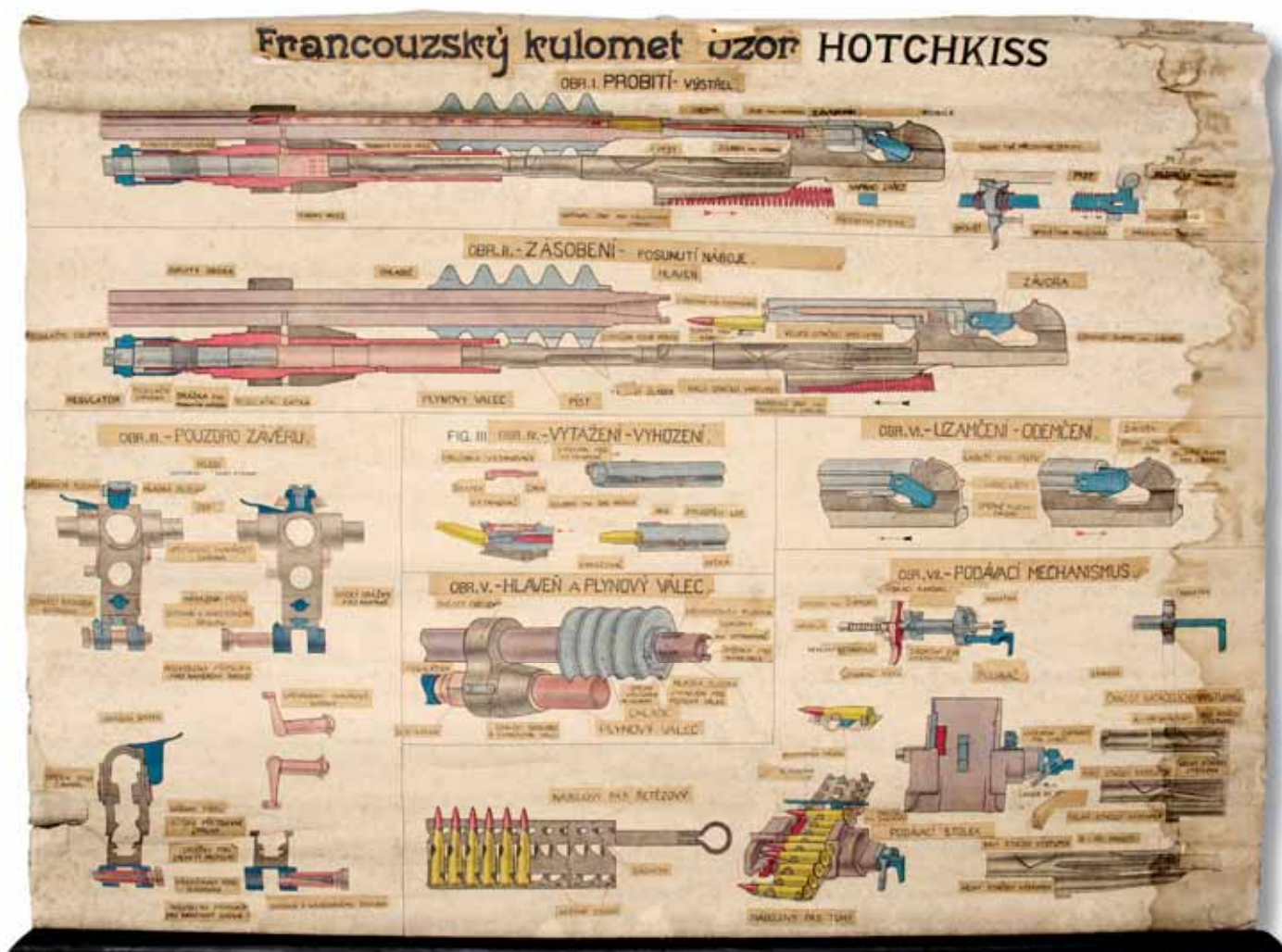
Dlouhé úvahy o budoucnosti armády nemohly bezpečnosti státu prospět. Především bylo zapotřebí jednat a urychleně pokrýt materiální potřeby. Z oboru ručních zbraní byl k dispozici dostatek pušek. Jejich typovou skladbu ale charakterizovala různost provenience z obou nepřátelských bloků. Domácí podmínky se v tomto směru vyznačovaly výhodností, protože na území státu působila zavedená výroba pěchotního střeliva u firem Sellier & Bellot v Praze a Roth v Bratislavě. Co omezovalo pěchotu, to byl nedostatek kulometů u nově stavených divizí. Výrobní kapacity pro tento druh

zbraní na čs. území ještě neexistovaly. Francouzské vojenské misi se podařilo zaplnit nejzávažnější mezery. Na konci roku 1919 získala dalších více než 200 kusů od jednotek francouzské armády z Itálie.

Dělostřelectvo nebylo možné okamžitě dotovat výzbrojí po rakousko-uherské armádě. Na čs. území jí zbylo málo a v kvalitě, která už neodpovídala nárokům příštích válečných operací. Domácích výrobních kapacit existoval díky Škodovým závodům v Plzni nadbytek. Výstupy z nové produkce ovšem nebylo možné očekávat v blízké době. Ministerstvo národní obrany zahájilo se Škodovými závody jednání o dodávkách výzbroje pro plánované divize i pro armádní dělostřelectvo. Potřeba byla stanovena na 150 kanónů ráže 8 cm, 119 houfnic 10 cm (12 z nich horských), 90 houfnic 15 cm, 6 kanónů 15 cm, 21 houfnic 21 cm, 13 moždířů 30,5 cm, 6 kanónů 24 cm a 36 horských kanónů 7,5 cm.

Frekventanti II. kurzu milovické Vojenské instrukční školy (1. 9. – 31. 12. 1919) při výcviku s francouzským kulometem Hotchkiss vz. 1914

Výuková tabule k těžé zbraní, na níž původní francouzský popis překryl český překlad.

Kromě lhůt plnění dodávek se situace na tomto úseku vyzbrojování závažně komplikovala nedostatkem provozů na výrobu dělostřelecké munice. Ještě v době války byla tato zařízení nešťastnou náhodou zničena. Chyběly i suroviny a další potřebné látky, bez nichž se produkce dělostřelecké munice nemohla obejít. Nasyčení materiálem ovšem ještě neznamenalo akceschopnost dělostřelectva. Ta byla myslitelná teprve až za předpokladu, že armáda bude mít k dispozici dostatek koní. Podnět překlenout jejich nedostatek motorizací dělostřelectva zatím nemohl nic změnit, jelikož dodávky vhodných vozidel připadaly v úvahu až ve vzdálenějším čase. Potřeba koní pro dvě existující a pět stavěných divízi byla vyčíslena bezmála na 5 000 kusů. Pokus získat je z Francie nevyšel. Čs. vládě se ale podařilo zakoupit 4 000 koní od armády Spojených států amerických a 1 000 od jiných prodejců. Dodávky byly ale plněny až koncem léta, tedy až po konfliktu na Slovensku, kdy chybějící hipotracce poznamenala operační možnosti čs. vojsk.

Zjara 1919 byla položena materiální základna výstavby čs. vojenského letectva. Čs. stát měl zprvu zájem o letouny, jež Německo povinně předávalo Francii. V čs. podmínkách mohly být využívány zejména k výcvikovým účelům. Obava francouzského Generálního štábu z pozdější možné orientace Československa na německý letecký průmysl vedla ale k poskytnutí vlastních již použitých strojů. Francouzská rozhodnutí významně urychlila italská iniciativa. Československu se z Itálie nabízela bezplatná dodávka letounů. Generální štáb v Paříži se ovšem rozhodl jednat. Část strojů sice v březnu 1919 do Československa odprodal. Na konci dubna se takto do republiky dostaly dva stroje Spad a koncem dubna deset letounů Breguet. Další ale následovaly již jako diplomatický dar. Šlo o 115 letounů (50 průzkumných typu Salmson, 50 stíhacích typu Spad a 15 bombardovacích typu Voisin).

Zahájená výstavba čs. armády byla nemyslitelná bez generálního štábu. Proces, jenž na jaře 1919 směřoval k jeho ustavení, charakterizovalo obratné taktizování ministra národní obrany V. Klofáče. Takto se snažil neutralizovat snahu gen. Pelléa o ustavení vrcholné vojenské velitelské složky v rámci Ministerstva národní obrany. Ministr tím o své vůli oddaloval realizaci ustanovení již zmíněných čs.-francouzských dohod. Klofáčovy záměry se velmi jasně projevíly v první půli dubna. Prezidium Ministerstva národní obrany připravilo na základě jeho pokynu nárys zamýšlené definitivní struktury celého úřadu. Vypracovali jej civilní úředníci Prezidia, jednající v ministrových intencích. To je v tomto případě podstatný ukazatel. Pro zmíněný návrh bylo proto příznačné, že preferoval politické složky na úkor vojensko-odborných komponentů. Nejvýrazněji jej ale charakterizovala absence generálního štábu. Gen. Pellé na to upozornil v oponentním stanovisku Francouzské vojenské mise. Vzniklo jako součást připomínkového resortního řízení. Doprovázelo jej rozsáhlé objasnění podstaty funkce generálního štábu pro optimální výstavbu armády. Klofáč se pokusil odsunout problém do pozadí, když zjistil, že jeho pokus vyvolal kategorickou kritiku ze strany Francouzské vojenské mise. Na optimálním vyřešení otázky generálního štábu začali mít kromě ní zájem i domácí důstojníci, činitelé III. (vojenského) odboru Ministerstva národní obrany. O věci se jednalo 21. března a 26. května. Na konci května se poprvé objevilo zásadní řešení. Již existující specializovaná oddělení III. odboru, tj. operační, organizační

Stíhací letoun Spad VII C.1 – poslední stroje této francouzské dodávky dosloužily v československém letectvu až v roce 1926.

Dvoustupňový bombardovací a průzkumný letoun Breguet XIV A.2 zachycený 4. září 1919 při dálkovém kurýrním letu z pražských Kbel do Paříže.

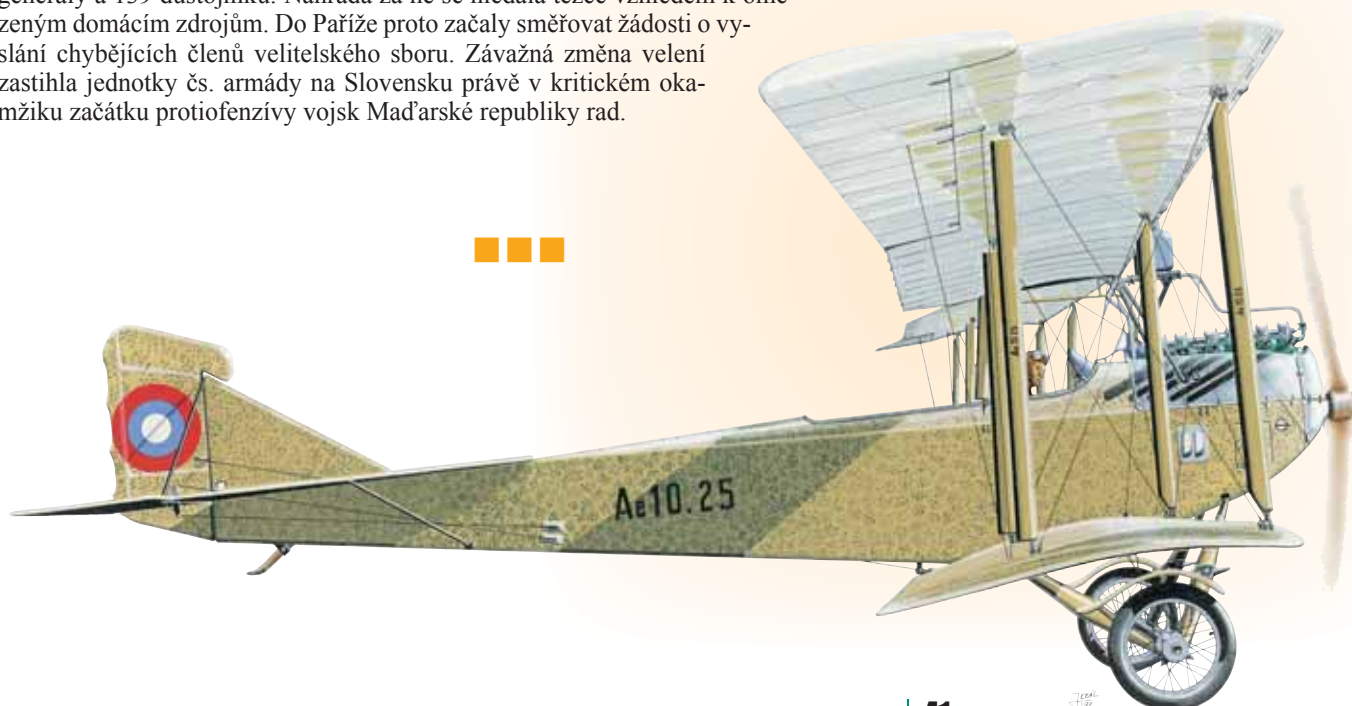
a mobilizační, zpravodajské i dopravní, se měla vyčlenit a po osamostatnění utvořit generální štáb. Návrh byl akceptován. Od tohoto momentu nebyla daná výchozí myšlenka již opuštěna. Důležité je v tomto případě datum rozhodnutí, tedy 30. května 1919. Byl to den začátku protiofenzívy vojsk Maďarské republiky rad proti čs. silám. Válečné události na Slovensku pak celý proces rozhodujícím způsobem uspíšily a usměrnily k definitivnímu ustavení generálního štábu.

Jeho připravovaný vznik vyžadoval odstranit nejednotnost ve velení. Síly soustředěné ve východní části státu podléhaly od 25. prosince 1918 veliteli čs. vojsk operujících na Slovensku, jímž byl gen. L. Piccione. Po příjezdu do Československa měl i nadále velet Čs. armádnímu sboru z Itálie. Vymohl si ovšem přímou podřízenost ministru národní obrany. Odmítal, aby jeho nadřízeným byl domácí vojenský hodnostář původem z nepřátelské rakousko-uherské armády, nebo činitel jiné armády dohodového tábora. Italský generál překračoval svými nároky na to, komu a jak bude v Československu podléhat, čs.-italskou smlouvu z prosince 1918. Tam mu neurčovala rozšířené kompetence jdoucí nad rámec velení armádnímu sboru. Pod jeho velením se však postupně kumulovaly vedle původních útvarů sboru i jednotky stavěné již přímo v Československu. Ústupnost a ohledy Masaryka, Beneše a Klobáče na zachování přátelských vztahů s Itálií vedly ve svých důsledcích k tomu, že si Piccione mohl takto kategoricky diktovat a odmítat subordinaci francouzského gen. Pelléa. Na rozdíl od Picciona jeho funkci náčelníka generálního štábu přímo stanovily bilaterální vojenské dohody. Piccione dal Pelléovi již velmi brzy najevo, že se s ním považuje za rovnocenného a na něm nezávislého vojenského činitele. Spor získal záhy mezinárodní rozměr. Italská vláda podpořila svého nejvyššího vojenského činitele v Československu zásadním konstatováním, že podřízenost Picciona Pellému neuznává. Náčelníkovi Francouzské vojenské mise nezbylo než poukázat na smluvně zakotvenou podřízenost maršálu Fochovi a z ní plynoucí postavení gen. Pelléa jakožto nejvyššího vojenského činitele, stojícího po boku čs. ministra národní obrany. Pokusem o kompromisní řešení tohoto kompetenčního sporu mělo být vrcholné jednání maršála Foch s italským vrchním velitelem generálem Diazem. Vyplynulo z něho, že Foch je vskutku považován za nejvyššího velitele čs. vojsk, jenž vyslal do Československa svého zástupce gen. Pelléa. Současně se ovšem potvrdilo i to, že gen. Piccione velí všem čs. jednotkám na východ od Moravy a že takto podléhá čs. vládě. Objektivně šlo o neuspokojivý výsledek. Neřešil to nejpodstatnější, a to zásadně omezené možnosti gen. Pelléa jako náčelníka generálního štábu. Za těchto poměrů se dalo jen stěží pomýšlet na to, aby své poslání v Československu plnil důsledně, a tak zajistil žádanou připravenost čs. divizí k souhře v koalici. Kompetenční spor nakonec ukončil zákrok zvenčí. Italská vláda totiž oficiálně prohlásila, že poslání jejího vojenského personálu v Československu je skončeno. Do vlasti se měl vrátit nejdéle do konce května 1919. Spor o dosah vlivu, v němž hrála zásadní roli otázka profesionální prestiže vysoce postavených představitelů vítězných armád, odchodem Italů skončil. Čs. armáda tím přišla ve vysoce citlivé fázi raných začátků o čtyři generály a 139 důstojníků. Náhrada za ně se hledala těžce vzhledem k omezeným domácím zdrojům. Do Paříže proto začaly směřovat žádosti o vyslání chybějících členů velitelského sboru. Závažná změna velení zastihla jednotky čs. armády na Slovensku právě v kritickém okamžiku začátku protiofenzívy vojsk Maďarské republiky rad.

Generál Armando Diaz (1861–1928)

První čs. letadlo Ae.10 z roku 1919 (později značené Ae-01 či A-1) konstruované dle vzoru Hansa Brandenburg BI série 76 (kresba Jiří Král)

Válka o Slovensko a vznik generálního štábu

Příčiny střetu s Maďarskou republikou rad

Válečný konflikt mezi Československem a Maďarskou republikou rad měl široké politicko-diplomatické pozadí. Dvacátého března 1919 byla maďarská vláda seznámena s opatřeními, vyplývajícími z usnesení mírové konference z 26. února. Do deseti dnů, počínaje 23. březnem, měly maďarské jednotky vyklidit neutrální pásmo vytyčené v sousedství Rumunska. Bylo zřejmé, že o toto území Maďaři přijdou. Na takovou ztrátu nebyla vláda připravená a na protest podala demisi. Uvolněnou moc převzala sociální demokracie, která se spojila s komunisty. Dvacátého prvního března 1919 byla vyhlášena Maďarská republika rad (sovětů). Na ultimátu danému Maďarsku se po změně budapešťské vlády ale nic nezměnilo. Dalo se očekávat, že Československo – jako spojenecký stát, který se podílel na příměří – bude přizváno k vojenské operaci vynucující evakuaci neutrální zóny. V očekávání spojenecké donucovací akce došlo tak k jakési symbióze čs. hraničních požadavků s operačními potřebami Spojenců. Sedmého dubna 1919 dostaly události dramatický spád. Generál Franchet d'Espèrey informoval generála Pelléa, že francouzská, srbská a rumunská vojska zahájí 10. dubna ofenzívu. Čs. armádu vyzval k součinnosti. Hned následujícího dne ale došlo k zásadní změně. Zasáhl totiž maršál Foch, jenž Pelléovi oznámil, že operaci připravenou Franchetem d'Espèreym zastavuje, ruší. Spojeneckým vojskům maršál přikázal zůstat na místě a počínat si ryze defenzívně. Totéž očekával od čs. armády. Důvod tohoto Fochova kroku je nasnadě. Vzhledem k potížím vnutit Německu mírové podmínky si rozhodně nepřál otevřít druhou frontu v Maďarsku. Německo bylo pro něj vždy prioritou, kterou nadřazoval nad jiná válčičtá.

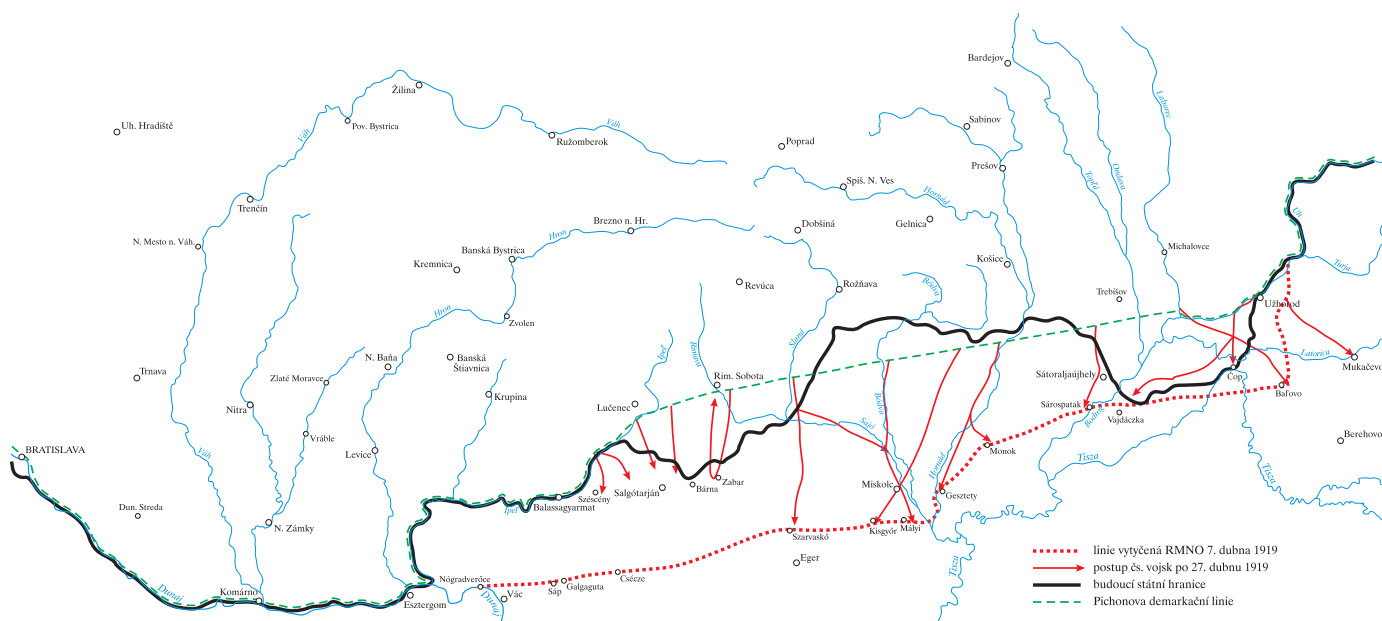
Představitelé nové maďarské vlády rad – uprostřed Béla Kun, lidový komisař pro zahraniční záležitosti

Generál Piccione hovoří v Bratislavě s velitelem 6. divize generálem Rossim.

Divizní generál Louis Félix Franchet d'Espèrey, vrchní velitel dohodových vojsk na Balkánu

Linie daná rozkazem ministra národní obrany Klobáče ze 7. dubna 1919 a postup čs. vojsk po 27. dubnu 1919

Po Fochově zákroku, rušícím operaci, ministr Klobáč reagoval 10. dubna vydáním odpovídajícího rozkazu, jímž se všem oddílům na Slovensku nařizovalo omezit se pouze na obranu. Ke svému rozhodnutí ale opět o své vůli připojil pokyn pokračovat v přípravách na stanovené operace skrytě. Za týden se situace zase změnila. Rumuni připravení na operaci plánovanou Franchetem d'Espèreyem – a nejvíce zainteresovaní na vytažení maďarského vojska na západ – se rozhodli konat samostatně. Nedbali Fochova zákazu a 16. dubna vojenskou operaci zahájili. Zastavili se až na řece Tise. Rumunská svévolnost vyvolala kritiku ze strany mírové konference. Na situaci to ale nic nezměnilo.

Rumunský postup k Tise přinutil maďarské velení, aby použitelné jednotky stáhlo na pravý břeh řeky. Týkalo se to zejména maďarských sil na Podkarpatské Rusi a na jihozápadním Slovensku, neboť hrozilo, že se dostanou do nepřátelského obklíčení. Odchod maďarských jednotek od Pichonovy linie zaznamenali zpravodajci generála Piccionia. Takto vyklizený prostor se stal pro čs. stranu neodolatelně lákavým. Zvláště když bylo možné neoprávněnou intervencí na maďarské území obhajovat jako humanitárně-bezpečnostní akci, poskytující bezbranným civilistům ochranu soukromého majetku a životů. Ministr Klobáč neváhal. Bez konzultací s vládou, ministrem zahraničních věcí Benešem v Paříži a francouzskou misí vydal rozkazy Piccionovi a Hennocqueovi k postupu. Ignoroval rovněž platný Fochův zákaz ofenzivních akcí. Těmito dvěma rozkazy porušil ministr Klobáč příměří a Československo vstoupilo do válečného stavu.

Do operace se zapojily následující čs. síly. Třetí divize Hennocqueova (od 27. dubna 1919), 6. divize Rossiho (od 29. dubna) a II. samostatná brigáda plukovníka Hanáka (od 2. května). Sedmá divize Borianiho měla podle plánu pouze přizpůsobit své východní křídlo operacím II. brigády, ale protože ty byly neúspěšné, postup vůbec nezahájila. Zpočátku šlo vše nadmíru hladce, což Piccionia utvrzovalo v domněni, že postup bude jednoduchý. Zatímco na počátku čs. vojsko těžilo z ofenzivy Rumunů, která od demarkační čáry na Slovensku odlákala maďarské síly, tak 2. května se vše obrátilo. Když Rumuni dosáhli Tisy, uzavřeli s Maďary příměří. To umožnilo maďarskému velení stáhnout síly od Tisy a použít je proti

Slavnost na Pražském hradě, duben 1919 – ministr národní obrany Václav J. Klobáč v doprovodu generála Luigiho Piccionia, vrchního vojenského velitele na Slovensku, za nimi následuje suita dalších vysokých představitelů čs. vojska: generální inspektor Josef Scheiner, generál Maurice Pellé, generál Eugène D. A. Mittelhauser.

Václav Jaroslav KLOFÁČ (21. 9. 1868 – 10. 7. 1942)

Do politického dění vstoupil už za studentských let, byl činný v pokrokovém hnutí a mezi mladočechy patřil k radikálům. V letech 1890–1899 působil v redakci Národních listů. Roku 1898 stanul jako zakladatel v čele České strany národně sociální, s níž spojil svoji další politickou kariéru.

Od roku 1901 zastával poslanecký mandát ve vídeňské Říšské radě a v období 1908–1913 navíc i v Českém zemském sněmu. Ve svých vystoupeních nešetřil kritikou na adresu zahraniční a branné politiky monarchie. V létě 1904 jako válečný zpravodaj využil své cesty do dějiště rusko-japonské války k setkáním s ruskými politiky, v téže roli navštívil roku 1912 i Balkán. Akcentoval slovenské sblížení, spravedlivou národnostní politiku a zasazoval se proti válečným akcím Rakousko-Uherska. V českém prostředí zanechal silný dojem jako obhájce zájmů a práv českých vojáků.

Tajná jednání s Rusy ohledně zřízení špionážní sítě mu po vypuknutí první světové války vynesla zatčení a po dlouhé vazbě i obvinění z velezrady. Zpět do aktivní politiky a přímo do řad protirakouského odboje jej přivedla císařská amnestie z července 1917. Po znovuočtení Říšské rady spolupracoval při koordinaci aktivit českých politických stran. Stal se místopředsedou Českého svazu a Národního výboru, zasedal v Socialistické radě.

Na sklonku října 1918 se Klofáč v Ženevě účastnil jednání představitelů domácího a zahraničního odboje. Stranický klíč i jeho předválečná činnost a popularita mu zajistily post ministra národní obrany v prvních dvou vládách Československé republiky (listopad 1918 – květen 1920). Zastáncem konceptu ozbrojeného národa (milice) musel v nanejvýš obtížném období konsolidace státní moci své reformní a experimentální představy o organizaci vojska uzpůsobit požadavkům bojovnosti budované armády. Nicméně favorizovanou miliční soustavu nepustil ze zřetele a zabýval se jí i po svém zvolení do Senátu v roce 1920. Jako předseda branného výboru Senátu vedl roku 1923 studijní cestu do Švýcarska s cílem posoudit tamní vojenskou organizaci. V dalších letech kladl důraz na podporu branné výchovy občanstva. V Senátu působil ve funkci místopředsedy až do roku 1939, jedenkrát této instituci předsedal (1926).

Za druhé republiky souhlasil se vstupem národních socialistů do Strany národní jednoty. V počátcích okupace, již jako nemocný muž, projevil v tisku uznání nacionálně socialistickému režimu v Německu. S touto kontroverzní tečkou za svým politickým odkazem skonal v roce 1942.

postupujícím Čechoslovákům. Pak přicházela rána za ranou. Dvacátého května Maďaři opět získali Miskolc a 6. divizi vytlačili k Sajószentpéteru, k Edelény a nakonec až za Pichonovu linii. Následující den zaútočila maďarská vojska ve střední oblasti salgótarjánské. Záhy se ukázalo, že čs. válečné dobrodružství končí fiaskem. Maďaři na znovuzískaném území soustřeďovali síly ke generálnímu útoku na Slovensko.

Na znovudobytí Miskolce se výrazně podílel maďarský obrněný vlak č. 12.

Maďarský průnik

Poměr sil byl před maďarskou ofenzívou na Slovensko následující. Od 5. května probíhala usilovná reorganizace maďarské armády nařízená vrchním velitelem Vilmošem Böhmem. Na základě nového organizačního řádu existovaly čtyři armádní sbory, každý o dvou divizích. Pro útok na Slovensko bylo vyčleněno kolem 80% všech maďarských sil, tj. 73 praporek pěchoty a 46 dělostřeleckých baterií. Více než polovina těchto vojsk byla soustředěna k průniku na pravém křídle fronty, jež přiléhalo k východnímu Slovensku. Čs. armáda měla na Slovensku 90 praporek pěchoty a 32 dělostřeleckých baterií. Síly byly tedy přibližně vyrovnané. Čs. strana mírně převyšovala nepřítele v pěchotě. Maďarská strana disponovala určitou převahou dělostřelectva. Na střet byla lépe připravena. Charakterizovala ji mnohem větší organizovanost, lepší materiální vybavení a soudržnost, umocňovaná duchem odporu vůči Dohodě.

Maďarskou armádu tvořily původní válečné jednotky a rudé gardy. Šlo o různorodé složky. Spojoval je ale stejný duch odporu vůči vítězným mocnostem. Nutno mít na paměti, že republika rad vznikla jako krajní vzpoura proti spojeneckému ultimátu. Vysokou bojovou morálku ještě

Vilmos Böhm v rozhovoru s Aurélem Stromfeldem, náčelníkem hlavního štábu maďarské rudé armády, na velitelství v Gödöllő – jaro 1919

Královéhradečtí polní dělostřelci míří na frontu, duben 1919.

víc povznášela bojechťivost Maďarů. Hnací sílu jim dodával odpor proti tomu, že sousedi okrajují bývalé uherské území. Svůj význam měl pochopitelně sebezáchovný vzdor a strach Maďarů, co na jejich zem Dohoda ještě chystá. Byli rozhořčeni z toho, jak jsou ponižováni. Rozhodně však věděli, že ústupnost nic neřeší. Čeští vojáci byli naopak uspokojeni. Jejich vlast získala svobodu. Zdálo se, že již není třeba obětí. Budoucnost byla slibná, nikomu se již nechtělo umírat v boji. Čs. armáda se nemohla objektivně považovat za stejnorodou kvůli rozdílnosti původu jednotlivých složek. Zdaleka se je ještě nepodařilo stmelit. Za takových podmínek byla bojová morálka čs. jednotek nižší než u maďarských sil.

Maďaři zahájili útočnou operaci proti čs. vojsku na Slovensku brzy ráno 30. května. Na slovenské území pronikli v několika prouděch. Operace začala na středním toku Ipl'u. Maďarská samostatná 80. brigáda zaútočila na pozici II. čs. brigády plk. Hanáka. Útok byl zaměřen do zranitelného prostoru, totiž do rozhraní mezi Východní a Západní armádní skupinou. Vyplňovala je skupina gen. Letovského. Ze způsobu provedení prvního úderu soudil generál Mittelhausser, velitel Západní armádní skupiny čs. vojsk, že záměrem bylo vrazit klín mezi Východní a Západní armádní skupinu, přetnout magistrálu Žilina – Košice, vytlačit čs. armádu z rozmezí obou skupin až k polským hranicím, a izolovat tak jednotky bojující východně od Tater.

Během prvního dne maďarské jednotky přebrodily Ipeľ a postupně obklíčily izolované posádky. Na severním břehu Ipl'u si vytvořily potřebná předmostí a kontrolovaly všechny přechody. Zvláště významné bylo obsazení mostu u Šah, odkud vedla silnice na Zvolen. První maďarské jednotky vstoupily do Lučence. Maďarům se nabízely dvě cesty pro postup na sever. Maďarská 80. brigáda mohla pokračovat údolím Kriváně obloukem na Zvolen.

Čerstvě vyzbrojení rudí gardisté-dobrovolníci ještě oblečení v občanských oděvech defilují budapeštskými ulicemi.

Nakládání železničního transportu maďarské rudé armády

Jednotkám 3. maďarské divize se nabízela cesta od dolního Ipľu přes Šahy přímo na sever ke Zvolenu. Hrozilo tak, že čs. II. brigáda uvízne v kapse maďarského obklíčení.

To patrně vedlo generála Letovského k ukvapenému rozkazu ustupovat směrem na Krupinu a tam se pokusit zabránit přímému postupu Maďarů na Zvolen. Tento rozkaz způsobil panický útěk, během něhož se někteří vojáci zbavovali výzbroje a materiálu. Jednotky II. brigády bez boje vyklidily území v délce 25 km. Přitom nebylo jisté, zda se prchající části podaří v Krupině zastavit. Proto v noci z 30. na 31. května stanovil Letovský nejzazší ústupovou linii před Zvolenem. Šlo o linii Banská Štiavnica – Dobrá Niva – Kopaný Závor (kóta 777) – Javor (kóta 816) – Detva – Dobroč – Kočelak. Tato linie platila i pro sousední IV. brigádu (ustupující údolím Rimavy), s níž II. brigáda ztratila spojení.

Ústup bez boje popudil generála Mittelhaussera, jenž v noci z 30. na 31. května přebíral v Bratislavě velení nad Západní armádní skupinou. Ihned se vypravil do Zvolena, kam Letovský přeložil své velitelství. Přijel tam rovněž generál Pellé, aby se na místě seznámil se situací. Letovského shledal dezorientovaného a deprimovaného. Zdálo se, že ztrácel kontrolu nad svou skupinou. Pellé se ihned spojil s Ministerstvem národní obrany a požádal, aby generála Letovského vystřídal plk. Šnejdárk. Žádosti bylo vyhověno, a tak 4. června převzal velení 2. divize, složené z II. a IV. brigády a dalších posil.

Do vystřídání se Letovský pokoušel nepřesvědčivými aktivitami situaci ustát. Ostatně ani po vystřídání se hned nedařilo. Maďaři neustali v tlaku a 7. června obsadili Zvolen. Šnejdárk stáhl divizi na čáru Kremnica – Banská Bystrica – severozápadně od Zvolena. Na ní se udržel a 8. června odrazil maďarský útok. Bohužel po pádu Zvolena a odklonu na západ se divize vzdálila své IV. brigádě a ta byla nucena se připojit k Východní armádní skupině.

Úspěšný postup jednotek maďarské 3. divize údolím Krupnice na sever byl z východní strany kryt 80. brigádou. U Zvolena se sešly. Ze západní strany kryt prováděly jednotky 3. divize bočními výpady, a to postupně ve třech směrech proti předsunutým postavením čs. 7. legionářské divize:

- 1) Podél Dunaje na Komárno a Nové Zámky. Při zahájení operací 30. května menší maďarské jednotky přešly dunajský most a pronikly k Parkánu (Štúrovo). Čtvrtého června ho Češi vyklidili bez boje.
- 2) Směrem na Levici. Jeden prapor I. brigády od 3. maďarské divize obsadil s pomocí pancéřovaného vlaku 3. června 1919 Levici. Obrněný vlak byl nejučinnější maďarskou zbraní za slovenského tažení. Ručními zbraněmi byl nezranitelný. Zastavit ho mohlo jen dělostřelectvo či rozebrané koleje (na opravu si vozil ženiety). Vlak byl vybaven neobvyklou palčnou silou (dělo ráže 7 cm, nejméně dva kanóny různé ráže a 6–10 kulometů). Maďaři měli na počátku tažení jeden obrněný vlak na středním Slovensku a čtyři na východním. Čs. armáda všeho všudy jeden – na východě.
- 3) Poslední výpad mířil na Banskou Štiavnicí. Byla obsazena 6. června, den před pádem Zvolenu.

Generál Eugène D. A. Mittelhausser

Maďarská obsluha lehkého kanónu vz. 5 ráže 8cm

Hlavní maďarské síly byly soustředěné k útoku na východní Slovensko. Ve výchozím prostoru se shromáždily v krátkých úsecích tři maďarské divize (5., 6., 1.) a jedna samostatná brigáda (3.). Zde byla rovněž připravená hlavní maďarská záloha (4. a 8. divize). Maďarské síly bezprostředně vržené do útoku na východním Slovensku čítaly 44 praporů, 26 baterií a 2 obrněné vlaky. Připravená záloha byla v síle dalších 20 praporů, 15 baterií a 2 obrněných vlaků, přičemž 4. divize podpořila útok hned v prvních dnech, což umocnilo údernost útočících sil v prvním sledu.

Na československém území čelila maďarskému útoku Východní armádní skupina, které velel generál Hennocque. Byla složena z 6. legionářské divize, kterou po italském

generálovi Rossim převzal francouzský generál Chabord, dále z 3. divize, které nově velel generál Destremeau, z III. brigády (v dotyku se IV. brigádou Západní skupiny), z I. brigády v prostoru Užhorodu a z několika improvizovaných bojových skupin, v nichž velení po Italech převzali Francouzi. Celkem měla Východní armádní skupina 47 praporů, 10 baterií a 1 obrněný vlak. Převaha sil a techniky byla na straně maďarské (v dělostřelectvu až čtyřnásobná) a nedávala československé obraně velké šance.

Útok Maďarů v oblasti východního Slovenska začal 31. května 1919. Hlavní proud představovala maďarská 1. divize. Přesunula se od Miskolce a postupovala na sever údolím Hornádu. Otevřela si uzávěr, tvořený dvěma čs. bojovými skupinami – každá na jedné straně břehu. Pak postupovala přímo na Košice. Po cestě se bez velkých potíží vyrovnala s odporem menších jednotek, kterými se velitel armádní skupiny snažil zacelit průlom. Hennocqueova potíž byla v tom, že byl vystaven útokům i z jiných směrů a znervózněn maďarskými úspěchy na středním Slovensku. Nesměl proto příliš oslabit své dva svazky tím spíše, že nedisponoval zálohou. Dne 6. června 1. maďarská divize dosáhla Nádost' a 9. června se po oboustranném obchvatu zmocnila Košic. Jediným úspěchem čs. obrany bylo, že její jednotky unikly u Košic z obklíčení a město evakuovaly organizovaně.

Ze západní strany kryla postup 1. divize na Košice maďarská 5. divize. Obsadila Rimavskou Sobotu a zatlačila jednotky čs. IV. brigády na sever k Rimavské Baňi. Dále za točila na postavení čs. III. brigády a skupiny Prignot a znehybnila je v údolí Slané. Výše na severovýchod posunutá maďarská 6. divize se střetávala s jednotkami skupiny Pujó a Roton a chránila bok hlavní kolony při obchvatu Košic. Tak byla odcloněna čs. 6. legionářská divize do prostoru Rožňava – Spišská Nová Ves. Postupu na Prešov bránila již jen skupina Gillain. A když maďarské jednotky dosáhly Bardějova, byla celá Východní armádní skupina rozpulena.

Komplikovanější úkol měl východní boční proud představovaný maďarskou III. samostatnou brigádou, směřující údolím Bodrogu na Sátoraljaújhely. Komplikovanější v tom, že při postupu narážel na rumunské předsunuté pozice na západním břehu Tisy. Vzhledem k tomu, že se zde dal očekávat silný odpor, měla průlomu napomoci postupující 1. divize. To se ale nepovedlo, a tak maďarské velení nasadilo ještě 4. divizi z hlavní zálohy. Cestu jim otevřela mohutná dělostřelecká příprava, do níž se údajně zapojilo 29 baterií. Vystaveni silné palbě Rumuni vyklidili tokajské předmostí a stáhli se – tak jako jinde – na levý břeh Tisy. Maďarská 4. divize, když splnila úkol, se do zálohy nevrátila a připojila se k vojskům útočícím na Košice. Tím byl osud tohoto města zpečetěn. Maďarská III. brigáda pak dle původního plánu pokračovala v bočním směru. Dne 4. června 1919 obsadila Sárospatak a 6. června Sátoraljaújhely. Zde narazila na obranu čs. 3. divize. Generál Destremeau měl přísný rozkaz nepustit Maďary na Podkarpatskou Rus. Byl to rozkaz motivovaný politicky. Z hlediska vojenského bylo prioritou spíše ucpat průlom na Košice a nepustit tam maďarskou 4. divizi. Jinak riskoval, že bude odříznut na Podkarpatské Rusi. Generál Pellé rozpoznal toto nebezpečí a přikázal Destremeauovi odeslat co nejvíce jednotek na obranu Košic. To se stalo, ale bylo již pozdě. Pomohlo to organizované evakuaci Košic, odeslané jednotky byly dále bojeschopné, ale velká část Destremeauova seskupení zůstala na východě odříznutá a izolovaná.

„Vzhůru na Maďary! Pomoc bratrům“ – nadšeně a se vznešenými pocity sounáležitosti odcházejí dobrovolníci z českých zemí do boje na Slovensko.

Vstup jednotek maďarské rudé armády do Košic

Plukovník Gleyses, náčelník štábu generála Picciona

Generál Attilio Zincone, velitel pěchoty 6. divize

Československá opatření ke stabilizaci fronty

Ještě před začátkem maďarské ofenzívy se zásadním způsobem upevnilo postavení náčelníka generálního štábu čs. armády. Generál Pellé byl pověřen touto funkcí již 17. února 1919, ale plnohodnotně ji nemohl vykonávat. Zatím stále nebyla systemizována a vybavena příslušnými pravomocemi. Důvod spočíval v tom, že ji ministr Klofáč odmítal z ideologických a prakticko-politických příčin. Tlumil tím kompetenční spor mezi italským generálem Piccionem a francouzským generálem Pellém. Koncem května Piccione s italskými důstojníky v Československu končil. Odpadly tím bezprostřední zábrany ztěžující generálu Pelléovi výkon funkce náčelníka generálního štábu. Změna nastala konkrétně 26. května. Toto datum se váže zřejmě k ministerské poradě, na níž byl poprvé předložen návrh na systemizované místo náčelníka generálního štábu a na rámcové tabulky pro jednotlivá štábní oddělení. Jakkoli otázka sestavení generálního štábu nebyla definitivně dořešena, lze říci, že generál Pellé byl od té chvíle vybaven pravomocemi nutnými pro efektivní výkon své funkce.

Pellé se s předstihem pokoušel – ještě před maďarskou ofenzívou – připravit řádné vystřídání italských důstojníků. Protože šlo o spojenecké rozhodnutí dohodnuté v Paříži, nárokoval příjezd francouzských velitelů a štábních důstojníků, aby poskytli náhradu za odcházející Italy. Dosáhl toho jen v omezené míře. Nálada na francouzském ministerstvu války nebyla po nedávném československém postupu za delimitační čáru valná. Maršál Foch byl rozzlobený, že Československo neposlechlo zákaz ofenzívních operací (stejně jako předtím Rumunsko) a přestal komunikovat. Československo – momentálně problematický spojenec – přivodilo situaci, která vážala veškerý jeho vojenský potenciál na Maďarsko. Francouzskou prioritou byl spor s Německem; jednání o mír se protahovalo a mohlo skončit obnovením nepřátelství. To byly důvody, proč Paříž reagovala na Pelléovy urgencye s omezenou chutí.

Pellé musel hned od počátku upustit od obnovení velitelských a štábních struktur vázících se k původnímu armádnímu sboru. Takovou plejádu francouzských generálů nemohl nikdy dostat. Nežádal generála na funkci velitele sboru (náhradou za Picciona), ani na funkci velitele sborového dělostřelectva (náhradou za generála Montefinala), nenáročoval náhradu za náčelníka sborového štábu (plukovníka Gleyses), neobsazoval funkce náčelníka ženijního vojska, intendance, zdravotní služby, trénu (vše v hodnostech vyšších důstojníků).

Nahrával jen uvolněná místa ve velení a štábech divizí. Pravidlem bylo, že velitelem divize může být pouze generál. Musel tedy získat dva generály jako velitele 6. a 7. legionářské divize (náhradou za generála Rossiho a generála Borianiho). Dostal generály Chaborda a Schuhlera. Netrval na tom, aby velitele pěchoty u 6. divize – generála Zincona – střídal Francouz v rovnocenné hodnosti, a ušetřil tak dalšího generála. Musel nahradit náčelníky štábu divizí (italské plukovníky Verneho a Bergeru) a další štábní důstojníky v nižších hodnostech.

Generál Piccione (vlevo) v rozmluvě se svým kolegou. Jejich stejnokroje nesou prvky spjaté s československou státní symbolikou – dracounové výšivky v podobě lipových listů na okolcích čepic a odznaky se lvem na límcích.

Pak tu bylo šest velitelů pluků v plukovnícké hodnosti, dále velitelé dělostřeleckých oddílů, velitelé kulometných praporů, velitelé baterií aj. Celkem 129 funkcí, které v legionářském armádním sboru vykonávali italsí důstojníci.

Maďarská ofenzíva zasáhla do rekonstrukce velitelského sboru italských legionářů právě ve chvíli střídání. Předání funkcí bylo stanoveno na konec května 1919. Většinou se dělo ve dnech 30. a 31. května – tedy v situaci, kdy Maďaři zaútočili. Přirozeně to přispělo ke zmatkům a ne vše se podařilo. Generál Schuhler byl v té chvíli ještě v Praze a divizi za něj v kritické chvíli provizorně převzal plukovník Kieffer z Francouzské vojenské mise. Někteří italsí důstojníci opustili své posty bez předání. Jestliže špičkové funkce byly již předem rozděleny, nižší funkce, které přebírali čs. legionáři, se obsazovaly pod tlakem situace improvizovaně. Náhrada z vlastních zdrojů byla rychlá a prospěšná, ale ne všichni měli k výkonu funkce dostatečnou zkušenost a autoritu. Poznalo se to, když byli bez příprav vrženi do boje. Podle údajů souhrnné zprávy z roku 1923 se na vystřídání italských důstojníků podílelo 29 důstojníků francouzských a 24 československých. Regulérně byla tedy obsazena jen asi polovina míst uvolněných Italy. Na zbylé funkce přicházeli narychlo vybraní velitelé s dočasným pověřením a často s neodpovídající hodností.

Generál Pellé si byl vědom nedostatku zkušených velitelů a štábních důstojníků ve všech částech čs. armády. V průběhu maďarské ofenzívy provedl několik radikálních opatření. Důstojníky Francouzské vojenské mise bez ohledu na jejich odborné zaměření a úkoly, které dosud v Praze plnili, poslal na Slovensko, aby posílili štáby armádních skupin a divizí, zejména aby se postavili do čela vznikajících bojových skupin na neohroženějších úsecích fronty. Byl to pozoruhodný počín, který sklízal vděk československé veřejnosti, nebyl však se stejným nadšením přijímán francouzskou administrativou.

Se stejnou rozhodností odesílal na frontu postradatelné důstojníky z MNO. Na Slovensko poslal rovněž důstojníky vybrané do kursu generálního štábu i s jejich učiteli.

Vyzval důstojníky, kteří neměli odslouženo 30 let a z různých důvodů nevykonávali aktivní službu (čekali na výsledek prověřovacího řízení nebo o něj dosud nepožádali), aby se přihlásili do služby v poli. Měli být zvýhodněni při přijímání, jinak ztráceli nárok na převzetí do čs. armády včetně penze.

Obrátil se rovněž na záložní důstojníky, aby dobrovolně šli na frontu, zejména pokud pomýšlejí na aktivaci.

Dalším důležitým krokem, který generál Pellé těsně před maďarským vpádem připravil, byla reorganizace velení na Slovensku. Když se přiblížil čas odchodu Italů, zrušil ministr Klofáč z Pelléova podnětu vrchní vojenské velitelství na Slovensku, v jehož čele stál dosud generál Piccione. Stalo se tak rozkazem č. j. 16 643, s nímž bylo vrchní velitelství v Bratislavě seznámeno 27. května 1919. Současně bylo obnoveno rozčlenění vojsk operujících na Slovensku do dvou skupin – Západní a Východní – jak Pellé navrhoval již v dubnu 1919. Piccione to tehdy zmařil, neboť tím přicházelo o vrchní velení na Slovensku. Nyní překážka pominula. Návrat k původnímu plánu dosvědčuje, že v dubnu nešlo jen o manévr jak

Československé vojsko z Itálie defiluje před generalitou na bratislavských slavnostech uspořádaných 24. května 1919 na paměť 4. výročí vstupu Itálie do války. Italské velení zakrátko nahradí francouzští generálové.

V první řadě přihlížejí: V. Šrobár, V. J. Klofáč, J. Scheiner, generál L. Piccione a generál E. Mittelhausser.

Sokolská mobilizace na pomoc Slovensku – skupinka dobrovolníků z Poděbrad rukuje 5. června na frontu.

Picciona odstranit z vrchního velení, ale že důvody tehdy uváděné – nepřiměřená délka fronty pro jedno operační velitelství – byly reálné.

S platností od 1. června 1919 se tedy ustavila Západní (slovenská) skupina v čele s generálem Mittelhausserem, náčelníkem Francouzské vojenské mise v Československu, a Východní (rusínská) pod velením francouzského generála Hennocquea. Se jmenováním Hennocquea se uvolnil post velitele 3. pěší divize. Obsadil ji vyžádaný generál z Francie Destremeau.

Rozkaz ministra obnovoval původně zamýšlené úseky obou skupin. To se ukázalo v nové situaci jako nevhodné. Ve snaze učinit rozdělení Slovenska na dvě skupiny pro Picciona stravitelné, byly operační úseky v dubnu navrženy nerovnoměrně tak, že Piccionovi zůstalo co nejvíce Slovenska a Hennocqueovi zbývala jen Podkarpatská Rus. Tomu odpovídalo jak označení skupin – slovenská a rusínská – tak i umístění jejich velitelství – Bratislava a Užhorod.

Dne 4. června 1919 posunul generál Pellé hranici vymezující oblast působení Západní a Východní skupiny více na západ, čímž dosáhl rovnoměrnějšího rozložení sil. Linie dotyku oddělující obě skupiny vedla nyní na čáře: údolí řeky Slaná – Rimava Slač – Sankov – Jelšava – Dobšiná. Tak se zároveň stalo, že III. samostatná brigáda uzavírající údolí Slaná přešla do sestavy Východní skupiny. Zároveň Pellé nařídil, aby se velitelství 3. divize přeneslo z Užhorodu do Košic, což svědčilo o vůli posílit obranu východního Slovenska. Přestal také nazývat Východní skupinu jako rusínskou. Úkoly 3. divize na Podkarpatské Rusi měla převzít 1. pěší divize, která se dle rozkazu ministra národní obrany z 19. května 1919 shromažďovala v Užhorodu, a to z I. a IX. brigády. Velitelem této nové divize byl jmenován generálmajor Jan Drobný. Maďarský útok předstihl její zformování a větší část jejich jednotek byla rozprášena či zůstala izolovaná na Podkarpatské Rusi. Jak již bylo jednou řečeno, v určení úkolů jednotek na východním Slovensku se střetávaly zájmy politické (vlády, MNO), upřednostňující přítomnost čs. vojska na Podkarpatské Rusi, se zájmy operačními (vojenského velení, generálního štábu), které sledovaly posílení obrany Košic.

Další úpravu úseků armádních skupin, odpovídající situaci na frontě, provedl generál Pellé 10. června 1919. Jakmile se náčelník generálního štábu Pellé dozvěděl o maďarském útoku, odjel do Zvolena, kam generál Letovský přesunul z Lučence své velitelství. Odtud vyřídil odvolání neosvědčeného generála a druhý den se radil s Mittelhausserem, jak čelit nepříznivé situaci. Přitom se shodli na některých zásadách, jež bylo nutné prosadit v celém vojsku. Především se již nesměl opakovat panický ústup bez boje. Nastolovala se tvrdá kázeň s odstraněním všeho, co oslabovalo morální stav mužstva. V taktické a operační oblasti se napříště kategoricky vylučoval ústup zdůvodňovaný situací na křídle či obavami z obklíčení. Zavržen byl konzervativní názor, že bránit se lze jen v ucelené linii. V boji se mělo pokračovat i v případě ztráty kontaktu se sousedy. Vyžadovalo to ovšem postupovat samostatně, napadat jednotlivě nepřátelské kolony, protivníka zneklidňovat, to znamená zaútočit a stáhnout se. Terén byl vhodný pro tento způsob boje. Uplatňovat se měla zásada, že obrana je úspěšná, jen je-li aktivní, mobilní a spojená s přípravou na ofenzívu. K tomu bylo nutné stávající jednotky doplňovat a vytvářet zálohy. Cílem nebylo držet pozice, ale způsobit nepříteli porážku.

Tyto zásady vycházely z vojenských zkušeností získaných za války jak ve vysokých štábních funkcích, tak při velení divizím a armádním sborům. Byla to zkušenost vlastní zejména těm francouzským důstojníkům, kteří prošli školou maršála Joffra. Generál Pellé si s sebou přivedl značný počet těch, kteří pamatovali Joffřův hlavní stan v Chantilly.

Jednání Pelléa s Mittelhausserem vyústila – navzdory kritické situaci – v plán protiofenzívy. Byla zvažována na 7. června 1919 a mířila na Levici – neuralgický bod –, odkud mohli Maďaři po železnici postupovat na sever na Vrútky či na západ na Bratislavu. Zaútočit na Levici měla celá 7. legionářská divize pod velením generála Schuhlera. Druhá pěší divize Šnejdárkova měla nejprve zadržovat nepřítele na čáře Kremnica – Banská Bystrica a 8. června se připojit k ofenzívě směrem na Banskou Štiavnicu. Předpokladem úspěšné operace bylo předchozí získání

Třetí nádvoří Pražského hradu, dopoledne 11. června 1919 – vojáci pražské posádky se sešli na manifestaci za obranu republiky. Z balkónu ke shromážděným promlouvají generál Pellé, ministr Klofáč i prezident Masaryk.

Komárna. Šlo o krytí operace z jihu, aby Maďari nemohli použít železnici Parkán – Levice.

Pro tuto operaci bylo nutné Západní skupinu posílit. První kroky v tomto směru podnikl Mittelhausser již před příjezdem Pelléa. Vyžádal si pomoc od generála Rady (velitele 4. divize) k doplnění 2. divize. Generál Pellé šel ještě dál. Kontaktoval náčelníka Francouzské vojenské mise v Polsku generála Henryse, aby od něj získal záruku, že polské vojsko nezneužije obtížné situace Československa, když stáhne čs. jednotky od polských hranic. To mu dalo možnost odvolat tři prapory z Těšínska a prakticky rozebrat 4. divizi, která kryla Slovensko proti Polsku na Oravě a Spiši. Z těchto a jiných zdrojů se v Nitře shromažďovala pochodová brigáda, do jejíhož čela byl postaven plukovník Kieffer z Francouzské vojenské mise (po příjezdu generála Schuhlera byl už volný).

V Bratislavě se zase do 5. června 1919 vytvořil speciální oddíl z vlastní obrany města (2 prapory, 1 baterie) v čele s majorem Bonneauem, jenž právě přijel z Francie. Druhý den vytlačila tato bojová skupina Maďary za řeku Nitru a rozšířila komárenské předmostí. Tím vytvořila předpoklady pro krytí operace z jihu. Východní skupina měla aktivní činností znemožnit přesunutí záloh do prostoru čs. ofenzivy.

Po návratu do Prahy Pellé pokládal za naléhavě nutné informovat vládu o aktuální vojenské situaci. Současně ji chtěl přimět k opatřením, jež by odpovídala válečnému stavu. Ministerská rada jej vyslechla večer 2. června. Před jejími členy zdůraznil, že Maďari prolomili čs. obranu na středním a východním Slovensku. Šlo o masivní útok s technickou a materiální převahou. Nastala situace, která ohrožovala samu existenci státu. Bez spojeneckého zákroku – politického a vojenského – je malá naděje na stabilizaci fronty. Má-li se čelit pohromě, je nutné mobilizovat dostupné lidské a materiální zdroje, upevnit kázeň a pacifikovat zázemí. Řízení operací je záležitostí velení, ostatní vyžaduje součinnost vlády.

Následující kroky nejvyšší exekutivy svědčí o účinku generálových slov. Vláda správně pochopila vážnost situace. Počínaje 5. červnem byla na Slovensku vyhlášena vojenská diktatura; veřejnou správu převzala armáda. V českých zemích byl 6. června zaveden výjimečný stav. To znamená, že byla omezena všeobecná práva občanů stanovená zákonem. Od 11. června platilo na celém území republiky stanné právo; občané, kteří by se dopustili trestných činů proti válečné moci státní, podléhali vojenské soudní pravomoci. Další vládní opatření se týkala rekvizic, jakož i nucených úkonů a zakázek ve prospěch armády. V souhrnu šlo o opatření odpovídající válečnému stavu.

Z hlediska vojenského velení je nutno zdůraznit datum 4. června 1919. Prezident republiky jmenoval, patrně na návrh vlády, Pelléa vrchním velitelem čs. branné moci. Masaryk tím předal náčelníkovi generálního štábu svou funkci vrchního velitele čs. branných sil. Šlo o postup, jenž je v demokratických zemích za války

Generalissimus Maurice Pellé

Plukovník Usmar Somon ve společnosti generála Pelléa, léto 1919

obvyklý. V širších souvislostech se ovšem generál Pellé ocitl v delikátní situaci. Předně na něho přecházela zodpovědnost za stav, který nezavinil a jenž se mu přičil. Problematickejší se též jeho poměr k maršálu Fochovi, který nedávno převzal nejvyšší dohodové velení nad čs. armádou. Jeho kompetence a práva tím byla dotčena. Nedalo se vyloučit nedorozumění. Pellé přijímal jmenování ve chvíli, kdy Československo vybočilo z dohodové linie. Maďarskou protiakci považovali četní dohodoví politici a vojáci za důsledek předchozí nepromyšlené a nežádoucí akce československého státu.

Po jmenování vrchním velitelem měl Pellé volné ruce vytvořit štáb vrchního velitelství dle svých představ. Víme, že poté, co byly 26. května schváleny na MNO tabulky pro generální štáb, porada konaná 30. května přijala Pelléův podnět obsadit tato místa příslušnými důstojníky vojenského odboru MNO a Francouzské vojenské mise. Personální návrh měl generál Pellé předložit do 10. června 1919. Válka s Maďary však tento plán dočasně pozměnila. Generál Pellé odeslal příslušníky mise na frontu, kde byli v té chvíli nejpotřebnější. Pro nejnütnější štábní agendu si ponechal vedoucí pracovníky vojenského odboru, ač se někteří rovněž hlásili na frontu. Čeští důstojníci mu byli v té chvíli potřební svou detailní znalostí čs. vojenského organizmu, míst operací, možností transportů atd. Formální ustavení štábu sdružením francouzské mise s vojenským odborem si ponechal, až se situace uklidní a odeslaní důstojníci se vrátí. Provedl to rozkazem 12. července 1919. Jím fakticky uvedl v život generální štáb, v němž uplatnil paritní systém obsazení funkcí. To znamená, že francouzský náčelník měl vždy českého zástupce a naopak.

Organizace a personální obsazení štábu vrchního velitele dle rozkazu generála M. Pelléa z 12. července 1919

Náčelník štábu:

I. podnáčelník štábu:

Náčelník zpravodajského oddělení:

Zástupce náčelníka zpravodajského oddělení:

Náčelník operačního oddělení:

Zástupce náčelníka operačního oddělení:

II. podnáčelník štábu:

Náčelník organizačního oddělení:

Zástupce náčelníka organizačního oddělení:

Náčelník dopravního oddělení:

Zástupce náčelníka dopravního oddělení:

plukovník Usmar Somon (F)

plukovník Karel Hanf (Č)

podplukovník Marcel Ihler (F)

podplukovník Čeněk Haužvic (Č)

plukovník Henri Rozet (F)

major Emil Fiala (Č)

plukovník Louis Faucher (F)

podplukovník Rudolf Kalhous (Č)

major Georges Haugerites (F)

podplukovník Viktor Franz (Č)

major André Dentz (F)

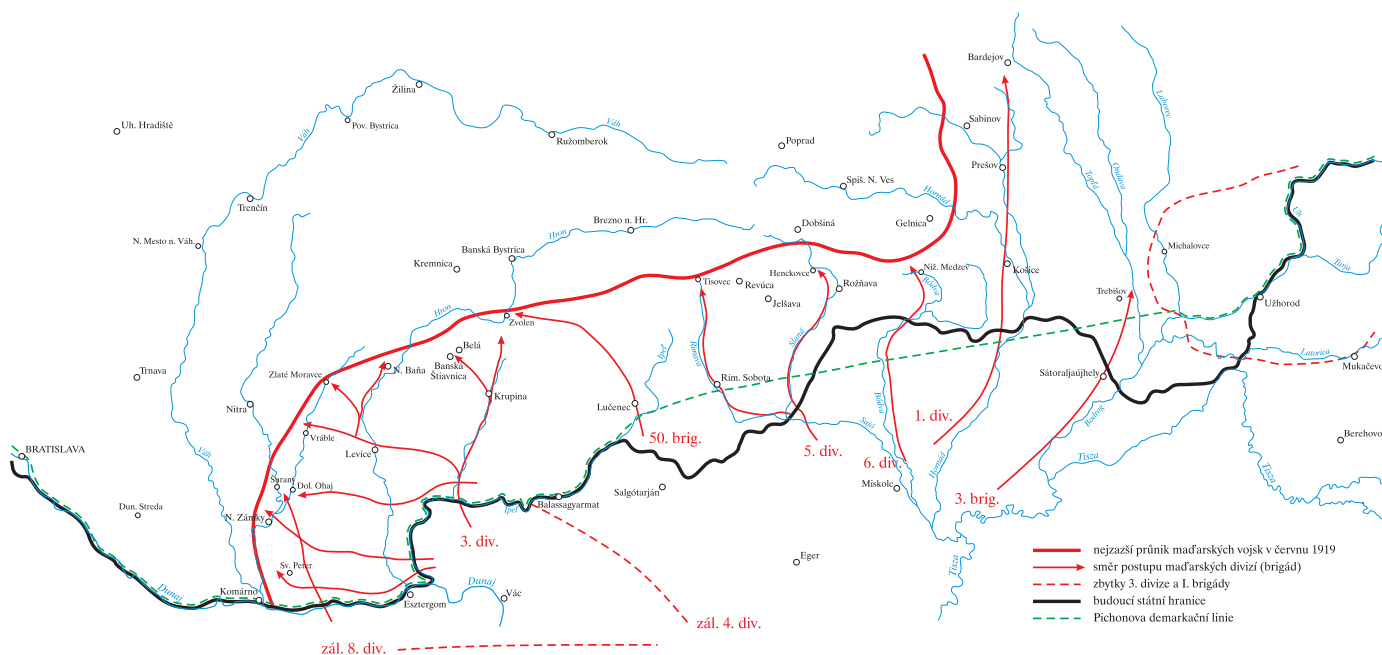
V korespondenci s francouzským ministrem války a s maršálem Fochem se Pellé pokoušel především o překonání nežádoucí izolace Československa. Za nejdůležitější považoval vojenskou pomoc Dohody ve prospěch Československa. Ta by řešila obojí: ulehčila by stabilizaci fronty na Slovensku a zároveň by obnovila

Obsazení Košic maďarskou rudou armádou

Vítězné oslavy v Budapešti – Béla Kun řeční 7. června 1919 na schodišti parlamentu.

Válečná situace na Slovensku včetně vyznačení nejhlubší linie, kterou dosáhla maďarská vojska po 30. květnu 1919.

oboustranná spojenecká pouta. Pátého června se z popudu maršála Focha zabývala situací Československa dohodová Rada čtyř. Jelikož faktor demarkační čáry přestal být respektovaným vodítkem, rozhodla uspišit stanovení budoucí hranice, za níž by válčící strany byly povinny – pod hrozbou ultimáta – stáhnout svá vojska. Mírová konference jednala o hraniční linii mezi Československem a Maďarskem ve dnech 11.–13. června za účasti delegátů obou stran. V mezidobí se završila tragédie na východě Slovenska. Šestého června padly Košice a vůdce maďarských komunistů Béla Kun si pak v Budapešti vychutnal slavnostní defilé maďarských vojsk. Osmého června obsadili Maďaři Prešov a pod jejich patronací tam byla 16. června vyhlášena Slovenská republika rad. Desátého června dosáhly maďarské jednotky Bardějov a stanuly na polské hranici. Když 8. června maďarská 3. brigáda obsadila Michalovce, byly zbytky 3. divize a I. brigády odříznuté od ostatních částí Hennocqueova armádního sboru.

Závěrečná fáze konfliktu

Z hlediska celkového výsledku války se po debaklu na východě rozhodovalo na frontě ve středním Slovensku. Plánovaná čs. operace, jejímž cílem bylo získání Levic, nabyla za té situace strategický význam. Tak to chápal generál Pellé a ke stejnému závěru dospěl i maďarský náčelník štábu Aurél Stromfeld.

Vrchní velitelství maďarské armády pozměnilo 9. června 1919 dosavadní směr hlavního úderu. Podle nového plánu se mělo vytvořit severně od Dunaje silné seskupení k útoku na Bratislavu. Cílem bylo definitivně porazit čs. armádu. Za tím účelem se zde seskupoval V. armádní sbor, jenž měl zaútočit mezi Levicemi a Dunajem. Stromfeld do tohoto úseku soustředil kolem poloviny sil, jimiž disponoval na severní frontě: 41 praporů, 35 kulometných rot, 27 baterií. Dle shodného rozhodnutí čs. a maďarského vojévůdce se oblast Levic stala rozhodujícím válčištěm. Jednotkám v ostatních oblastech (v údolí Hornádu a v Horním Pováží) připadl úkol vázat nepřátelské síly.

Čs. vojsko mělo výhodu, že zahájilo operace s předstihem v době, kdy Maďaři teprve přeskupovali síly. Sedmého

Hlídká arditů (příslušníků přepadové jednotky v čs. italských legiích – ardire, italsky odvaha) od 7. divize na obchůzce v jedné z ulic Nových Zámků

Československý Válečný kříž 1914–1918 – v době první světové války a za bojů o Slovensko nejvyšší čs. vojenské vyznamenání. Armádní a divizní citace jednotek i jednotlivců se označovaly na stuze bronzovými lipovými ratolestmi, lipovými lístky a stříbrnými či bronzovými pěticípmými hvězdičkami.

Nadmíru opotřebovaný dekret k československému Válečnému kříži 1914–1918 s divizní pochvalou od plukovníka Šnejdárka. Člen osádky obrněného vlaku č. 1 (původně 11a) si vyznamenání vysloužil za bojovou akci z 12. června 1919 u Hronské Breznice. Obrněný vlak č. 11a, jemuž dočasně scházely dělový vůz, vyřadil z boje maďarský protějšek neotřelým způsobem – poslal proti němu po svažující se trati svůj předběžný plošinový vůz naložený kolejnicemi a pražci.

června ráno zaútočila legionářská 7. divize na celé frontě Nitra – Komárno. Letouny Západní skupiny, startující z Nitry, bombardovaly Nové Zámky a vyvolaly zmatek. V noci ze 7. na 8. června bylo město – jak již dříve bylo uvedeno – obsazeno. V průběhu 8. června se podařilo získat Zlaté Moravce a Vrable. Ofenzíva tedy odstartovala na západě úspěšně.

Sedmá divize dosáhla čáry Sv. Benedikt – Ilmač – Marosfalva – Kurta; postoupila až o 40 km. Chystala se překročit Hron. Maďarské velení povolalo proto posily od 80. brigády, která vyvíjela tlak na čs. 2. divizi bránící linii Kremnice – Banská Bystrica – Pukavec. To velice usnadnilo plánovaný postup Šnejdárkovy divize. Podařilo se jí obnovit spojení s Východní armádní skupinou a Maďarům zahradit přímou cestu na Ružomberok. Vše tedy probíhalo dle plánu.

Devátého června začalo v Paříži jednání o budoucí hraniční linii a Pellé nechtěl Dohodu dráždit dalším rozvinutím operace. Nařídil tudíž přerušit postup a vyčkat, jak se zachovají Maďaři. Těm to přišlo vhod a pokračovali v bojích jak v oblasti prešovské, tak zvolenské. Pellé tedy přikázal Mittelhausserovi a Hennocqueovi pokračovat v aktivních operacích počínaje 10. červnem ve 13 hodin.

Na středním Slovensku se dostavily nové úspěchy. Čs. 2. divize dle původního plánu (zpožděného přestávkou) 11. června obsadila Banskou Štiavnicí,

12. června Novou Baňu a 13. června její pluk obsadil Zvolen. Na jihu 7. divize překročila řeku Hron a ve dnech 11.–13. června se před Levicemi utkala s nepřítelem v těžkém a nerozhodném boji. Ukořistila však mnoho materiálu, děla a obrněný vlak.

Na východním Slovensku byly čs. aktivity neúspěšné. Když Maďaři dosáhli polské hranice, obrátili se na západ a ohrožovali čs. 6. legiionářskou divizi. V té chvíli obsadilo polské vojsko – pod zdůvodněním, že brání dalšímu postupu bolševiků, spišskou oblast až po linii Tatranská Lomnica – Slovenská Ves – Lipník. Šlo o území, které Poláci požadovali na mírové konferenci. Bylo to nečekané, neboť po dohodě Pellé-Henrys byla odtud stažena 7. a 8. brigáda, aby se podílela na bojích s Maďary. Na základě čs. intervence v Paříži a ve Varšavě se po několika dnech polské vojsko stáhlo a nebylo to úředně chápáno jako nepřátelský čin.

Po třech dnech bojů před Levicemi potřebovaly obě strany přestávku. Čs. armáda musela zkoordinovat činnost 7. a 2. divize, maďarská armáda zase plánovala stáhnout unavenou 3. divizi a nasadit z prostoru Miskolc – Eger strategickou zálohu (4. a 8. divizi).

V dalším postupu Maďaři rezignovali na pokusy prorazit na sever k magistrále a soustřeďovali síly na Dolním Ipľu k útoku na Bratislavu.

Zatím pokračovala jednání v Paříži. Rádiová depeše odeslaná do Prahy a Budapešti sdělila bojujícím stranám 15. června definitivní hranici schválenou mírovou konferencí 13. června 1919. Přirozeně nevedla po svazích Zemplínských vrchů – Bukových hor – Mátry, jak Čechoslováci předstírali v dubnu 1919. Držela se osy Pichonovy linie, z níž vybočovala sinusoidou zohledňující dopravní zájmy Československa. Tato linie se již neměnila (s výjimkou čs. předmostí v Bratislavě) a stala se po podpisu trianonského míru čs. státní hranicí. Maďaři měli na tuto hranici ustoupit, tj. evakuovat Slovensko, a to pod hrozbou dohodového vojenského zákroku.

Ani toto ultimátum nemělo okamžitý vliv na vojenské dění na Slovensku. V oblasti Levic se shromažďovalo početné maďarské vojsko a stále přijížděly posily. Zjistil to letecký průzkum. Ofenzivu Maďaři plánovali na 21. červen, až 4. a 8. divize vystřídají unavenou 3. divizi. Vzhledem k maďarským přípravám nařídil generál Pellé neustávat v boji a neztratit iniciativu, a to až do chvíle, kdy Maďaři dají najevo vysláním parlamentářů či jinak, že se podřizují dohodovému ultimátu. Šestnáctého června obnovilo čs. vojsko aktivity na celé frontě. U Levic však narazilo na maďarskou protiakci, na níž se podílely 8., 4. a 3. divize. V záloze měli Maďaři již jen 2. divizi. Maďarské síly se vyčerpávaly. Naproti tomu početní síly obou čs. armádních skupin rostly a jejich vybavení se lepšilo. A hlavně k 20. červnu mělo být dokončeno formování armádního sboru o dvou pěších divizích (8. a 9.) v okolí Kroměříže, jako strategické zálohy vrchního velitele. Mužstvo dodali navrátilci z Itálie, dělostřelecká výzbroj byla poskytnuta Francií. Armádnímu sboru velel generál Alois Podhajský, zemský vojenský velitel pro Moravu a Slezsko. Sbor měl 24 praporů, 24 lehkých dělostřeleckých baterií a 9 dělostřeleckých těžkých baterií. Devátá divize se již přesunovala na Slovensko.

Maďarská vláda rozhodla 16. června 1919, že je nutné podrobit se ultimátu Dohody. Bylo na maďarském vrchním velení, kdy a jak toto politické rozhodnutí provede. Zatím pokračovaly v prostoru Levic tuhé boje a Maďarům se s nasazením posledních záloh podařilo znovu vytlačit čs. jednotky na pravý břeh Hronu. Fronta se ustálila na linii řeka Nitra až Šurany – řeka Žitava až k Martofalu – Melek – Cifare – Poloznica – severně od Nové Baně – 10 km jihovýchodně od Banské Štiavnice – Prencov – Krupina – východně od Viglase – severně od Polanky – 10 km jižně od Tisovce.

Plukovník Josef Šnejdárek, velitel 2. divize, slavnostně dekoruje prapor čs. zákopníků za zásluhy v bojích u Hronske Breznice.

Divizní generál Paul Prosper Henrys, náčelník Francouzské vojenské mise v Polsku

Obraz poškozeného obrněného vlaku zčásti vězíčího v sutinách železničního mostu přes řeku Nitru se stal symbolem prudkých bojů, které se 20. června 1919 odehrály nedaleko Nových Zámků. Odvážný výpad čs. improvizovaného obrněného vlaku Bratislava č. 3 překazila exploze maďarské nálože, jež sice zničila most, ale vlak nikoli. Na nepřátelském břehu, bez možnosti pohybu, jeho osádka dál vedla účinnou palbu z kanónu umístěného na čelním voze. Na ochranu obrněného vlaku provedl v kritický okamžik úspěšnou akci praporek (major) Jiří Jelínek, velitel 39. pěšího pluku italských legií, jež při ní utrpěl smrtelná zranění.

Praporek Jiří Jelínek, podplukovník in memoriam

Polní podmaršálek Alois Podhajský

Přivedení maďarských parlamentářů do Bratislavy 25. června 1919 a vyjednávání nad mapami za přítomnosti generála Mittelhaussera

Zamýšlených cílů čs. ofenzívy z 16. června dosaženo nebylo. Levice, Košice a Prešov zůstaly v držení Maďarů. Na druhé straně Maďaři již nebyli schopni taktických úspěchů využít. Hlavní záměr maďarského velení – proniknout s použitím všech rezerv k Bratislavě – ztroskotal hned na začátku. Iniciativa přecházela na čs. stranu. Protiútoky čs. sil předcházely maďarským ofenzívním akcím a zbavovaly je tak překvapivosti a údernosti. Maďaři už neměli použitelné zálohy. Za té situace vrchní velitel Pellé připravoval novou ofenzívu na 25. června 1919 a hodlal použít svůj trumf – dosud nepoužitý a čerstvý armádní sbor generála Podhajského. K této operaci již nedošlo, neboť vrchní velitel maďarských sil Vilmos Böhm se podřídil politickému rozhodnutí maďarské vlády o kapitulaci.

Maršál Foch pověřil 22. června generála Pelléa, aby navázal styk s Böhmem a dojednal technické podmínky ukončení bojů a evakuace. Pellé pak jednal rázně a sdělil Böhmovi, že příměří nastane 24. června 1919 v 5 hodin ráno; maďarské jednotky se do 12 hodin odpoutají nejméně o 15 km a přesun za hraniční linii musí být proveden do 28. června. Po menších komplikacích a úhybech byla 24. června skutečně zastavena palba a maďarské vojsko – s menším zpožděním (30. června) – Slovensko opustilo. Čs. vojsko obsadilo hraniční linii na západě 3. července a na východě 5. července 1919.

Generál Pellé byl v Československu slaven jako vítěz. Maďarský náčelník hlavního štábu Aurél Stromfeld podal demisi. Sčítaly se oběti. Maďarské ztráty za bojů na Slovensku od listopadu 1918 do července 1919 činily 450 padlých, 3 691 raněných, 6 977 nemocných a 471 zajatých důstojníků a mužstva. České ztráty zahrnovaly 864 padlých, 2 830 raněných, 1 412 nemocných a 343 zajatých důstojníků a mužstva.

Pamětní odznak československého dobrovolce z let 1918–1919, avers a revers původního vydání. Kříž „V těžkých dobách“, jak se též označuje, vznikl v roce 1938 podle výtvarného návrhu Oldřicha Pilze. Nárok na jeho získání vznikl všem dobrovolníkům, kteří v období od 28. října 1918 do 31. července 1919 plnili vojenskou povinnost nejen na Slovensku, ale všude, kde se bojovalo o zajištění československých hranic.

Část II.

1919
1924

S cílem jednotné armády

*Stabilizace struktury
a zrání vojenského umění*

Základy čs. vojenské správy a organizace branné moci po stabilizaci a unifikaci z let 1919–1921

Ústavní listina Československé republiky (zák. č. 121/1920 Sb. z. a n.) vymezila obecný rámeček záležitostí branného charakteru. V zájmu jejich konkretizace a praktického uplatnění vznikly podrobnější prováděcí normy. Hlavní z nich byl branný zákon č. 193/1920 Sb. z. a n. Osnova jeho vládního návrhu byla předložena Národnímu shromáždění k ústavnímu projednání 28. prosince 1919. Vycházela ze zásady jednotnosti armády pro celý stát. V tom spočívala hlavní odlišnost od branného a vojenského správního systému z doby existence Rakousko-Uherska. Armáda byla postavena na stálý základ a měla se budovat na tzv. rámcovém (kádrovém) systému. Pro její doplňování byla určující všeobecná branná povinnost. Před ní si byli rovni všichni způsobilí muži ve věku, jež vymezovala příslušná ustanovení. V procesu ústavního projednávání vládního návrhu se projevily závažné změny, které se týkaly především délky prezenční služby. Původně se navrhovala dvě léta. Takto dlouhá služba byla ale akceptována jen na přechodnou dobu tři let. Na další tři roky se redukovala na 18 měsíců. A po uplynutí těchto etap měla trvat pouhých 14 měsíců. Osnova zákona byla doplněna výslovným konstatováním, že norma má přechodnou platnost. Definitivní branná soustava měla být založena na miličním systému. Doba této závažné změny se nijak nespécifikovala. Jen obecně se konstatovalo, že zmíněný miliční systém bude moci být zaveden až poté, co se výrazně projeví role Společnosti národů, dále až budou aplikovány pevné záruky míru a až ve světové válce poražené země nebudou mít mužstvo v záloze s vojenským výcvikem. Se zmíněnými zásadními úpravami

Národní shromáždění branný zákon přijalo 20. února 1920. Tato norma stanovila odvodní rok na 20 let věku. Celková branná povinnost, jež trvala do padesáti let, zahrnovala vedle prezenční služby tzv. 1. zálohu do 40 let a 2. zálohu do 50 let.

V dalších letech došlo ke změnám základních zásad branného zákona. Nejzávažnější z nich upravovaly délku prezenční služby. Na naléhání Hlavního štábu, jenž by jinak nemohl zaručit dostatečnou úroveň výcviku, bylo zákonem č. 51/1927 Sb. z. a n. rozhodnuto o zachování osmnáctiměsíční prezenční služby. To znamená, že branci, kteří byli odvedeni v roce 1926 a později, sloužili stejně dlouho, jako ti, co byli odvedeni již v letech 1923–1925. Délku prezenční služby redukoval na 14 měsíců až zákon č. 66/1932 Sb. z. a n.

S délkou prezenční služby souvisel též kontingent nováčků a mírový početní stav armády. Skládal se z vojenských osob z povolání, dělesloužících, dále z osob v dobrovolné vojenské službě a z mužů, kteří vykonávali prezenční službu, a konečně z příslušníků tzv. náhradní zálohy, kteří se právě nacházeli v činné službě. Pojem náhradní záloha je nutné objasnit. Šlo o zvláštní druh branného poměru, jež obnovoval zákon č. 53/1927 Sb. z. a n. Byl to způsob výkonu prezenční služby, který znal již branný systém z období před 28. říjnem 1918. Po vzniku republiky mu bezprostředně předcházela instituce tzv. výhod v plnění branné povinnosti. Upravoval je zákon č. 370/1922 Sb. z. a n., vládní nařízení č. 371/1922 a č. 54/1924 Sb. z. a n. Muži, zařazení do náhradní zálohy, byli povinni vykonat pouze krátkodobý vojenský výcvik v délce 12 týdnů. Jejich množství se specifikovalo tak, že odpovídalo počtu branců, jenž převyšoval určený roční kontingent na daný rok. Vyjmenované právní normy fakticky narušovaly zmíněnou rovnost před branným zákonem, jelikož zvýhodňovaly ty brance, kteří byli živiteli rodin, majiteli zděděných zemědělských usedlostí menšího a středního rozsahu, anebo v jejich případech existovaly jiné důvody, a to zejména rodinné, hospodářské a sociální povahy.

Kontingent nováčků původně neupravovala žádná právní norma. Zákon č. 196/1920 Sb. z. a n. stanovil

Generál Maurice Pellé, zakladatel Hlavního štábu čs. branné moci (vlevo), a pokračovatel jeho díla generál Eugène Mittelhausser

Prezident republiky a vrchní velitel veškeré branné moci Tomáš Garrigue Masaryk na slavnostní přehlídce československého vojska pořádané 14. července 1919 u příležitosti francouzského národního svátku. Právě naslouchá zdravici Vojty Beneše před převzetím praporu, jenž 22. střeleckému pluku francouzských legií darovali krajané z USA. V pozadí stojí ministr národní obrany Václav Klobáč a po jeho levici náčelník generálního štábu generál Maurice Pellé.

pouze celkový mírový početní stav. Podle něho měla mít čs. branná moc do 30. září 1924 ve stavu 9 000 důstojníků, 9 000 dělesloužících a 150 000 mužů. Upřesnění nastalo v roce 1924, kdy posledně zmiňovanou právní normu pozměnil zákon č. 176/1924 Sb. z. a n. Mírový početní stav stanovil na dobu následujících tří let ve dvou obdobích roku. Mezi 1. říjnem a 31. březnem mělo být ve stavu 150 000 a od 1. dubna do 30. listopadu 90 000 mužů. Z toho je zřejmé, že se tato období mezi 1. říjnem do 30. listopadem překrývala. Šlo o nutnost kvůli dokončení základního výcviku nováčků, kteří nastoupili činnou službu k prvnímu říjnovému dni. Další upřesnění vnesl zákon č. 52/1927 Sb. z. a n. Ten určoval početní stav na dobu od 1. října a 31. března ve výši 140 000 a od 1. dubna do 30. listopadu ve výši 100 000 osob. Uvedené uspořádání bylo ale zakrátko opuštěno, jelikož došlo k zavedení ročního kontingentu nováčků, což vyplývalo ze zákona č. 53/1927 Sb. z. a n. Počínaje 1. říjnem 1928 již nebyl mírový početní stav branné moci stanovován zákonem. Ten pouze určoval výši ročního kontingentu nováčků. Od posledně zmíněného data úhrnný mírový počet branné moci tvořil kontingent nováčků, počet osob náhradní zálohy v aktivní službě a pak vojenské osoby z povolání a dělesloužící. Roční kontingent původně dosahoval výše 70 000 mužů. Změnu přinesl až zákon č. 66/1932 Sb. z. a n. Ministra národní obrany opravňoval zvýšit tento kontingent podle potřeby, ale maximálně do výše 75 000 mužů.

Z dalších nejzávažnějších opatření je nutné jmenovat ta, která umožňovala opatřování věcných potřeb pro brannou moc. Byl to jednak rozpočet Ministerstva národní obrany, jenž náležel do celku výdajových položek, které každoročně povolovalo Národní shromáždění. Vedle toho šlo o prostředky, přidělené vojenské správě mimořádně, nad rámec rozpočtu Ministerstva národní obrany. První a základní množství augmentačních (nedotknutelných) zásob intendantního materiálu se pořizovalo z prostředků, které byly vojenské správě přiděleny na základě zákona č. 312/1921 Sb. z. a n. Vzhledem k potřebě rozšiřovat a modernizovat materiální základnu branné moci byl utvořen zvláštní Fond pro věcné potřeby národní obrany, jehož existence se opírala o zákon č. 240/1926 Sb. z. a n. Z tohoto fondu se mělo čerpat po dobu jedenácti let, tedy do roku 1937. Fond byl každoročně dotován částkou 315 000 000 Kč.

Z hlediska optimální funkce a vnitřního života armády i z perspektivy jejího postavení ve společnosti měl zásadní význam zákon č. 56/1927 Sb. z. a n. s prováděcím nařízením č. 67/1927 Sb. z. a n. Vztah čs. branné moci k politickému systému mezi válkami se dělí na dvě zásadně odlišná období. Rozlišovacím kritériem je zde řešení otázky volebního práva vojenských osob v činné službě. Příslušníci ozbrojených sborů neměli v době habsburské monarchie právo volit. Po vzniku republiky nastal opak. Politické strany nehodlaly přijít o další voličský potenciál. Zkušenost z první poloviny 20. let minulého století byla ale velmi negativní. Předvolební agitace závažně poškozovala vnitřní život armády a vedla k poklesu kázně. Zásadní změna nastala až v dubnu 1927, kdy Národní shromáždění přijalo výše zmíněný zákon. Na jeho základě se příslušníkům čs. branné moci a četnictva odebíralo aktivní a pasivní volební právo. Se zákazem politické agitace ve vojsku tím byl dotvořen nadstranický princip armády.

Různých stránek funkce branné moci se týkala vedle zmíněných klíčových norem celá řada dalších, jež upravovaly zejména služební a jiné poměry příslušníků branné moci. Dále se týkaly sociálně-politických opatření ve prospěch osob, které konaly vojenskou službu. Jiné řešily otázku umísťování bývalých legionářů

Generál E. Mittelhausser, v pořadí druhý náčelník Hlavního štábu čs. branné moci (v popředí druhý zleva), a podnáčelník Hlavního štábu generál Jan Syrový (uprostřed)

Pro potřeby Hlavního štábu čs. branné moci bylo v roce 1924 dokončeno sídlo situované v Praze-Bubenči. Označovalo se poněkud komplikovaně jako domy pro dočasné umístění úřadoven Ministerstva národní obrany. Mělo jít o provizorní řešení, ale složky ministerstva zde setrvaly až do roku 1939.

Posluchači ročníku 1924 „Jana Žižky z Trocnova“ Válečné školy s některými pedagogy

V tomto sídle dnešního Ministerstva obrany České republiky působila Válečná škola a Kurz pro vyšší velitele. Po předchozích organizačních a dislokačních peripetiích zahájila činnost 1. listopadu 1921.

a dělesloužících v civilním sektoru. Zvláštní normy upravovaly oblast vojenského trestního práva. Další vytvářely podmínky pro krytí ubytovacích potřeb a opatřování dopravních prostředků. Za čtrnáct let existence samostatného státu se podařilo právní řád ve vztahu k branné moci téměř po všech stránkách sjednotit, ale i zreformovat a podle potřeb doplňovat. Nebyl to však proces ukončený. Hlavní deficit spočíval především v tom, že čs. branný systém postrádal ještě dlouho zastřešující normu, která by uváděla v soulad veškeré nároky obrany státu. V druhé polovině 20. let se ovšem začaly klást základy pozdějšího mohutného legislativního díla, jímž byl zákon o obraně státu.

Před základním nástinem organizace vojenské správy a branné moci je nutné objasnit dva podstatné základní pojmy. Vojenskou správní působnost vyjadřovala činnost, související s péčí o osobní a věcné potřeby branné moci. Velitelská působnost se promítala do vedení

armády ve smyslu její organizace, výcviku a mobilizace lidských zdrojů i věcných prostředků. Projevovala se v jejich nasazení v operacích. Vnitřní organizace Ministerstva národní obrany se od vzniku republiky do roku 1932 vyvíjela ve dvou obdobích. První (1918–1921) charakterizovala nestálost organizace. Úřad procházel neustálou výstavbou. Uskutečnily se dvě základní změny struktury a řada dalších dílčích úprav. Důvod spočíval v tom, že systém vojenské správy vznikl nově od samých základů a rozvíjel se podle toho, jak narůstaly příslušné agendy. O první ustálené organizaci lze hovořit ve druhém období (1922–1926). Na něj navazovala etapa definitivního uspořádání. I během ní docházelo po roce 1927 ke změnám, ovšem ty už stabilizovanou strukturu zásadním způsobem nemodifikovaly. Do závěru roku 1921 se na Hlavním štábu soustředila veškerá velitelská působnost ministerstva. Tím došlo ke zřetelnému vymezení této sféry od oblasti správní působnosti. Na MNO zpočátku existovalo značné množství specializovaných odborů. V polovině října 1919 bylo ale redukováno na šest. Takto stabilizovaný počet zůstal nezměněn i v dalších letech. Nadále však mimo ně zůstávalo nemálo dalších organizačních prvků. Až do roku 1927 trval proces jejich začleňování do odborů,

Proslulý literát Josef Svatopluk Machar vykonával funkci generálního inspektora od srpna 1919 do listopadu 1924. Od poloviny roku 1923 oblékal unikátní stejnoznoje s distinkcemi navrženými zvláště pro tento úřad.

kteří byly základními články uspořádání Ministerstva národní obrany. Zvláštní postavení mezi nimi mělo tzv. Prezidium. Jeho kompetence pokrývala úplnou vnitřní správu úřadu a zvláště záležitosti vnějšího styku úřadu a jeho činitelů s dalšími státními orgány. Ministerstvo se dále skládalo z odborů všeobecně vojenského, dělostřeleckého a zbrojního, leteckého, technického, správního a politicko-právního. Ministři národní obrany byl přímo podřízen Generální inspektorát branné moci a Kontrolní sbor vojenské správy. Později do okruhu inspekčních a kontrolních orgánů přibyl ještě úřad Úsporného komisaře vojenské správy.

Generální inspektor branné moci zaujímal postavení nejvyššího inspekčního orgánu. Bděl nad úrovní kázně, morálky a nad kvalitou výcviku a výchovy ve všech oblastech života armády. Jeho tradice překlenula existenci meziválečného státu. Základem se stal správec čs. vojsk, jenž vznikl v prvních dnech po 28. říjnu 1918. Na něj přímo navázal generální inspektor čs. vojsk. Ten působil do 1. ledna 1925, kdy přestal dočasně existovat. Obnoven byl 14. září 1927 s pozměněným názvem generální inspektor branné moci.

Kontrolní sbor vojenské správy (KSVS) zahájil činnost 31. března téhož roku. Podřízenost zůstala nezměněna. Přednostu KSVS jmenoval ministr národní obrany. Přednost měl k dispozici náměstka a pomocnou kancelář. Inspekční činnost vykonávalo kolegium dvanácti kontrolorů. Sboru příslušel dozor nad hospodařením s prostředky z rozpočtu MNO, které byly určeny jak pro ústřední správu, tak pro vojsko. Vedle toho dozíral na hospodaření ve veškerých podnicích, jež řídila vojenská správa nebo byly financovány z rozpočtu MNO. Kontrola byla jak materiálního, tak číselného charakteru. K inspekčním orgánům Ministerstva národní obrany se řadil též Úsporný komisař vojenské správy. Jeho vznik souvisel s usnesením ministerské rady o spřínavosti a šetrnosti z 26. června 1931. Šlo o reakci na hospodářskou krizi. Podstata zmíněného exekutivního opatření spočívala v tom, aby ve výdajovém hospodaření všech oborů státní správy bylo dosaženo

Josef Svatopluk MACHAR
(29. 2. 1864 – 17. 3. 1942)

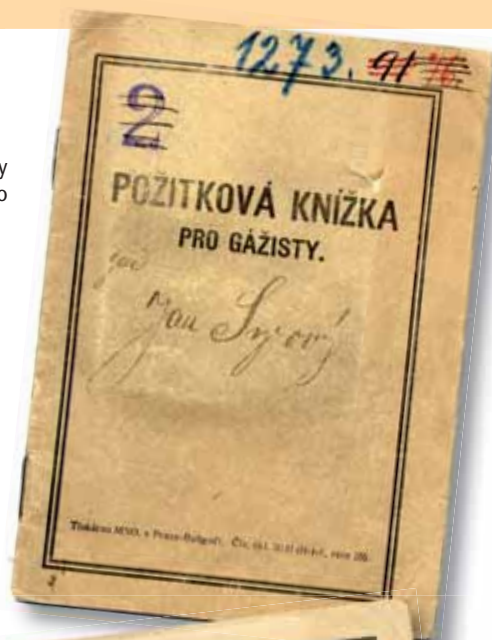
Po maturitě na gymnáziu jej v březnu 1886 zastihly odvedy k vojsku. Službu nastoupil jako jednoroční dobrovolník u c. a k. praporu polních myslivců č. 6, který tehdy sídlil v Praze. Studia práv, na něž se ještě zapsal, nedokončil. Zaměřil se na literární tvorbu a jako básník ve stejnojmenné debutoval roku 1887 se svojí lyrickou prvotinou. Znepokojen tehdejší vojenským životem, atmosférou v důstojnickém sboru a výhledem služby na Balkáně opustil myšlenku kariéry ve vojsku, aby se vydal naznačeným literárním směrem. Do zálohy odcházel jako poručík s příslibem žurnalistické práce. Stalo se jinak a Machar se na dlouhá léta odstěhoval do Vídně, kde působil jako úředník Ústavu pro pozemkový úvěr. Sice až do května 1918 pobýval ve Vídni, ale s českou společností udržoval čilé styky prostřednictvím své knižní i publicistické tvorby. Spolupracoval s T. G. Masarykem, pravidelně přispíval do revue Naše doba. Svým provokativním způsobem jitiřil českou literární scénu. Získal si sympatie mladé generace inteligence a těšil se u ní značnému respektu a vlivu.

V průběhu světové války se osvědčil jako zpravodajec-amatér, když od podzimu 1914 spolupracoval se vznikající domácí odbojovou sítí. Dodával Masarykovi tajné a důvěrné materiály z ministerstva vnitra. Právě Macharovi Masaryk vděčil za to, že ušel rakouskému zatčení při návratu z Říma v prosinci 1914. Machar byl sledován, cenzurován, konfiskován, nakonec v květnu 1916 zatčen a dva měsíce vězněn ve vojenské vyšetřovací vazbě. Po propuštění vstoupil do českého veřejného života podpisem Manifestu českých spisovatelů z května 1917. Příští rok už žil Machar s rodinou v Praze. V létě se stal členem Národního výboru, a tak říjnové převratové události zažil bezprostředně a v aktivní roli. Svůj někdejší státoborný přístup vyměnil za státotvorný. Usedl v Revolučním národním shromáždění. Jako fejetonista Národních listů kritizoval neblahé průvodní jevy revoluční doby.

Na popud prezidenta přijal v srpnu 1919 úřad generálního inspektora československých vojsk, čímž si v uměleckých kruzích vysloužil kritiku. Napadala se jeho nekompetence ve vojenské oblasti, ale dlužno přiznat, že za svého pětiletého působení přispěl v mnoha ohledech ke kultivaci personálních i hmotných poměrů v budované československé branné moci.

Negativní tisková kampaň proti jeho osobě a neshody s T. G. Masarykem jej v následujících letech přivedly do tábora protihradní opozice. Atmosféra společnosti se měnila.

Titulní strana Požitkové knížky generála Jana Syrového

Vnitřní dvoustrana unikátně dochované Požitkové knížky generála Jana Syrového. Pochází z doby, kdy její držitel působil jako zemský vojenský velitel. Ve funkci podnáčelníka Hlavního štábu se připravoval na jmenování do čela tohoto orgánu.

úspor ve srovnání s rozpočtem. Všem orgánům vojenské správy bylo uloženo, aby se řídily při všech výdajích zásadou maximální účelnosti a aby dbaly na největší šetrnost při užívání rezortního majetku. Úřad Úsporného komisaře vojenské správy vznikl na základě výnosu MNO ze 16. července 1931.

K Ministerstvu národní obrany náležela ještě Kancelář československých legií a od roku 1924 ministři přímo podléhal též Generální sekretariát Meziministerského pracovního sboru pro věci národní obrany. Šlo o výkonný orgán Meziministerského pracovního sboru pro věci národní obrany. Předsedal mu ministr národní obrany a zasedal v něm náčelník Hlavního štábu a zástupci předsednictva ministerské rady, všech ministerstev a Kanceláře prezidenta republiky. Jeho smysl spočíval v koordinaci odvětví státní správy v záležitostech válečného nasazení čs. branného potenciálu. Tento orgán reprezentoval po mnoho let základ pro nadřizenou vrcholovou složku, jíž se měla stát tzv. Rada národní obrany. Vedoucí činitelé Hlavního štábu se snažili prosadit její vznik již od roku 1921, ale z politických důvodů se záměr až do roku 1933 nepodařil uskutečnit. V roce 1926 se do organizační struktury MNO začlenila také Francouzská vojenská mise, a to po změně jejího statusu z velitelského na poradní orgán.

Zakončení válečných operací na Slovensku umožnilo vojenské správě přikročit během druhé poloviny roku 1919 ke stabilizaci vyšších velitelství a jim podřízených útvarů. Šlo o důležitá opatření, jež v souhrnu vytvářela předpoklad pro budoucí unifikační proces. Z celé řady tehdejších organizačních kroků je zapotřebí zmínit zejména výnos z 10. října 1919, jímž se upravovala organizace zemských vojenských velitelství. Zatím sice pro přechodnou dobu, ale dokument specifikoval podrobně kompetence těchto orgánů i jejich územní obvody. Zemská vojenská velitelství byla čtyři, to v Praze, Brně, Bratislavě a v Užhorodě. Měla status

O prestižním významu osoby nejméně postaveného generála čs. branné moci svědčí symbolicky první číslo vojenské legitimace čs. branné moci.

Generál Jan Drobny v pracovním velitelství Zemského vojenského velitelství Praha, nejprestižnějšího velitelského místa na zemské úrovni. V této funkci působil po generálu J. Syrovém v letech 1926–1929.

nejvyššího velitelského orgánu v každé zemi, přesněji v obvodu své velitelské a správní působnosti. Jim přímo podléhaly všechny vojenské útvary, které se nenacházely v divizních svazech. Pro další mírovou výstavbu armády měl rozhodující význam organizační výnos čj. 51 700/org. z 21. prosince roku 1919, nazvaný splynutí zahraničního a domácího vojska. Datum jeho vydání i rozkazu, podle něhož se musel realizovat, nebylo náhodné. Šlo o první výroční den příjezdu prezidenta republiky Tomáše Garrigua Masaryka do vlasti. Cíl spočíval v utvoření jednotně organizované armády, jež měla vzejít ze sloučení dosud různě organizovaných jednotek a vojskových těles, která vznikla po převratu, s útvary, jež se postupně vracely ze zahraničí. Tento proces se nazýval unifikací.

Organizační prvky čs. branné moci byly dány organizačním řádem Org-1 z roku 1920. Tento základní dokument zaváděl hierarchii vyšších jednotek a diferencoval vojsková tělesa. Vyšší jednotky řadil v posloupnosti od nejvyšší sestupně následujícím způsobem. Ústředním orgánům podléhala zemská vojenská velitelství, následovaly divize a za nimi brigády. Jejich velitelství měla status vyšších velitelství. Vojsková tělesa se členila obecně na oddíly, setniny, čty a družstva. Ekvivalentem oddílu byl u pěchoty prapor. V rámci dělostřelectva spočíval na stejné úrovni dělostřelecký oddíl. U jezdeckta se úrovnově souhlasná jednotka nazývala korouhev a u letectva perut'. Analogicky se o stupeň níže nacházela na totožné úrovni

Armádní generál Alois PODHAJSKÝ (18. 2. 1864 – 24. 12. 1946)

Absolvent Válečné školy ve Vídni. Získal bohatou praxi ve štábních funkcích i jako velitel řady vojskových těles. Po mobilizaci v roce 1914 ho čekalo povýšení na generálmajora a nasazení proti Srbsku v čele 42. zeměbrancecké pěší brigády. Před koncem roku 1914 už velel 21. zeměbrancecké divizi, s níž v březnu 1915 odjel do Karpat, aby se o měsíc později podílel na úspěšném průlom u Gorlice. Nasazení na ruském bojišti ukončil o dva roky později přesunem na sovětskou frontu proti Itálii. Počátkem září 1917 povýšil na polního podmaršálka a v říjnu se s divizí přesunul do Tyrol, kde se podílel na útoku u Asiaga. Počátkem května 1918 se Podhajský stal velitelem 26. střelecké divize. Po červnových bojích na Planině sedmi obcí se s divizí přesunul do zálohy. Při rozpadu fronty koncem října 1918 převzal vedení operační skupiny, s níž zachytil britský útok a vyvedl podřízená vojska z obklíčení. Po vyhlášení příměří počátkem listopadu 1918 skončila jeho pestrá válečná kariéra v rakousko-uherské armádě.

Dal se do služeb československé armády a od prosince 1918 do září 1927 působil ve funkci zemského vojenského velitele pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně. Konsolidoval vojenské poměry ve svěřené oblasti a v kritické době bojů s Maďarskem byl pověřen sestavením armádního sboru coby strategické zálohy. Přestože sbor už do bojů nezasáhl, Podhajský si za pohotovou a důkladnou organizační práci vysloužil velké uznání. V prosinci 1921 jej povýšili na armádního generála – jako druhého v pořadí po gen. Divišovi. Po vypuknutí tzv. Gajdovy aféry se stal na podzim 1926 nakrátko náčelníkem Hlavního štábu. S počátkem roku 1927 se Podhajský ocitl v centru mocenského zápasu, jenž v armádě vyvolal v souvislosti s obnovou Generálního inspektorátu čs. branné moci. Nakonec tento znovuzřízený úřad ku prospěchu vojska zastával až do konce roku 1933, kdy odešel do výslužby.

Po penzionování žil v Praze stranou politického života. Během okupace odbojoví představitelé s ohledem na jeho vysoký věk upustili od navázání spolupráce. Podhajský ovšem neodolal výzvěm Českého svazu válečníků, otevřeně kolaborující organizace. Kontroverzní rozhodnutí z doby okupace zavdaly po válce příčinu k vazbě i vyšetřování před kárným výborem MNO. Navzdory odvoláním byl uznán vinným z poškozování dobrého jména československého vojska, přišel o hodnost, o dekorace i o část penze. Aniž se dožil definitivního ortele, zemřel o Vánocích 1946.

Tablo ročníku „Maršála Foche“ Válečné školy. Šlo o druhý absolventský ročník. Pozoruhodná je přítomnost celé řady významných vojenských osobností, které prosluly nejen v míru, ale výrazně též v protinacistickém odboji. Jsou to Šimon Drgáč, Josef Churavý, Sergěj Ingr, Karel Janoušek, Vladimír Kajdoš, Čeněk Kudláček, Vojtěch Boris Luža, Josef Pták, Bruno Sklenovský a Václav Šára.

u pěchoty rota a u dělostřelectva baterie. V jezdecktvu šlo o eskadronu a u letectva o letku.

Územně se vojenská správa členila na obvody čtyř zemských vojenských velitelství, 12 divizních obvodů a 48 doplňovacích okresních velitelství. Posledně zmíněný počet odpovídal množství mírových pěších pluků. Způsob doplňování se ustálil na tzv. exteritoriálním principu. To znamená, že muži, konající prezenční službu, nesloužili zpravidla přímo v oblastech, odkud narukovali. Docházelo tak k záměrnému mísení národností i sociálních skupin. Po ukončení unifikačního procesu a po vydání předpisu Všeobecná organizace čs. branné moci v roce 1921 se útvary diferencovaly na útvary zbraní a služeb. Status hlavních zbraní měla na prvním místě pěchota, následovaná dělostřelectvem, letectvem a jezdecktvem. Soubor pomocných zbraní spoluvytvářelo ženijní vojsko, telegrafní pluk, ženijní pluk, vozatajstvo a automobilní vojsko. Členění služeb bylo následující. Šlo o služby technické, konkrétně zbrojní, leteckou, ženijní, telegrafní, automobilní, stavební, železniční a vozatajskou. Vedle nich existovaly služby zdravotnická, hospodářsko-správní, justiční, duchovní, doplňovací a početní, remontnická a veterinářská.

Následující popis přibližuje v základních obrysech skladbu armády z let 1920–1921. Respektuje přitom výsledky unifikačního procesu. Základní vyšší jednotkou byla divize. Organizace divizí a jim podřízených brigád se ustálila v roce 1920. V téže době obdržely nová čísla a definitivní posádky. Čs. armáda měla 12 divizí, z nichž 5 se nacházelo v Čechách, 3 na Moravě a ve Slezsku, 3 na Slovensku a 1 na Podkarpatské Rusi. Každá z nich se skládala ze 2 pěších brigád, 1 dělostřelecké brigády a z technických, dopravních a pomocných oddílů a útvarů. Některým divizím byly přiděleny hraničářské prapory, jelikož se jejich dislokační místa nacházela v příslušných divizních obvodech. Pěší a jezdecké brigády se skládaly ze 2 pěších nebo jezdeckých pluků. Do každé dělostřelecké brigády náležel pluk polních kanónů, pluk polních houfnic, oddíl hrubého dělostřelectva a oddíl horského dělostřelectva. Od roku 1921 se tento typ brigád členil na jeden lehký a hrubý dělostřelecký pluk a horský dělostřelecký oddíl. Horské pěší a dělostřelecké pluky se slučovaly do horských brigád. Každá z nich byla složena ze 2 horských pěších pluků a horského dělostřeleckého pluku. Těžké dělostřelectvo utvořily 3 těžké dělostřelecké brigády, a to po jedné pro Čechy, Moravu a Slovensko. Společným jmenovatelem horských a těžkých dělostřeleckých brigád bylo to, že nenáležely k žádné divizi. Podřízeny byly přímo příslušným zemským vojenským velitelstvím.

Skladba útvarů hlavních zbraní vyvrála v letech 1920–1921 následujícím způsobem. Mírovou organizaci pěchoty tvořilo 48 pěších pluků (1–48), 4 horské pěší pluky (1–4) a 10 hraničářských praporů (1–10). Pěší pluk se skládal z velitelství a třech polních praporů. Každý polní prapor tvořily ve výchozí organizaci z roku 1920 dvě pěší a jedna kulometná setnina (rota), vyzbrojená těžkými kulomety. Náhradní prapor pečoval o augmentační zásoby, což znamená, že plnil funkci mobilizační základny. Tvořily jej tři náhradní setniny, vyzbrojovací a vystrojovací sklad a vozatajský sklad. O rok později v rámci pěších pluků již působila pomocná a technická rota. Prapory tvořily tři pěší a jedna kulometná rota. Horské pěší pluky se skládaly z velitelství a jemu podléhajících třech praporů, které ale charakterizovala značná míra samostatnosti. V čele každého z nich stálo praporem velitelství. Jemu se podřizovaly tři pěší a jedna kulometná setnina. Náhradní setnina každého z uvedených praporů plnila na příslušné úrovni funkce, jež byly zmíněny již u náhradních praporů pěších pluků. Disponovaly proto náležitým výzbrojním, výstrojním a vozatajským skladem. Hraničářské prapory měly charakter samostatných vojskových těles. Skládaly se ze dvou pěších, jedné cyklistické a jedné kulometné setniny. Náhradní setnina měla obdobné složení a shodné úkoly jako náhradní setnina horského praporu. Později k pěchotě náležel ještě prapor útočné vozby a Hradní stráž.

Důstojnický sbor Vojenské akademie v Hranicích. Snímek zachycuje náčelníka Hlavního štábu generála M. Pelléa (v první řadě čtvrtý zleva) a velitele akademie plk. Pierra Forlota (po Pelléově levici). Zvláště lze upozornit na francouzského důstojníka v tmavším stejnokroji, jenž stojí ve druhé řadě šestý zleva přímo za mužem v civilním obleku. Je jím plk. Henri Rozet, přednosta 3. (operačního) oddělení Francouzské vojenské mise. Z této pozice výrazně ovlivňoval tvorbu válečných plánů čs. branné moci.

Unikátní tablo prvních absolventů Vojenské akademie v Hranicích

Do září 1920 z unifikace vzešlo v kategorii lehkého dělostřelectva 8 pluků po 6 bateriích, 4 pluky po 5 bateriích, 1 pluk o 4 bateriích, 1 pluk o 3 bateriích, 1 pluk o 9 bateriích a 1 pluk se v té době nacházel v organizační výstavbě. Hrubé dělostřelectvo disponovalo 11 pluky po 2 bateriích, 1 plukem o 6 bateriích, 1 plukem o 3 bateriích a 1 pluk byl teprve organizován. Horské dělostřelectvo mělo 2 pluky o 4 bateriích, 1 pluk o 3 bateriích, 11 oddílů po 1 baterii a 1 oddíl o 3 bateriích. Těžké dělostřelectvo disponovalo 3 pluky po 3 bateriích a 2 pluky procházely organizační výstavbou. Speciální dělostřelectvo reprezentoval 1 pluk minometů, z jehož předpokládané skladby fungovalo v té době zatím pouze velitelství, 1 pluk proti letadlům o 3 bateriích, 1 dělostřelecká měřická rota, 1 autooddíl pro dělostřelectvo s důstojnickou školou. V roce 1921 dělostřelectvo mělo souhrnně 16 lehkých, 14 hrubých a 2 horské dělostřelecké pluky. Kromě nich existovalo ještě 12 horských dělostřeleckých oddílů, 5 těžkých dělostřeleckých pluků a 3 pluky dělostřelectva proti letadlům. Dělostřelecké oddíly byly složeny ze dvou až tří baterií s různým počtem děl.

Letectvo se vyrovnalo s etapou strukturálních provizorií v září 1920. Před zavedením stabilizované organizace je reprezentovalo velitelství čs. letectva, podřízené Ministerstvu národní obrany, 10 leteckých rot a 1 balónová rota. Tyto jednotky se od konce posledně zmíněného letopočtu začlenily do tří leteckých pluků.

Jezdeckto disponovalo 10 jezdeckými pluky. Každý z nich se skládal z velitelství, 2 velitelství korouhví, 4 eskadron, 1 technické a 1 kulometné eskadrony.

Náhradní korouhev sestávala z remontní eskadrony a augmentačního skladu. Později se počet eskadron v korouhvích zvýšil na 3. Do září 1920 vznikly ještě 3 cyklistické eskadrony.

Ve skupině pomocných zbraní existovalo podle stavu, dosaženého v roce 1921, 5 ženijních pluků, 1 samostatný ženijní prapor a 1 železniční pluk. Telegrafní vojsko v téže době disponovalo 4 prapory. Každý z nich se skládal z velitelství s hospodářskou správou a ze 2 až 5 telegrafních rot. Automobilní vojsko tvořily 3 prapory. K jejich velitelství náležela hospodářská a technická správa. Podléhalo jim několik automobilních rot a náhradní rota, obhospodařující augmentační a technický sklad. Vozatajstvo členilo své síly na 5 praporů. Ty byly vnitřně organizovány na velitelství s hospodářskou a technickou správou, několik vozatajských rot. Každý prapor měl standardně náhradní rotu, jež spravovala augmentační sklad. Zvláštní, kvantitativně malou, část armády reprezentovalo ozbrojené loďstvo, jež mělo dva oddíly a pro své potřeby využívalo též lodní dílny. Na konci roku 1921 bylo rozhodnuto utvořit samostatný vodní prapor, jenž v sobě sloučil oddíl válečného loďstva pro Labe, obdobný oddíl pro Dunaj a mostní rotu od ženijního pluku 4.

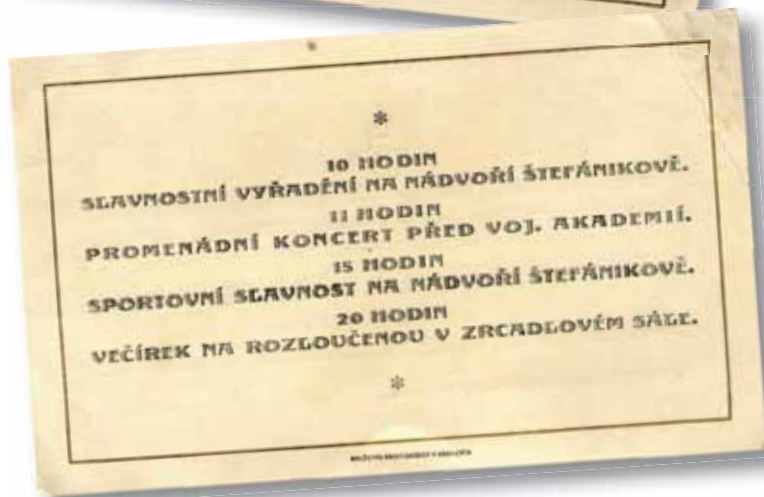
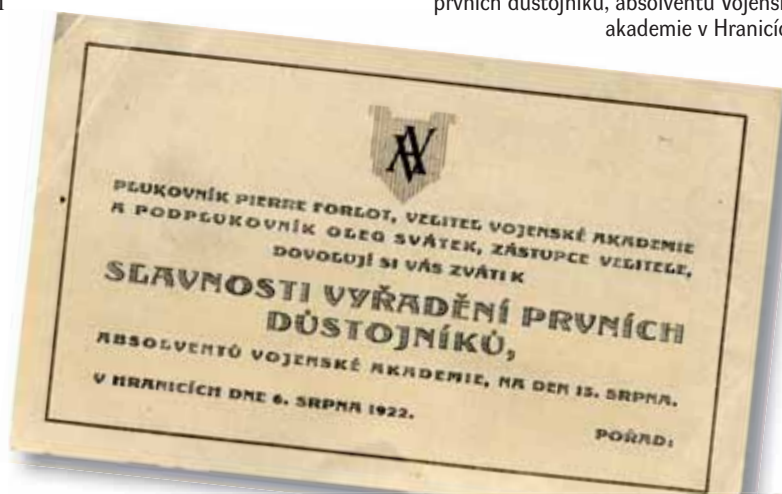
Kromě útvarů zbraní se konstituovala též struktura služeb. Náležely k nim vojenské ústavy, úřady a souvisely s nimi též instituce vojenského školství a vědecké ústavy. V roce 1920 patřilo do okruhu vojenských ústavů 12 zásobáren s odbočkami, 2 ústavy oděvnictví, 1 ústřední zbrojní skladiště, 2 armádní zbrojnice, 7 divizních zbrojnic, 10 zbrojních dílen, 5 vojenských kontrolních a přejímacích orgánů, 8 posádkových nemocnic s odbočkami (záložní a oddílové nemocnice), 1 invalidovna, 6 lázeňských léčebných ústavů, 3 stálé koňské nemocnice a 1 polní koňská nemocnice. K úřadům náležela doplňovací okresní velitelství, orgány evidence koní, divizní a brigádní soudy a vojenská trestnice. Vojenské školství v dané fázi vývoje reprezentoval Kurz pro výchovu důstojníků generálního štábu, Vojenská akademie, Intendanční škola, Instrukční kurz pro pěchotu, Dělostřelecká instrukční škola, Ústřední jezdecký ústav, Střelecká škola pro dělostřelectvo, Pilotní škola, Odborná vozatajská škola a Škola pro důstojníky zásobovacího sboru. Vědecké ústavy reprezentoval Vojenský zeměpisný ústav. Nejvyšší stupeň vojenského vzdělávacího systému významně doplnila 1. listopadu 1921 Válečná škola v Praze. Tato instituce, jež byla jádrem tvorby čs. vojenské doktríny, navázala na již zmíněný Kurz pro výchovu důstojníků generálního štábu. Od vzniku v září 1919 do zřízení Válečné školy se uskutečnil třikrát a úspěšně splnil základní cíl. Ten spočíval v urychleném vyškolení skupiny důstojníků pro vyšší štábní funkce. Čs. branná moc se uskutečněním unifikace stabilizovala. Přesto ale bylo nutné považovat ji za stále se rozvíjející a živý organismus. Jeho další vývoj, podoba a hodnota však závisely nejen na zásadách rodícího se čs. vojenského umění, ale hlavně na ekonomických možnostech státu a politických záměrech jeho budovatelů. Jejich rozhodnutí byla pro činnost čs. branné moci jediné určující.

Základy vojenského umění stanovil dokument, který souhrnně definoval místo zbraní a služeb v čs. vojenské doktríně. Šlo o služební předpis branné moci s názvem Polní řád a označením G-V. V platnost vstoupil v roce 1925. Z hlediska čs. doktríny šlo o nejpodstatnější soubor zásad pro činnost armády v poli.

Jako nejdůležitější hlavní zbraň definoval pěchotu. Ostatní hlavní zbraně, tedy dělostřelectvo, letectvo a jezdecktvo, plnily v různé míře podpůrné úkoly. Poslání pěchoty se na bojišti pokládalo za nejnáročnější a bylo zformulováno tak, že „úlohou pěchoty je dobýtí terénu, obsadit jej, upravit a udržet“. Za účelem naplnění tohoto zadání působila pohybem a palbou.

Vztah mezi pohybem a palbou byl řešen tak, že rozhodující význam se přikládal palbě, čímž tento druh činnosti nad pohybem dominoval. Pěchota na bojišti měla v zásadě postupovat až do momentu navázání dotyku

Líc pozvánky na slavnostní vyřazení prvních důstojníků, absolventů Vojenské akademie v Hranicích

Rub pozvánky na slavnostní vyřazení prvních důstojníků, absolventů Vojenské akademie v Hranicích, s celodenním programem vojenské slavnosti

s protivníkem. Ohrožena účinky jeho pěchotních zbraní se měla zastavit a sama působit všemi svými prostředky. Další pohyb měl nastat teprve až po umlčení či zničení zdrojů nepřátelské střelby. Manévr na bojišti se ovšem nespojoval s palbou těch vlastních sil, které se v pohybu již nacházely. Postupující malé jednotky samy nestřílely, ale přiblížení k nepříteli prováděly kryty palbou jiných vlastních jednotek, které se za tím účelem zastavily. Tímto způsobem se měly malé jednotky pěchoty v pohybu a palebné činnosti vzájemně střídat a podporovat se zejména v závislosti na konfiguraci terénu. V obraně využívala pěchota podpory dělostřelectva, které dosah pěchotních zbraní prodlužovalo. Pro defenzivu byla určující hloubka obranné sestavy a hustota paleb.

Předpis G-V řešil mimo jiné i škálu prostředků, jimiž pěchota měla plnit své úkoly. Vedle standardních razantních zbraní k nim řadil též tanky a jiná obrněná vozidla, které násobily ofenzivní mohutnost pěchoty. Vzhledem k tomu, že místo posledně zmíněných bojových prostředků se v meziválečném období teprve třibilo, řadila je čs. vojenská doktrína standardně k pěchotě, s níž měla úzce a účinně spolupracovat. Principy Polního řádu se nezměnily ani v pozdějším období, kdy se připravovala novelizace.

Unifikace divizí, pěších a horských pěších pluků

Příslušnost			Unifikovaný pluk	Sídlo velitelství	Utvořen z pluku		
Zemské vojenské velitelství	Divize	Brigáda			zahraničního	domácího	
						pěšího	střeleckého
Praha	1. Praha (býv. 7. div.)	1.	5	Praha	5	–	8
			28	Praha	–	28	–
		2.	46	Chomutov	–	92	–
			9	Most	9	–	–
	2. Plzeň (býv. 2. div.)	3.	35	Plzeň	35	35	–
			18	Plzeň	–	–	7
		4.	38	Beroun	–	88	–
			33	Cheb	33	73	6
	3. Litoměřice (býv. 3. div.)	5.	42	Terezín	–	42	–
			44	Liberec	–	94	–
		6.	2	Litoměřice	2	–	10
	4. Hradec Králové (býv. 1. div.)	7.	47	Mladá Boleslav	–	36	–
			4	Hradec Králové	4	18	–
		8.	22	Jičín	22	74	–
			21	Čáslav	21	21	–
	5. České Budějovice (býv. 9. div.)	9.	30	Vysoké Mýto	–	98	30
1			České Budějovice	1	91	29	
29			Jindřichův Hradec	–	75	–	
10.		11	Písek	11	11	–	
		48	Benešov	–	102	–	
Brno	6. Brno (býv. 6. div.)	11.	43	Brno	–	8	–
			10	Brno	10	–	14
		12.	24	Znojmo	24	99	24
			31	Jihlava	31	81	–
	7. Olomouc (býv. 8. div.)	13.	6	Olomouc	6	54	–
			13	Šumperk	–	93	–
		14.	3	Kroměříž	3	3	–
	27		Valašské Meziříčí	–	–	25	
	8. Opava (býv. 5. div.)	15.	15	Bruntál	–	–	15
			34	Opava	34	1	–
16.		8	Moravská Ostrava	8	100	–	
		40	Těšín	–	–	31	

Zemské vojenské velitelství	Příslušnost		Unifikovaný pluk	Sídlo velitelství	Utvořen z pluku		
	Divize	Brigáda			zahraničního	domácího	
						pěšího	střeleckého
Bratislava	9. Bratislava (býv. 12. div.)	17.	39	Bratislava	39	72	–
			23	Bratislava	23	23	3
		18.	17	Trenčín	–	71	–
			41	Žilina	–	–	5
	10. Banská Bystrica (býv. 11. div.)	19.	25	Lučenec	–	25	–
			26	Banská Bystrica	–	26	–
		20.	7	Nitra	7	–	4
			12	Komárno	12	12	–
	11. Košice (býv. 4. div.)	21.	14	Košice	–	67	–
			32	Košice	32	34	–
		22.	37	Levoča	–	–	1
			16	Jelšava	–	–	16
Užhorod	12. Užhorod (býv. 10. div.)	23.	20	Michalovce	–	–	2
			36	Užhorod	–	66	–
		24.	19	Mukačevo	–	65	–
			45	Chust	–	85	–
Horská brigáda č. 1			1	Ružomberok	–	–	11
			2	Turčianský Sv. Martin	–	–	12
			3	Poprad	–	–	28
			4	Prešov	–	–	28

Unifikace hraničářských praporů

Unifikovaný prapor	Bývalý myslivecký prapor (případně jiné těleso)	Dislokace
1	1	Děčín
2	21	Trutnov
3	17	Břeclav (později Fryštát)
4	12	Vimperk
5	25	Falknov (později Cheb)
6	6	Domažlice
7	5	Dolní Lipová (později Frývaldov)
8	bývalá družina Jánošíkova	Terana (později Ipeľské Šahy)
9	15	Tornala (později Rimavská Sobota)
10	bývalý prapor Kornilovců	Stanča (později Trebišov)

Unifikace dělostřelectva

Unifikovaný pluk		Postaven z pluků, případně nižších jednotek	
Číslo	Dislokace	Přechodné č. z r. 1919	Původní označení
Lehké dělostřelecké pluky			
1	Praha	–	1. r. leg.
2	Plzeň	3	19, 157 (FAR)
3	Litoměřice	6	129, 149 (FAR)

Unifikovaný pluk		Postaven z pluků, případně nižších jednotek	
Číslo	Dislokace	Přechodné č. z r. 1919	Původní označení
4	Josefov	10	10, 58 (FAR)
5	České Budějovice	2, 52	jezd. bat. r. leg., 21, 44, 119 (FAR)
6	Brno	4	2. r. leg., 4, 25, 50, 104 (FAR)
7	Olomouc	5	5, 48 (FAR)
8	Opava	8	12, 148 (FAR)
9	Bratislava	9	3. r. leg., 14 (FAR)
10	Lučenec	33	33 (FAR)
11	Košice	11	27, 160 (FAR)
12	Užhorod	12	3. těž. div. r. leg., 15, 60 (FAR)
51	Jičín	51	7. i. leg., 121, 144 (FAR)
52	Josefov	1	r. leg., 109 (FAR), náhr. bat. 151
53	Uherské Hradiště	-	6. i. leg.
54	Prešov	13, 401	2 K, 37, 137 (FAR)
Hrubé dělostřelecké pluky			
101	Praha-Kostelec nad Labem	102	1. těž. div. r. leg., 19 (sFAR)
102	Plzeň	101	21, 44 (sFAR)
103	Terezín	103	26, 126 (FAR)
104	Hradec Králové	104	10, 24, 25, 49 (sFAR)
105	České Budějovice	105	9, 57 (sFAR)
106	Znojmo	106	4 (sFAR)
107	Olomouc	107	2, 5, 48, 59 (sFAR)
108	Opava	108	hrub. i. leg., 12, 55 (sFAR)
109	Trenčín	109	14 (sFAR)
110	Komárno	110	33 (sFAR)
111	Košice	111	27, 39 (sFAR)
112	Mukačevo	112	15, 60 (sFAR)
125	Těšín	115	-
126	Olomouc	113	2. těž. div. r. leg., náhr. bat. 352
151	Praha	151	146 (FAR)
	Nitra	151	8 K, náhr. bat. 152
Horské dělostřelecké pluky			
201	Tučianský Sv. Martin	203	5, 14, 33, 37 (GAR)
202	Prešov	204	6, 15, 27, 39, 60 (GAR)
205	Stříbro	201	8, 9, 19, 21, 57 (GAR)
Horské dělostřelecké oddíly			
251	Chudeřovice	54	49, 110 (FAR)
253	Liberec	53	29, 128 (FAR)
254	Trutnov	202	9, 10, 26, 29, 49, 58 (GAR)
255	Český Krumlov	55	9, 57 (FAR)
256	Jihlava	56	zahraniční (FAR) v Olomouci
257	Moravský Šumperk	57	55, 105 (FAR)
258	Frývaldov	58	112, 155 (FAR)
259	Žilina	59	114 (FAR)
260	Lučenec	60	133 (FAR)
261	Kežmarok	61	127 (FAR)
262	Bilki	62	115 (FAR)
Pluk minometů			
351	Plzeň	351	46 (FAR)
		352	46 (sFAR)
		353	9 K (FAR)
			9 K (sFAR)

Unifikovaný pluk		Postaven z pluků, případně nižších jednotek	
Číslo	Dislokace	Přechodné č. z r. 1919	Původní označení
Těžké dělostřelecké pluky			
301	Jaroměř	301	4, 8 (SAR)
302	Olomouc	302	9 (SAR)
303	Vysoké Mýto	303	10, 11 (SAR)

Použité zkratky bývalé rakousko-uherské armády:

FAR – Feldartillerie Regiment (polní dělostřelecký pluk)
sFAR – Schweres Feldartillerie Regiment (těžký polní dělostřelecký pluk)
GAR – Gebirgsartillerie Regiment (horský dělostřelecký pluk)
SAR – Schwerartillerie Regiment (těžký dělostřelecký pluk)

Další zkratky:

r. leg. – čs. legie v Rusku
i. leg. – čs. legie v Itálii
K – pluk jen s kanónovými bateriemi

Unifikace jezdeckva

Unifikovaný pluk	Zdrojové pluky	Dislokace velitelství
1. jezdecká brigáda – Pardubice		
1	1. r. leg., 11. hul., 1. drag.	Terezín
4	2., 14. drag.	Klatovy
8	8., 13. drag.	Pardubice
9	2. střel. jezd.	Vysoké Mýto
Cyklistická eskadrona 1	–	Pardubice
2. jezdecká brigáda – Brno		
2	2. r. leg., 12. drag.	Olomouc
6	6. drag.	Brno
7	7. drag.	Brno (Hodonín)
Cyklistická eskadrona 2	–	Brno
3. jezdecká brigáda – Bratislava		
3	12. hus.	Nové Zámky
5	5. střel. jezd.	Košice
10	10. drag.	Dobřany (Trnava, Berehovo)
Cyklistická eskadrona 3	–	Trnava (Nové Zámky)

Výcházková čepice četaře opatřená nepředpisovým stříbrným odznakem pro důstojníky (20. léta)

Válečné plány a studie čs. branné moci jako součást koncepcí spojenecké aliance z let 1919–1924

Československo vzniklo v geopolitických podmínkách, jež vyžadovaly mít k dispozici válečné plány s fakticky všesměrovou orientací. S výjimkou Rumunska se zpracovávaly proti ostatním čtyřem sousedům. K opatřením proti těmto státům přistupovala ještě plánovací činnost vůči nebezpečí agrese ruských bolševiků. Ti mohli vážně ohrozit Podkarpatskou Rus. Válečné plány se významově lišily. Některé zakládaly dlouholetou tvůrčí tradici, jiné vyjadřovaly bezprostřední odpověď na hrozby, které se postupně minimalizovaly či jen dočasně poklesly nebo úplně zanikly. Základy plánovacího umění položila Francouzská vojenská mise. Jejím prostřednictvím se tvorba válečných plánů čs. armády napojovala na strategické koncepce země jejího původu. Tím bylo dáno primární protiněmecké zaměření plánů, jež vytvářela. Nic na tomto faktu nemění skutečnost, že kvůli událostem z roku 1919 musela vložit značnou část svého úsilí do opatření proti Maďarsku, Polsku a později i proti možné bolševické agresi. To znamená, že se činnost čs. armády v eventuelním příštím válečném konfliktu zařazovala do rámce širší koalice antirevizních států. Svou bezpečnost postavily na trvalosti a do jisté doby i absolutní neměnnosti versailleského systému. Pro tuto spojeneckou koalici měla být určující Francie, po světové válce vojensky nejsilnější mocnost. Vůdčí silou koalice chtěla být, i když bylo od počátku zřejmé, že alianci nebude v budoucnu charakterizovat tolik žádoucí soulad zájmů jejích členů.

Z francouzské perspektivy se Československo vyznačovalo řadou předpokladů pro eventuelní podíl na mocenském vystoupení proti Německu. Částečně šlo o vlastnosti dané rozpadem habsburské monarchie. Některé charakteristiky se ale projevíly již jako výsledek budování státu a jeho branného a hospodářského potenciálu. Bilanci strategických ukazatelů nebylo možné vyjádřit hned po jeho vzniku. Stabilizovanější vojenská síla a ekonomická hodnota se začaly projevovat s jistým odstupem od převratu. Při pohledu pouze zevnitř určitého státního celku je zpravidla velmi obtížné dospět k objektivnějšímu hodnocení. Z toho důvodu má velký význam nazírání zvenčí. Jeho prostřednictvím lze věci posuzovat z nadhledu a brát v úvahu širší souvislosti. Právě takovým způsobem Československo posuzovala Nejvyšší rada národní obrany (Conseil supérieur de la défense nationale – CSDN), vrcholný francouzský orgán pro obranu státu. Její generální sekretariát vypracoval 15. února 1922 elaborát, jenž byl určen pro předsedu vlády, předsednictvo vlády a ministra zahraničních věcí. Obsahoval úvahy o potřebě upevnit vztahy s Československem a Polskem prostřednictvím zvláštních vojenských konvencí, pokud s nimi Francie již takové svazky neuzavřela. Zkoumala se jednak eventualita střetu s osamoceným Německem a jednak eventualita střetu s Německem podporovaným Rakouskem a Sovětským Ruskem. Pozoruhodné je, že tento dokument ponechával stranou Maďarsko jako dalšího možného člena nepřátelské koalice.

O strategických operacích bylo možné uvažovat jen s dostatečným ekonomickým zájemem. Československá republika je na rozdíl od Polska měla. Generální sekretariát CSDN konstatoval, že od svého vzniku vyvinula pozoruhodné úsilí v národním hospodářství i ve výstavbě armády. Dokládá to strategickými ukazateli. Československo zdědilo po Rakousko-Uhersku 82 % kapacit hutnického a 52 % ko-voztavovacího průmyslu. V jeho možnostech bylo vyprodukovat ročně 250 lokomotiv, 12 000 vagónů a 5 000 automobilů. Měsíční objem těžby uhlí stoupl z 2,3 mil. tun v roce 1919

Část pěšího družstva s 8mm lehkým kulometem systému Schwarzlose ve cvičném palebném postavení. Za povšimnutí stojí přílby vz. 20 s charakteristickým hřebenem a krosny pro přenášení kulometu patrné na zádech střelce.

Družstvo 8mm těžkých kulometů systému Schwarzlose při zastávce během pochodu

na více než 2,8 mil. tun v roce 1921. Soudilo se, že již v roce 1921 by bylo přes všechny nesnáze schopno zavést výrobu, podobnou té, kterou za války disponovalo Rakousko-Uhersko. Výrobní kapacity obecně přesahovaly vlastní československé potřeby. Proto se počítalo s tím, že se stanou výzbrojnou základnou Malé dohody – Československa, Rumunska a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců/SHS (od října 1929 Jugoslávie). Chemický průmysl se nacházel ve fázi rozvoje. Výroba syntetické kyseliny dusičné, strategicky významné látky potřebné k výrobě výbušnin, měla dosáhnout plného výkonu v roce 1924. V oblasti zemědělské výroby se produkce obilovin zvýšila do roku 1921 na 48 mil. centů (1 cent = 50 kg). Produkce cukru činila ve shodné době 600 tis. tun, z čehož polovina mohla být uvolněna na export. Národohospodářské úsilí čs. vlády se též projevovalo v obchodních dohodách uzavřených se sousedními státy (Polsko, Rakousko). Objem dovozu a vývozu spočíval na rovnovážné hladině, přestože se střední Evropa potýkala s poválečnou hospodářskou krizí.

Údaje, s nimiž pracoval generální sekretariát CSDN je třeba objektivizovat, protože jeho konstatování nebrala v úvahu řadu dalších podstatných faktů. Československo zdědilo po Rakousku-Uhersku mnoho výrobních kapacit. Z hlediska jejich využitelnosti pro vojenské účely ale šlo o nevyrovnanou strukturu, jež vyplynula z rozpadu předcházejícího státního celku. Kvůli tomu se na čs. území nacházela zavedená výroba dělostřeleckých zbraní s nadbytkem kapacit ve Škodových závodech v Plzni, největším podniku zbrojního průmyslu v Československu. Naproti tomu výroba základních druhů výzbroje, tedy hlavně pěchotních zbraní a leteckého materiálu, zpočátku absentovala zcela. Kapacity pro výrobu dělostřelecké munice existovaly v dostatečném rozsahu, ale scházely poslední článek výrobního řetězce, tedy laborace. Jediné zařízení tohoto typu se nacházelo v Bolevci u Plzně. V květnu 1917 ale podleho tragické zkáze následkem výbuchu. Z vysoké úrovně průmyslu v Československu se v negativním smyslu vymykal chemický průmysl. Kapacity pro výrobu vojenských výbušnin nedostačovaly, a tak krytí potřeb záviselo na dovozu z Německa. Dovoz měl pro armádu vůbec zásadní význam v letech 1919–1922. MNO mohlo ovlivňovat jakost importu jen omezeně. Možnosti strategické souhry s Francií objektivně omezovala osmdesátiprocentní závislost Československa na dovozu surovin z Německa. To velmi problematizovalo průmyslovou mobilizaci proti Německu. Zpočátku ji fakticky znemožňovala další zásadní překážka v podobě vlastnické struktury čs. průmyslu. Tento problém řešila tzv. nostrifikace. Obecně ji upravoval zákon č. 12/1920 Sb. z. a n., který ukládal zahraničním výrobním, dopravním a bankovním akciovým společnostem provozujícím činnost na území Československa, aby sem ze zahraničí převedly svá sídla a požádaly o zřízení podle čs. práva. Proces probíhal postupně. Do vzniku republiky se zbrojní průmysl nacházel v držbě rakouského nebo říšsko-německého kapitálu. Největší zbrojovka na čs. území, Škodovy závody v Plzni, přecházela do bezpečného vlastnictví v letech 1919–1921. Čs. vláda spolu s Živnobankou vytvořily podmínky pro to, aby francouzský zbrojařský koncern Schneider získal ve Škodových závodech majoritu. Ke změně vlastnictví podniků se využívala vhodná opatření státu. Takto byla do rukou českého kapitálu získána společnost Sellier & Bellot, jeden ze dvou výrobců pěchotního střeliva. Efektivně se zde uplatnil zákon o nostrifikaci akciových společností. Oba výrobci dodávali střelivo armádě rovným dílem. Za pozitivní lze

Družstvo 8mm těžkých kulometů systému Schwarzlose spěšně zaujímá palebné postavení proti letadlům.

Palebné postavení rojů družstva 8mm těžkých kulometů systému Schwarzlose ve zvlněném terénu. Na snímku je patrné rozmístění obsluh a dalších členů obou rojů do hloubky.

Plnění nábojových pásů kulometů systému Schwarzlose

Pěchota zřizuje obranné postavení nedaleko řeky.

Zákopníci při terénních pracích

mít fakt, že MNO důsledně požadovalo, aby čs. kapitál držel kapitálovou majoritu a zásadní vliv u všech důležitějších dodavatelů. Nevhodná struktura zbrojní produkce se odstraňovala velkorysou investiční výstavbou, která byla charakteristická pro první polovinu 20. let.

Mírový početní stav čs. branné moci měl podle zákona činit 150 000 mužů, z čehož se naplňovalo 12 divizí a 2 horské brigády. Válečnou polní armádu by na úrovni roku 1922 tvořil stejný počet mobilizovaných vyšších jednotek. Po mobilizaci mělo být k dispozici asi 500 tis. mužů. Předpokládalo se, že výstavba válečné armády si vyžádá 8 až 15 dnů a že soustředění vojsk bude dokončeno během čtvrtého týdne od vyhlášení mobilizace. Tyto údaje byly vyjádřeny již s vědomím faktu, že v Československu došlo v říjnu 1921 k mobilizačnímu doplnění vojsk v reakci na restaurační pokus bývalého rakousko-uherského císaře Karla I. Stav armády během osmi dnů vzrostl na 300 tis. mužů. Zkušenosti, které byly takto získány, vyznívaly celkově v pozitivním smyslu. Z dosud uvedených ukazatelů generální sekretariát CSDN vyvodil, že Československá republika dosáhla v popřevratovém období již takové úrovně, že představuje a představovat bude významný vojenský faktor v eventuálním konfliktu, jenž by se rozvinul ve střední Evropě. Elaborát pak jasně potvrdil skutečnost, s níž se ostatně i dříve počítalo. Tedy to, že Francie bude mít zájem na tom, aby Československo bylo pevným článkem její protiněmecké koalice.

Význam Československa v hodnocení generálního sekretariátu CSDN ještě stoupl, když jej začal srovnávat s Polskem a jeho možnostmi. Na rozdíl od Československa spojovala Francii s Polskem vojenská konvence z 19. února 1921. Přesto se konstatovalo, že od Polska nelze očekávat významnější podporu ve válce s Německem. Této zemi se objektivně přiznávalo, že její vláda také prokázala snahu v oblasti rozvoje vojenských a průmyslových kapacit. Její strategický příspěvek ale neobdržel příznivé hodnocení. O Polsku se na úrovni CSDN hovořilo dokonce jako o potenciální Achillově patě koalice vedené Francií. Tento názor byl vyjádřen přesto, že polský vojenský potenciál nebyl malý. Polská armáda měla v míru 30 divizí a mobilizací mohl její početní stav vzrůst na více než milion mužů s vojenským výcvikem. Co Polsko omezovalo především, to byla skutečnost, že značná část jeho sil by musela utvořit kryt hranic proti Sovětskému Rusku, i když by jej tato mocnost při konfliktu s Německem neohrožovala. Polsko znevýhodňovalo další problémové faktory. Armáda neměla mobilizační plány propracované do po-

doby, v níž by je mohla prakticky aplikovat. Komunikační síť postrádala potřebný výkon, jenž byl žádoucí z hlediska nástupu válečné armády. Analýza hendikepů spěla k závěru, že na začátku války by Polsku nezbylo nic jiného než přenechat strategickou iniciativu Německu. Celkově nepříznivou vojenskou situaci Polska problematizovala jeho materiální základna. Výzbroj se vyznačovala roztržitostí

původu, neboť byla francouzské, německé, rakousko-uherské a ruské proveniencí. Některé druhy zbraní scházely a reálná šance na rychlé doplnění neexistovala. Polský zbrojní průmysl nedosahoval takové úrovně, aby v budoucnu dokázal kryt materiální potřeby válečné armády. Polsko by bylo za války odkázáno na materiální podporu, která by musela být na jeho území dopravována po moři.

Z komparace československých a polských podmínek vzešlo jediné racionální řešení v podobě strategické spolupráce obou armád. Za ideální se považoval spojitý blok, jež by zformovaly na jižních a jihovýchodních hranicích Německa. Vznikla by tak síla, která by i bez mobilizačního doplnění obnášela 40 divízií a 1,4 mil. mužů. Mobilizační organizace a početní stavy ještě vzrostly. Čs. armáda by za této situace mohla začít vyvíjet ofenzivní operační činnost ve velmi krátké době. Za těchto podmínek by se nároky na obranu Německa zvýšily. Proti československo-polskému bloku by muselo udržovat kryt, a to zejména tam, kde by hranice netvořila významnější přirozená překážka. Očekávalo se, že proti francouzské ofenzivě by pak stály o to slabší síly. Z hlediska trvalějšího zásobování se konstatovalo, že je mohou zajistit pouze průmyslové kapacity Československa. Tím by odpadla problematická doprava zásob z Francie. Československo-polská souhra mohla ohrožovat životně důležitá výrobní a hospodářská střediska Německa. Francouzská armáda byla schopna účinně napadnout ta, jež se nacházela v západní části Německa, především v Porúří. Podniky v Sasku a ve Slezsku se ovšem nacházely daleko za strategickým dosahem jejich sil a prostředků. Čs. a polská armáda je mohly ohrozit nedlouho po zahájení konfliktu jednak pozemní ofenzivou, ale i letectvem, jež by operovalo z území obou států. Strategická souhra tohoto typu měla mít rozhodující význam pro vyřazení nejdůležitějších německých průmyslových center. Počítalo se s tím, že v případě příznivého vývoje válečných operací by francouzská armáda navázala dotyk s československou. Tím by došlo k rozdělení Německa na dvě části. Vyžadovalo by to překlenout německé území o délce 250 km, tedy vzdálenost, která od sebe dělila čs. státní hranice v západních Čechách od levého břehu Rýna, jenž byl okupován Francouzi.

Tyto smělé představy a všeobecně vyjadřované záměry oprávněně navozují otázku, zda Francie a Československo měly vypracované plány společného koaličního postupu. A pokud ano, jak respektovaly reálné možnosti obou států a do jaké míry byly sladěny. Nejprve je vhodné všeobecně analyzovat francouzskou strategii. Plány čs. branné moci z ní vycházely. Respektovat je nutné skutečnost, že v první polovině 20. let byly dílem francouzské vojenské mise. Mobilizační plány francouzské armády z let 1919–1929 se vyznačovaly důrazem na útočnou bojovou činnost proti Německu. V uvedené době vzniklo pět takových plánů: Plán T (transitoire – přechodný, platnost květen 1920 – květen 1921), Plán P (provisoire – provizorní, platnost červen 1921 – březen 1923), Plán P modifié (modifikovaný, platnost duben 1923 – prosinec 1923), Plán A (platnost leden 1924 – červen 1926) a Plán A bis (opakovaný, platnost červen 1926 – duben 1929). Do časového rámce této podkapitoly náležejí plány T, P, P modifié a přípravná a počáteční etapa Plánu A.

Po uzavření příměří Francie postrádala plán pro případ obnovení nepřátelství s Německem. Následkem demobilizace došlo k velkému snížení početního stavu armády. Koncepční příprava nového mobilizačního plánu

Polní stanoviště telefonistů. Nápis na cedulce hlásá: „Pozor, nepřítel naslouchá sebou.“

Kulometný roj s lehkým kulometem systému Schwarzlose

Pěchota během nácviu taktiky v polních podmínkách

Výcvik obsluhy 7,5cm horského kanónu vz. 15 u horského dělostřeleckého oddílu 255

Ostré střelby z 14cm hrubého minometu vz. 18 na střelnici u Horažďovic

Dělový tank Renault FT-17 velitele tankové čety při překonávání terénní překážky. K dorozumívání za postupu a v boji sloužily v rámci pětičlenné čety trojúhelníkové signalizační praporky.

Pod označením čs. pancéřový vlak č. 3 se skrývá cenná kořist z posledních bojů o Slovensko. Po nezbytné opravě působil tento původně rakousko-uherský a poté maďarský obrněný vlak od počátku roku 1920 opět na slovenském území – tentokrát v sestavě čs. branné moci.

vyžadovala delší čas. Řešení bylo zatím nalezeno ve formě přechodného Plánu T. Vznikal od počátku roku 1920. Vycházel ze základní situace, v níž levý břeh Rýna a pravobřežní předmostí měla sloužit jako východiště útoku do německého vnitrozemí. V užší variantě se počítalo se zábořem menší oblasti (tzv. prise de gage – zástava území k vynucení plnění mírových smluv ve smyslu odzbrojení a reparací), což mělo sloužit spíše jako represivní prostředek silového nátlaku na německou vládu. Širší varianta předpokládala úder do industrializovaného Porúří. Plán by provedla zesílená armáda, soustředěná v Porýní. Do akce se mělo zapojit 55 divizí. Podle dosavadních poznatků nic nenasvědčuje tomu, že by studie a plány válečných operací, které vznikaly v Československu v letech 1919–1921, byly bezprostředně a detailně svázány s francouzským Plánem T. Souvislost lze vysledovat do úrovně všeobecného strategického záměru společného koaličního postupu. Upřesnění a konkretizace se ovšem předpokládaly. Jestliže francouzský Generální štáb neměl až do května 1920 alespoň provizorní a tedy nutně přechodnou koncepci napadení Německa, stěží ji mohla mít Francouzská vojenská mise v Československu. Z toho důvodu je možné označit období od jara roku 1919 až do závěru roku 1920 za přípravnou etapu. Hovoří-li se o plánovací činnosti proti Německu, charakterizuje tento čas tvorba studií obsahujících všeobecné úvahy o vlastnostech dotčeného operačního prostoru. Doprovázely je nárysy variant nasazení vlastních sil. Z těchto dokumentů jednoznačně plyne,

že čs. armáda byla pokládána za mocenský prostředek francouzské politiky proti Německu. Výhody spočívaly na straně Francie. Plánovací činnost Francouzské vojenské mise odpovídala celkovému francouzskému přístupu, pro nějž bylo charakteristické, že hledal možnosti, jak by své nové spojence zapojil do akcí ve svůj prospěch. Otázka, co by naopak Francie mohla učinit pro spojence, tvořila druhotný faktor. Plánovací dokumenty, vzniklé v Československu, i vlastní francouzské plány ji v té době téměř vůbec neřešily. Aktuální situace krátce po světové válce, kdy bylo Německo zbavováno své vojenské síly, to prozatím nevyžadovala. Reálné nebezpečí se očekávalo v době „dosti vzdálené“.

V průběhu přípravné etapy Hlavní štáb čs. branné moci vyjasňoval kontury zásad, z nichž mělo do budoucna vycházet umění tvorby koncepcí válečného nasazení čs. branné moci. Vzhledem k tomu, že jeho zakladateli byli příslušníci Francouzské vojenské mise, je nasnadě, že se těžiště kladlo do plánovací činnosti proti Německu. To mělo představovat konstantu do dalších let. Jí především se týkala zmiňovaná předběžnost této etapy. Plány proti ostatním soupeřům, tedy hlavně proti Maďarsku, Polsku a eventuálně Rakousku či proti ohrožení Sovětským Ruskem spočívaly v jisté sekundární roli, třebaže i ony vyžadovaly nemálo sil a prostředků. I když významem stály za preferovanou protiněmeckou orientací, týkala se jich ovšem naléhavost a bezprostřední upotřebitelnost. To byl charakteristický rys válečných koncepcí proti Maďarsku. Do roku 1925 vznikly s protiněmeckým akcentem následující dokumenty, respektive podkladové studie z roku 1920 – Plán A (z francouzského výrazu Allemagne – Německo) a Plán N. Z téhož roku pocházely Plány N₁ a N₂. S činností proti Německu přímo souvisel Plán S z roku 1921 a Plán N (S) z let 1921–1922. Z protimaďarské orientace vycházel Plán H (z francouzského výrazu Hongrie – Maďarsko) z roku 1919. Navazující koncepce zahrnovala též operace proti Polsku. Vznikl proto Plán PH (P z francouzského výrazu Pologne – Polsko) z téhož roku. Proti Polsku existoval rovněž samostatný Plán P s totožným letopočtem vzniku. Poslední skupina plánů se dotýkala jiných eventualit. Šlo o Plán B proti ohrožení ruskými bolševickými silami a Plán Ludendorff, jenž vznikl jako koncept operací proti současné restauraci monarchií v Rakousku, Maďarsku a Bavorsku.

Studie a plány proti Německu

V souvislosti s dokumenty, jež v Československu vznikaly pod bezprostředním vlivem Francouzské vojenské mise, je nutné vysvětlit základní terminologii, která se tehdy užívala v dokumentech plánovacího charakteru. Studiemi se rozuměly ty materiály, jež se považovaly za analytický zdroj dat a úvah pro vypracování závazných válečných plánů. Nešlo ještě o finální schválené a závazné plány. Válečné (později nástupové) plány již tvořily přijatou koncepci nasazení vojsk na konkrétních válčích. Šlo o názvosloví, jež užívala Francouzská vojenská mise v duchu vojenského umění své armády.

Nejstarší doložený plánovací dokument vypracovalo 3. oddělení Francouzské vojenské mise 25. května 1919. Šlo o operační studii zásahu proti Německu. Nutno si zvlášť povšimnout data, jímž byla opatřena. V oněch dnech šla ke konci lhůta, v níž se německá vláda měla vyjádřit k návrhu mírové smlouvy. Německá reakce následovala 28. května. Modifikovaný návrh od Spojenců pak Berlín obdržel v polovině června již jako neměnný. Německá vláda na to reagovala demisí. Nastal kritický moment. Příměří bylo ohroženo. Momentální situace nebyla pro čs. armádu příznivá. Většina sil se nacházela na Slovensku, kde tou dobou probíhal konflikt s Maďarskou republikou rad. Z toho důvodu mohla čs. armáda vyčlenit pro operace proti Německu maximálně jednu divizi o dvou brigádách. Není zřejmé, zda a jak byla tato studie navázána na uvažované operace francouzské armády. Jisté však je, že podstata záměru spočívala ve vyražení čs. sil z prostoru Cheb směrem na Bayreuth. Z toho vyplývá, že bojová činnost směřovala do hloubky 55 km. Šlo tedy o operačně-taktický rámec plánování. Pásmo veškeré bojové činnosti vymezoval úsek o šíři 150 km od Wiesenthalu na saské hranici po Promenhof na pomezí s Bavorskem. Tento úsek státní hranice střežilo pět praporů pěchoty. V rámci operace by nadále zabezpečovaly hranici. Pro ofenzivní činnost se s nimi nepočítalo. Útočná sestava se členila na hlavní kolonu v síle jedné brigády. Postupovala by po ose Cheb – Thiersheim – Wunsiedel – Schneeberg – Weidenberg – Bayreuth. Severní boční zajištění by vytvořila druhá brigáda a jižní boční zajištění dva hraničářské prapory uvolněné pro tento účel z oblasti Čech. Sever byl dotován silněji z důvodu možného zásahu německých sil ze Saska, eventuálně z oblasti Berlína. Z jižního směru se vážnější ohrožení neočekávalo vzhledem k tomu, že německá vojska v jihovýchodním Bavorsku poutala vnitřní německá situace. Obdobně se to týkalo vojsk ve středu uvedené oblasti Německa. Zpravodajské poznatky o situaci a možnostech na straně protivníka poskytovaly naději, že by nekladl vážnější odpor. Až v cílovém místě postupu se očekávalo, že nepřítel může nasadit prapor pěchoty, podporovaný slabým dělostřelectvem. Určité části studie naznačují, že pravděpodobně šlo o základ k širšímu záměru, jehož rozvíjení by záviselo na celkovém charakteru koaličního postupu proti Německu. Hlavní kolona měla po ovládnutí Bayreuthu zaujmout vyčkávací postavení rozložené na výšinách severně od města.

Palebné postavení 10cm lehké houfnice vz. 14/19

Divizní generál
Eugène Désiré Antoine
MITTELHAUSER
(7. 8. 1873 – 19. 12. 1949)

Vojenskou akademii v St. Cyru – École Speciale Militaire de Saint-Cyr – absolvoval v roce 1894. Řadovou službu zahájil u 4. střeleckého pluku v Tunisku. Léta 1899–1901 strávil jako posluchač na École Supérieure de Guerre v Paříži. Na počátku roku 1902 byl přidělen ke štábu Alžírské divize. Následně vykonával funkci pobočnicka velitele III. armádního sboru v Rouenu a poté působil u XIX. sboru v Alžírsku. Mezi léty 1909–1913 pracoval na Ministerstvu války. V červnu 1913 převzal velení nad VII. praporem 3. pluku střelců. V roce 1915 velel 60. pěšímu pluku. V letech 1916–1917 řídil osobní oddělení Hlavního stanu. Od června 1917 velel 1. brigádě elitní Marocké divize. V červnu 1918 se stal velitelem 36. divize. V únoru 1919 byl zařazen k Francouzské vojenské misi v Československu jako náčelník jejího štábu. V témže roce při obraně Slovenska velel Západní skupině. V letech 1919–1920 působil jako velitel Zemského vojenského velitelství Bratislava. Od 1. ledna 1921 do 31. prosince 1925 stál v čele Hlavního štábu československé armády. Od počátku zdůrazňoval, aby čs. branný systém byl dobudován uceleně. Zvláště od neblahých zkušeností s překotnou demobilizací po skončení mobilizace z října 1921 usiloval především o ustavení nejvyššího řídicího a poradního aparátu pro brannou problematiku, jenž by byl k dispozici vládě jako její specifický orgán. Z vnitropolitických důvodů se jeho záměr podařilo naplnit jen částečně. Po odchodu z funkce náčelníka Hlavního štábu se vrátil do vlasti, kde převzal nejprve velení nad 1. divizí v Lille, později 29. divizí v Nice a posléze nad armádním sborem v Bordeaux. Členem Vrchní válečné rady v Paříži se stal v září 1931. Za 2. světové války působil pod vládou ve Vichy jako velitel Sýrie a Libanonu. Skonal v Paříži.

Slavnostní nástup kulometné roty

Pěchota při zastávce a čištění výstroje

Detail, jenž dokumentuje průnik výstrojního materiálu rakousko-uherské armády do vybavení čs. branné moci. Zde jsou dobře viditelná zádová nosidla pro čtyři truhlíky po sto nábojích ráže 8 mm Mannlicher.

Vpřed by byly vyslány malé předsunuté oddíly. Z hlediska zásobování se považovalo za účelné, aby osy postupu sledovaly železniční trať. Také to může naznačovat zájem pokračovat v rozvíjení operace do hloubky německého území, třebaže se o něm ve studii přímo nehovoří.

V květnu 1920 vznikl půdorys řádné plánovací přípravy operací proti Německu s označením Plán A. V jádru šlo ale o studii. Vycházelo se z předpokladu, že Německo neznamená a zajisté ještě dlouho nebude znamenat bezpečnostní hrozbu pro Československou republiku. Ta by vznikla jen jako důsledek nového všeobecného střetu velmocí, tedy hlavně konfliktu mezi Francií a Německem. Za budoucí konstantu se pokládal fakt, že Československo by nebylo osamoceno. Míra zapojení jeho branného potenciálu by odpovídala jeho reálné velikosti a vojenské síle. Eventualitu střetu, jenž by byl omezen výhradně jen na Československo a Německo, dokument kladl do vzdálené budoucnosti. Předpokládalo to však obnovu německé vojenské síly nebo minimálně dosažení rovnováhy sil, především s Francií. Remilitarizace mohla být v budoucnu motivována snahou vrátit Německu jeho velmocenské postavení. A s tím by souviselo pravděpodobné hledání záminek pro akci proti Československu. Spočívat mohly např. v podpoře nacionalizmu německé menšiny, vedoucí až k pokusu o zábor jimi obydlených částí republiky v českých zemích, nebo v silovém angažmá ve prospěch Rakouska či Maďarska. Pro postavení státu v exponovaném středu Evropy se dovozovala primární důležitost aliančního partnerství. Stát sám o sobě neměl tehdy ani v budoucnu možnost reálně pomýšlet na úspěch izolovaného zápasu. Upozorňovalo se na problematičnost obrany západní části státu, kterou lze v modelovém ztvárnění popsat jako čtyřúhelník. Bylo jej možné napadnout ze tří stran, bere-li se v úvahu pouze německé nebezpečí. Prostý ústup z takto exponovaného prostoru nebyl řešením. V českých zemích by

byly zanechány výrobní závody a další zdroje. Eventuální stažení sil na východ předpokládalo začít již se vznikem státu decentralizovat koncepčně a cílevědomě především válečný průmysl a další nutné zázemí. Řešení spočívalo v aktivní obraně Čech. Podmínku měl do budoucna reprezentovat promyšlený kryt hranic vybavený dobře organizovanými obrannými pásmy, místy se stálým opevněním. Kombinován by byl s pružně a rázně vedeným manévrem. Podmínka však spočívala v existenci velice pohyblivé armády. Operačnímu plánu však musela nutně vyhovovat síť železnic a dalších komunikací. Šlo o zásadní výzvy. Dalece překračovaly působnost armády a nezbytně vyžadovaly efektivní mezirezortní koordinaci. Šlo o veskrze racionální podněty, jejichž oprávněnost měla prověřit až vzdálená budoucnost.

Přechodovou fází mezi studií a závazným plánem vyjedroval Plán A. Jeho vznik příčinně souvisel s reparační krizí, jež se odehrávala v závěru roku 1920. Německo mělo na základě poválečných ujednání uhradit reparační platby za způsobené škody. Jejich hodnota se stanovila vzhledem k četným problémům v prozatímní výši pěti miliard dolarů s termínem

splatnosti do května 1921. Mezitím se mělo rozhodnout o definitivním úhrnném objemu reparací. Německo ale splácení stanoveného provizoria komplikovalo, a tak plnění hodlala Francie vynutit i za cenu obnovení válečného stavu s ním. Z toho vyplývala aktivizace spojenecké koalice. Francouzská vojenská mise i nadále zdůrazňovala trvalost období příprav na řádný válečný plán. Dle jejího názoru se politická a vojenská situace stále jevila příliš nehotově. Přesto ale byla vyslovena myšlenka, že vedle řádného plánu by měl být po ruce i tzv. speciální plán. Mohl se stát i jeho přílohou či variantou. Podstatné však bylo to, aby podle něj bylo možné postupovat v duchu aktuálních potřeb. Měl mít ofenzivní zaměření. To se předpokládalo též v řádném plánu. Z tohoto hlediska se poloha republiky jevila výhodně. Stávala se totiž velmi dobrou výchozí bází pro ofenzivu do nitra Německa. Vést mohla dvěma strategickými směry: údolím řeky Mohan vstříc francouzské armádě anebo směrem k Berlínu. Předpokládalo se, že by byla provedena koordinovaně se spojenci, tedy hlavně s francouzskou armádou. Pro čs. síly by se za těchto okolností staly určujícími rozkazy maršála Foché, vrchního velitele aliančních vojsk, jenž by stanovil strategický směr nasazení čs. vojsk.

Plán N vedl k formulaci dvou dokumentů, jež splňovaly výše uvedené nároky na speciální plán. V jejich případě lze hovořit již o závazných konceptech válečného nasazení čs. vojsk. Vznikly koncem roku 1920. Vycházely z předpokladu obnovení nepřátelství mezi Německem a dohodovými spojenci, k nimž se připojí čs. branná moc. Plán N₁ se vracel k záměru vyrazit směrem na Bayreuth po ose Cheb a Mariánské Lázně – Bayreuth – Bamberg a pak dále vstříc spojeneckým armádám. Postupovaly by ze západu údolím řeky Mohan. Dotace silami byla nutně velkorysejší. Šlo o armádní skupinu sestávající ze čtyř divizí, dvou jezdeckých pluků, přiděleného armádního dělostřelectva, jednotek letectva a služeb.

Zbylé čtyři divize v českých zemích byly určeny ke krytu hranic. Alternativní Plán N₂ měl ještě závažnější rozměr. Čs. vojska měla nejprve dosáhnout údolím Labe prostoru Drážďany – Míšeň. Odtud pak měla pokračovat k Berlínu. V cestě by jim už nestály žádné přírodní překážky. Ofenziva by pokryla dvousetkilometrový úsek německého území. Přidělené síly měly i zde rozsah armádní skupiny se čtyřmi divizemi, třemi jezdeckými pluky, armádním dělostřelectvem, v tomto případě vším vojenským letectvem a s útvary služeb. Skupina mohla nasadit ještě obrněný vlak a obrněné automobily. Zbývající čtyři divize v českých zemích byly zařazeny do krytu hranic. V dalším období se koncepce obou plánů zdokonalovala, a to hierarchicky od vrcholové úrovně Hlavního štábu přes plánovací a rekognoskační práce ve štábu Zemského vojenského velitelství Praha a na úrovni divizních štábů. Plán se takto zdokonaloval v zásadě až do poloviny 20. let.

Zvláštní případovou studii reprezentoval Plán S (Slezsko). Vznikla na počátku roku 1921 v příčinné souvislosti s přípravou plebiscitu na území Horního Slezska. Po skončení 1. světové války nebylo vyjasněno, zda jej ovládne Německo nebo Polsko. Obě země si ho nárokovaly. O výsledku měl na základě výsledků vítězných mocností rozhodnout výsledek plebiscitu. Do jeho skončení dané území spravovala smíšená mezinárodní spojenecká komise. Ta také určila termín lidového hlasování na 20. března 1921. Okolnosti, které směřovaly k výsledku, znepokojovaly. Šlo o jedno z ohnisek napětí ve stále neurovnaných poválečných mezinárodních

Mužstvo při krátkém odpočinku v polních podmínkách. Pušky vz. Mannlicher jsou sestaveny v tzv. kozly.

Zázemí polní kuchyně

Nástup cyklistické eskadrony

Přesun jezdecké eskadrony

vztazích v Evropě. Na Hlavním štábu panovala obava, že eventuální nepokoje, které by mohly nastat v souvislosti s lidovým hlasováním, by se mohly přenést i na sousední území Československé republiky. Za tím účelem vznikl výchozí nárys krytu hranic, jenž se omezoval na podstatnou část severního úseku státních hranic všeobecně na čáře Trutnov – Náchod – Jablonné nad Orlicí – Králíky a pak dále na východ od zemské hranice přes severní pohraničí Slezska až po Těšínsko. Tato opatření se primárně týkala 4. a 8. divize, k nimž by byly připojeny ještě asistenční jednotky. Nešlo ale jen o defenzívu. Dobově příznačné bylo to, že studie promýšlela též aktivní zákrok, pokud by si to okolnosti vyžádaly. Uvažovalo se o operaci, jejíž cíl spočíval v ovládnutí Kladského výběžku, přesněji území vymezeného na západě Broumovem a na východě Javorníkem. Ziskem ze zákroku se mělo stát ovládnutí významného železnič-

ního uzlu v Kladsku. Šlo více o nátlakovou akci směřující k donucení Německa přijmout nařízení Spojenců. Z toho důvodu se autoři studie z Francouzské vojenské mise připravovali na to, že by se akce navenek prezentovala jako bezpečnostní a krycí opatření. V ofenzivním pojetí vyčleněné síly vytvářely dvě smíšené kolony, každá přibližně o třech praporech, třech dělostřeleckých bateriích a jedné eskadroně jezdeckta s podporou letectva. Připravovaly se též služby.

Neklid kolem sporných území totiž eskaloval. Lidové hlasování vyznělo pozitivně pro Německo. Z 1 175 000 hlasujících obyvatel Horního Slezska se pro Německo vyslovilo 700 000 a pro Polsko 475 000. Následovala nevěle polské vlády podřídít se výsledku. Od Spojenců požadovala, aby polskému státu připadla alespoň ta území, kde většina hlasovala pro Polsko. V květnu 1921 převážně polská část povstala. Řešením sporu se za těchto okolností musela nevyhnutelně zabývat Rada Společnosti národů. Přezkum národnostní situace vedl k návrhu rozdělit Horní Slezsko na západní část s Němci a na východní část s Poláky. Nejvyšší spojenecká rada návrh v tomto smyslu akceptovala 20. října 1921. Na odpor se tentokrát postavila německá vláda, jež definitivní řešení zprvu odmítla, a tak se opět aktualizovala hrozba ozbrojeného donucovacího zákroku. V kritické atmosféře ale německý kabinet spojenecké řešení nakonec akceptoval. Následovalo pokojné rozdělení, jež probíhalo pod dohledem mezinárodních jednotek.

Plánování, související s událostmi v Horním Slezsku, však pokračovalo i nadále. Svědčí o tom další případová studie s označením Plán N (S). Vznikala pravděpodobně v období od října 1921 do července 1922.

Tento podstatně rozšířený plán vycházel z myšlenky provést ofenzívu, jejímž cílem by byla tehdy německá Vratislav (Breslau). Akce se měla uskutečnit koordinovaně s polskou armádou. O jejím plánu se čs. Hlavní štáb domníval, že polské velení se bude snažit ofenzívou zabezpečit důlní pánev v oblasti města Dąbrowa. Šlo o strategicky významnou palivoenergetickou základnu země. Bez jejích zdrojů by tento stát nebyl schopen vést delší válečné operace. Čs. vojska měla za těchto okolností zahájit postup od severovýchodní hranice Čech a postupovat dále na Vratislav. Polské armádě by tím výrazně ulehčila, jelikož by německého protivníka mohla snadno odradit od větší koncentrace sil ve sporném hornoslezském prostoru. Dosažením Vratislavi by posléze došlo k navázání styku s polskou armádou. V případě příznivého vývoje strategické situace mohl následovat postup na Berlín. Pro útok Hlavní štáb vyčlenil armádu o šesti divizích a dvou jezdeckých brigádách. Pro případ, že by ofenzíva pokračovala útokem na německé hlavní město, byla by nasazena ještě jedna armáda.

Z akcentů, jež obsahovaly dosud zmíněné studie a plány proti Německu, vyplývá, že se v nich činnost čs. branné moci v zásadě zcela podřizovala koaličním, přesněji přímo francouzským strategickým záměrům. Platilo to ve smyslu ofenzivního zaměření těchto zájmů. Respekt vůči vlastním čs. potřebám byl prozatím spíše druhotného charakteru a defenzivní prvky více souvisely s nutností mít vedle útočných variant též podklady pro obranu na těch úsecích, kde se útočná činnost v té či oné variantě neplánovala. Uvedené koncepce se významově upevnily v souvislosti s potvrzením francouzsko-československé aliance podpisem smlouvy o spolenectví a přátelství mezi oběma zeměmi. Toto zakotvení již existujícího vztahu vyplynulo ze specifické situace, jež se vyvinula v průběhu roku 1923. Podnět k tomu vyšel z Francie, která se tou dobou nacházela ve velice složité situaci. Na počátku zmíněného roku francouzská armáda obsadila průmyslovou oblast v Porúří jako zástavu za reparace, jež Německo odvíralo platit. Následkem toho se Francie ocitla v mezinárodní izolaci, neboť další rozhodující mocnosti, Spojené státy americké a Velká Británie, s tímto postupem nesouhlasily. Ve vypjatých poměrech francouzská diplomacie nabídla čs. představitelům uzavření aliance, doplněné vojenskou konvencí. Její motivace spočívala ve snaze získat mezinárodní podporu a mít smluvně zakotvený vliv na středoevropského partnera ve smyslu možného dalšího společného postupu proti Německu. Československo zvolilo velmi opatrný, poněkud ambivalentní, přístup, jenž byl odůvodněn jednak zjevnou potřebou zachovat francouzské spolenectví a jednak udržet pokud možno nekonfliktní vztahy s Německem. Plně uznávalo a respektovalo potenciální nebezpečí, jež Německo skýtal. Čs. vláda ale současně odmítala tehdejší francouzskou politiku násilného vymáhání reparací. Kompromis, jenž byl částečnou syntézou strategických zájmů a priorit obou zemí, dostal konkrétní výraz ve zmíněné smlouvě zveřejněné 25. ledna 1924.

Palebné postavení 7,5cm horského kanónu vz. 15. Proti pozorování ze vzduchu je zabezpečeno maskováním.

Polní kuchyně

Smluvní strany se zavázaly, že v případě ohrožení společných zájmů se shodnou na opatřeních, jež je měla chránit. Text ovšem postrádal ustanovení o provedení vzájemné vojenské pomoci. Signatáři měli v tomto ohledu volnost a suverenitu rozhodování.

Čs. branná moc ve 20. letech zkoušela tento avantgardní terénní polopásový automobil Citroën-Kegresse. Snímek pochází ze závěrečných cvičení v prostoru Poličky, která se konala v září 1923.

Přeprava 10cm lehké houfnice vz. 14/19 náročným terénem

Lehký tank Renault FT-17 při cvičném zadýmávání bojiště

Tuto neurčitost vnesla do dokumentu čs. diplomacie. V době vzniku smlouvy se snažila, aby republika nebyla proti své vůli zatažena do konfliktu, v němž rúrská krize mohla vyústit. Československo nere reflektovalo ani na francouzskou nabídku zvláštní vojenské konvence, a to ze stejných důvodů, podepřených navíc již zmíněnými obecnými ohledy na Německo. Přípravy pro společný postup při ohrožení se měly uskutečňovat na základě tajných nót ministrů zahraničních věcí z 26. a 30. ledna 1924, jež předpokládaly další spolupráci generálních štábů při tvorbě plánů na obranu proti agresi. Společné zájmy obou zemí se konkretizovaly na zamezení pokusu narušit nezávislost Rakouska a restaurovat habsburskou a hohenzollernskou monarchii.

Všeobecné politické smlouvě a plánovací činnosti čs. Hlavního štábu, jež řídila Francouzská vojenská mise, odpovídaly mobilizační plány francouzské armády. Plně toto konstatování platí pro Plán P (provisoire – provizorní), jež byl v platnosti od června 1921 do března 1923. Týkalo se to i jeho obměněné varianty, což byl Plán P modifiké. V platnost vstoupil v dubnu 1923. Francouzská armáda se jím řídila do prosince téhož roku. Oba plány dosud nejvíce souzněly s obsahem čs. Plánu N, respektive nejvíce Plánu N₁ a zprostředkovaně také Plánu N₂. Návrh francouzského Plánu P vznikl v roce 1920. Základní účel spočíval v případném donucení Německa, aby plnilo Versailleskou mírovou smlouvu. Cíle spočívaly v okupaci hlavních německých průmyslových oblastí v Porúří a v údolí podél řeky Mohan. Plán předpokládal, že příměří by bylo uzavřeno za 6–12 měsíců válečného stavu. Z hlediska ocenění bezpečnostních hrozeb se Německo jevílo takto: Reichswehr byl z poloviny rozmístěn na západě a na východě (zde proti Polsku a Československu) německého teritoria. Jeho početní stav odzbrojovací klauzule limitovaly na 100 tisíc mužů, což obnášelo 10 divizí. Oficiálně neměl žádné zálohy, vojenské letouny, stálá opevnění, tanky ani těžké dělostřelectvo. Na německou ekonomiku těžce doléhaly reparace.

Plán P zaváděl ve francouzském plánovacím umění poprvé postupné provádění mobilizace. Šlo o čtyři stupně, jež byly zavedeny z toho důvodu, že vyhlášení všeobecné mobilizace ihned na začátku neodpovídalo reálné vojenské síle Německa. Šlo tedy o faktor přiměřenosti, vyplývající z hledisek politických, ekonomických a vojenských. Koncepce operací zůstávala na severovýchodní frontě jednoduchá. V případě náhlého napadení se měl klást odpor na místě a tím přivodit nepříteli první porážku. Za předpokladu koncentrace poloviny nepřátelských sil proti Polsku a Československu se mělo těžit z faktu boje nepříteli na dvou frontách. To znamenalo

především narušit nepřátelskou mobilizaci již zmíněným zábořem nejbližších průmyslových a populačně silných středisek na západě. Tím měl nepřítel přijít o zdroje záloh. Pokud by nepřítel nezahájil protiútok, mělo pak následovat vyrazení ze záchytného obranného postavení přes Rýn se strategickým záměrem rozdělit Německo na dvě části. Současně s tím, anebo nedlouho poté, měl následovat vstřícný útok čs. vojsk do Bavorska. Obě armády měly nejprve navázat dotyk a pak vytvořit společnou francouzsko-československo-polskou frontu. Francouzská armáda se za tím účelem měla diferencovat do tří uskupení rozložených podél Rýna. Proti proudu Rýna k Remagenu se měla rozložit severní skupina armád: belgická armáda a I. francouzská armáda. Velet jí měl maršál Foch, vrchní velitel spojeneckých armád. Střední seskupení v úseku od Remagenu po Lauterbourg by ovládala II., III. a IV. armáda. Jižní seskupení reprezentovala V. armáda v úseku od Lauterbourgu po Bâle. Středu a jihu měl velet maršál Pétain, vrchní velitel východní francouzské armády. Souhrn sil tedy činil 6 armád, 30 armádních sborů, 80 divízi a 6 jezdeckých divízi. Francouzská armáda byla v aktuální situaci zajištěna dostatkem moderních zbraní včetně tanků a letectva. Vojenská služba byla tříletá. Vojenskostrategické výhody by měla na své straně koalice spojenců. Porýní, to znamená území po obou březích Rýna, by bylo okupováno do hloubky sto padesáti kilometrů francouzskými, britskými, belgickými a americkými vojsky.

Vztahy uvnitř eventuální koalice se nacházely v dané době na různé úrovni. S Belgií existovala úzká spolupráce. Generální štáby obou zemí uzavřely v roce 1920 dohodu o spolupráci. Francouzská armáda hodlala operačně využít belgické území. Velká Británie se poněkud obávala síly francouzského vojenského letectva. Mezi oběma zeměmi existovaly rozpory ohledně reparací. Británie proto odmítala francouzský Plán P podporovat a garantovat bezpečnost Belgie. Vztahy s Československem byly hodnoceny jako srdečné. Se strategickou podporou se počítalo již v době před podpisem spojenecké smlouvy. S Polskem byla v roce 1921 uzavřena spojenecká smlouva. Polsko bylo po válce se Sovětským Ruskem z let 1920–1921 vyčerpáno. Plán P obsahoval nepříznivé reference, co se týče eventuálního polského strategického příspěvku. Vlastními schopnostmi francouzské armády pomoci Polsku se však plán nezabýval, pomine-li se strategický koncept společných koaličních akcí. Tím spíše neexistovala koncepce pomoci Československu. Francouzští stratégové posuzovali strategickou součinnost s oběma zmiňovanými státy z hlediska potřeb protiněmecké revizní koalice, nikoliv z hlediska nároků pomocných akcí v případě napadení spojenců. V oblastech pod francouzským vlivem byl klid. Koloniální jednotky a jednotky ze severní Afriky připadaly v úvahu pro nasazení v Evropě. Následný Plán P modifiké zachovával shodný strategický koncept. Plánování ovšem přizpůsoboval zkrácené služební době a urychloval bezprostřední posílení armády na Rýně. Služební doba ve francouzské armádě byla v roce 1920 tříletá, v roce 1923 se redukovala na 18 měsíců a ještě později, od roku 1927, trvala pouze jeden rok.

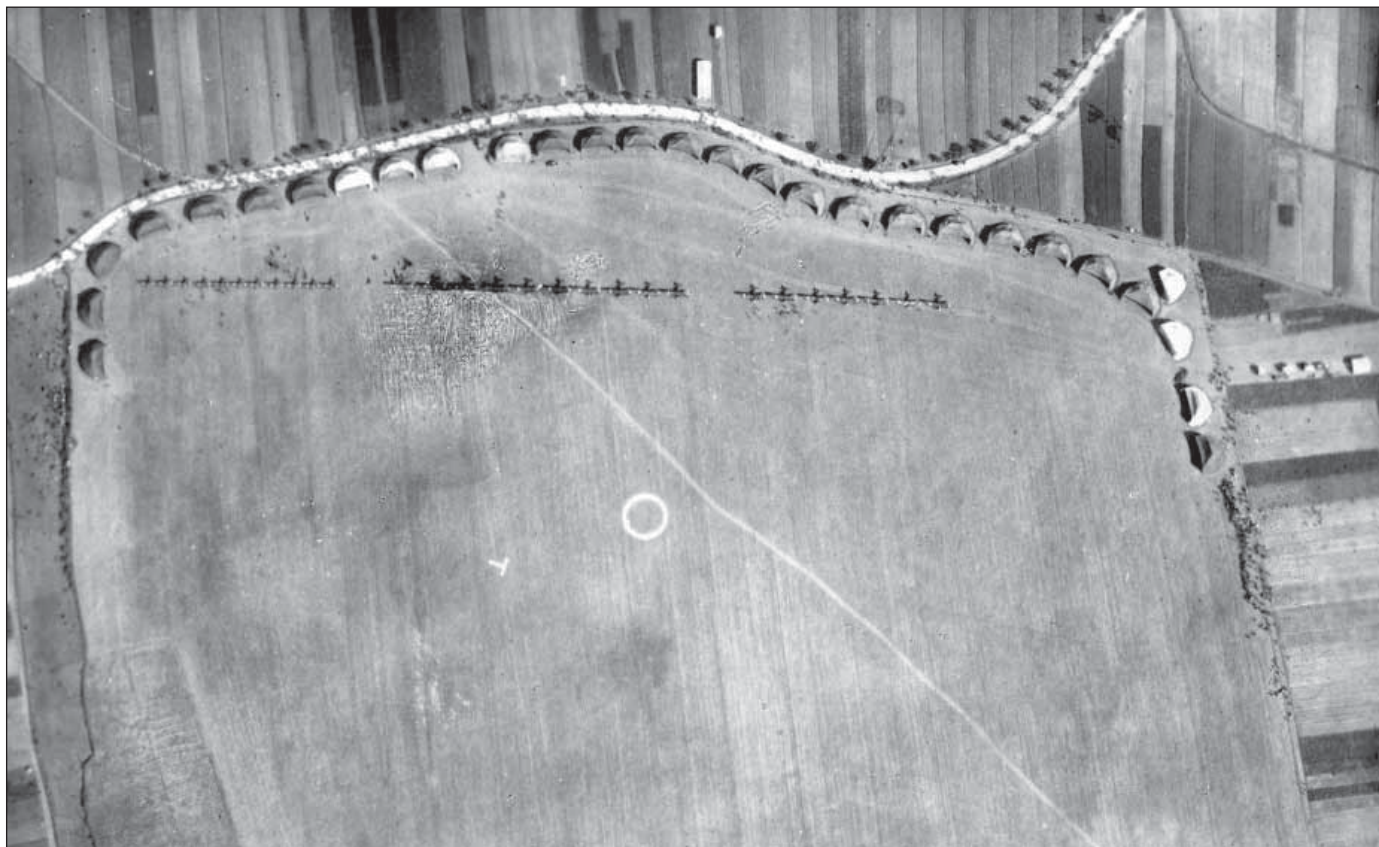
Ve finální fázi přípravy čs.-francouzské spojenecké smlouvy se uskutečnila též první konference zástupců čs. Hlavního a francouzského Generálního štábu. Sešla se v Praze 11. ledna roku 1924. Zkoumala se otázka vzájemné pomoci, kterou by si mohly obě země poskytnout v případě napadení. Výsledky měly

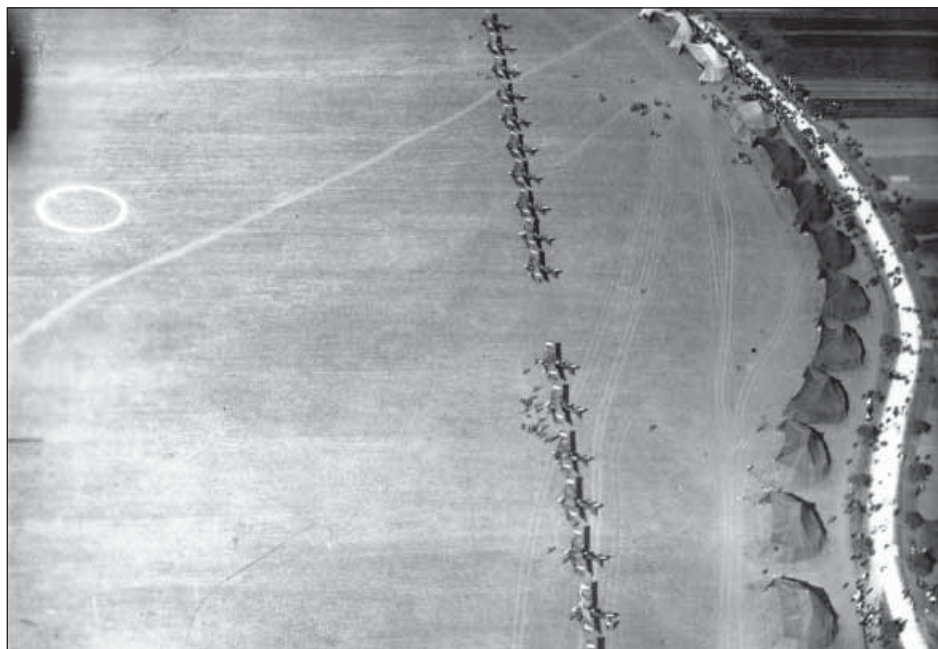
Motorizované dělostřelectvo armádní zálohy na postupu

Závěrečná cvičení v prostoru Poličky, září 1923. Zkouška průchodnosti terémem dělového lehkého tanku FT-17. Praporek na věži označuje vůz velitele čety.

Cvičné polní letiště během závěrečných cvičení z roku 1923

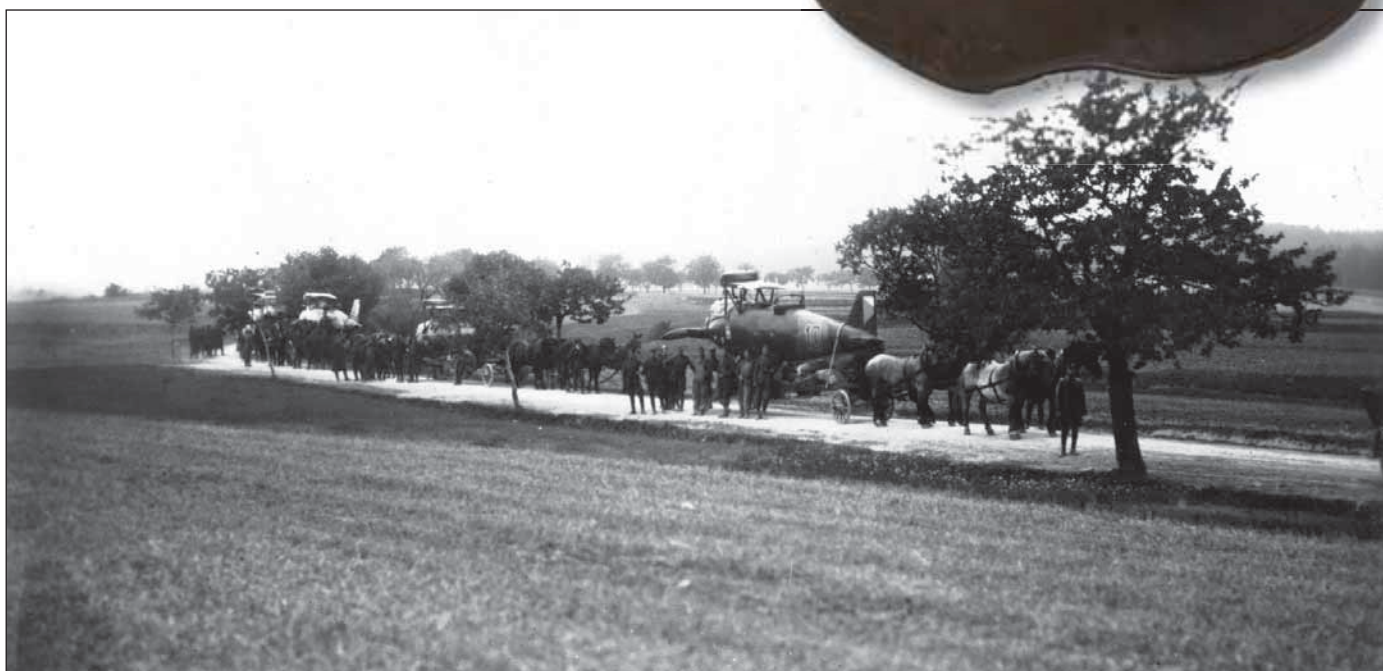
Bližší pohled na vyrovnané stroje dvou letek na cvičném polním letišti pořízený z nižší letové hladiny

ale jen studijní charakter. Zástupci obou armád se shodli, že jejich provedení je možné. Podmiňovalo je ovšem rozhodnutí podle skutečné situace. Konstatovalo se, že bezpečnostní hrozby jsou u každého ze spojenců rozdílné. Zatímco Československo je státem vysoce exponovaným, jež může ohrožovat více nepřátel, Francii s příhodným předpolím na Rýně a ve spojení s Belgií může ohrožovat zatím pouze Německo. Z úvah vyplynuly tři hypotézy konfliktu. První, Československo by bylo napadeno pouze Maďarskem. Druhá, Československo napadne koalice Maďarska, Německa a Rakouska. A třetí, Německo zaútočí na Francii. V prvním případě byli Francouzi ochotni intervenovat pouze vysláním leteckých sil na území Československa. Druhý případ, jenž fakticky představoval všeobecný válečný konflikt, znamenal, že by čs. armáda zaujala zpočátku defenzivní pozice. Pro nasazení v českých zemích, které by nesměly

být ztraceny, by musela vyčlenit většinu svých sil. Šlo o důležitost výrobních základen a palivoenergetických zdrojů, jež by musely být hájeny ve všech uvedených hypotézách. To znamená, že strategické těžiště reprezentovaly české země. Akce proti Maďarsku by se omezovaly na odpor, jenž měly klást menší, ale dobře učené síly. Uvádělo se, že by bylo žádoucí, aby Rumunsko a Jugoslávie natolik zaměstnaly maďarskou armádu, aby se Československo mohlo na jižních hranicích omezit jen na zmíněná opatření krytu. Čím by pak slablo maďarské ohrožení, tím by čs. armáda mohla posilovat koncentraci vojsk v českých zemích. Defenzíva

čs. armády se měla proměnit v ofenzivní nasazení v době úspěšného spojeneckého postupu. Pro zdárné zakončení koaličních operací by pak bylo nutné, aby čs. armáda překročila státní hranice a provedla úder do Německa. Směr ofenzivy se kladl do závislosti na vývoji celkové situace a měl být výsledkem shody obou armád. Čs. Hlavní štáb z úvah vyvozoval závěr, že celkovou koncepci operací by měly posoudit generální štáby Československa, Polska a Malé dohody. S tím souvisela přirozená nutnost jednotného velení nad koaličními armádami. To prozatím nebylo nijak konkretizováno, a tak nebylo jasné, za jakých podmínek a kdy by se tak mělo stát. Vyřešení této otázky se považovalo za klíč ke konkretizaci záměrů a také k možnosti sblížit diferencované zájmy jednotlivých zemí prostřednictvím vhodného celkového řešení. V této nutnosti byl však zároveň obsažen i základní limitující faktor aliance. Vzhledem k různě intenzivní rozpornosti zájmů Polska, Československa i uvnitř Malé dohody se nikdy nestala a nemohla stát koalici se sjednocenými zájmy. Francouzský přístup charakterizoval zájem o to, aby koaliční partneři bojovali v případě potřeby za Francii, ale již jako sporná se jevila jistá odpověď na otázku recipacity, tedy zda by i Francie za všech okolností mohla účinně pomoci spojencům. Během konference se v souvislosti s tím konstatovalo, že Francie nemá možnost poskytnout Československu přímou vojenskou pomoc formou vyslání vojsk na jeho území. Chyběly vhodné dopravní cesty. Za vůbec nejrychlejší a neúčinnější prostředek, jenž měl zajistit spojení obou armád, se považovalo vyslání jednotek francouzského letectva na území Československé republiky. Tuto ideu je však vhodné interpretovat spíše jako posílení vlastních francouzských zájmů než jako výraz vojenské pomoci. Operacemi z čs. území francouzský Generální štáb hodlal napadat ze vzduchu vitální cíle na území Německa (hlavně v Berlíně, v Sasku a Slezsku), jež nebyly dosažitelné přímo z Francie. Letectvo by mělo vedle toho za úkol sledovat, kterým směrem postupuje hlavní masa nepřátelských vojsk. Tedy zda na západ proti Francii, či na východ proti Československu nebo Polsku. Nešlo jen o vytipované cíle vojenského charakteru. Pomýšlelo se také na nálety, které měly podlomit morální stav zázemí. Na shodné bázi se připravovala též kooperace s Polskem. Francouzské letectvo disponovalo v roce 1924 jedním stem aktivních letek. Šlo o 38 pozorovacích, resp. zvědných, 32 bombardovacích a 30 stíhacích. Pro nasazení v Československu připadaly v úvahu na počátku operací 2 zvědné letky a 1 bombardovací skupina (peruť) o velké nosnosti o třech letkách. Předpokládalo se, že by počet jednotek mohl být ještě zvýšen. To ovšem vyžadovalo vybudovat v Československu odpovídající infrastrukturu. Námět se intenzivně studoval v letech 1924 a 1925, a to především ve Francii. Později jej na čas odsunula do pozadí stabilizace bezpečnostní situace v Evropě. Jeho aktualizace nastala pak až v roce 1932, ale již v podstatně změněné vojensko-strategické konstelaci.

Československá přilba vz. 20 – přiletovaný hřeben z ocelového plechu sloužil k vizuálnímu odlišení od původních vzorů používaných v bývalé rakousko-uherské armádě.

Vojenské letouny v úpravě pro silniční transport

Studie a plány proti Maďarsku a Polsku

Operační plánování proti Maďarsku a Polsku z let 1919–1924 je vhodné posuzovat současně, jelikož v té době šlo o dvě strany téhož válčiště. Mezi studii a plány se proto projevovala velmi úzká korelace, již je zapotřebí plně respektovat. První plánovací osnovu vojenských akcí proti Maďarsku, pominou-li se ty, které

Ministr národní obrany František Udržal (vpředu vpravo) a náčelník Hlavního štábu generál Eugène Mittelhauser rozmlouvají s příslušníkem letectva, jenž předvedl cvičný seskok padákem.

Z vojskových zkoušek lehkých kulometů ucházejících se o zavedení do výzbroje čs. branné moci. Testy trojice zbraní od firem Hotchkiss, Praga a Madsen probíhaly v roce 1923 na milovickém cvičišti.

Pozemní transport vojenských letounů s kompletním pozemním sledem

souvisely s dozníváním konfliktu v létě 1919, načrtl generál Pellé v tzv. Stručném operačním plánu proti Maďarsku. Zdůraznil v něm, že je třeba brát v úvahu nebezpečí nové maďarské agrese. Soudil, že Maďaři budou schopni zakrátko znovu vybudovat vojenskou sílu. Proces demobilizace a přechodu čs. armády k mírové organizaci považoval za vysoce citlivé období, kdy bylo Československo z maďarské strany velmi zranitelné. Souvisely s tím podstatné rizikové momenty, zejména přetrvávající neustálenost státních hranic a problémy v jiných oblastech, zejména na Těšínsku. Pro Československo bylo momentálně výhodné, že se nemuselo obávat napadení na ostatních frontách. Z toho také vycházel daný dokument. Počítal totiž se silami, které by za jiných okolností nemohly být tak početné.

Vlastní území měl chránit kryt, jehož úkol spočíval v zastavení prvního nepřátelského útoku a v ochraně koncentrace sil v týlu. Pod jeho ochranou se měla připravovat ofenzíva hlavních sil. Kryt se ovšem nepřipravoval jako souvislá obranná clona. Opíral se o princip obrany operačně a strategicky významných bodů. Defenzíva měla být aktivní, pružná, podnikavá i výpady proti důležitým objektům na nepřátelském území. Šlo o zábor či zničení především komunikačních cest a palivo-energetických zařízení. Na Slovensku se mělo soustředit maximální množství vojsk. Kryt v ostatních částech republiky se měl zásadně minimalizovat. Mezi Trnavou a Nitrou na západním Slovensku by byl vytvořen význačný manévrovací prostor. Odtud měla vyjít ofenzíva na Budapešť. Velení nad operacemi se mělo vrátit k systému dvou skupin, tedy Západní a Východní. Činnost Východní skupiny závisela na postupu Západní skupiny. Koncept

předpokládal vyklidit východní část Podkarpatské Rusi. Východní skupina by setrvala v obraně, posléze by se připojila k postupu Západní skupiny. Hranici mezi skupinami tvořila linie Eger – Apantfalva (obě místa v Maďarsku) – Ratkova – Polomka a dále k hřebeni Nízkých Tater. Pro tzv. hlavní zálohu se vyhrazoval prostor Přerov – Kroměříž. Koncentrace sil by čs. armádu vyčerpávala do maxima. Celkem mělo být ve východní části státu nasazeno 10 divízií a 2 jako záloha.

Speciální vozidla pozemního sledu vojenského letectva

Také operační plánování proti Maďarsku prodělávalo svou přípravnou fázi. Ta ale musela být nutně vzhledem k okolnostem mnohem kratší než v případě tvorby studií a plánů proti Německu. Rozhodující byl tlak na bezprostřední použití, jelikož panovala obava, že Maďarsko se bude vbrzku snažit opět ovládnout území Slovenska a Podkarpatské Rusi. V duchu předcházejícího dokumentu byly vydány osobní a tajné pokyny č. 1 H z 29. října 1919, jež upřesňovaly výše nastíněné zásady. Podřízeným štábům ukládaly rozpracovat je v podrobném měřítku. V jejich práci se fakticky prostrídávaly různorodé druhy bojové činnosti. Šlo o sstřežení vlastního teritoria, kryt mobilizace a koncentrace v týlu a zachycení prvního nepřátelského útoku. K tomu dále přistupovala plnohodnotná defenzíva významných bodů na hranicích a naopak výpadové akce menšího rozsahu. Škálu bojové činnosti dotvářela masivní ofenzíva.

Bilaterálními smlouvami z let 1920 a 1921 se členské státy Malé dohody zavázaly vyčlenit část svých armád pro společnou obranu proti Maďarsku. V září 1923 vznikla jednotná vojenská konvence Malé dohody. Království SHS a Rumunsko měly nasadit 72 praporů pěchoty, 90 dělostřeleckých baterií, 16 eskadron jezdeckva a 30 letounů. Československo se zavázalo uvolnit 66 praporů pěchoty, 90 dělostřeleckých baterií, 16 eskadron jezdeckva a 80 letounů.

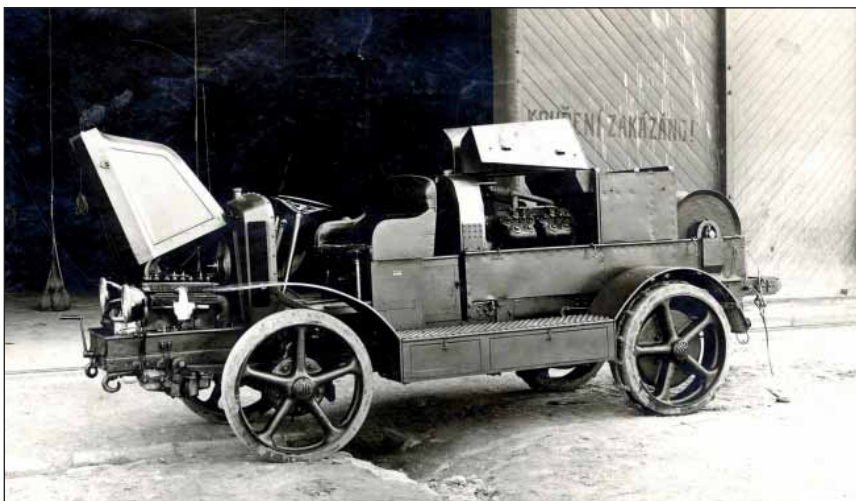
Vzhledem k tomu, že Československo a Království SHS pomýšlely i na ofenzívu proti Maďarsku, bylo v tajné vojenské konvenci zakotveno následující opatření. Pokud jeden ze signatářů zaútočí na Maďarsko, druhý zachová tzv. přátelskou neutralitu s vojenským zajištěním na hranicích s Maďarskem. V případě, že by jedna ze zemí byla napadena jinými státy, měl druhý signatář vynutit na Maďarsku neutralitu.

Od prosince 1919 vznikal koncept válečného nasazení čs. armády též proti Polsku. Vztahy mezi oběma zeměmi se nacházely stále na velmi tenzní úrovni. Na hranicích mezi oběma státy neustále docházelo k ozbrojeným střetům. Polské formace vstoupily neoprávněně na území Oravy a Spiše. Polsko dokonce bránilo průjezdu železničních transportů z českých zemí na Slovensko v době, kdy čs. armáda sváděla zápas s vojsky Maďarské republiky rad. Francouzská vojenská mise v Československé republice proto přistoupila k sestavení Plánu P (Polsko). Šlo o dokument vyhraněně defenzívní povahy. Jeho tvůrci ji zdůvodnili tak, že maďarská hrozba z jihu trvá, a tak početní převaha polské armády nad čs. armádou nutí k zaujetí obrany. Ofenzívní postup proti Polsku postrádal opodstatnění, jelikož se na polském území nenacházely v dosahu takové významné cíle, o něž by bylo nutno usilovat bojem. Z rozboru strategické a územní situace vyplývalo, že polská armáda by případně mohla podniknout útok v prostoru Těšín – Moravská Ostrava s orientací na Olomouc. Jeho nebezpečí spočívalo v přímém ohrožení slezského a moravského prostoru a v izolaci Slovenska. Očekávalo se, že na Slovensku by se odehrávaly pouze druhořadé polské akce, tj. především narušení dopravy na železniční spojnicí Košice – Žilina. Obsazena by byla zřejmě i území při severní slovenské hranici, na něž Polsko vznášelo nárok. Šlo o plánování na frontě dlouhé 450 km. Masivy Tater a Karpat nedovolovaly podnikat vážnější akce. Operace většího rozsahu by tedy vycházely ze Slezska a z oblasti Noweho Targu.

Ministr národní obrany František Udržal rozmlouvá s příslušníky čs. vojenského letectva.

Speciální navíjecí vůz značky Latil určený k manipulaci s pozorovacími balóny. Byl zařazen ve stavu balónové roty 1.

Upoutaný balón Brewetti z výzbroje balónové roty 1. Pod balónem je patrný navíjecí vůz Latil.

Bizarní útvary v terénu jsou pozorovací balóny balónové roty 1. Zde jsou upoutány na zemi v polním táboře.

Vzhledem k nepochybnému poměru sil obou stran se konstatovalo, že proti polské armádě, nastupující ze Slezska, by nebylo možné bojovat v otevřeném terénu. Uvažovaná obrana by tedy musela být opřena o předem solidně vybudovaná obranná pásma s odpovídajícím ženíjným zabezpečením a překážkami. Defenzíva se členila na tři zóny. Hlavní spočívala ve Slezsku od německé hranice po Jablunkovské pohoří. Druhá ji měla krýt na pravém boku v prostoru na sever od Žiliny v soutěsce Čadca – Turzovka. Přehradní zóna se kladla do oblasti horního toku Oravy v průřevě od Noweho Targu a horního Váhu východně od Ružomberku s využitím překážek v oblasti západně od Popradu.

Za nejhorší možnou variantu se pokládal koordinovaný nástup polských a maďarských vojsk, jež by usilovala o spojení na čs. území. Šlo by o válku na dvou frontách. Za této nejkritičtější eventuality by polská armáda patrně podnikla útok na Prešov s cílem dosáhnout Košic. Současně by zahájila útok i ze Slezska, a tak by narušila spojitost českých zemí se Slovenskem. Maďaři by naproti tomu podnikli ofenzívu směrem ke Košicím. Na západním Slovensku by zajisté usilovali o krach čs. defenzívy na Dunaji. Francouzská vojenská mise soudila, že za těchto okolností by se obrana Slovenska musela řešit velmi směle. Polská armáda by musela být rozhodným způsobem zastavena na dobře připravené čs. obraně. Ke slovu by současně přišel Plán H se záměrem chopit se strategické iniciativy a za jakýchkoli okolností a za jakoukoli cenu zaútočit do Maďarska s cílem dosáhnout Budapešti. Bylo nasnadě, že šlo o eventualitu nanejvýš krajní, skýtající mnoho rizik. Předpokládala také ztrátu Podkarpatské Rusi

Pohled na vojenský tábor Milovice. V dolní části je viditelný hangár pro pozorovací balóny.

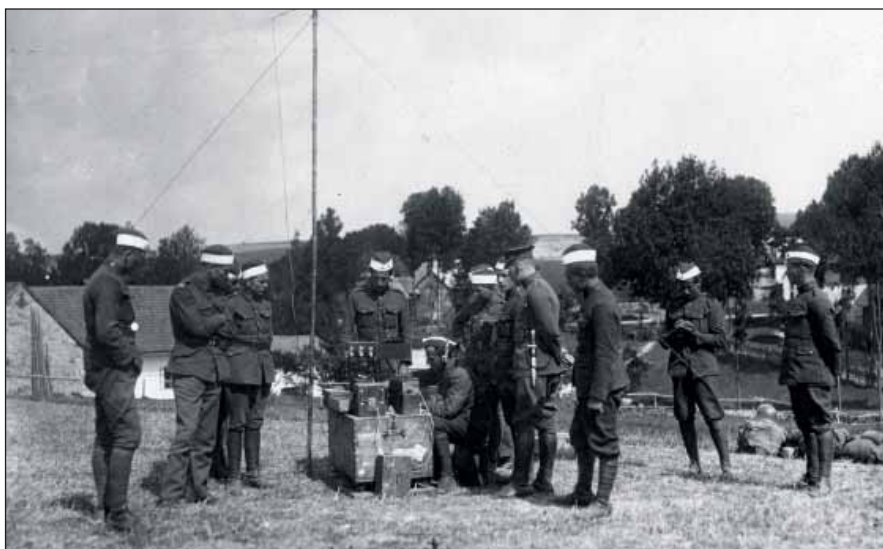
a celého východního a severního Slovenska. Tato koncepce vycházela ze strategické osnovy, podle níž měl být jeden protivník odražen. Proti druhému by pak bylo obráceno rozhodující úsilí. Takto se zrodil Plán PH (Polsko a Maďarsko), jenž syntetizoval oba oddělené plány P a H. Plán H přitom stále zachovával své jádro a hlavní cíl, tedy reagovat na maďarskou agresi ofenzivně tažením na Budapešť. Základní nástupní sestava čs. vojsk vycházela z dokumentu Plán PH – osobní instrukce č. 1 z 29. května 1920. Členila se na tzv. Slezskou armádu se čtyřmi divizemi a Slovenskou armádu, jež se diferencovala na severní skupinu proti Polsku o jedné divizi a jedné horské brigádě, jižní skupinu proti Maďarsku o dvou divizích a manévrovou skupinu také o dvou divizích. Hlavní zálohy, tvořené třemi divizemi, byly určeny ke shromáždění v prostoru Přerova. Šlo tedy v zásadě o celou čs. armádu. Předpokládalo se, že žádný další stát Maďarsko ani Polsko nepodpoří. Plány P a PH procházely až do poloviny 20. let četnými modifikacemi, které reagovaly především na organizační a dislokační změny v čs. branné moci. Ovlivnily je především přesuny 2. a 3. divize ze Slovenska do obvodu Zemského vojenského velitelství Praha. Modifikace též zohledňovaly situaci, která nastala po vzniku Malé dohody. Na jejím podkladě by Rumunsko a Jugoslávie poskytly spojeneckou pomoc. Na základě rozhodnutí Hlavního štábu se poté již nepočítalo s vyklizením Podkarpatské Rusi. V tomto smyslu byl také Plán H upraven. Soudilo se rovněž, že hrozba z polské strany bude přeci jen druhořadá, třebaže bylo nutné brát v úvahu přítomnost polských vojsk na čs. území v době hlavních bojů s Maďary. Existence Plánu P jako součásti operačního plánování skončila v roce 1925 v souvislosti se stabilizací vzájemných vztahů obou zemí.

Polní dílenský úsek jednotky letectva

Realita cvičného polního letiště. V pozadí jsou vidět polní hangáry.

Radiotelegrafní stanoviště. Pásky na čepicích označovaly cvičící strany a štáb rozhodčích cvičení.

Jiné eventuality (Plán B a Plán Ludendorff)

Stanoviště polního telefonu během cvičení

Přesun motorizované jednotky v průběhu cvičení

Plán B (bolševici) vznikl kvůli obavám z obnovení náporu vojsk Sovětského Ruska proti Polsku, jenž by tentokrát ohrozil i bezpečnost Československa a Rumunska. Boje na sovětsko-polské frontě, které začaly polským útokem na Ukrajinu a do Běloruska 25. dubna 1920, skončily příměřím z 19. října téhož roku po těžkých obranných bojích polských sil. Obrat přivodilo polské vítězství v bitvě před Varšavou, k níž došlo 14.–21. srpna. Reálně se počítalo s tím, že sovětská vláda, jejíž vojska byla vytlačena na východ, se odhodlá k rozpoutání nových bojů. Jejich začátek se očekával na jaře 1921. Francouzská vojenská mise navrhla již v červenci 1920 určitá opatření na zabezpečení Podkarpatské Rusi a Slovenska proti možnému přenosu bojů na čs. území v případě porážky polských vojsk v Haliči. Na ně navázal Plán B. Přípraven byl v lednu a upřesněn 1. března roku 1921. Šlo o koncepci obrany Podkarpatské Rusi pro případ, že sovětská armáda napadne polskou armádu v Haliči a rumunskou armádu v Bukovině. Vycházelo se z hypotézy, že sovětské síly budou shromážděny ve volyňské oblasti jižně od Pinských bažin a že odtud napadnou Halič a Bukovinu. V případě vytlačení polské armády z Haliče by došlo k odkrytí Podkarpatské Rusi. Při sestavování Plánu B se vycházelo z rozhodnutí čs. vlády, že v případě nové agrese z východu čs. armáda zmobilizuje a utvoří závorovou frontu v oblasti Karpat. Cíl této defenzivy spočíval v zabránění vstupu nepřátelských sil na Podkarpatskou Rus. Z hlediska bezpečnosti státu nešlo jen o klasickou obrannou operaci, ale odpor čs. armády měl odvrátit nebezpečí přímé agitace Sovětů v podkarpatském prostoru. Ti doufali, že v této oblasti probudí mezi tamním obyvatelstvem sympatie pro svou ideologii. Teritorium Podkarpatské Rusi obranným záměrů ale příliš nevyhovovalo. Bylo protáhlé a přitom mělké. Plán proto obsahoval konkrétní opatření, jimiž se měla realizovat pružná obrana, kombinující defenzivu s aktivním převzetím operační iniciativy. Nepříteli měl být kladen odpor na karpatském hřebeni. V případě průniku sovětských vojsk do podhorských rovin v prostoru Mukačeva a Užhorodu by čs. vojska vyrazila z východiště mezi Michalovcemi a Košicemi. Nepřítele by tak napadla z boku. Záměru odpovídala plánovaná organizace obrany. Vojska byla rozdělena na dvě skupiny: Východní a Západní. K dispozici jim měla být ještě Záložní skupina. Východní skupinu měly tvořit 2 divize a 1 horská brigáda. Po mobilizaci měly dorazit další 3 posilové divize. Skupina měla být materiálně bohatě dotována včetně veškerého horského dělostřelectva. Tato skupina měla klást odpor v Karpatech. Pokud by musela pod tlakem nepřítele ustupovat, měly by připravené síly podniknout protiútok mezi Tisou a Karpaty a zatlačit nepřítele do hor. Východní skupina byla z důvodu pružnějšího řízení operací ještě diferencována na dvě podskupiny, z nichž jedna měla být záložní. Západní skupina byla dotována rovněž dvěma divizemi a jednou horskou brigádou. Po mobilizaci jí měla být přidělena ještě jedna divize. Úkol této skupiny spočíval v udržování krytu proti Maďarsku. Zároveň zabezpečovala ochranu přepravním liniím vedoucím k Východní skupině. V Záložní skupině se měly

zvízu s aktivním převzetím operační iniciativy. Nepříteli měl být kladen odpor na karpatském hřebeni. V případě průniku sovětských vojsk do podhorských rovin v prostoru Mukačeva a Užhorodu by čs. vojska vyrazila z východiště mezi Michalovcemi a Košicemi. Nepřítele by tak napadla z boku. Záměru odpovídala plánovaná organizace obrany. Vojska byla rozdělena na dvě skupiny: Východní a Západní. K dispozici jim měla být ještě Záložní skupina. Východní skupinu měly tvořit 2 divize a 1 horská brigáda. Po mobilizaci měly dorazit další 3 posilové divize. Skupina měla být materiálně bohatě dotována včetně veškerého horského dělostřelectva. Tato skupina měla klást odpor v Karpatech. Pokud by musela pod tlakem nepřítele ustupovat, měly by připravené síly podniknout protiútok mezi Tisou a Karpaty a zatlačit nepřítele do hor. Východní skupina byla z důvodu pružnějšího řízení operací ještě diferencována na dvě podskupiny, z nichž jedna měla být záložní. Západní skupina byla dotována rovněž dvěma divizemi a jednou horskou brigádou. Po mobilizaci jí měla být přidělena ještě jedna divize. Úkol této skupiny spočíval v udržování krytu proti Maďarsku. Zároveň zabezpečovala ochranu přepravním liniím vedoucím k Východní skupině. V Záložní skupině se měly

Ministr národní obrany František Udržal sleduje defilé, jež ukončovalo rozsáhlá závěrečná cvičení čs. branné moci v prostoru Poličky. Konala se ve dnech 4.–7. září 1923. Zúčastnilo se jich 30 000 mužů.

Již v první polovině 20. let se větších cvičení čs. branné moci účastnili kromě vojenských atašé též zástupci spojeneckých a spřátelených armád.

koncentrovat 4 divize. Aktuálnost plánu poklesla v závislosti na snížení nebezpečí agrese Sovětského Ruska do střední Evropy.

Z antirevizních důvodů vznikla koncepce předběžných opatření pro případ současného obnovení monarchie v Bavorsku, Rakousku a Maďarsku. Její zrod příčinně souvisel s prvním pokusem bývalého rakousko-uherského císaře Karla I. o restauraci habsburské dynastie. Švýcarský exil opustil o velikonočních svátcích roku 1921 a odjel do Maďarska. V Budapešti se neúspěšně pokusil převzít moc od regenta admirála Hortyho. Vzhledem k jejich vzájemné neshodě a na nátlak spojeneckých mocností i Malé dohody Karel I. Maďarsko opustil a vrátil se zpět do Švýcarska. Nárys postupu, podle něhož by čs. armáda měla jednat v případě nového restauračního pokusu, je třeba řadit spíše k operačním studiím. Předpokládalo se, že restaurace by se neobešla bez zásahu dohodových mocností. V případě počátečního zdaru pokusů o návrat k dřívějšímu uspořádání, by jako nejbližší cíl restauračních sil připadalo v úvahu Československo. Odhadovalo se, že primární ohrožení by vycházelo z maďarského směru. Podpořilo by jej Rakousko a Bavorsko. Jako jistá se nabízel též aktivní vnitřní podpora německé menšiny v českých zemích. Zmiňovaná předběžná opatření, jež byla sloučena do Plánu Ludendorff, vytvářela další variantní dimenzi pro aplikaci Plánu H s nezbytnými modifikacemi. V hrubě obecných rysech se naznačovala ofenzivní a defenzivní varianta plánu. Větší důraz než jinde se kladl na optimální zpravodajské zajištění.

Náčelník Hlavního štábu čs. branné moci generál Mittelhausser (zcela vpravo) sleduje průběh závěrečných cvičení, která se konala v roce 1923 ve východních Čechách.

různějších operačních variantách by napadala pronikajícího nepřítele. Primárně se předběžná opatření týkala obvodů 1.–6. divize. Po uplynutí druhé restaurační krize na podzim 1921 nebezpečí obnovení monarchie objektivně klesalo. O bavorském území se dále již neuvažovalo odděleně od ostatních částí Německa. Maďarsko a Rakousko figurovaly v čs. operačním plánování napříště v jiných souvislostech. Naproti tomu myšlenka na ovládnutí Budapešti, ale i Vídně ještě delší dobu nebyla opuštěna.

Částečná mobilizace čs. branné moci v říjnu 1921

Čs. branná moc podstoupila již velmi brzy po své stabilizaci závažnou zkoušku. Šlo o mobilizaci, jež byla vyhlášena v reakci na druhý pokus bývalého rakousko-uherského císaře Karla I. Do Maďarska se opět vrátil 20. října 1921 s cílem pokusit se znovu o restauraci habsburské dynastie na uherském trůně. Sousední státy, Československo, Rumunsko a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, se cítily ohroženy možnými následky tohoto pokusu a dobrodružství. Jejich území zahrnovala různé části bývalého Uherska. Situaci vedle toho zhoršovala skutečnost, že Maďarsko stále udržovalo v aktivní službě víc vojenských sil, než připouštěla Trianonská mírová smlouva ze 4. června 1920. Malá dohoda prohlásila přítomnost Karla I. v Maďarsku za důvod k eventuálnímu vyhlášení války Maďarsku a reagovala mimořádnými vojenskými opatřeními. Československo a Království SHS vyhlásily částečnou mobilizaci. Požadovaly, aby habsburské dynastii bylo navždy znemožněno provést restauraci. Odhodlány byly zasáhnout proti Maďarsku vojensky dokonce bez posvěcení dohodových mocností.

Částečná mobilizace byla v Československu vyhlášena 24. října 1921. Jako první mobilizační den byl stanoven 27. říjen. Na základě mobilizační vyhlášky se povolávaly ročníky záloh 1895–1898, náležejících k pěchotě,

Náčelník Generálního štábu francouzské armády generál Maxime Weygand navštívil Československo v říjnu 1921. Zde zdraví prapor pěšího pluku 5.

Vyhláška mobilisační.

Prezident republiky nařizuje podle § 23. branného zákona mobilisací čs. branné moci.
V důsledku tohoto nařízení povolávají se v celé oblasti čs. republiky k nastoupení do činné vojenské služby:

I.
1. Roku 1895 narození a mladší vojenská gáziště a mužstvo v záloze od pěchoty, dělostřelectva, jezdeckta a letectva.
2. Roku 1890 narození a mladší vojenská gáziště a mužstvo v záloze od ostatních druhů zbraní a od všech služeb, včetně všech lékařů, zdravotníků, dělostřelectva, železničních služeb zbrojí, správních a proviantních, záradčích kůlovů, tedy i u pěchoty, dělostřelectva, jezdeckta a letectva.
3. Z příslušníků telegrafního pluku, železničního pluku a automobilových útvarů kromě náhradě pod č. 2 uvedených i vojenská gáziště a mužstvo v záloze, narození v letech 1889 až včetně 1881, pokud obdrželi úřadovací listky.
Všechny osobní osoby starší než 70. let jmenované, jejichž bylo vojenská správa později potřebovala, budou povolány k nastoupení do činné vojenské služby zvláštními rozkazy (listky úřadovacími nebo n. v. vyhláškou mobilisační) a to pokud možno mladší před staršími.
Povolání k nastoupení do činné vojenské služby podle této vyhlášky vztahuje se ovšem i na všechny příslušníky bývalé domobrany (domobranci v záloze a službě), kteří mají klasifikaci „A“ (schopen), bez ohledu na to, zda jim bylo oznámeno, že byli převedeni do zálohy či nikoliv.
Ti, kteří obdrželi úřadovací listky, nastoupí do činné vojenské služby nejpozději do 22. srpna po uveřejnění této vyhlášky (kmenovému tělesu, komu není známo, kde má do činné vojenské služby nastoupit, přihlásí se se svým náhradním (kmenovému) tělesem).
Gáziště a povolání a mužstvo činné služby dle ní dočasně dovolené vrátí se ihned ke svým útvarům. Ti, kteří mají dovolenou ze zdravotních důvodů, nastoupí do činné služby až po uplynutí této dovolené.
Občední podle branného zákona z 1920, jimž byl povolán odklad nastoupení do činné vojenské služby.
Každý vojn v záloze nechť přinese s sebou všechny svoje vojenské průkazy.

II.
Vojni v záloze, nastupující podle této vyhlášky do činné vojenské služby, mají právo na bezplatnou jízdu po železnici, vyhláškou ovládacím, vyhotovenou od obecního (městského) úřadu místa původu. Tento ovládací listek vydá obec (městský) úřad na požádání těm, kteří nemají žádné ze jmenovaných vojenských legitimací.

III.
Každý vojn nastupující do činné vojenské služby nechť si vezme s sebou chleba, chlebník, obuv, jídlo na dva dny, mísku a jidlo, nůž, vlničku, ponožky láhev a jednu nebo dvě příkrývky.
Za tyto předměty bude vyplacena peněžitá náhrada.

IV.
Z osob, které podle předcházejících úřadů této vyhlášky jsou povinny nastoupit činnou vojenskou službu, mohou prozatím setrvat ve svém civilním zaměstnání a očekávat výsledek správy a očkávání řízení nebo zvláštní povolávací rozkaz (to: a) personál státní železniční správy a správ drah soukromých pod státním dozorem, vyjma ty zaměstnance, kteří obdrželi prostřednictvím příslušných železničních nebo traťových velitelství úřadovací listky; b) zaměstnanec státní poštovní a telegrafní správy narození roku 1895 a starší, pokud neobdrželi prostřednictvím příslušných velitelství pošt a telegrafní úřadovacích listek; c) konceptní, účetní a kancelářský personál politických úřadů I. II. a III. třídy, vyjma ty, kteří obdrželi úřadovací listky; d) zaměstnanec ostatních státních úřadů narození roku 1891 a starší, vyjma ty, kteří obdrželi úřadovací listky; e) vojenské osoby narození roku 1895 a starší, které jsou zaměstnány u podniků, jež byly ministerstvem národní obrany zmocněny podržet svoje nepostrádatelné zaměstnance až do dalšího rozhodnutí a pokud bylo takovým osobám správou podniků vydáno o tom osvědčení; f) kvalifikovaní horníci a nepostrádatelní zaměstnanec ubohých dolů narození roku 1895 a starší; g) starostové obcí (měst), příslušníci státní policie a mimo to na Slovensku a v Podkarpatské Rusi též notářové.
Toto prozatímní osvobození od nastoupení do činné vojenské služby vztahuje se však toliko na ty zaměstnance v bodě a)–f) uvedené, kteří při uveřejnění této vyhlášky jsou v podniku (úřadě) nejméně 2 měsíce nepřetržitě zaměstnaní.

Každá a doprava prostředky.
1. se příslušníkem...
2. se příslušníkem...
3. se příslušníkem...

Automobily.
První mobilizační den v 5 hodin ráno do příslušných úřadů, buďto příslušný...
Všechny automobily, které jsou v držení osob, které jsou povolány k nastoupení do činné vojenské služby, musí být předloženy k prohlídce a zkontrolovány...
První mobilizační den v 5 hodin ráno do příslušných úřadů, buďto příslušný...
Všechny automobily, které jsou v držení osob, které jsou povolány k nastoupení do činné vojenské služby, musí být předloženy k prohlídce a zkontrolovány...
První mobilizační den v 5 hodin ráno do příslušných úřadů, buďto příslušný...
Všechny automobily, které jsou v držení osob, které jsou povolány k nastoupení do činné vojenské služby, musí být předloženy k prohlídce a zkontrolovány...

První mobilizační den jest dvacátýdevátý říjen 1921.
v Praze dne 27. října 1921.
Naposlední této vyhlášky se potvrdí podle zákona

dělostřelectvu, jezdecktvu a letectvu. Pro ostatní zbraně a všechny služby se povolávaly ročníky 1890–1898. Starší záložníci do ročníku 1869 byli povoláni k telegrafnímu a ženijnímu vojsku a k automobilním útvarům. Z nejmladších ročníků záloh 1899 a 1900 byli povinni nastoupit činnou službu ti, kteří právě nekonali prezenční službu. Mobilizační opatření se týkala přibližně 258 000 záložníků. Tato výjimečná událost zasáhla čs. brannou moc v citlivém bodě jejího vývoje krátce po unifikaci. Pochopitelná nevyzrálost a malé množství zkušeností v symbióze s neúplným materiálním vybavením způsobovaly vážné nedostatky. Celkové vyznění se přesto nepokládalo za převážně negativní. Mobilizující čs. branná moc dosáhla nejvyššího početního stavu 7. listopadu 1921. Činil tehdy 30 836 důstojníků a 380 000 mužů. Později se vysoce cenila skutečnost, že mobilizační výzvu uposlechlo 83 % povolanců. Z hlediska morálního stavu armády se vedle upřímných projevů vlastenectví projevovala též skutečnost, že povolání záložníci měli v živé paměti hrůzy poslední války. Spolu s typickým poválečným odporem k militarizmu jejich nižší morálka ovlivňovala prezenčně sloužící mužstvo. Jeho výkon

Mobilizační vyhláška z 27. října 1921

služby byl jinak na mnohem vyšší úrovni než v případě záloh. Zvláště silné odhodlání povolaných záloh bylo zaznamenáno na Slovensku, kde nastoupilo více mužů, než bylo zapotřebí.

Z hlediska materiálního zajištění trpěly mobilizující útvary především ubytovacími problémy. Potřeby základních druhů výzbroje, tedy pěchotních zbraní, dělostřelecké výzbroje a munice, byly vcelku uspokojivě pokryty. Chyběl ale další materiál pro krytí ztrát vzniklých v průběhu bojů. Československo odprodalo spojeneckému Království SHS vzdor svým problémům část střeliva. Nedostávalo se ale ručních granátů, plynových masek, náhradních součástí a chladných zbraní. Největší těžkosti způsoboval nedostatek koní. Před mobilizací nebyl naplněn ani jejich mírový stav. Mobilizační potřeba činila 74 308 zvířat. Před vyhlášením částečné mobilizace jich bylo ve stavu pouze 26 544. S velmi poddimenzovaným stavem se potýkaly dopravní prostředky. Válečná potřeba vyžadovala 2 638 automobilů a 197 motocyklů. Při mobilizaci však bylo k dispozici jen 1 538 vozidel a z nich 20–30% navíc nepojízdných. Letectvo mělo k dispozici 45 letadel pro polní službu a v záloze se nacházelo dalších 42. Z hlediska množství letecké munice a pohonných hmot byl jejich provoz zabezpečen na dobu asi 2–3 měsíců.

Během částečné mobilizace nevznikaly nové jednotky ani vojsková tělesa. Zálohami byla pouze doplněna mírová organizace. Celkem tedy bylo k dispozici 12 divízi, 2 horské brigády, 10 jezdeckých pluků a 10 hraničářských praporů. Do polních útvarů byli zařazeni záložníci a muži druhého ročníku prezenční služby. První ročník konal činnou službu a cvičil v mírových posádkách. Vojska se sice nerozvíjela v poli podle válečného plánu, ale Zemská vojenská velitelství v Bratislavě a v Užhorodě dostala 25. října rozkaz provést kryt podle Plánu H. Kryt se členil na Západní (Bratislava) a Východní skupinu (Užhorod). S tím souvisela též organizační výstavba dvou velitelství armád. Za účelem zesílení krytu se z českých zemí na Slovensko a Podkarpatskou Rus přesouvaly jezdecké pluky a část prostředků letectva.

Demobilizace byla zahájena 10. listopadu poté, co se maďarská vláda podrobila zákroku velvyslancecké konference Velké dohody. Ten byl reakcí na protest čs. vlády, jenž směřoval k definitivnímu vyloučení návratu všech členů habsburského rodu na uherský trůn. Demobilizační opatření se realizovala ve dvou obdobích, a to do 18. a do 26. listopadu. Prezident republiky ocenil pohotovost armády rozkazem z 8. listopadu, výročního dne porážky na Bílé hoře. Problémy, které se přes pozitivní vyznění celé akce nedalo zastřít, přiměly generála Mittelhaussera, náčelníka Hlavního štábu, k několika opakovaným podnětům, v nichž vládu žádal, aby ustavila Nejvyšší válečnou radu. V dosažení tohoto cíle si sliboval sladění všech příprav nutných k optimální funkci armády a celého systému, jenž ji podporoval.

Naplněnost čs. branné moci materiálem v době částečné mobilizace v říjnu 1921

Druh výzbroje	Skutečný počet	Plánovaný počet (krytí potřeby v %)
Pušky	454 198	555 782 (82%)
Bodáky	347 074	690 727 (50%)
Pistole	32 083	83 000 (39%)
Signální pistole	1 496	10 000 (15%)
Kulomety Schwarzlose vz. 7/12 (a jiné vzory)	4 773 (2 935)	7 125 (celkem) (potřeba plně kryta)
Šavle	8 000	12 000 (67%)
Střelivo pro pušky a kulomety	102 125 997	86 356 332 (potřeba plně kryta)
Pistolové střelivo	605 403	472 853 (potřeba plně kryta)
Děla ráže 75–305 mm	810	853 (95%)
Dělostřelecká munice	1 036 906	1 153 610 (90%)
Jiná výzbroj		
Minomety ráže 90, 140, 260 mm	420 (ponecháno ve skladech)	–
Obrněné automobily	14	–
Dělové čluny	2	–
Motorové čluny	2	–
Vlečné čluny	2	–

Nástupové plány a studie československé armády (1919–1922)

Proti Německu			
Název	Vznik (platnost)	Síly	Komentář
Studie útoku z prostoru Cheb na Bayreuth	25. 5. 1919	1 divize o 2 brigádách	
Plán A (Allemagne – fr. Německo)	květen 1920		Předběžné úvahy plk. Rozeta, přednosty 3. odd. Hlavního štábu o základních obrysech plánu obrany proti Německu.
Plán N (Německo)	závěr roku 1920		Úvahy o všeobecné situaci, podnět k vypracování plánů N ₁ a N ₂ .
Plán N ₁	závěr roku 1920	Armádní skupina: 4 divize, 2 jezdecké pluky, armádní dělostřelectvo, letectvo; zbylé 4 divize v českých zemích určeny ke krytu	Strategický cíl: Postupem na ose Cheb/Mariánské Lázně – Bayreuth – Bamberg dosáhnout spojení s francouzskou armádou v údolí Mohanu.
Plán N ₂	závěr roku 1920	Armádní skupina: 4 divize, 3 jezdecké pluky, armádní dělostřelectvo, veškeré letectvo (demoralizační nálety na Berlín), obrněný vlak, obrněné automobily, služby; zbylé 4 divize v českých zemích určeny ke krytu	Strategický cíl: Postupem oboustranně Labe vytvořit východiště pro postup na Berlín přes Drážďany a Míšeň.
Plán S (Slezsko)	leden 1921	Defenzivní varianta (kryt hranic): síly 2 divizí, eventuálně asistenční složky	Kryt hranic v souvislosti s nepokoji kolem Horního Slezska.
		Ofenzivní varianta: 2 smíšené kolony, každá přibližně o 3 praporech, 3 bateriích, 1 eskadroně jezdeckta, letectvo, služby	Posílení krytu, soustředění záloh, obsazení Kladska.
Plán N (S)	mezi říjnem 1921 až červencem 1922	Armáda o 6 divizích a 2 jezdeckých brigádách	Strategický cíl: Dosažení Vratislavi, navázání styku s polskou armádou, v případě příznivého vývoje postup na Berlín (v tomto případě zformování 2 armád).

Proti Maďarsku			
Název	Vznik (platnost)	Síly	Komentář
Plán H (Hongrie)	15. 10. 1919	Celkem 6 divizí: 5 na Slovensku, 1 na Podkarpatské Rusi, letectvo, obrněné automobily	Strategický cíl: Nejprve krýt hranice na Slovensku a Podkarpatské Rusi, poté ofenzivní postup z prostoru Lučenec podél levého břehu Dunaje na Budapešť; útok do Maďarska jako reakce na maďarský pokus získat silou území Slovenska.

Proti Polsku			
Název	Vznik (platnost)	Síly	Komentář
Plán P (Polsko)	od prosince 1919	Slezsko: 3 divize, Slovensko: 3 divize; k dispozici soustředění dalších 3 divizí na Moravě	Kryt hranic proti Polsku.

Proti Polsku a Maďarsku			
Název	Vznik (platnost)	Síly	Komentář
Plán PH	od prosince 1919	Celkem 12 divizí: kryt proti Polsku 5 divizí, kryt proti Maďarsku 4 divize, uskupení určené k útoku do Maďarska 3 divize	Kryt proti soustředěnému útoku polské a maďarské armády (nejnáročnější varianta). Ofenzíva se strategickým cílem dobýt Budapešť. Vlivem reorganizací vyšších jednotek na Slovensku se předpokládalo vyklizení Podkarpatské Rusi a prostoru Košic.

Jiné eventuality			
Název	Vznik (platnost)	Síly	Komentář
Plán B (bolševici)	1. 3. 1921	2 skupiny: Východní skupina: 2 divize (další 3 v záloze), 1 horská brigáda; Západní skupina: 2 divize (1 divize záložní), 1 horská brigáda	Kryt hranic proti průniku ruských bolševických sil na Podkarpatskou Rus.
Plán Ludendorff	květen 1921	Týkalo se obvodů 6 divizí v českých zemích	Předběžná opatření proti simultánnímu obnovení monarchií v Rakousku, Maďarsku a Bavorsku. Kryt hranic. Ofenzívní akce jen jako podpora spojenecké koalice. Teoretický předpoklad obsazení Vídně.

Spona k vycházkovému pásu pro důstojníky a generály (2. pol. 20. let)

Spona k vycházkovému pásu pro rotmistry (2. pol. 20. let)

Mobilizační plány francouzské armády (1920–1923)

Proti Německu			
Název	Vznik (platnost)	Síly	Komentář
Plán T (transitoire – přechodný)	květen 1920 až květen 1921	Zesílená armáda (55 divizí)	Strategický cíl: Užší varianta – okupace menší části německého pohraničí za účelem vynucení plnění Versailleské mírové smlouvy; Širší varianta – úder do industrializované oblasti v Porúří.
Plán P (provisoire – provizorní)	červen 1921 až březen 1923	6 armád, 30 armádních sborů, 80 divizí, 6 jezdeckých brigád	Strategický cíl: Donucení Německa dodržovat Versailleskou mírovou smlouvu okupací hlavních německých průmyslových oblastí v Porúří a v údolí řeky Mohan.
Plán P modifié (modifikovaný)	duben 1923 až prosinec 1923	Totéž	Shodný strategický cíl, zavedeny metody urychlující nástup vojsk v podmínkách 18měsíční vojenské služby (do roku 1923 tříletá).

Československou přilbu nového typu charakterizovala zjevná inspirace francouzským typem Adrian.

Část III.

1925
1932

Léta mírových nadějí

*Armáda v politických
a ekonomických limitech*

Organizační základy válečné čs. branné moci z let 1926–1932

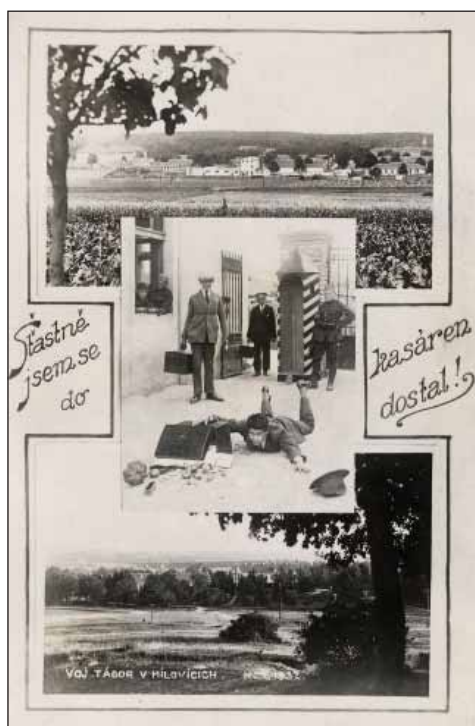
Z povahy geopolitických ukazatelů, jež charakterizovaly Československou republiku, vyplýval hluboký rozpor mezi nároky obrany státu a jeho vojenskými možnostmi, které byly dány především ekonomickými a populačními limity. Pokud by měla branná moc vyhovět do všech oprávněných důsledků, musela by být vybudována v takovém rozsahu, jenž dalece překračoval možnosti a zdroje země. Vojenské velení muselo ve své plánovací činnosti přísně dbát velmi omezeného rámce. Na jeho platformě, prosto jakýchkoli iluzí, vytvářelo koncepci činnosti čs. branné moci v podmínkách války. Šlo především o to, zorganizovat účelně válečnou čs. brannou moc a tuto strukturu, vyjádřenou příslušnými plánovacími dokumenty, promítnout do různých eventualit příštího možného válečného nasazení. V roce 1932 Hlavní štáb čs. branné moci uskutečnil rozsáhlou analýzu vojenského potenciálu Československé republiky. Vyhodnotil aktuálně platné možnosti mobilizace a nastínil přesněji specifikovaný program perspektivního růstu válečné organizace čs. branné moci. Etapy vymezil tak, že stanovil to, co má být splněno do konce roku 1937, a to, s čím se počítalo po uplynutí tohoto letopočtu. Připomeňme, že rok 1937 měl význam cílového limitu vzhledem k tomu, že v něm měl být završen přínos investičně pojímaného Fondu pro věčné potřeby národní obrany rozvrženého na jednu dekádu.

Východiskem organizační stránky válečného plánování byl rozsah lidských zdrojů. V referenčním roce 1932 měla mírová čs. branná moc ve stavu 75 981 mužů, kteří konali prezenční službu. Z hlediska personálních mobilizačních rezerv bylo v rámci I. zálohy (muži do 40 let) k dispozici 1 272 654 mužů. Tento počet zahrnoval i ty, již byli na trvalé dovolené. Rozsah II. zálohy (muži ve věku 41–50 let) činil 542 468. V souhrnu šlo o 1 891 103 mužů. Hlavní štáb předpokládal, že při pravidelném doplňování ročním kontingentem v rozsahu 75 000 osob by mohla případná mobilizace využít rezervoár čítající 1 550 000 osob. Úbytky, vyjádřené rozdílem mezi oběma uváděnými celkovými počty, plynuly jednak z úbytku osob, jež byly zproštěny od nástupu činné služby za mobilizace již v míru, a jednak z úbytku mužů zproštěných až za mobilizace. Do předvídaného poklesu náleželi též ti, kteří by vůbec nenastoupili, nebo by nemohli konat aktivní službu vzhledem ke špatnému zdravotnímu stavu. Vzhledem k materiálním omezením a z nich plynoucí nemožnosti již v míru připravovat struktury pro mobilizační aktivování se v uvedeném roce mohlo reálně využít jen 650 000 mužů.

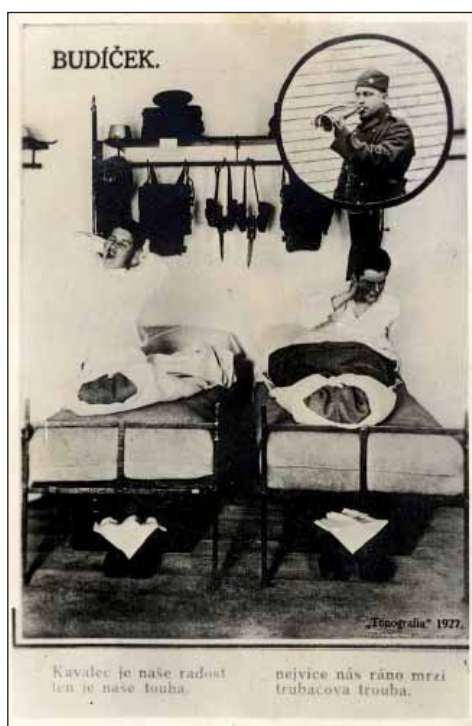
Pro ně vojenská správa udržovala zásoby proviantu, jež byly propočteny na 30 dnů mobilizace. Toto intendantní zabezpečení se skládalo z průběžně udržované válečné zásoby, režijních zásob proviantních skladů pro běžnou mírovou spotřebu a běžné zásoby arendátorů (civilních dodavatelů vojenské správy). Mobilizující armáda, to nebyli pouze lidé, ale i koně. Válečná branná moc jich měla udržovat ve stavu 130 000. Pro ně se udržovaly zásoby krmiva, jež mělo vystačit na shodný počet mobilizačních dnů. Po naplnění programu, předvídaného do konce roku 1937, by čs. branná moc mohla vyzbrojit 740 000 osob a ještě později po dalších materiálních doplňcích 870 000 vojáků. Pokrytí zvýšených nároků na zajištění intendantních potřeb se teprve mělo řešit. Hlavní štáb, uvažující s více než šestisettisícovou

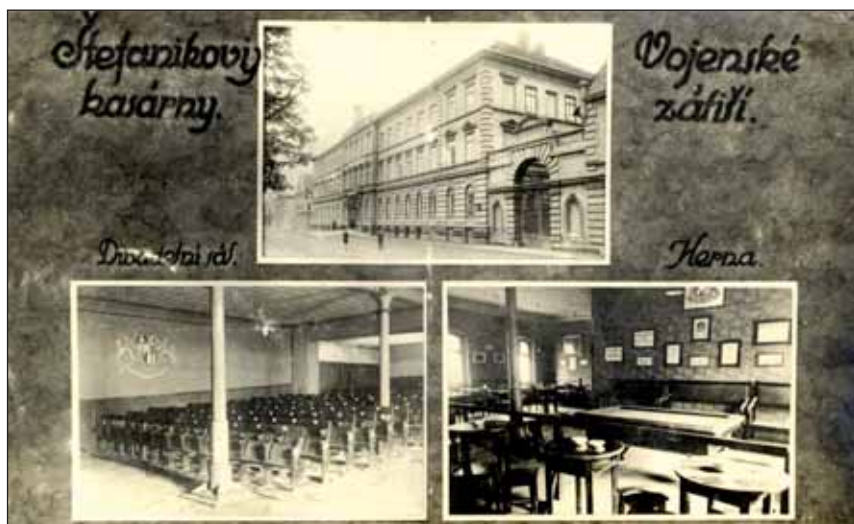
Dobová pohlednice ilustrující realie vojenské prezenční služby ve 20. letech

Jiná pohlednice z 20. let s humoristickou nadšátkou přibližovala strasti nástupu nováčků na vojenskou prezenční službu.

Zidealizované představy o životě v kasárnách

Kasárenské objekty byly obvykle pojmenovány po zakladatelích a budovatelích státu. Zde kupříkladu Štefanikova kasárna s pohledy do interiérů, které souvisely s prostory tzv. vojenského zátíší.

mobilizovanou armádou a s dalšími zálohami, konstatoval, že pro počátek eventuálního válečného konfliktu jsou lidské zdroje dostatečně bohaté, a to jak ve vztahu k velitelskému sboru, tak i k mužstvu. Uvažovalo se přitom s delším trváním války, jež si mělo vyžádat dalších 50 % výchozích počtů. Podle odhadů měla armáda těmito zdroji vystačit 11 měsíců války.

V celkově vyhovujícím naplnění organizačních struktur lidmi je ale nutné diferencovat rozsah a kvalitativní stránku velitelského sboru a vojenskou hodnotu branců. Již na úrovni referenčního roku 1932 se projevoval nedostatek důstojníků z povolání. To vedlo k tomu, že nemohla být odpovídajícím způsobem obsazena místa všech velitelů setnin (rot, baterií). Na důstojníky v záloze se nedalo pro počáteční období příliš spoléhat. Bylo to dáno tím, že by jim objektivně scházela velitelská praxe. Obzvlášť by se tento fakt projevil tam, kde zvětšené množství a složitost technických prostředků vyžadovaly od veličích orgánů značnou praxi. Po jisté době trvání konfliktu se ale situace měla změnit, neboť se předpokládalo, že se za tu dobu vytvoří vrstva záložních důstojníků, kteří se osvědčí v boji. Jejich množství mělo vystačit na to, aby z jejich řad již bylo možné vybírat vhodné velitele setnin. Bylo zřejmé, že se situace bude napříště zhoršovat v závislosti na plánovaném nárůstu množství nových setnin v reorganizované válečné armádě. Účinné řešení spočívalo ve zvětšení počtu důstojníků z povolání. To ovšem předpokládalo, že na tuto potřebu budou vynaloženy ze státní pokladny dostatečné finanční prostředky. V této věci nebylo prozatím rozhodnuto.

Vojenskou hodnotu a obecně kvalitativní charakteristiky mužstva ovlivňovala hlavně jeho národnostní struktura. Etnická rozrůzněnost obyvatelstva, promítající se do struktury odváděných branců, se musela projevit i ve skladbě armády za mobilizace. Z ukazatelů, jež charakterizovaly rozvrstvení státu a armády po stránce etnicity, vyplývalo, že v bojových útvech by byla za války téměř třetina osob jiné než československé národnosti. Shodně by byl ovlivněn i velitelský sbor, což muselo nutně vyvolávat obavu o spolehlivost veličích orgánů problematických národností i celých jednotek. Racionální řešení této vysoce senzitivní věci vojenská správa prozatím po ruce neměla.

Národnostní složení obyvatelstva Československé republiky

Národnost	Podíl v %
Československá a jiné slovanské	69,5
Německá	23,4
Maďarská	5,6
Jiná	1,5

Divizní generál Radola GAJDA (14. 2. 1892 – 15. 4. 1948)

Jedna z nejvýraznějších osobností čs. legií v Rusku a čs. vojenství vůbec. V době bojů proti bolševickým silám proslul mimořádnými výkony. Prokázal jimi výjimečné operační umění. V roce 1918 velel Východní skupině Čs. armádního sboru v Rusku a v roce 1919 Sibiřské armádě sil admirála Kolčaka. V letech 1920–1922 studoval na École Supérieure de Guerre v Paříži. Osvědčil se i v následné mírové řádové službě vyššího velitele, což jej v prosinci 1924 dovedlo na místo I. zástupce náčelníka Hlavního štábu. Působnost činitelů Francouzské vojenské mise (FVM) v nejvyšším armádním velení chápal jako překážku pro naplnění svých ambicí. V tomto smyslu misi také značně kritizoval. Jeho vliv na Hlavním štábu ale rostl. Podstatně ovlivnil změnu velitelské působnosti FVM na poradní funkci. V březnu 1926 se stal zastupujícím náčelníkem Hlavního štábu, protože gen. Jan Syrový, první čs. generál ve funkci náčelníka, byl jmenován ministrem národní obrany v úřednické vládě Jana Černého (ve funkčním období od 18. 3. – 12. 10. 1926). Při té příležitosti hodlal Gajda Hlavnímu štábu zajistit postavení rozhodujícího klíčového úřadu, a to na úkor ostatních součástí MNO. Byl proti tomu, aby se závažné vojenské otázky diskutovaly v širších orgánech nejvyšší exekutivy. Kvůli tomu nepodpořil záměr ustavit ucelený systém nejvyšších řídicích struktur pro branné záležitosti v čele s Radou obrany státu (pozdější Nejvyšší radou obrany státu ustavenou v říjnu 1933). FVM usilovně prosazovala tyto orgány od počátku 20. let přes značnou politickou nepřítel, zejména levice. Ustaven byl prozatím jen Meziministerský pracovní sbor pro věci národní obrany a jeho generální sekretariát. Jako rezortní orgány MNO měly ovšem značně omezené kompetence. Gajdovy neskrývané názory vzbuzovaly čím dál tím větší obavy kvůli nebezpečí ingerence vojáků do výsostně politického prostoru. Prezident Masaryk považoval kvůli tomu za nutné znemožnit další Gajdovo působení v nejvyšším velení. Za těchto okolností nastala tzv. Gajdova aféra. Na základě rozhodnutí Kárného výboru byl na podzim 1926 penzionován. Zahájil aktivní politickou činnost jako vůdce Národní obce fašistické. Nacistickou okupaci prožil v ústraní poté, co zanechal politické činnosti. V té době vypomáhal členům domácího odboje a jejich příbuzným. V roce 1947 jej Národní soud odsoudil ke dvěma letům vězení. Krátce po propuštění zemřel.

Národnostní rozvrstvení branců na přelomu 20. a 30. let

Národnost	Podíl v %
Československá a jiné slovanské	71,8
Německá	21,2
Maďarská	6,2
Jiná	0,8

Vojenská hodnota prezenčně sloužícího mužstva i záloh klesala. Způsobovaly to především následky úsporných opatření, která vláda zavedla v souvislosti s hospodářskou krizí. Otázkou zůstává, zda byly dostatečně posouzeny vlivy rozpočtových restrikcí v tak životně důležité oblasti, jakou byla obrana státu. Rozpočet Ministerstva národní obrany byl stlačen po roce 1930 pod kritickou úroveň. Následkem toho vojenská správa přijala opatření i v těch oblastech, o nichž se vědělo, že restrikce poznamenají celkovou vojenskou hodnotu čs. branného potenciálu. Předně byl omezen výcvik záložníků a velitelský výcvik. Závěrečná cvičení, která byla rovněž omezena, byla standardně jedinou příležitostí k tomu, aby velitelé mohli konat skutečně jako velitelé bojových jednotek. Většinu ostatního času působili jako učitelé a cvičitelé. Dále byly omezeny prostředky pro výcvik, zejména střelivo. Již dříve spočíval jeho přiděl na spodní hranici. V souhrnu to znamenalo, že tyto nejnovější restrikce šly na úkor bojové schopnosti. Bylo to o to závažnější, že při krátké služební době nemohl být výcvikový program žádoucím způsobem opakován. Výcvikem opotřebovaný materiál nebylo možné nahrazovat nákupem nového.

Vojenský stejnokroj vytvořil z nováčků jednolitou masu navenek, ale co nezakryl, to byla jejich národnost. Zde jsou muži německé národnosti, novopečení příslušníci hraničářské pěchoty.

Pojízdný panák užívaný při praktickém výcviku boje bodákem

Základní organizační struktura čs. branné moci, jež měla povstat z mobilizace, se členila na čtyři skupiny: A – mírové složky doplněné na válečný stav, B – jednotky, které měly být kompletně postaveny za mobilizace, C – útvary zbraní i služeb s pozdějším termínem dosažení pohotovosti, kam se řadily též útvary, jež za mobilizace zůstávaly v činnosti bez specifického zařazení a D – všechny ostatní útvary zbraní, služeb a zápolní složky, které nenáležely k předcházejícím třem kategoriím.

Mezi mobilizovanými vyššími velitelstvími stálo nejvýše Hlavní velitelství operujících armád (HVOA). Šlo o nejvyšší vojenský velitelský orgán předurčený pro přímé vedení válečných operací. Jemu podléhaly čtyři armády a jedna armádní skupina. Armáda byla definována jako vyšší jednotka strategického významu. V jejím čele působil stan, jemuž přímo podléhaly přidělené služby, což byly organické prvky armád. Stan vyšších jednotek zahrnoval obecně velitele, štáb, vyšší velitele zbraní, přednosta různých služeb s přiděleným personálem a pomocný personál, náležející organizačně k stanu nebo k němu jen přidělený. Armádám se přiděloval proměnlivý počet vyšších jednotek. Podle povahy úkolu jim mohly být přiděleny jednotky dělostřelectva, ženijního vojska, letectva a obrněných vozidel. Vojenské umění čs. armády připouštělo též zřizování skupiny armád. V takovém případě by byl mezi velitelství armády a HVOA

Přehled mobilizovaných vyšších velitelství podle plánu z roku 1932

Velitelství	Počet
Skupina A	
Armády	4
Armádní skupina	1
Etapy	4
Divize	12
Horské brigády	2
Jezdecké brigády	3
Pěší brigády	24
Polní dělostřelecké brigády	12
Regulační komise	3
Dopravní velitelství	1
Personál pro park stanů velitelství armád	3
Polní justiční úřady	14
Skupina B	
Záložní brigády	24
Skupina C	
Zemská traťová velitelství	4
Velitelství divizních oblastí	12
Velitelství průmyslové oblasti Ostrava-Karviná	1
Železniční traťová velitelství	8

Divize

Divize byla v duchu schválených zásad čs. vojenského umění definována jako vyšší jednotka v taktickém smyslu. Zaujímal postavení základního prvku armád vedoucích operace. Divize se pokládaly za základní a nejdůležitější vyšší jednotky též vzhledem k početnímu zastoupení ve skladbě válečné polní armády. Jejich posláním spočívalo v tom, že svou skladbou byly předurčeny k tomu, aby byly schopny vést bojovou operaci svými vlastními prostředky. Šlo zejména o útok stanovené důležitosti a vymezeného rozsahu.

Primární důležitost divizí plynula současně ze zastoupení útvarů hlavních i pomocných zbraní a služeb.

Kromě organických sil a prostředků, jež měly standardně spoluvytvářet jejich organizaci, jim mohly být přiděleny jednotky letectva a obrněné automobily či tanky. Dominantní složku divizí reprezentovala pěchota. Činnost ostatních zbraní a služeb směřovala k její podpoře s cílem dosáhnout maximálního bojového výkonu.

Na nejvyšším stupni válečné divizní organizace se nacházel stan. Tvořilo ho velitelství divize, divizní štábní rota, divizní štábní jezdecká četa, divizní štábní automobilní kolona, polní justiční úřady a věznice, oddíl

Ramenní páska k vycházkovému stejnokroji nadporučíka dělostřelectva je opatřena reliéfním výliskem z bílého kovu namísto předepsané stříbrné stuhy se stylizovanými lipovými listy (2. pol. 20. let).

polních četníků, polní pošta a topografické oddělení.

Z kategorie zbraní měly základní význam pro operace podřízené dvě pěší brigády a polní dělostřelecká brigáda. Pěší brigáda se skládala z velitelství, jemuž podléhaly dva pěší pluky. Válečné složení pěšího pluku představovalo velitelství se spojovací a technickou rotou a tři prapory, sestávající ze třech pěších a jedné kulometné roty. Polní dělostřeleckou brigádu měl tvořit lehký dělostřelecký pluk o třech oddílech po třech bateriích. Jeden z oddílů byl kanónový, ostatní houfnicové. Dále do sestavy tohoto typu brigád náležel hrubý dělostřelecký pluk se dvěma oddíly hrubých houfnic po třech bateriích. Poslední složkou byl horský dělostřelecký oddíl o třech bateriích horských kanónů.

Smíšený převěždný oddíl (SPO), jehož poslání a úkoly se během doby teprve tříbily hlavně v závislosti na možné materiální dotaci. Dočasně mohl být tvořen jen velitelstvím a divizní (jezdeckou) eskadronou.

Organizační sestavu zbraní uzavíraly technické prostředky pomocných zbraní, tedy ženijního, telegrafního a automobilního vojska a vozatajstva. Konkrétně to měl být ženijní prapor s přidruženými částmi ženijní služby, který se skládal z velitelství a dvou podřízených ženijních rot. Celek této technické zbraně měla standardně doplňovat mostová souprava a divizní ženijní park. Telegrafní vojsko zastupovala telegrafní rota s přidruženým telegrafním parkem. Na úrovni roku 1932, k němuž se vztahuje tento rozbor, je do kategorie pomocných zbraní nutno zahrnout ještě prvky vozatajstva a automobilního vojska, jelikož jako samostatné zbraně existovaly až do 15. září 1933. Vozatajstvo tehdy zaniklo a automobilní vojsko se stalo součástí dělostřelectva. Vozatajstvo tedy měla v popisované divizní organizaci zastupovat vozatajská rota s velitelstvím, třemi vozatajskými kolonami a vozatajským parkem. Z prostředků automobilního vojska válečné divize obdržely automobilní rotu s velitelstvím, automobilní kolonu a automobilní park.

Po provedené analýze jednotek a útvarů zbraní je nutné porovnat dosažitelnou realitu s plány. V této části divizní skladby bylo možné na úrovni roku 1932 postavit a nasýtit materiálem všechny uvedené organizační celky. V plánu organizačního růstu válečné armády se však počítalo s tím, že do roku 1937 bude ke každému z pěších pluků v rámci divizní organizace přičleněna ještě rota vyzbrojená doprovodnými zbraněmi pěchoty, případně aktivními prostředky obrany proti letadlům. V případě polní dělostřelecké brigády měla při jejím velitelství působit ještě pozorovací rota. Její zařazení se předpokládalo ale až po roce 1937. SPO byl v zásadě nedobudovaný prvek divizní skladby. Kromě již zmíněné divizní eskadrony by jej v budoucnu spoluvytvářela ještě rota obrněných automobilů (OA) a cyklistická rota. Rota OA se měla stát standardem do roku 1937, cyklistická rota až po tomto letopočtu. Z oboru zvláštních bojových prostředků se plánovalo dotovat divize též zvláštními bojovými prostředky. Reálně se mohly objevit ale až po roce 1937, a to ve formě polní kulometné roty proti letadlům. Automobilní vojsko mělo být

Vpředu defiluje obrněný automobil Tatra 26. V pozadí Tatra 26/30, které jsou opatřeny provizorními dřevěnými karoseriemi.

Vojáci jedné z kulometných rot píseckého pěšího pluku 11 „Františka Palackého“ při zimním výcviku v roce 1926. Těžké kulometry systémů Schwarzlose a Hotchkiss dopravují spolu se střelivem na improvizovaných saních.

Obrněné automobily vz. 27

Širokouhlý záběr defilé tanků Renault FT s rádiovým tankem uprostřed. Bez nadsázky šlo ani ne o polovinu všech tanků, jimiž ještě nadlouho čs. branná moc disponovala.

Rok 1928 – speciální vojenská vozidla na nástupním prostoru kasáren v Praze-Vršovicích

veškerý intendantní materiál (zejména výstroj a potraviny) určený pro divizi a řídil jeho výdej na zásobovacích místech. Pokud to situace vyžadovala, mohl dohlížet na činnost civilních podniků (mlýnů, pekáren, dílen apod.). Divizní komplety služeb uzavíraly dvě pracovní roty. Čs. branná moc byla schopna na úrovni roku 1932 mobilizačně dotovat všechny divizní komplety služeb téměř vším potřebným. Až po roce 1937 se uvažovalo s přidružením polní nemocnice ke zdravotnické službě.

do roku 1937 posíláno ještě jednou automobilní kolonou.

Z oboru služeb divize ve válečné organizaci obdržely z kategorie zbrojní služby velitelství zbrojního parku, pěší muniční kolonu, lehkou kanónovou muniční kolonu, lehkou houfnicovou muniční kolonu, dvě hrubé houfnicové muniční kolony a dělostřeleckou pracovní rotu. Vzhledem ke specifickým úkolům uvedených zvláštních celků je nutné objasnit jejich účel.

Pěší muniční kolony měly obecně za úkol zásobovat útvary pěchoty municí a minami do minometů. Kolony zřizovaly na vhodně zvolených místech výdejny s plně naloženými muničními vozy. Požadovalo se, aby tato stanoviště byla kryta proti leteckému pozorování a aby ležela mimo přímý dosah palby nepřítele. Z vozů pěších muničních kolon se munice překládala na trény vojskových těles a ty ji dopravovaly na hlavní obranné postavení. Jakmile došlo k vyprázdnění vozů pěších muničních kolon, odesílaly se do hlubšího týlu k obnově množství munice. Všeobecný úkol dělostřeleckých muničních kolon byl shodný s pěšími muničními kolonami. Také ony zřizovaly výdejny dělostřelecké munice pro dělostřelecké oddíly, případně zvlášť vylčené baterie. Zásada určovala pro každou dělostřeleckou skupinu jednu výdejnu. Na rozdíl od pěších muničních kolon se připouštělo, že munice může být ve výdejně i složena z muničních vozů, pokud zásobování dosahovalo velkého objemu.

Celek zdravotnické služby spoluvytvářely polní nemocnice, divizní zdravotnická rota, dezinfekční kolona, zubní ambulatorium a divizní zdravotnická autokolona. Zde je nutné se pozastavit u nejdůležitější části této služby, tj. u divizní zdravotnické roty, která byla hipomobilním útvarem. Organicky se k ní připojovala zdravotnická automobilní četa. Za boje měla zřídit v místě souběhu komunikací od plukovních obvazišť divizní obvazišť. Divizní zdravotnická rota teoreticky mohla vzhledem ke svému vybavení rozvinout dvě divizní obvazišť. Požadoval se pro ně dostatek zdrojů pitné vody a míst pro uložení raněných.

Intendantní službu reprezentoval intendantní park, polní pekárna a jatky. Divizní intendantní park se obecně skládal z velitelství, proviantní čety (pro odběr, výdej a využívání místních zásobovacích zdrojů nákupem či rekvizicí), dále z pomocné čety a trénu. Park přijímal

Záložní brigády (divize)

V mnohem složitější situaci se nacházela mobilizační připravenost záložních brigád. Čs. branná moc nemohla zajistit jejich plnohodnotnou funkci v sestavě

válečné polní armády. Na vině byl nedostatek materiálu, jenž by umožňoval organizačně postavit veškeré plánované celky. Nejvážněji byly postiženy útvary zbraní, ale i služby byly citelně zasaženy. Nutno ještě podotknout, že Hlavní štáb čs. branné moci pokládal záložní brigády za základ příštích mobilizovaných divizí. Záložní brigády měly být na divizní hodnotu pozvednuty do roku 1937. Na úrovni roku 1932 byly možnosti jejich aktivace značně omezené. Nutno připomenout, že vlastní pojem záložní brigáda nevystihoval přesně povahu a závažnost bojových úkolů, které tyto jednotky měly plnit. Brigáda se definovala jako největší jednotka složená výhradně z prvků jedné zbraně. Do důsledku vzato, nenáležela tedy k vyšším jednotkám v taktickém smyslu. Standardní pěší brigáda či polní dělostřelecká brigáda v divizi mohla být pro určitý taktický úkol dočasně zesílena jednotkami jiných zbraní, zejména dělostřelectvem. Jen po tuto nezbytnou a omezenou dobu a za konkrétním účelem se stávala vyšší jednotkou v taktickém smyslu. Z této poznámky lze vyvodit, že šlo o jeden z později stále více narůstajících rozporů mezi teorií čs. vojenského umění a praxí, vynucených namnoze nepříznivě limitujícími okolnostmi a vlivy.

Skladba stanu záložních brigád se shodovala se stanem divize. Rozdíl spočíval v absenci polních justičních úřadů, věznic a také topografického oddělení. Pěchota záložních brigád disponovala jen třemi pěšími pluky s organizací, jež byla totožná s válečnou organizací pěších pluků divizí. Předpokládalo se, že do roku 1937 bude možné postavit ještě jeden pěší pluk s velitelstvím. Tímto opatřením měla být zajištěna čtyři vojsková tělesa tohoto typu pro dvě pěší brigády, jejichž velitelství měla být k dispozici na konci uvedeného roku. Každý ze čtyř pluků měl být dotován ještě rotou doprovodných zbraní pěchoty a aktivních prostředků obrany proti letadlům.

V mnohem horší situaci se nacházelo dělostřelectvo. K dispozici byla výzbroj pouze pro jeden neúplný lehký dělostřelecký pluk o dvou oddílech, z nichž první byl kanónový a druhý houfnicový, a pro dvě baterie hrubých houfnic. Kanónová výzbroj pro příslušný oddíl ale dostačovala jen pro vyzbrojení šesti záložních brigád. Hlavní štáb navíc k roku 1937 plánoval přesunout jejich výzbroj, konkrétně 8cm kanóny vz. 5/8, k jezdeckým brigádám. Do hodnoty divizního dělostřelectva tedy scházelo značné množství výzbroje. Vedle již zmíněného kanónového oddílu šlo o celé velitelství polní dělostřelecké brigády, pozorovací rotu, oddíl lehkých polních houfnic, velitelství hrubého dělostřeleckého pluku, jednu baterii a oddíl hrubých houfnic a ještě o samostatný lehký dělostřelecký oddíl. Podle výhledu Hlavního štábu mohly být tyto organizační komponenty doplněny až po roce 1937.

Smíšené přezvědné oddíly záložních brigád (divizí) o stejném složení jako u divizí nemohly být postaveny vůbec. Jen do roku 1937 se počítalo s rotou OA, ostatní součásti připadaly v úvahu až po uplynutí uvedeného letopočtu. Zvláštní bojové prostředky, tedy polní kulometná rota proti letadlům, rovněž připadaly v úvahu až po tomto datu. U ženijního vojska, které mělo skladbou souznít s divizním, scházela mostová souprava. Prostředky pro telegrafní vojsko a vozatajstvo se rovněž shodovaly rozsahem a složením s divizními a postaveny být případně mohly. Jiné možnosti skýtalo automobilní vojsko. To si muselo ve válečné organizaci vystačit jen s automobilní kolonou. K dispozici měla být do konce roku 1937. Vše

Aktivní obrana proti letadlům jednotky jezdeckva

Četa 9cm minometů vz. 17 na pochodu

Horská pěchota zdolává nejnáročnější terén.

ostatní, tzn. velitelství automobilní roty a automobilní park, bylo možné postavit až po uplynutí tohoto letopočtu.

Složení zbrojní služby odpovídalo divizi s tím, že do úplného stavu scházely dvě hrubé houfnicové muniční kolony. Zdravotnická služba disponovala pouze zdravotnickou rotou a dezinfekční kolonou. Teprve až po roce 1937 se dalo počítat s přidělem polní nemocnice, zubního ambulatoria, divizní zdravotnické autokolony a polní nemocnice. Intendanční služba a pracovní roty se počtem a předpokládaným složením také od divizních nelišily.

Horské brigády

V teoretické rovině byly horské brigády předurčeny a organizačně uzpůsobeny k tomu, aby v hornatém terénu plnily úkoly, jež v jiné územní konfiguraci náležely divizím. Horské brigády vykazovaly nejspokojivější stupeň připravenosti k uvedení do mobilizovaného stavu. S výjimkou jistých organizačních komponent pěchoty, SPO, zvláštních bojových prostředků, automobilního vojska a zdravotnické služby je bylo možné pokládat z hlediska nároků válečného složení za úplné. Jejich stan se nelišil od organizace této složky u divizí či záložních brigád. Pěchota však disponovala třemi horskými pěšími pluky. Každý z nich se z hlediska válečného složení skládal z velitelství se spojovací a technickou rotou a třech praporů. Dělostřelectvo reprezentoval horský dělostřelecký pluk se třemi oddíly po třech bateriích horských kanónů. Tak jako u divizí a záložních brigád i zde se předpokládalo zařadit do sestavy horských pěších pluků rotu doprovodných zbraní a aktivních prostředků obrany proti letadlům. To ovšem přicházelo v úvahu až koncem roku 1937. Sestava dělostřelectva byla úplná. Smíšený přezvědný oddíl vykazoval stejně nehotový stav jako u divizí a záložních brigád. Kromě velitelství SPO a horské eskadrony scházela četa OA a cyklistická rota. Též horské brigády měly obdržet polní kulometnou rotu proti letadlům až po roce 1937. Ženíjní vojsko mělo být u tohoto typu vyšších jednotek zastoupeno odlišně, a to horskou ženijní rotou a horským ženijním parkem. Telegrafní vojsko mělo stejné složení jako u předcházejících dvou vyšších jednotek a tvořila ho tedy horská telegrafní rota s telegrafním parkem. Vozatajstvo však mělo poněkud jiné členění. Skládalo se z horské vozatajské roty, vozatajské kolony, soumarské kolony a horského vozatajského parku. Složení automobilního vojska u horské brigády se od dříve uváděných typů u vyšších jednotek nelišilo. K faktické úplnosti mu ale scházelo mnohé. V roce 1932 byl k dispozici materiál jen pro postavení nákladní automobilní kolony. Druhá kolona tohoto typu připadala v úvahu až od konce roku 1937. Na velitelství horské automobilní roty a horský automobilní park bylo možné pomýšlet ještě později. Ze služeb vykazovala nejmarkantnější odlišnost zbrojní služba. Tvořilo ji velitelství horského zbrojního parku, horské pěší muniční kolony, horské kanónové muniční kolony, horské houfnicové muniční kolony a dělostřelecké pracovní roty. Vše bylo materiálně a organizačně zajištěno. Zdravotnická služba se měla v ideálním stavu

Lidé a technika dělostřelectva armádní zálohy překonávají náročný terén slovenských hor.

skládat z horské ambulance, dezinfekční kolony, zubního ambulatoria a horské automobilní zdravotnické kolony. Jen poslední ze zmíněných komponentů měl uvedený celek doplnit po roce 1937. I zde byly intendantní služba a pracovní roty shodné jako u dříve analyzovaných vyšších jednotek.

Jezdecké brigády

Četná specifika, jimiž se vyznačovalo jezdecktvo, se promítla do válečného složení jezdeckých brigád. Tyto vyšší jednotky byly určeny k aktivnímu vyhledávání zpráv o nepříteli a k účasti na operacích. Jejich stan se skládal z velitelství jezdecké brigády, jezdecké štábní čety, jezdecké štábní automobilní kolony a poľní pošty. Mezi útvary zbraní se projevil jistý odklon od jinak důsledné snahy o standardizované složení vyšších jednotek. V roce 1932 mohly být postaveny prozatím tři válečné jezdecké brigády. Jejich složení ale mělo být odlišné, jelikož 1. jezdeckou brigádu tvořily čtyři jezdecké pluky a 2. a 3. pouze tři. Do konce roku 1937 se mělo jezdecktvo kvantitativně rozšířit, takže by je ve válečné organizaci reprezentovaly čtyři jezdecké brigády. Z nich první tři by sestávaly ze třech pluků a 4. ze dvou. Až po roce 1937 se měly do jezdeckých pluků začlenit eskadrony kulometů proti letadlům. K pěchotě se vázala též cyklistická korouhev. Dělostřelectvo mělo disponovat jedním jízdním oddílem. Tato součást měla být k dispozici do konce roku 1937. Do té doby se měla v kategorii zvláštních bojových prostředků objevit četa obrněných automobilů, rozšířená později na eskadronu OA, a po roce 1937 i eskadrona kulometů proti letadlům. Z dalších druhů vojsk by jezdecké brigády obdržely jezdeckou ženijní rotu a jezdeckou telegrafní rotu s telegrafním parkem. Automobilní vojsko by poskytlo dvě nákladní automobilní kolony. Z oboru služeb šlo v případě zbrojní služby o jezdecký zbrojní park, jenž se měl ve válečné organizaci objevit do konce roku 1937. Zdravotnická služba mohla již v roce 1932 zabezpečit jezdeckou ambulanci a intendantní služba jezdecký intendantní park.

Čs. vojenská doktrína připouštěla, že v případě nutnosti lze pod jedno velení sloučit dvě nebo více jezdeckých brigád, posílených pěchotou, dělostřelectvem, letectvem, obrněnými vozidly, ženijním vojskem a službami. Toto účelové uskupení čs. vojenská doktrína nazývala jezdeckou divizí. Mohlo jít o svého druhu pozoruhodný celek vyznačující se značnou mohutností palby a pohyblivostí za předpokladu sladěných pochodových rychlostí jednotlivých složek. Jezdecká divize mohla tedy plnit úkoly jezdecké brigády, ale vzhledem k síle palebných prostředků s mnohem větší mohutností.

Jezdecktvo se vyznačovalo pružným pohybem v terénu.

Taktika jezdecktva se měla uplatňovat při získávání zpráv o nepříteli, při navazování kontaktu s ním i při jeho pronásledování.

Jezdecktvo překonává vodní tok, zde s pomocí voru.

Dynamická manipulace s 15cm těžkou houfnicí vz. 15 po odpojení od tažného vozidla, ale ještě před zájezdem do palebného postavení

Tahač vz. 20 Z se zapřaženou 15cm těžkou houfnicí vz. 15

Polní kuchyně

Útvary armádní zálohy

Útvary zbraní, jimiž podle plánů disponovalo přímo Hlavní velitelství operujících armád, se považovaly za útvary armádní zálohy. V kategorii pěchoty bylo v roce 1932 k dispozici 21 hraničářských praporů, jež se skládaly ze dvou pěších, jedné cyklistické a jedné kulometné roty. Podle plánu, který se měl naplnit do konce roku 1937, měla pěchota v tomto zařazení disponovat ještě jedním hraničářským praporem a dvaadvaceti rotami doprovodných zbraní pěchoty. Po zmíněném roce se ještě počítalo s tím, že přibudou další dva hraničářské prapory a dvě roty doprovodných zbraní.

Dělostřelectvo tohoto zařazení je nutné analyzovat po jednotlivých druzích. V roce 1932 byly reálně k dispozici čtyři lehké dělostřelecké pluky 51–54 po třech oddílech, každý o třech bateriích. Jeden oddíl každého pluku byl kanónový, další dva houfnicové. Do konce roku 1937 měly proběhnout následující změny. Čtyři houfnicové oddíly ze zmíněných pluků měly být zrušeny a jejich výzbroj postoupena ve prospěch čtyř dalších nově stavěných dělostřeleckých pluků 55–58. Tři z nich měly být dokompletovány třemi kanónovými oddíly odejmutými ze záložních brigád. Šlo o oddíly vyzbrojené 8cm kanóny vz. 5/8. Do kompletu uvedených čtyř dělostřeleckých pluků scházely ještě jeden kanónový oddíl. Zajištěn mohl být až po uplynutí roku 1937.

Minimální rozsah mělo hrubé dělostřelectvo. Podle zjištění z roku 1932 byl k dispozici jen jeden dělostřelecký pluk 125, tvořený pouze jediným oddílem o třech bateriích vyzbrojených nestandardními těžkými kanóny ráže 10,5 cm francouzského původu, a dělostřelecký pluk 126 se dvěma oddíly, každý se třemi bateriemi dotovanými rovněž provizorní výzbrojí, tedy těžkými houfnicemi ráže 15,5 cm shodného původu. Tento dělostřelecký materiál bylo nutné pokládat za prozatímní výzbroj, jelikož měla být po dodání nových zbraní vyřazena. Hrubé dělostřelectvo HVOA mělo být zcela zkompletováno až po roce 1937. V této vzdálené budoucnosti je měly tvořit čtyři hrubé dělostřelecké pluky 125–128 o třech oddílech, každý se třemi bateriemi.

Kategorii speciálního dělostřelectva naplňovaly jednotky dělostřelectva proti letadlům. Na počátku roku 1932 činil jejich maximálně dosažitelný počet 33 baterií, avšak na jeho konci měly podle plánu přibýt další tři a ještě později 18 baterií. Všechny měly obdržet jednotnou výzbroj, a to 8,35cm kanóny proti letadlům vz. 22. Z hlediska organizačního začlenění byly baterie rozděleny mezi tři dělostřelecké protiletadlové pluky. Dělostřelecký protiletadlový pluk 151 měl téhož roku 10 baterií, pluk 152 o 1 více a pluk 153 jich měl nejvíce – 12. Budoucí dozbrojení mělo umožnit rovnocenný počet baterií u každého pluku, a to 18, celkem tedy 54. Vzhledem k úkolům, které mělo

dělostřelectvo proti letadlům plnit, šlo o program v zásadě minimalistický. Obrana proti letadlům se za těchto podmínek musela nutně potýkat se značným množstvím exponovaných cílů, jež nebylo možné spolehlivě ubránit.

Velmi specifickou kategorií dělostřelectva armádní zálohy tvořilo těžké dělostřelectvo. Válečná organizace uskutečnitelná v roce 1932 obsahovala pět těžkých dělostřeleckých pluků 301–305. Vnitřní organizace a výzbroj každého z nich byla odlišná. Dělostřelecký pluk 301 měl tři kanónové oddíly, z nich každý tvořily dvě baterie. Dva oddíly byly vyzbrojeny 15cm těžkými kanóny vz. 15 a jeden oddíl 24cm těžkými kanóny vz. 16. Dělostřelecký pluk 302 zahrnoval pouze dva oddíly, z nichž jeden měl tři a druhý jen dvě baterie. Oba oddíly byly vyzbrojeny 15cm těžkou houfnicí vz. 15. Dělostřelecký pluk 303 měl shodný počet oddílů i stejné množství baterií v nich jako předcházející pluk. Oddíl se dvěma bateriemi udržoval ve stavu 21cm těžké mozdíře vz. 18. Sousední oddíl se třemi bateriemi obdržel 30,5cm těžké mozdíře vz. 16. Dělostřelecký pluk 304 tvořily rovněž dva oddíly. I v tomto případě měl jeden tři a druhý dvě baterie, avšak oba oddíly dostaly shodnou výzbroj, a to 15cm těžké houfnice vz. 15. Dělostřelecký pluk 305 měl shodný počet oddílů a baterií v nich jako předcházející dva útvary. Odlišnost v tomto případě spočívala ve výzbroji. Oddíl se dvěma bateriemi disponoval 21cm těžkými mozdíři vz. 18 a oddíl se třemi bateriemi 30,5cm těžkými mozdíři vz. 16. Více než desetiletý výhled organizačního rozčlenění a částečného přezbrojení počítal jednak s rozšířením vnitřní organizace těchto pluků a pak také se vznikem dalších dvou dělostřeleckých pluků 306 a 307. Změny, jež se měly uskutečnit do konce roku 1937, měly povahu přerozdělení stávající výzbroje mezi existující a nově stavěná vojsková tělesa. Předpokládalo se, že novou výzbroj útvary obdrží teprve až po roce 1937. Ze změn, jež se měly perspektivně uskutečnit, plyne, že Hlavní štáb hodlal výzbroj a organizaci v rámci jednotlivých pluků více standardizovat.

Zamaskovaná 15cm těžká houfnice vz. 15 v palebném postavení při cvičení

Dělostřelecký pluk 301 se z této snahy ještě poněkud vymykal, jelikož měl mít tři oddíly po dvou bateriích. Dva oddíly měly obdržet 15cm těžké kanóny vz. 15 a jeden oddíl 24cm těžké kanóny vz. 16. Naproti tomu dělostřelecké pluky 302–304 a také ještě 306 měly mít standardní tříoddílovou strukturu, každý se třemi bateriemi. Dělostřelecké pluky 302–304 by byly dotovány 15cm těžkými kanóny vz. 15 a dělostřelecký pluk 306 odlišně 15cm těžkými houfnicemi vz. 15. Snaha o jednotu organizace i výzbroje se projevila též u dělostřeleckých pluků 305 a 307. Oba by se skládaly ze dvou dělostřeleckých oddílů, z nich jeden měl mít 21cm těžké mozdíře vz. 18 a druhý 30,5cm těžké mozdíře vz. 16.

Důstojnictvo na pozorovacím stanovišti při dělostřeleckém cvičení v létě 1930

Soukenná polní blůza podplukovníka dělostřeleckého pluku 304 (20. léta)

Letectvo

Letectvo mohlo na úrovni roku 1932 reálně postavit 31 polních letek. Jejich mobilizační výstavba byla rozdělena mezi šest mírových leteckých pluků. Letecký pluk 1 stavěl tři perutě. Jedna o čtyřech letkách byla pozorovací, druhá o dvou letkách stíhací a třetí o jedné letce zvědná. Letecký pluk 2 zabezpečoval shodný počet perutí. Jedna o třech letkách byla vyzbrojena pozorovacími letouny, druhá se třemi letkami stíhacími a třetí o jedné letce plnila zvědné úkoly. Letecký pluk 3 také se třemi perutěmi mohl prozatím připravit do pole jednu perut' pozorovací se třemi letkami, jednu stíhací se shodným počtem letek a jednu zvědnou o jedné letce. Letecký pluk 4 působil jako organizační základna rovněž pro tři perutě, z nichž jedna zahrnovala dvě letky pozorovací, další shodný počet letek stíhacích a třetí zvědná perut' měla letku jednu. Z leteckého pluku 5 mělo vzejít nejméně jednotek. Jemu přidělené prostředky vystačily jen na dvě bombardovací letky. Letecký pluk 6 by stavěl pouze o jednu letku více. Jedna jeho perut' o jedné letce byla stíhací a druhá se dvěma letkami bombardovací. Je třeba ovšem vzít v úvahu, že plán válečného složení letectva se v čase často měnil zejména v závislosti na materiálu, jenž byl k dispozici. Není proto neobvyklé, že se obsah podkladů pro mobilizaci v konkrétních případech lišil od zde uvedeného nástinu.

Teprve po vzdáleném naplnění programu materiální a organizační výstavby letectva, jež měla být ukončena po roce 1937, by letecký pluk 1 stavěl ještě jednu stíhací a jednu zvědnou letku. Letecký pluk 2 měl obdržet do svých mobilizačních povinností navíc jednu pozorovací letku. Pro letecký pluk 3 se plánoval doplněk ve formě dvou pozorovacích letek a jedné letky zvědné. Pro letecký pluk 4 program určoval další dvě pozorovací a jednu stíhací letku. Letecký pluk 5 by připravoval nejvíce nových jednotek. Z jeho mobilizačního rámce mělo vzejít dalších šest bombardovacích letek a dvě těžké stíhací letky. Pro letecký pluk 6 se plánovaly jako doplněk mobilizační výstavby dvě stíhací letky a dvě letky bombardovací. Z těchto opatření plyne, že Hlavní štáb ve spolupráci s MNO usiloval i zde o standardizaci. Žádaného stavu se přesto nemohlo dosáhnout, protože jen tři z pluků měly mít v zásadě souhlasné mobilizační povinnosti. Byly to letecké pluky 1, 2 a 4, které by zabezpečovaly shodně tři perutě, z nichž jedna byla pozorovací se čtyřmi letkami, druhá stíhací se třemi letkami a třetí zvědná. V případě této poslední perutě se projevila odchylka od jednotící snahy, a to tak, že by zvědná perut' stavěná leteckým plukem 1 disponovala dvěma letkami, zatímco zvědné perutě leteckých

Armádní letecký den v Praze-Kbelích

pluků 2 a 4 jen jednou letkou. Letecký pluk 3 měl do finálního válečného složení letectva přispět tak jako dříve třemi perutěmi, přičemž pozorovací perut' měla disponovat až pěti letkami, stíhací perut' třemi letkami a zvědná perut' dvěma letkami. Zcela výjimečnou organizaci měl mít letecký pluk 5 s deseti letkami, jejichž druhy byly již výše charakterizovány. Letecký pluk 6 měl po dovršení programu organizovat ve stíhací peruti tři letky a v bombardovací peruti čtyři letky.

Kromě ekonomicky motivovaných limitů se čs. branné moci v míru i jejích válečných plánu podstatně dotýkala připravovaná účast Československa na mezinárodní odzbrojovací konferenci. Konat se měla v Ženevě. Očekávalo se, že završí snahy, jež trvaly od počátku 20. let. Úsilí o obecné snížení vojenského potenciálu vycházelo z Paktu Společnosti národů. Již v roce 1921 vznikla dočasná smíšená komise, která se jako první orgán svého druhu začala zabývat přístupy k řešení otázky odzbrojení. V letech 1922–1923 do realizační fáze postoupil záměr publikovat na mezinárodní platformě formou otevřeného zdroje základní data o síle armád jednotlivých států. V následujících letech vycházela ročenka s těmito údaji, zvaná *Annuaire militaire*. Rok 1924 přinesl naději ve výrazný posun celého hnutí. S rozhodujícím podílem ministra zahraničních věcí E. Beneše se připravoval tzv. Ženevský protokol. Signatáře by zavazoval k mírovému řešení sporů. Směřoval k eliminaci války z kritických momentů mezinárodních vztahů. Vojenské akce se podle něho měly omezovat na odrazení agrese a na předání konfliktů věci Společnosti národů k vyřešení. Dokument akceptovalo 21 států s Francií v čele 2. října 1924. Kvůli odporu vlády Velké Británie ale nikdy nevstoupil v platnost. Šlo o zásadní neúspěch celého záměru. V roce 1925 začala pracovat Přípravná odzbrojovací komise. Šlo o první reprezentativní

Nejrozšířenější standardní stíhací letoun čs. vojenského letectva Avia BH-21 s vojenským označením B-21. V letech 1925–1928 jich armáda obdržela 137 kusů. Žádný jiný stroj nebyl do té doby armádě dodáván v takovém množství. Charakterizovala jej optimální rychlost, výjimečná obratnost a snadná ovladatelnost.

Protiletadlová dělostřelecká střelnice v jugoslávské Boce Kotorské na pobřeží Jadranského moře. Šlo o exoteritoriální prostor určený k ostré střelbě dělostřelectva proti letadlům čs. branné moci.

Čs. vojenské letouny užívané čs. dělostřeleckou střelnicí v Boce Kotorské k vlečení terčů pro ostrou střelbu

Mostní souprava opatřená přírodními zastíracími prostředky během přesunu

Obsluha rádiové stanice

Z nejnáročnějších ženíjních prací

a pracovní orgán budoucí odzbrojovací konference. Jeho úkol spočíval v přípravě návrhu konvence, z níž by vycházela pozdější závazná odzbrojovací opatření projednaná a schválená konferencí. Konvence byla redakčně dokončena v prosinci 1930. Vzhledem ke střetům stanovisek vojensky nejmocnějších států představovala pouze velmocenský kompromis, rozmělnující žádoucí důslednost, konkrétnost a váhu, kterou měla mít. Již v této přípravné fázi vznášely revizní státy požadavky, aby omezení zbrojení bylo všeobecně spravedlivé a hlavně aby odzbrojovací konference vyústila ve zrušení odzbrojovacích opatření mírových smluv. V souvislosti s tím se žádalo, aby státy obecně omezily nejen svou výzbroj, zejména těžkou a ofenzívní, včetně bojových chemických a otravných látek, ale také zálohy a materiál, určený pro mobilizačně vytvářené jednotky. Je nasnadě, že o prosazení tohoto záměru usilovaly revizně orientované státy, tedy hlavně Německo, ale také Sovětský svaz (vznikl 30. prosince 1922).

Na tomto místě je nutné si klást otázku, jaké cíle si vytyčilo Československo pro svou účast na mezinárodním fóru? Jisté je, že E. Beneš měl z titulu funkce ministra zahraničí pochopitelně zásadní vliv na jejich formulaci. Čs. přístupy k ženevským jednáním a zájmy, které se v tamním kolegiu měly prosazovat či obhajovat, vznikaly postupně na poradách nejvyššího zastoupení Ministerstva zahraničních věcí a Ministerstva národní obrany. Doložena jsou tři taková rokování, která se uskutečnila 6. listopadu, 25. listopadu a 1. prosince 1931. Ministr Beneš se účastnil každého z nich.

Zatímco první porada měla spíše úvodní a informativní ráz, během druhé přizvání činitelé přistoupili ke konkretizaci čs. stanoviska v nadcházejících jednáních. Základní cíl spočíval v tom, aby si Československo zachovalo schopnost a potenciál hájit své území vlastními silami a prostředky. Jisté z Benešovy iniciativy se považovalo za účelné, aby shodně postupovaly i další státy Malé dohody. Podle této představy by si malodohodoví spojenci rozdělili mezi sebe úlohy tak, aby se naznačený záměr obhájil v případě Československa poukazem na možná rizika ze strany Německa a Maďarska a vzájemným srovnáním rozlohy území, délky a strategické hodnoty hranic i počtu obyvatel. Jugoslávie by shodně postupovala odkazem na sousedství s Itálií a s Bulharskem. Rumunsku náleželo operovat blízkostí Sovětského svazu.

Na poradách 25. listopadu a 1. prosince se uvedené kolegium postupně usneslo na dalších podrobnějších zásadách. První jejich okruh se týkal početních stavů. Odsouhlasilo se, že čs. delegace bude proti jakémukoli omezení vycvičených záloh. Vedle toho se mělo trvat na zachování výše ročního kontingentu branců, jenž byl uzákoněn v rozsahu 70 000 mužů. Zachováním obou těchto zásad se podmiňovalo předvídané zkrácení délky

vojenské prezenční služby z osmnácti na čtrnáct měsíců. Požadovalo se, aby mezinárodní dohody neomezovaly Československo v realizaci minimálního výzbrojního programu, jenž se měl u pozemních vojsk naplnit díky mimořádným úvěrům podle zákona o věcných potřebách národní obrany v roce 1937. V materiální oblasti byla přijata zásada, že Československo bude proti přímému omezení prostředků a bude hájit zásadu nepřímé limitace omezením rozpočtu Ministerstva národní obrany. V případě bojových chemických otravných látek se trvalo na absolutním zákazu jakéhokoliv jejich druhu. Československo mělo usilovat o to, aby se chemická válka považovala za zločin a aby byly stanoveny trestní sankce proti státu, který by se k ní uchýlil navzdory zákazu. Pokud by nebylo možné dospět k tomuto maximálnímu požadavku, měla čs. delegace sledovat zásadu reciprocity, tedy práva vlastnit a případně použít tuto zbraň. Eventuální redukce nákladů na zbrojení se připouštěla jen pod podmínkou přijetí objektivních kritérií pro mezistátní komparaci nákladů tohoto typu s ohledem na hospodářské a sociální zvláštnosti každého státu. Československo rovněž trvalo na přísné kontrole rozpočtů a skutečných výdajů, jež by znemožňovala jakékoliv machinace. Za nepřipustné se považovalo paušální snížení vojenského rozpočtu. Naproti tomu se ale čs. delegace neměla stavět odmítavě ke smluvnímu zvýšení nákladů na materiální vybavení čs. armády, pokud by tato možnost vyplynula ze srovnání s jinými státy. S takto připravenými racionálními zásadami Československo vstupovalo do událostí, s nimiž se spojovalo mnoho nadějí, jež ale objektivně měly jen minimum šancí na reálné naplnění.

Hlídkové čluny OMs-17 a OMs-21 na Dunaji

Spolupráce dvou zbraní. Ženisté zajišťují bezpečnou přepravu vozatajské jednotky přes Dunaj.

Tvorba nástupových plánů čs. branné moci v souvislostech koaliční strategie a bezpečnostní situace v Evropě v letech 1925–1932

Na oslavách desátého výročí svobodné Československé republiky se v ulicích Prahy sešly prapory všech útvarů čs. branné moci.

Po rozboru organizační struktury čs. branné moci pro válečné nasazení se logicky naskytá otázka, jak a s jakými cíli se měl tento vojenský potenciál uplatnit při obraně státu, resp. jaká role byla Československu prisuzována v širší spojenecké koalici. Nejvýznamnější problém čs. vojenského plánování do roku 1932 spočíval v absenci přesných politických směrnic pro tuto strategicky významnou činnost. Dokladů o tom je několik a jsou nanejvýš závažné. Brig.gen. Vojtěch Boris Luža, přednosta 3. oddělení Hlavního štábu, v listopadu 1929 konstatoval, že „*bez směrnic ministerstva zahraničních věcí, resp. vlády nemáme jistoty, že plány naše budou odpovídati všem politickým požadavkům již dnes možných a předvídaných válečných konfliktů; zároveň na sebe běříme tím do jisté míry zodpovědnost i za politickou stránku konfliktu, k čemuž nejsme kompetentní*“. Z důvodů, které zde naznačil, projevil na jiném místě určitou obavu: „*Vyskytly-li by se v případě válečného konfliktu nějaké nedostatky v našem válečném plánu, které by vyplývaly z toho, že politická situace vzata za jeho podklad byla špatně předvídána, padne odpovědnost za ně na hlavní štáb, poněvadž se nebude moci vykázat žádným dokumentem od ministerstva zahraničních věcí, které je povinné dáti nám všechny nezbytné direktivy*.“ Z nadřazené pozice náčelníka Hlavního štábu se k naznačenému problému opakovaně vyjádřil arm.gen. Jan Syrový. Závažně tak učinil v listopadu 1930. Tehdy jej vyslechl ministr zahraničních věcí E. Beneš. Náčelník Hlavního štábu po něm žádal koordinaci zahraniční politiky s vojenskou obranou státu. Tuto potřebu dokumentoval na dilematu čs. strategického plánování. Vyjádřil jej příhodnou otázkou. Směřovala k tomu, zda by zahraniční politika dokázala vytvořit takové vztahy s Německem, které by dovolovaly spolehnout se alespoň na počátku války na jeho neutralitu. Hlavní štáb pomýšlel orientovat přednostní úsilí a většinu sil na Maďarsko, a tak by za těchto okolností nutně musel na minimum oslabit vojenskou přítomnost v českých zemích. Šlo o věc vysoce závažnou, přesto se Syrový reakce na svůj podnět zřejmě nedočkal. Jinak by v březnu 1931 nezaštil svém jménem a funkcí zvláštní memorandum pro ministra zahraničních věcí. Uvádělo se v něm, že Hlavní štáb neznal a zatím stále nezná cíle, jež hodlá vláda dosáhnout v případě válečného konfliktu. Z toho důvodu mu nebylo známo, jaké úkoly by z těchto záměrů, pokud byly vůbec vyjasněny, natož pak zformulovány, pro armádu plynuly. Tázal se, nač má Hlavní štáb armádu připravovat, kterým směrem má věnovat hlavní a kterým vedlejší pozornost. Následující rok 1932 uplynul a Syrovému nezbylo než konstatovat, že odpovědi na otázky, jež v memorandumu kladl, se nedočkal.

Důvod v zásadě odděleného souběžného vývoje čs. zahraniční politiky od vojenského plánovacího úsilí byl určitě nejeden a jejich podrobné poznání se musí stát nezbytně předmětem dalšího vědeckého výzkumu. Již nyní je ale možné na základě primárních pramenů konstatovat, že jednou z hlavních příčin byla absence průběžného diskursu mezi nejvyššími představiteli veřejného politického života a tvůrci nástupních plánů především z Hlavního štábu čs. branné moci. Na vině byla chybějící řádná platforma pro takovou diskusi. Mohla se jí stát Rada pro obranu státu. Jak bylo již od počátku 20. let navrhováno, mohlo její kolegium dospět

Prezident republiky a velitel veškeré branné moci Tomáš Garrigue Masaryk zdraví útvary, které pochodují na jubilejním defilé 28. října 1928 v Praze na Vypichu.

k vytyčení obecně politických cílů obrany republiky s respektováním podmínek politické, ekonomické a vojenské sféry. Rada obrany státu do konce roku 1932 nevznikla, třebaže ji tehdy již v zásadě projednaná část návrhu zákona o obraně státu předvíдалa. Šlo o významné specifikum, kterým se Československo podstatně odlišovalo od demokratických, ale i militarizovaných a totalitních zemí. V pozadí je nutné především vidět rezervovaný postoj politických špiček k armádě, která byla počínaje rokem 1927 radikálně odpolitizována.

Nevyjasněnost politických východisek válečného plánování vedla kromě toho k tomu, že od poloviny 20. let mezi sebou soupeřila dvě hlediska kladení strategického těžiště činnosti čs. branné moci. První hledisko spatřovalo orientaci veškerého úsilí proti Německu. Vycházelo jednoznačně z trendu plánování, jež na Hlavním štábu nastolila a až do roku 1925 důsledně a aktivně uplatňovala Francouzská vojenská mise. Druhé hledisko, typické pro československé představitele Hlavního štábu, se naproti tomu a stejně vyhraněně orientovalo na Maďarsko. V něm vidělo pro bezpečnost státu hlavní nebezpečí. Z francouzské strany se zachovala pozoruhodná svědectví o tom, že čs. velení bylo doslova fascinováno maďarským nebezpečím. Toto zaujetí, jehož zdroj je třeba vidět v dramatických a tragických událostech jara roku 1919, přetrvávalo neztenčenou silou i na počátku 30. let. Posílilo na úkor původní převládající orientace, prosazované dříve Francouzi, kteří odešli z nejvyšších funkcí v armádě v polovině 20. let se změnou statusu Francouzské vojenské mise. Jak a s jakými účinky uvedené tendence pronikly do povahy čs. nástupních plánů, ukáže následující analýza.

Plány válečného nasazení čs. branné moci, které začaly vznikat kolem poloviny 20. let, vycházely kromě nutného zohlednění celkové mezinárodní situace především ze závěrů československé-francouzské konference generálních štábů z ledna 1924. Během ní se posuzovaly tři možné eventuality. První spočívala v napadení Československa Maďarskem, druhá ve všeobecném konfliktu s Německem, kde bychom vystupovali jako součást široké koalice vedoucí rozsáhlou protiněmeckou ofenzívou, a třetí ve francouzsko-německé válce s dopady na Československo. V průběhu roku 1925 bylo s narůstající mírou jistoty zřejmé, že mezistátní vztahy v západní Evropě směřují k mezinárodně-právnímu garantování státních hranic mezi Belgií, Nizozemskem, Lucemburskem a Francií na jedné straně a Německem na straně druhé. Garantem byla Velká Británie a Itálie. Soubor stabilizačních opatření byl vyjádřen Rýnským garančním paktem z října 1925. Na uvedených státních hranicích zaváděl princip neporušitelnosti územního statu quo s vyloučením násilí, z něhož existovalo jen několik přesně stanovených výjimek. Jejich podstata vylučovala svévolnost jednání. Eventuální

Pražané a návštěvníci hlavního města Československé republiky spatřili poprvé celý soubor praporů vojenských útvarů během slavnostní přehlídky k 10. výročí vzniku republiky.

Pro prestiž čs. branné moci byly důležité právě takové veřejné akce, jakými byly oslavy desetiletého trvání státní samostatnosti.

V rámci slavnostního pochodu se prezentovala též Hradní stráž ve stejnokrojích čs. dobrovolnických jednotek z let světové války.

Bývalí příslušníci čs. autonomní armády z Francie defilují s praporem 21. čs. střeleckého pluku.

Celkový pohled na nastoupená vojska, která reprezentovala čs. brannou moc v Praze na Vypichu při oslavách 10. jubilea zrodu samostatného Československa.

Vpředu vlevo vrchní velitel veškeré branné moci T. G. Masaryk, vpravo ministr národní obrany František Udržal, v pozadí stojí gen. Stanislav Čeček, přednosta Vojenské kanceláře prezidenta republiky.

použití vojenské síly podřizovala zvláštním rozhodnutím Společnosti národů, a pokud připouštěla jiné možnosti, pak jen v případě sebeobranu státu dotčeného vnější agresí ze strany smluvního partnera, nebo při porušení již zavedených zásad demilitarizace části německého teritoria po obou březích Rýna. Dřívější vyhocenost ve vztazích Francie a Německa byla na základě tohoto dokumentu fakticky normalizována, což provázal i vstup Německa do Společnosti národů. Tato událost danou zem v jistém smyslu rehabilitovala jako jednoho z původců minulé války, ale současně jí oficiálně vracela postavení přední evropské mocnosti, tedy status, jež fakticky již dříve obnovila. V této nové situaci bylo jen těžko představitelné, že by Francie, hlavní čs. spojenec, rozpoutala z vlastní vůle válku s Německem. Eventualita napadení Francie Německem byla v nejnovější mezinárodní atmosféře rovněž málo pravděpodobná z řady podstatných důvodů, mezi nimiž nutno zejména jmenovat stále platnou mohutnou vojenskou převahu nad demilitarizovaným Německem. To v souhrnu znamenalo, že pravděpodobnost třetí eventuality, již se štábní konference z ledna 1924 zabývala, se objektivně snížila na naprosté minimum. Svědčí o tom i podstata a zaměření mobilizačních plánů francouzské armády platných v letech 1924–1929.

Ke změnám ve strategickém plánování francouzského Generálního štábu nedošlo ihned po uzavření Rýnského garančního paktu. V době, kdy vznikl, platil mobilizační Plán A. Začalo se na něm pracovat v lednu 1923 a pro francouzskou armádu byl směrodatný v letech 1924–1926. Stejně jako dřívější mobilizační plány zachovával i tento ofenzivní zaměření. Obecný cíl spočíval v porážce Německa v širokém válečném konfliktu, do něž by byli zapojeni i koaliční partneři Francie. Uvedený základní strategický záměr sestával jednak z úsilí přenést bojující frontu co nejhluběji na německé území a jednak ze snahy vázat na západě většinu německých sil, aby nemohly ohrozit Polsko.

Francouzská hodnocení německého vojenského potenciálu vystihují následující teze. Německá ekonomika se stabilizovala po roce 1924. Německo bylo stále oficiálně limitováno odzbrojovacími klauzulemi Versailleské mírové smlouvy, ale utajené zbrojení se dobře rozvíjelo. Reichswehr byl organizován jako vynikající elitní vojenská síla s výborným výcvikem. Francouzi nepochybovali o tom, že jde o zárodek pro případnou válečnou armádu. Organizace německých válečných veteránů a různé paramilitární spolky oprávněně pokládali za významný zdroj smluvně zakázaných vojenských záloh pro eventuelní mobilizaci. A konečně německo-sovětská vojenská spolupráce zaručovala kontinuální pokrok v oblasti vývoje a přípravy sériové výroby nejmodernějších zbraní a dalšího vojenského vybavení.

Hlava státu rozmlouvá s gen. Pasičem, náčelníkem Generálního štábu armády Království Srbů, Chorvatů a Slovinců.

Koncepce operací spočívala nejprve v obsazení údolí podél řeky Ruhr. Tím mělo být zjednáno východiště k velkoryse promyšlené ofenzivě vedoucí přes severoněmeckou nížinu se strategickým cílem dosažení Berlína. Vedlejší ofenzíva by směřovala přes Rýn tak, aby podle okolností bylo možné navázat spojení s čs. armádou. Hlavním cílem plánu ale bylo poskytnout pomoc Polsku. Určující princip veškerého plánování spočíval v tom, aby bojová činnost byla odsouvána co nejdále od vlastního francouzského teritoria.

Pro válečné akce měly být využity veškeré lidské zdroje. V konkrétních strategických ukazatelích to znamenalo, že francouzská armáda měla mobilizačně postavit až 90 divizí. Během prvních patnácti dnů mobilizace již mělo být k dispozici 55 až 60 divizí. Z hlediska organizace by vzniklo šest armád. Určující význam měla dynamická realizace plánu. V jedné z přípravných nót plánu se doslova uvádělo, že „faktor rychlosti je podstatný. Manévrovat je nutné od první hodiny zahájení transportů“. Rychlý nástup do operačních prostor měl umožnit, aby většina ze šedesáti divizí byla dirigována nejprve do Porýní, odkud měla postupovat do Porúří a pak vyrazit z Černého lesa dále podle hlavní strategické koncepce. Hlavní ofenzívu mělo vést 24 divizí, jež měly být zesíleny šesti divizemi z kolonií. Tato manévrující masa měla vyrazit ze základního postavení v prostoru Mainz – Lauterbourg nebo Düsseldorf – Koblenz. Plán též počítal se zapojením dvanácti divizí belgické armády. Popsané záměry ale na druhé straně relativizovala skutečnost, že francouzská armáda měla moderní výzbroj pouze pro 55 divizí.

V souvislosti s obecným geostrategickým kontextem tohoto plánu je nutné zmínit skutečnost, že Porýní spočívalo nadále pod francouzskou okupací. Německo-sovětská smlouva z Rapalla (uzavřená roku 1922) z francouzského hlediska nasvědčovala, že by mohla mezi oběma stranami existovat aliance, pokud již tento svazek fakticky neexistoval. O utajené vojenské spolupráci se vědělo.

Z hlediska bilaterálních vztahů byla situace následující. Belgie byla jediným aliančním partnerem, s nímž měla Francie pozemní hranice. Vojenská aliance platila a na základě toho mohla francouzská armáda využít belgické území jako tranzitní prostor pro průchod svých sil při operacích proti Německu. Belgická armáda byla připravena ke spolupráci a tu také předpokládala. Vztahy s Velkou Británií byly z hlediska potřeb strategického plánování chladné. Nekonaly se žádné francouzsko-britské porady generálních štábů, jelikož se Velká Británie stala garantem Rýnského garančního paktu. To znamenalo, že se tato velmoc stávala zastáncem bezpečnostních zájmů jak Francie, tak i Německa. Britskou zahraniční politiku o střeoevropský prostor, a zvláště o Polsko, charakterizoval nezájem. Britská podpora se za těchto podmínek jevila jako nejistá. Vztahy s Československem měly již

**Armádní generál
Louis Eugène FAUCHER**
(8. 10. 1874 – 30. 3. 1964)

Vystudoval pařížskou École Polytechnique. V letech 1898–1901 velel četě 7. ženijního pluku v Avignonu. Jako profesor taktiky ženijních jednotek vyučoval v ženijním kurzu ve Fontainebleau mezi lety 1901–1905. Posluchačem École Supérieure de Guerre v Paříži byl v letech 1905–1908. Po jejím úspěšném absolutoriu působil v letech 1908–1910 u štábu VI. sboru v Chalons sur Marne. Odtud odešel na Ministerstvo války a později sloužil až do roku 1914 v organizačním oddělení Generálního štábu francouzské armády. Po rozpoutání 1. světové války byl přidělen k XX. armádnímu sboru jako velitel ženijního vojska a následně vykonával funkci přednosta operačního oddělení. V letech 1915–1918 byl činný v rámci operačního oddělení Hlavního stanu. Téměř celé meziválečné období, tedy léta 1919–1938, prožil s Francouzskou vojenskou misí v Československu. Zařazen byl nejprve na funkci přednosta 1. (organizačního) oddělení. V roce 1919 řídil štáb Západní skupiny, která se podílela na obraně Slovenska proti maďarským vojskům. Od října téhož roku vykonával funkci II. zástupce náčelníka Hlavního štábu. Náčelníkem Francouzské vojenské mise byl jmenován v únoru 1926. V roce 1938 se rozhodným způsobem zasazoval o to, aby Francie dostala svým smluvním spojeneckým závazkům vůči Československu. S pomnichovskou likvidací mise skončilo i jeho poslání v Československu a vrátil se do vlasti. V letech 1939–1940 z pozice náčelníka francouzsko-československé mise spoluvytvářel československou armádu v zahraničí. Po pádu Francie vstoupil do odboje. V letech 1942–1944 velel oblasti B 1, jež existovala jako součást Tajné armády. Na počátku roku 1944 jej zatkl gestapo. V nacistickém vězení se dožil svobody. Měl velkou zásluhu i na poválečné obnově československo-francouzského přátelství. Snažil se intervenovat ve prospěch vojenských činitelů, které postihly perzekuce komunistického režimu.

Reprezentativní sestava nejvyšších armádních představitelů. Zcela vpravo gen. Jan Syrový, náčelník Hlavního štábu čs. branné moci, po jeho pravici gen. Jan Drobný, zemský vojenský velitel v Čechách, další je gen. Pasič, náčelník Generálního štábu armády Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, a po jeho pravici gen. Eugène Mittelhausser, bývalý náčelník Hlavního štábu čs. branné moci.

Nejvyšší představitelé čs. branné moci sledují jubilejní defilé 28. října 1928. Zcela vpravo stráž se standartou prezidenta republiky.

Obrazem vyjádřená hierarchie nejvyšších představitelů čs. branné moci. Tomáš Garrigue Masaryk je na nejčelnějším místě, ministr národní obrany František Udržal za ním.

standardně srdečný charakter. Mezi oběma zeměmi existoval úzký alianční vztah, oficiálně vyjádřený spojeneckou smlouvou z roku 1924. S Polskem existovala smluvně zakotvená aliance od roku 1921. Německo-sovětské vztahy představovaly riziko pro Polsko.

Nastíněná koncepce nasazení francouzské armády vydržela beze změny do června 1926, kdy vstoupil v platnost modifikovaný Plán A bis. Postupovalo se podle něho do dubna 1929 a šlo o poslední mobilizační plán, jenž byl založen na ofenzivním způsobu vedení války. Důvody úprav Plánu A spočívaly v tom, že francouzská armáda musela z metropole odčerpat téměř 230 000 mužů a nasadit je do válečných koloniálních válek. Jeden konflikt probíhal v Maroku (1925–1926) a druhý v Sýrii (1925–1927). Podle názoru francouzského Generálního štábu bylo nutné začít pomýšlet též na ustavení budoucí jihovýchodní fronty vzhledem k nejistotě o postoji Itálie, již ovládali fašisté, v případném válečném konfliktu. Francouzské velení si přesto stále až do 30. let přálo spolupracovat s italskou armádou. Pokládalo ji za výhodnou spojnici k balkánské části Malé dohody. Itálii samu hodnotilo jako výhodný koridor k průniku do Podunají. Tento modifikovaný koncept si víc než dřívější dokumenty stejného druhu a zaměření všiml zajištění francouzských státních hranic s Belgií. Napadení Francie přes území Belgie považoval za nejnebezpečnější a nejpravděpodobnější způsob německé agrese. Smysl nových opatření spočíval v tom, aby bylo odstraněno nebezpečí, že by útočník předešel francouzskou armádu, jež by nestihla zkoncentrovat své síly na severním křídle proti napadenému belgickému teritoriu. Z toho důvodu měl pomezí s Belgií překrýt úsek celé jedné armády. Celkový počet armád tím stoupl na sedm. Belgie se měla v zásadě stát bitevním polem, na něž by byly vysunuty francouzské vyšší jednotky včetně motorizovaných. Jejich obrana se měla opřít o tok řeky Mázy (Meuse) v operačním prostoru kolem Lutychu a řeky Šeldy (Schelde). Skupina armád ve střední části fronty měla hájit Porýní na všeobecné linii Landau – Birkenfeld. To s sebou v zásadě již neslo náznak opouštění ofenzivních operací v tomto prostoru. V oslabování dřívějšího akcentu francouzské strategické iniciativy je třeba vidět více vlivů a důvodů. Měly povahu vnitropolitickou i obecně mezinárodně-politickou, a právě zde se s odstupem začal projevovat vliv nové situace v Porýní, jak se vyvinula po uzavření Rýnského garančního paktu. Sílicí defenzivní akcenty se projevily v opevňovacích pracích, prováděných zprvu na hranicích s Německem a pak i na jiných úsecích. Pro ně se vžil souhrnný název Maginotova linie.

Prvním francouzským mobilizačním plánem, postaveným na defenzivě, se stal Plán B, platný od května 1929 do stejného měsíce roku 1931. Strategický cíl spočíval v obraně národního teritoria proti možnému německému

a italskému napadení. Dílčí záměry určovaly silám v Porýní vést boj na zdrženou tak, aby poskytl čas k dokončení všeobecné mobilizace. Francouzská armáda by pak podpořila Belgii. Vojska na jihovýchodní frontě by setrvala ve stavu nejvyšší bojové pohotovosti proti případným italským akcím.

Z perspektivy pravděpodobných rizik považoval Generální štáb francouzské armády za hlavní nebezpečí německý rychlý úder, pro nějž francouzští stratégové používali označení *attaque brusquée*. Francouzi byli již v té době vážně přesvědčeni, že Reichswehr se na tento typ strategického nasazení cílevědomě připravuje. Mnoho se také změnilo poté, co na základě mezinárodních kompromisních dohod došlo po červnu 1930 k předčasnému ukončení francouzské vojenské přítomnosti v německém Porýní. Tato okupace měla podle původních předpokladů skončit v polovině 30. let. Porýní zůstávalo nadále oficiálně demilitarizováno. Generální štáb francouzské armády ale už nemohl počítat s tím, že by vojska předsunutá do tohoto prostoru ještě v míru mohla klást odpor na zdrženou.

Koncepce operací měla mít zcela defenzivní charakter do plného uskutečnění všeobecné mobilizace. Kryt hranic by utvořilo 21 pěších divízi a 5 jezdeckých divízi na severovýchodní frontě proti Německu a 7 pěších divízi na jihovýchodní frontě proti Itálii. Po všeobecné mobilizaci by na severovýchodní frontě bylo nasazeno 52 divízi proti Německu a na jihovýchodě 15 divízi proti Itálii. Byly též vypracovány defenzivní plány pro obranu francouzských severoafrických držav. Zaváděla se účelně odstupňovaná opatření pro nástup vojsk určených k obraně pohraničního prostoru s přednostním povoláváním nejmladších ročníků záloh. Francouzská armáda by dle plánu musela během jedenadvaceti dnů mobilizačně postavit více než 70 divízi. V míru francouzská armáda udržovala po zkrácení délky služební doby na jeden rok pouze 20 divízi se stavem 100 000 mužů.

Základní ohodnocení spojenecké aliance vyznívalo následovně. Sousedící spojencem Belgie se přestával jevit jako hodnotný příspěvek koalice. Vysunutí francouzských sil na belgické teritorium za účelem včasného přenesení bojů mimo francouzské území se začínalo jevit jako zátěž pro francouzskou národní obranu. Ve vztazích s Velkou Británií se nezměnilo nic ve smyslu absence porad představitelů nejvyššího velení. Nejistota ve vztahu k Itálii se zvyšovala vzhledem k vnitřnímu totalitnímu ustrojení tohoto státu a také proto, že Itálie vojensky sílila. Ve vztazích s Polskem a Československem, resp. i s Malou dohodou se začala od nového uspořádání na Rýně projevovala polská rostoucí nedůvěra k francouzskému postupu zejména v případě německého pokusu o revizi poválečného územního uspořádání. To do značné, až rozhodující míry vedlo polskou zahraniční politiku k hledání jiných cest jak zabezpečit

Tomáš Garrigue Masaryk přehlíží Hradní stráž, vystrojenou novými stejnokroji symbolicky evokujícími léta boje za státní samostatnost.

Vrchní velitel zdraví prapory čs. branné moci na jubilejní přehlídce z 28. října 1928 v Praze na Vypichu.

Symbolika koaličních pout. Za vrchním velitelem veškeré branné moci a ministrem národní obrany kráčí vlevo generál francouzské armády E. Mittelhausser a jihoslovanský generál Pasič.

svůj stát, než bylo spoléhání se na alianci s Francií. Československo na rozdíl od Polska pokládalo zásady spojenectví s Francií za nedotčené, i když i ono vnímalo význam a dosah událostí, k nimž došlo v druhé polovině 20. let a na počátku 30. let zejména v západní Evropě. Obavu z německé revize však ještě nepociťovalo tak silně. Jeho hlavní pozornost poutalo nadále Maďarsko.

V květnu 1931 ve Francii vstoupil v platnost nový mobilizační Plán C trvající až do dubna 1933. Byl také již defenzivní a plně respektoval úplnou evakuaci porýnského pásma. Uzpůsoben byl také očekávaným výsledkům fortifikačních prací zabezpečujících severovýchodní francouzské hranice. Oproti předcházejícímu plánu se mnoho nezměnilo. Také on považoval za hlavní smysl obrany nedovolit německé armádě, aby se jí zdařil bleskový útok. Úkol mobilních sil spočíval v již zmíněné obranné činnosti na území Belgie a také Lucemburska. Nasazení francouzských sil na území obou států dostávalo v zásadě charakter vojenské podpory jejich obranného úsilí. Výkon francouzských sil měl být efektivnější než dříve. Odolný kryt hranic, tvořený Maginotovou linií a předsumutými silami na území zmíněných francouzských sousedů, měl získat čas na maximálně extenzivní mobilizační využití všech dostupných sil Francie. Za odolným krytem se měly formovat mobilní zálohy. Generální štáb francouzské armády se smířoval s faktem, že německá vojenská přítomnost opět začíná dosahovat přímo k francouzským státním

hranicím. Důvod spočíval v tom, že německé pohraniční a bezpečnostní orgány se považovaly za skrytý základ a předvoj pravidelné německé armády.

Z hlediska sil, jež měly vzejít z mobilizace, by Francie měla k dispozici již první vyšší jednotky krytu v rozsahu tří divizí. K operacím bylo předurčeno 77 divizí včetně čtyř ze severní Afriky. Pohotovostní opatření a organizace nástupu se i nadále zdokonalovaly. V době platnosti plánu došlo ke ztroskotání konference o odzbrojení, jež byla zahájena v Ženevě v únoru 1932. Francie a aliance zemí pod jejím různě intenzivním vlivem se nejvíce dotýkalo, že na základě velmocenských dohod se vytvořily podmínky pro zrovnoprávnění Německa ve zbrojení. Světová hospodářská krize se Francie nedotkla v téže době tak citelně jako jiných zemí. Přestože vycházelo najevo, že výzbroj armády zastarává, potřebné finance na pořízení nového materiálu uvolněny nebyly. Vojenství se však nejvíce dotýkaly následky světové války v podobě nedostatku nováčků. Příčina tkvěla v poklesu porodnosti během válečných let. Stavby dotčených odvodních ročníků byly nebezpečně nízké. Kriticky nedostatečný mírový stav armády se pohyboval kolem jednoho sta tisíce mužů. Celková vojensko-strategická situace vyvolávala za popsaných podmínek mnoho otázek. Generální štáb francouzské armády však zachovával konstantní názor, jenž pod dojmem nejnovějšího vývoje sílil, že hlavní nebezpečí pro Evropu spočívá v německém revizionizmu. A tímto směrem přesvědčoval i své východní spojence, kteří tento názor brali na vědomí s rozdílnou intenzitou a z diferencovaných pozic, ovlivněných jejich historickou zkušeností, preferovanými zájmy a geopolitickými ukazateli.

Jestliže Československá republika zakládala svou bezpečnost na aliančním partnerství s Francií, je nutné analyzovat povahu čs. válečných plánů, zda této koncepci odpovídaly. V úvahu je nutné samozřejmě brát též malodohodová pouta a vztahy s Polskem. Předně je třeba zdůraznit, že po změně statutu Francouzské

Na vojenskou slavnost, konanou 28. října 1928 v Praze na Vypichu, byla sezvána reprezentativní společnost zástupců cizích armád.

Setkání nejvyšších představitelů branné moci s představiteli veřejného politického života.

vojenské mise v Československé republice neovlivnila kontinuitu tvorby čs. válečných plánů. Ta vyvěrala ze zakladatelského díla, které na Hlavním štábu před touto zlomovou změnou zanechali francouzští vojenští dobrovolníci. Nová plánovací činnost vycházela z již uskutečněných příprav a studijních prací souvisejících s dřívějšími plány a jejich variantami. Počátek nové etapy vyznačila operační směrnice č. 1. Pocházela z října 1925, shodou okolností z doby, kdy byl uzavřen Rýnský garanční pakt. Dokument předpokládal simultánní napadení Německem a Maďarskem. Po zhodnocení skutečných možností čs. branné moci bylo zřejmé, že efektivní obrana s nadějí na úspěch na obou frontách nemá naději. Válečné operace se proto připravovaly, tak jako dříve, odděleně ve zvlášť uzpůsobených plánech. Pracovní úsilí na tomto poli se diferencovalo do dvou směrů. Tím prvním bylo nasazení většiny sil čs. branné moci proti Německu. Šlo v zásadě o hlavní náplň koncepce, jež se označovala jako Nástupový plán II. Jeho verze s označením Nástupový plán II – varianta A se týkala všeho, co souviselo s akcemi proti Maďarsku, a šlo tedy o druhý směr. Nástupový plán II byl dokončen během podzimu a ještě v prosinci roku 1925 na Hlavním štábu schválen. Jak již bylo výše naznačeno, čs. důstojníci a generalita spatřovali ústřední zdroj ohrožení v Maďarsku. Přesto však se v základní tezi Nástupového plánu II konstatovalo, že hlavním nepřítelem bude Německo, což bylo dáno jeho velikostí, celkovou ekonomickou a populační silou a v neposlední řadě specifickými operačními možnostmi. Mocný severní soused měl možnost snadno ohrozit ta teritoria v českých zemích, která měla pro obranu státu vrcholný význam. Další teze charakterizovala činnost čs. armády jednoznačně jako boj v koalici se spojenci. Alianční společenství by dle plánu II tvořily vedle Československa, Francie, Belgie, Polsko, Rumunsko a Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Ve věci úsudku o eventuálním chování Velké Británie, Itálie, Bulharska, Turecka a Řecka si Hlavní štáb prozatím ponechával rezervu. Nepřáteli by byly Německo a Maďarsko. Rakousko kladl spíše k nepřátelům. Předpokládal, že v souvislosti s konfliktem dojde k anšlusu Rakouska. Minimálně očekával zdrženlivou rakouskou podporu ve prospěch Německa. Byly zde i obavy z prostého operačního využití rakouského území německými vojsky, která by mohla proniknout až do blízkosti řeky Moravy. Současné ohrožení Německem a Maďarskem se mělo řešit tak, že většina čs. sil by bránila české země. Maďarsko se mělo za těchto podmínek stát cílem společného zásahu spojenecké rumunské armády a armády Království SHS. O čem se nepochybovalo, to byla víra v to, že spojenci dodrží své smluvní závazky. Napadení Československé republiky Německem se v souvislosti s tím pokládalo implicitně za počátek všeobecného válečného konfliktu v Evropě.

Nástupový plán II rozčlenil území Československé republiky na dvě válčiště. Severní, jež se pokládalo za hlavní a které zahrnovalo české země, a jižní, kam náleželo Slovensko a Podkarpatská Rus. Na severním válčišti proti Německu by byly nasazeny tři armády. Jim bylo podřízeno dohromady 10 divízi a 6 brigád. Do českých zemí byla dirigována rovněž většina dělostřelectva ústřední zálohy. Na jižní válčiště zbývaly 2 divíze a 5 brigád. Šlo o nezbytné minimum vojsk. Předpokládalo se, že útočnou sílu maďarské armády omezí malodohodoví spojenci nutností odčerpat část sil proti nim.

Ve dvojici vpředu stojí vpravo gen. Louis Eugène Faucher, v pořadí třetí náčelník Francouzské vojenské mise v Československu.

Jedním z nejvýznamnějších hostů vojenské slavnosti z 28. října 1928 byl gen. E. Mittelhausser, pokračovatel díla, jež započal gen. Maurice Pellé.

Jubilejní vojenskou slavnost z 28. října 1928 obeslaly svými zástupci a prapory všechny útvary čs. branné moci.

Oslava první dovršené dekády čs. samostatnosti byla příležitostí pro reprezentanty ve francouzských, rumunských, italských, jihoslovanských a polských stejnokrojích.

Hlavní štáb vyhodnotil ohrožení Německem tak, že v českomoravském prostoru spatřoval jeden budoucí hlavní nástupní směr. Očekávalo se, že jeho východištěm bude pásmo mezi Zwickau, Chemnitz, Döbeln a Freiberg v Sasku. Osa nepřátelského postupu by odtud směřovala přes Louny na Prahu. Tento hlavní nápor by mohl podporovat vedlejší útok na Plzeň z oblasti, již vymezoval Regensburg, Cham a Weiden v Bavorsku. Pozornost se musela věnovat i dalším dílčím nástupovým směrům. Z oblasti Bautzen, Görlitz a Löbau mohl nepřítel postupovat rovněž k hlavnímu městu, ale také k Mladé Boleslavi či ke Kolínu. Tyto operace mohl koordinovat s nástupem z pásma Landeshut, Striegau a Reichenbach (dnes Kamienna Góra – Dzierzoniów v Polsku) s cílovou orientací k Hradci Králové, Přelouči a Pardubicím. Ohrožení Moravy a Slezska pokládal Hlavní štáb za méně pravděpodobné. Přitom ale bral v úvahu, že napadení této střední části státu s sebou nese riziko jeho rozdělení ve dvě. Z toho důvodu se pokládalo za vhodné,

aby čs. branná moc sladila svou činnost za války s Polskem. Důvod spočíval v tom, že německý útok, sledující osu Olomouc – Brno, by vyžadoval v případě čs.-polské kooperace krytí levého křídla, což skýtalo pro útočící vojska mnoho nevýhod.

Z uvedené analýzy operačních možností nepřítele vyplynul plán rozmístění vlastních sil. Armády měly zaujmout výchozí postavení vedle sebe severně od podélné osy hlavního válčiště. Takto by přetínaly popsané nástupní směry a současně poskytovaly krytí životně důležitým průmyslovým centrům i rozhodujícím komunikacím, mezi něž bylo nutné klást železniční trať Praha – Česká Třebová – Přerov a uzlová místa železniční dopravní sítě v Plzni a v Břeclavi. Jednotky čs. branné moci se měly seskupovat v prostoru Slaný, Praha, Kolín, Mladá Boleslav a Mělník. Z tohoto nástupního rozložení je zřejmé, že vyšší jednotky, které měly být takto uskupeny, měly mít možnost účinně podpořit ohrožené směry a střetnout se s nepřítelem co nejbližší státních hranic. Další uskupení se mělo koncentrovat v oblasti Nymburk, Hradec Králové, Pardubice, Kolín a Jičín s cílem vyrazit vstříc ohroženým nástupním směrům v oblasti České Lípy, Liberce a Trutnova nebo obecně severovýchodním směrem k Trutnovu, Josefovu či Olešnici. Prvek aktivní obrany s přenosem na nepřátelské území reprezentovaly dvě útočné operace. První směřovala k obsazení Kladského výběžku. Její smysl spočíval v tom, aby byl nepřítel silou vzdálen od strategicky významné železniční spojnice Pardubice – Česká

Třebová. Druhá si kladla za cíl posunout a vzdálit linii fronty od strategicky významné ostravsko-karvinské průmyslové a palivoenergetické oblasti. Čs. vojska měla postoupit asi 50 km do hloubky německého území a dosáhnout linie Neustadt – Oberloggau – Cosel (dnes Prudnik – Glogówek – Koźle v Polsku), kterou vyznačovala tamní železniční trať.

Potřebu zajistit jižní válčiště v době bojů proti Německu řešil plán II defenzivou vůči možnému soustřednému útoku maďarské armády z nástupního prostoru Budapešť a Salgótarján. Většina sil na tomto válčišti by se v jižní části koncentrovala v prostoru Nitra – Levice – Šurany – Trnava. Obránce měl ale vést pružnou obranu, v jejímž rámci by podnikal i protiútoky a na vedlejších úsecích využíval výhod horského terénu. Očekávalo se, že nepřítel bude usilovat především o dosažení Nitry nebo Banské Bystrice. Jiný možný útok by vedl k Nitře z oblasti Győr a Székesfehérvár. Méně významné pokusy o průnik na Slovensko mohl nepřítel uskutečňovat výpadem od Miskolce směrem k Rimavské Sobotě či ke Košicím. Pokud by maďarská vojska využila území Rakouska nebo pokud by se do operací proti Československu zapojily i rakouské síly, měl být nepříteli znemožněn postup na Trnavu a průnik do údolí Váhu anebo pokus o nápor podél řeky Moravy orientovaný k Přerovu, eventuálně k Brnu. Hlavní štáb zvážil nepřátelskou situaci a dospěl k názoru, že se maďarská armáda bude snažit chopit iniciativy a přenést boj na čs. území, aby tak čs. armádu zbavila možnosti ohrožovat průmyslové základny umístěné příliš blízko státních hranic.

Jednoznačně protimaďarské zaměření měl Nástupový plán II – varianta A. Šlo o plně ofenzivní plán, jenž zjevně kalkuloval se zabezpečením českých zemí německou neutralitou v čs.-maďarském konfliktu. Jeho cíl spočíval v co možná nejhlubším průniku čs. vojsk do Maďarska, do něhož měla se stejnou razancí pronikat od východu rumunská a od jihovýchodu jihoslovanská vojska. Prvotní cíl operace tkvěl v dosažení čáry Budapešť – Miskolc. Útočné koncepci odpovídaly přidělené síly. Celkově mělo jít o tři armády a jednu záložní armádu. Jim by bylo podřízeno 7 divizí, 7 brigád a početné dělostřelectvo. Pásmo úderu vymezovaly Novohradské vrchy a Mátra. I když měl plán ofenzivní akcent, připouštěl, že čs. armáda bude muset přejít do obrany. Za těchto podmínek se plánovala obrana s oporou o tok Dunaje a dále opět s využitím pásma Novohradských vrchů a Mátry. Zbývající síly, 5 divizí a 4 brigády, by zůstávaly v českých zemích.

Armádních oslav se účastnilo též čs. vojenské letectvo. Přelet nad místem konání jubilejní vojenské slavnosti v Praze na Vypichu se 28. října 1928 těšil zasloužené pozornosti nejvyšších představitelů čs. branné moci i zahraničních hostů.

Reprezentativní nástup Hradní stráže v čele s nejvyššími představiteli čs. branné moci

Nástupní plán II i s variantou A zůstal v nezměněné podobě v platnosti do roku 1929. Od poloviny 20. let se v mezinárodních vztazích objevily takové trendy a budoucí možná rizika, že se na ně Hlavní štáb čs. branné moci rozhodl reagovat. Zájmu a bezpečnosti Československa se zvýšenou měrou začal dotýkat stále stupňovaný maďarský revizionismus, jenž nacházel obecnou podporu v britské a také italské zahraniční politice. Itálie se rovněž snažila mocensky ovlivňovat Rakousko. Postupně se také ukazovalo, že sjednocující protimaďarské zaměření Malé dohody bylo časem oslabováno rozdílně pocíťovaným ohrožením v jednotlivých členských státech. Zatímco Československo spatřovalo největší hrozbu v Maďarsku, Jugoslávie se cítila potenciálně ohrožována Itálií. Naopak Rumunsku by vyhovovala italská zahraničně-politická podpora ve vztahu k zachování jeho územního statu quo, a to zejména v souvislosti se spornou otázkou tzv. Besarabie. Z hlediska čs. zahraniční politiky se jako nepřijemný faktor jevil i eventuální vliv Polska na Malou dohodu. To s sebou mohlo potenciálně nést oslabení zásadního postavení Československa jako faktického vůdčího činitele Malé dohody. Určitou velmocenskou podporu pro Malou dohodu představoval podpis jugoslávsko-francouzské spojenecké smlouvy z listopadu 1927. I když se zájmy v Malé dohodě různily, jako celek se ale cítila ohrožena faktem ukončení přímé mezinárodní vojenské kontroly v Maďarsku. Došlo k tomu v březnu 1927. Hlavní štáb čs. branné moci bedlivě sledoval vojenskou situaci Maďarska a na základě zpravodajských poznatků došel k závěru, že tento jižní soused je schopen mobilizačně postavit 21 pěších divizí. Proti Československu mohlo být podle odhadu usměrněno 13–15 z nich. Maďarská armáda měla na své straně i zásadní operační výhodu v podobě severojižně vedené železniční sítě. Čs. armáda by naproti tomu musela podniknout náročné přesuny mnoha sil z českých zemí na Slovensko a Podkarpatskou Rus, a to po málo prostupných komunikacích. Bylo zřejmé, že již uzrály podstatné důvody pro modernizovanou koncepci eventuálního ozbrojeného střetu s Maďarskem. V následném čs. vojenském plánování byl obsažen i skrytý záměr likvidovat Maďarsko preventivní válkou v souhře s malodohodovými partnery. Z hlediska všeobecného válečného konfliktu mělo být Maďarsko nejprve eliminováno jako rizikový faktor. Celý čs. vojenský potenciál by pak byl nasazen proti Německu. Objektivně šlo o diskutabilní záměr a navíc, jak upozorňovala Francouzská vojenská mise, by to byl i mezinárodně těžce ospravedlnitelný pokus v případě, že by čs. vojenské akce proti Maďarsku nebyly vyprovokovány.

Generál Jan Syrový (sedící se šaví) byl 29. listopadu 1927 dekorován Řádem čestné legie II. třídy. Po jeho boku sedí francouzský maršál Franchet d'Espèrey.

Z návštěvy prezidenta republiky T. G. Masaryka ve Vojenském technickém ústavu v Praze na Pohořelci

nové mocí bedlivě sledoval vojenskou situaci Maďarska a na základě zpravodajských poznatků došel k závěru, že tento jižní soused je schopen mobilizačně postavit 21 pěších divizí. Proti Československu mohlo být podle odhadu usměrněno 13–15 z nich. Maďarská armáda měla na své straně i zásadní operační výhodu v podobě severojižně vedené železniční sítě. Čs. armáda by naproti tomu musela podniknout náročné přesuny mnoha sil z českých zemí na Slovensko a Podkarpatskou Rus, a to po málo prostupných komunikacích. Bylo zřejmé, že již uzrály podstatné důvody pro modernizovanou koncepci eventuálního ozbrojeného střetu s Maďarskem. V následném čs. vojenském plánování byl obsažen i skrytý záměr likvidovat Maďarsko preventivní válkou v souhře s malodohodovými partnery. Z hlediska všeobecného válečného konfliktu mělo být Maďarsko nejprve eliminováno jako rizikový faktor. Celý čs. vojenský potenciál by pak byl nasazen proti Německu. Objektivně šlo o diskutabilní záměr a navíc, jak upozorňovala Francouzská vojenská mise, by to byl i mezinárodně těžce ospravedlnitelný pokus v případě, že by čs. vojenské akce proti Maďarsku nebyly vyprovokovány.

Nově připravená varianta nástupového plánu byla označena III A. Vznikla na podzim 1929 a měla jednoznačně útočný akcent. Plánované operace by zahájila rychlá ofenzíva, během níž měly čs. síly postoupit do padesátkilometrové hloubky maďarského území. Smysl spočíval v tom, aby byl obránce již na počátku ochromen ztrátou významných komunikačních spojnic a výrobních základen, jež se vyskytovaly v blízkosti státních hranic, některé z nich dokonce v dostřelu čs. dělostřelectva. Ofenzíva se plánovala dvěma směry. Hlavním byl postup na Gödöllő a vedlejší vedl od Košic na Miskolc. Koncepce útoku se dále upřesňovala a její cíl byl zformulován takto: „*Přinutiti hlavní maďarské síly k bitvě, porazit je a co nejdříve obsaditi prostor Budapest – Hatvan.*“ Výhodné podmínky pro zdárné rozvíjení ofenzívy měly být vytvořeny eliminací salgótarjánského

výběžku. To ovšem předpokládalo zmocnit se linie Szécsény – Salgótarján. Teprve poté bylo možné pomýšlet na uskutečnění všeobecné ofenzivy, již by vyznačovala fronta od Parkánu po Sátoraljaújhely. Hlavní nápor by byl veden na ose postupu Balassagyarmat – Gödöllő. Vedlejší útočný směr reprezentovala spojnice mezi Košicemi a Miskolcem. Na hlavním směru mělo postupovat 7 divízií a 7 brigád. Vedlejší útok by vedly 2 divize a 2 brigády. Až by dospěly do maďarské nížiny, měly se spojit do jednoho útočného proudu. Do útoku mohla být zasazena ještě 1 divize a 6 brigád. Do zálohy Hlavního velitelství operujících armád náležely zbývající 2 divize soustředěné na Slovensku a 2 brigády s určením pro Čechy. Celkem mělo být pro operace na jižním válčišti soustředěno 12 divízií, 15 brigád a početné dělostřelectvo. Vojenská přítomnost v českých zemích by se tím zredukovala na naprosté minimum. Strategická souhra s malodohodovými spojenci ve vztahu k válečným operacím proti Maďarsku byla přizpůsobena nejnovějším poměrům v květnu roku 1931, kdy členské státy uzavřely novou konvenci vojenského charakteru. Ta je zavazovala k povinnosti vyčlenit naproti Maďarsku za předpokladu, že nebudou napadeni dalším státem, nejméně 112 pěších praporů, 150 dělostřeleckých baterií, 32 eskadron jezdeckta a 120 letounů.

Vznikla též druhotně významná defenzivní verze této varianty. Zhodnocením územních a operačních podmínek maďarské strany se zjistilo, že útočník by nejpravděpodobněji postupoval z prostoru Salgótarján, Nográd, Budapešť, Hatvan a z oblasti Ráb, Székesfehérvár. Jeho postup by zřejmě směřoval ke Zvolenu. Očekávalo se, že se maďarská armáda pokusí zmocnit přechodů přes Dunaj v Komárně a Parkáně. Útočící vojska by patrně vytvořila předmostí, jež mělo navázat na linii Krupina – Lučenec. Z této základny by pak mohl vyjít úder na dvou hlavních sbíhavých směrech, a to Šahy – Nitra a Komárno – Nitra. Další eventualita spočívala v pomocném postupu směrem na Košice či na Rimavskou Sobotu. Pravděpodobná byla v případě, že by maďarská armáda zastihla čs. obranu v době, kdy by nebyla dokončena její nástupní sestava.

Vedle akcentovaných operací proti Maďarsku vznikl i Nástupový plán III. Těžiště operací v tomto případě tvořily české země, kam se mělo proti Německu a také Rakousku soustředit 8 divízií, 12 brigád a většina dělostřelectva. Ze zálohy HVOA měly být 2 divize soustředěny u Prahy. Proti Maďarsku by byla za těchto podmínek nasazena 1 divize a 5 brigád. Zbytek zálohy HVOA, tedy 1 divize, by vyčkával v prostoru Brna. Strategický cíl obrany v českých zemích zněl zachovat jejich soudržnost. To měla zajistit vojska začleněná jednak do krytu hranic a jednak rozložená severně od linie Rakovník – Praha – Hradec Králové. I tento plán ukládal provést útočné operace do Kladska a Horního Slezska, jak byly popsány již v případě Nástupního plánu II. Při hlavní

Méně formální setkání vysoce postavených činitelů států Malé dohody. Šlo o pracovní snídani na zámku v Lánech, která se uskutečnila 24. října 1928, krátce před oslavami první dekády samostatného státu.

Ministr národní obrany František Udržal jako host vojenských jezdeckých závodů, jež se konaly na sportovišti v Pardubicích 12. října 1928.

Generální inspektor branné moci gen. Alois Podhajský (zcela vlevo) sleduje cvičení útvarů 5. polní dělostřelecké brigády na Horažďovicu.

V řadě sedících druhý zleva plk. Nedjelkovič, vojenský atašé Království Srbů, Chorvatů a Slovinců při audienci, která se uskutečnila u ministra národní obrany Františka Udržala 6. června 1929.

Ministr národní obrany František Udržal přijal 25. srpna 1929 jednoho z nejvýznamnějších hostů, kteří navštívili meziválečné Československo. Byl jím francouzský maršál Henri Philippe Pétain.

bojové aktivitě v Čechách se spoléhalo na to, že malodohodoví spojenci natolik upoutají svým útokem maďarskou armádu, že ta nebude schopna ohrozit slabě zajištěné Slovensko a Podkarpatskou Rus.

Popsané plány a jejich varianty zůstaly v platnosti bez zásadních změn až do roku 1932. Z popsaného vývoje od roku 1925 je možné vyvodit několik podstatných poznatků. Jak již bylo na více místech této práce zdůrazňováno, bezpečnostní architektura Československé republiky se v první řadě opírala o alianční vztah s Francií. Z hlediska vojenského plánování v obou spojeneckých zemích je zřejmé, že se ze zamýšlené činnosti obou armád postupně vytrácel žádoucí ofenzivní akcent. Jde o to, že zmíněné ofenzivní zaměření bylo oprávněné, jestliže se obě země zavázaly poskytnout si vojenskou pomoc v případě napadení. To mělo klíčový význam v souvislosti s rizikovým faktorem, jež představovalo Německo. Objektivně bylo hlavním nositelem revizionismu v tehdejších mezinárodních vztazích. Francouzská armáda opustila útočně protiněmecké ladění svých plánů na jaře 1929. Strategicky významný ofenzivní postup čs. armády vymizel se schválením Nástupního plánu II již na konci roku 1925. Z toho vyplývá, že obě země vlastně postrádaly jasnou a přesně definovanou koncepci nasazení svých armád pro případ, že by bylo nutné plnit smluvní závazky. Za těchto okolností se relativizovala hodnota prohlášení ministra národní obrany Františka Udržala, jenž v lednu 1924 ujistil představitele Generálního štábu francouzské armády, že padne-li rána na rýnské frontě, další budou neprodleně následovat na československé frontě. Ofenzivní prvky obsažené v nástupních plánech čs. armády z let 1925–1932, pokud jde o činnost proti Německu, měly pouze omezenou hodnotu operačních manévrů. Diametrálně jiný rozměr měly akce plánované proti Maďarsku. Ty se vázaly na koordinovaný postup s partnery v Malé dohodě. Spolehnouti se na podporu z jejich strany bylo značné, uváží-li se, že v případě koncentrace většiny sil proti Německu zůstával slovenský a podkarpatoruský prostor bez významnějšího množství vojsk. Naproti tomu nasazení majoritní sil proti Maďarsku a s tím související téměř úplné vojenské vyklizení českých zemí svědčí

o přílišné důvěře v to, že Německo setrvá stranou konfliktu s Maďarskem. V pozadí za tím lze vyčíst naději, že se politické a hospodářské vztahy s Německem podaří zachovat na korektní úrovni. Ministr zahraničních věcí Edvard Beneš věnoval koncem 20. let tomuto zájmu nemálo úsilí. V souvislosti s tím je nápadné, že pokles rekognoskačních prací, které Hlavní štáb praktikoval formou studijních cest po operačních prostorech českých zemí, nastal rokem 1927. Bylo to období, v němž E. Beneš usiloval o oteplení ve vztazích s Německem. Vhodné je připomenout, že v roce 1928 vykonal první neoficiální návštěvu Berlína. Této zemi a také Rakousku navrhoval uzavřít smlouvu o neútočení. Záměr se sice nepodařilo naplnit, ale Beneš naděje neztrácel. Spjoval je s očekávanou rozhodující rolí sociální demokracie ve vnitropolitickém životě Německa. Teprve později lze mezi nejvyššími činiteli čs. Hlavního štábu zaznamenat zřetelnější respekt a obavy z tehdejšího vnitropolitického vývoje v Německu a také z utajeného růstu vojenského potenciálu této mocnosti.

Závěrečných cvičení na Hané se v srpnu 1929 zúčastnil též náčelník Generálního štábu jihoslovenské armády gen. Milovanović.

Francouzská vojenská mise je zaznamenala v roce 1931. Na stejné úrovni a ve stejné době se objevila i myšlenka zajistit exponované oblasti státu stálým opevněním. Vzhledem k celkové ekonomické situaci záměr nepokročil dál než k získávání prvních poznatků o nejmodernějším opevnění ve Francii. Přesto jde o náznak, jež nelze vůbec podceňovat. Je třeba vzít v úvahu podstatné události tehdejší doby. Po haagské konferenci z ledna 1930 francouzská armáda předčasně vyklidila německé území na levém břehu Rýna. Negativní vojensko-strategické konsekvence pro spojeneckou antirevizionistickou alianci jsou nasnadě. Nedlouho poté se Německo pokusilo o vytvoření podmínek, jež by v budoucnu vedly k uskutečnění anšlusu Rakouska. Šlo o záměr realizovat německo-rakouskou celní unii, který se ale nezdařil.

Ke zvýšené pozornosti nabádaly závěry vojensko-odborných expertiz, jež v roce 1932 vypracoval Hlavní štáb čs. branné moci. Na podkladě syntézy organizačních, zpravodajských a operačních hledisek vznikla v téže

Rozprava a výklad k válečné situaci, jež navozovala úkoly závěrečných cvičení na Hané v roce 1929.

V červenci 1930 přijel do Československa host z nejvýznamnějších. Bývalý, v pořadí druhý, náčelník Hlavního štábu čs. branné moci E. Mittelhausser přicestoval, aby slavnostně odhalil pomník na bojišti u Slavkova. Zde se 4. července poklonil u Hrobu neznámého vojína na Staroměstské radnici v Praze.

Prezident republiky na jednom z neformálních setkání s vysokými představiteli armády 5. července 1930 v zahradě zámku v Židlochovicích. Za ním uprostřed stojí gen. E. Mittelhausser.

době studie, která respektovala dostupné poznatky o podmínkách a budoucím vývoji vojenství v Německu. Závěr vyzněl v to, že německá revize bude moci být účinně podpořena vojenskou silou v letech 1937 a 1938. Vojenský výklad situace a prognóza rizik, která mohla přinést příští léta, se v zásadě shodovala s čekáním ministra zahraničních věcí E. Beneše. Ten se v říjnu 1932 vrátil z ženevské odzbrojovací konference s velmi chmurnou vizí. Ovlivnila ji nejen celková obecná bezvýchodnost tohoto rokování, ale hlavně fakt, že mocnosti dopustily faktické zrovnoprávnění Německa ve zbrojení, což primárně pro státy střední Evropy skýtalo ohrožení jejich existence ve stávajících hranicích. Toto poznání jej vedlo k nutnosti setkat se s vedoucími činiteli Ministerstva národní obrany a pak zvláště s náčelníkem Hlavního štábu, jeho nejbližšími spolupracovníky a s přednosty oddělení Hlavního štábu. Prohlásil před nimi: „Pánové, mám velmi špatný dojem, co se týče

Maršál H. P. Pétain (zcela vlevo) během pietního aktu kladení věnců u Hrobu neznámého vojína na pražské Staroměstské radnici 25. srpna 1929

Audience ministra národní obrany Karla Vyškovského u prezidenta republiky. V roce 1929 převzal úřad po Františku Udržalovi.

mezinárodní situace. Přípravuje se velmi vážná krize, která propukne kolem roku 1936, a tak máte čtyři léta, abyste vše připravili.“ Třebaže jde o zprostředkovaně parafrázovaný citát generála L. E. Fauchera, jemuž toto sdělení tlumočili účastníci setkání, závažnost jeho obsahu pro další vývoj je zřejmý. Dnes již víme přesněji, co se na zmíněném setkání, k němuž došlo 15. listopadu 1932, projednávalo. Předmětem byla v zásadě nutnost perspektivně revidovat nástupový plán. E. Beneš prohlásil za užitečné vstoupit do obnoveného bližšího styku s Generálním štábem francouzské armády. I když bylo žádoucí jednat o nejkritičtějších momentech bezpečnostní situace v Evropě i s Generálním štábem polské armády, tuto možnost Beneš zatím nepřipouštěl. Přesto však naznačil, že by bylo žádoucí, aby se v této souvislosti Hlavní štáb

cítit autorizován pro předběžná jednání s představiteli polské armády ve věci studia eventuálních společných operací. Hovořilo se též o syntéze zpravodajských poznatků. Ta naznačovala pravděpodobné vojenské konzultace mezi Německem, Rakouskem a Maďarskem. Zpravodajská prognóza zněla tak, že první operace budoucí války by směřovaly k eliminaci Československa německými vojsky. Zdůvodněno to bylo nepostradatelností tohoto státu z hlediska koalice proti Německu a jeho spojencům. Upozorňovalo se na poznatky o opevňovacích pracích, jež v prostoru Breslau – Küstrin prováděl Reichswehr proti možné polské ofenzivě. To naznačovalo konkrétní věcnou přípravu proti akcím antirevizionistické koalice. Hlavní štáb proto odhadl možnosti potenciálních nepřátel. Vycházel z předpokladu, že skupina států s Německem v čele bude mít zájem vyřadit nejprve Československo. Německo by před jeho napadením anebo již v průběhu akcí postavilo během

Závěrečných cvičení na Hané z roku 1929 se tak jako každoročně účastnili vojenští atašé zahraničních armád.

Gen. Sergej Vojcechovský, zemský vojenský velitel na Moravě, vysvětluje cvičební situaci během závěrečných cvičení na Hané v srpnu 1929.

1.–6. týdne mobilizace 21 divizí a 3 až 6 jezdeckých brigád. V 6.–12. týdnu 42 divizí a ve 12.–16. týdnu 63 divizí. V případě Rakouska se očekávalo, že nasadí 3 divize a během 14.–16. dne mobilizace 3 horské a 3 motorizované brigády. Podíl Maďarska se pro počátek akcí odhadoval na 7 divizí a v roce 1933 již 10 divizí. Kolem 14. dne mobilizace by mohlo patrně nasadit 3–4 neúplné divize. Do protičeskoslovenských akcí s omezenými cíli by mohlo být nasazeno 7 divizí a 1 jezdecká brigáda.

Pravděpodobné hypotézy vlastních válečných operací se v nejpodstatnějších momentech shodovaly s již zmíněnými předpoklady obsaženými ve výše popsaných nástupových plánech a jejich variantách. Jisté korekce lze zaznamenat v očekávání, že by hlavní nepřátelská ofenzíva postihla spíše severovýchodní Čechy. Těžiště očekávaného hlavního nepřátelského náporu se tedy posunulo více na východ. Vedlejší směry by pak cílily z Bavorska k Plzni

Prezident T. G. Masaryk navštívil v srpnu 1929 řídicí štáb závěrečných cvičení na Hané. Na dalších pět let šlo o poslední cvičení, jež se v Československu konala v takovém měřítku. Důvod spočíval v úsporných opatřeních, která s sebou nesla hospodářská krize.

Prezident republiky a vrchní velitel veškeré branné moci T. G. Masaryk sledoval v roce 1930 průběh manévru na východním Slovensku. S hlavou státu rozmlouvá gen. Josef Šnejdárk, zemský vojenský velitel v Košicích.

či ze Saska k Praze. Naznačovala se také možnost, že by německá vojska sama či ve spolupráci s rakouskou armádou podnikla nástup směrem k Brnu. Pokud by došlo k účasti rakouských jednotek, odhadovalo se, že jejich bojový výkon by nepřesáhl 3–4 dny. Eventuální podpora německé armády by se podle čs. odhadu projevila asi po třech týdnech. O cíli maďarské armády se soudilo, že jím bude Nitra, jak to již předvíдалy defenzivní verze nástupních plánů. Počítalo se též s četnými diverzemi.

Zdá se, že toto setkání mělo pro další vývoj čs. branné moci a pro její plánovací umění opravdu zásadní význam. Mimo jiné se jím začala naplňovat starší přání Hlavního štábu, aby pro svou práci ve prospěch obrany státu dostal žádoucí a konkretizované směrnice. Byl to počátek, ale objektivně významný, jelikož se jím kromě dalších důležitých oblastí, dimenzí a perspektiv otevřela cesta k renesanci československo-francouzské vojenské spolupráce. Šťastnější etapa meziválečného období končila. Současníci hleděli do budoucna s různými očekáváními. Bylo však nasnadě, že budoucí vývoj velmi zvláštní úlohu celého systému obrany, jehož pilířem byla čs. branná moc.

Válečné plány československé a francouzské armády (1924–1933)

Nástupové plány čs. armády				
Název	Vznik	Zaměření	Síly	Komentář
Nástupový plán II	prosinec 1925	Proti Německu (těžiště); další protivníci: Maďarsko, Rakousko, Sovětský svaz	Proti Německu: 10 divizí, 6 brigád, většina dělostřelectva; Proti Maďarsku: 2 divize, 5 brigád	ČSR v koalici s Francií, Belgií, Polskem a Malou dohodou. Strategické cíle: Proti Německu – zachovat soudržnost českých zemí prostřednictvím krytu hranic (nedovolit nepříteli vyrazit z pohraničních hor), dílčí ofenzivní operace na území Německa do hloubky cca 50 km v Kladsku a Horním Slezsku. Proti Maďarsku – aktivní způsob defenzivy.
Nástupový plán II – varianta A	prosinec 1925	Proti Maďarsku (těžiště)	Proti Maďarsku: 7 divizí, 7 brigád, dělostřelectvo; Proti Německu: 5 divizí, 4 brigády	Shodná koalice spojenců i nepřátel jako u předchozího plánu. Strategické cíle: Proti Maďarsku – navázat dotyk se spojeneckými armádami postupem přes maďarské území. Proti Německu – udržování strategické zálohy.
Nástupový plán III	přelom let 1927 a 1928	Proti Německu (těžiště); další protivníci: Maďarsko, Rakousko, Sovětský svaz	Proti Německu: 8 divizí, 12 brigád, většina dělostřelectva; Proti Maďarsku: 1 divize, 5 brigád; Záloha Hlavního velitelství operujících armád: Čechy – 2 divize Morava – 1 divize	ČSR v koalici s Francií, Belgií, Polskem a Malou dohodou. Strategické cíle: Proti Německu – zachovat soudržnost českých zemí prostřednictvím krytu hranic (většina sil severně od čáry Rakovník–Praha–Hradec Králové), dílčí ofenzivní operace na území Německa do hloubky cca 50 km v Kladsku a Horním Slezsku nadále v platnosti. Proti Maďarsku – aktivní způsob defenzivy.
Nástupový plán III – varianta A	podzim 1929	Proti Maďarsku (těžiště)	Proti Maďarsku: 12 divizí, 15 brigád, dělostřelectvo; Proti Německu: 2 brigády	Shodná koalice spojenců i nepřátel jako v předchozím plánu. Strategické cíle: Proti Maďarsku – porážka maďarské armády, dobytí Budapešti. Proti Německu – vyčkávací pozice.

Mobilizační plány francouzské armády				
Název	Platnost	Zaměření	Síly	Komentář
Plán A	leden 1924 až červen 1926	Proti Německu	6 armád, 90 divizí, plánována součinnost s belgickou armádou (12 belgických divizí)	Strategický cíl: Porážka Německa v rozsáhlé koaliční válce, odvrácení porážky Polska, přenesení válečných operací co nejhluběji na německé území za účelem vyrovnaní válkou oslabené francouzské populace a poškozeného průmyslového potenciálu Francie. Konceptce operací: Na počátku okupace území na levém i pravém břehu Rýna a Porúří, zde vytvoření východiště útoku hlavního úderného uskupení o síle 24 divizí, poté zahájení ofenzívy z prostoru Düsseldorf – Koblenz s hlavním úsilím směrem na Berlín, vedlejší úsilí z prostoru Mainz – Lauterbourg za účelem spojení s čs. armádou.
Plán A bis (opakovaný)	červen 1926 až duben 1929	Proti Německu	Shodné, sestava zesílena o 1 armádu	Poslední ofenzívní plán. Přizpůsoben k odčerpání 230 000 mužů do koloniálních válek v Maroku (1925–1926) a Sýrii (1925–1927), zvláštní pozornost věnována defenzívě severní francouzské hranice, za tím účelem plánována obranná součinnost s belgickou armádou.
Plán B	květen 1929 až květen 1931	Proti Německu a Itálii	Po všeobecné mobilizaci maximálně 70 divizí: kryt hranic proti Německu 52 divizí, kryt proti Itálii 15 divizí	Defenzívní plán. Strategický cíl (na evropském území Francie): Uhájení národního teritoria proti německému a italskému napadení, na německém levém břehu Rýna (do stažení spojeneckých vojsk v roce 1930) boj na zdrženou za účelem získání času pro všeobecnou mobilizaci, podpora obrany Belgie za účelem udržení válečných operací mimo francouzské území, vojska na jihovýchodní frontě určena ke krytu proti případným italským akcím.
Plán C	květen 1931 až duben 1933	Proti Německu a Itálii	Po všeobecné mobilizaci maximálně 77 divizí (včetně 4 ze severní Afriky)	Defenzívní plán. Strategický cíl (na evropském území Francie): Totožný, součinnost se sousedy rozšířena též na Lucembursko.

Ramenní páska se zlatou dracounovou výšivkou z vycházkového stejnokroje generála Václava Petříka (2. pol. 20. let)

Výsledky materiálně- technického zabezpečení čs. branné moci do roku 1932

Kulometný roj s těžkým kulometem systému Schwarzlose ráže 8 mm

Skutečný aktivní branný potenciál Československé republiky reprezentovaly síly, jež mohla ze svých vlastních zdrojů dotovat výzbrojí a dalším potřebným vojenským materiálem. A právě zde se projevil nejzávažnější deficit. S využitím veškerých záloh mohla být teoreticky postavena válečná armáda o síle až 1,8 mil. mužů. Vyzbrojit by se ale podařilo necelou polovinu z nich, přesněji 800 tis. Důvod spočíval v nedostatečném využívání průmyslových kapacit. Jejich rozmístění na území státu, zpravidla v blízkosti státních hranic, které se vyvinulo do počátku 30. let, neodpovídalo jeho vojensko-strategickým potřebám zejména vzhledem k jeho možnému ohrožení ze sousedních zemí. Změny v této oblasti bylo možné očekávat až za dlouho. Ale ani přenesení výroby do bezpečnějších míst válečnou produkcí nemohlo ochránit před rostoucím strategickým dosahem a účinností letectva, jež v obecném měřítku procházelo nebývalým rozvojem. Tyto okolnosti vedly Hlavní štáb k vyjádření požadavku, aby vojenská správa již v míru zajistila co největší zásobu především zbrojního materiálu a munice všeho druhu. Smysl spočíval v tom, aby se s pomocí rezerv, vyprodukovaných již v míru, překlenulo vysoce citlivé období od počátku konfliktu do náběhu válečné výroby. Takový záměr, jistě žádoucí a prozíravý, se ovšem musel nevyhnutelně střetnout s realitou hospodářské krize z počátku 30. let.

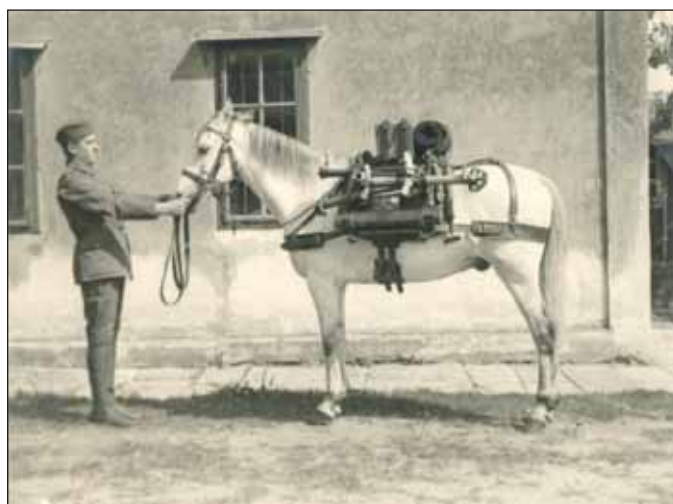
Při posuzování úrovně branné připravenosti státu a armády je nutné brát v úvahu nejen potenciál

Těžký kulomet systému Schwarzlose při cvičné střelbě

Těžký kulomet Schwarzlose vz. 7/12 sbalený na soumarském sedle

průmyslu ve smyslu produkce zbraní a materiálu vojenského určení, ale též celkové hospodářské zázemí s nejdůležitějšími odvětvími a surovinovými zdroji. Z elementárních hledisek se tato oblast jevila koncem 20. a na počátku 30. let následujícím způsobem. Československo bylo hodnoceno ve srovnání s jinými nástupnickými státy Rakousko-Uherska jako země s relativně vyváženými ekonomickými zdroji. Zabezpečení výživy v případě válce by vycházelo z těchto podmínek. Kvalitou půdy a jejím obděláváním se Československo řadilo v určitých druzích plodin k předním světovým producentům. Jako nedostatečná se ale jevila výroba masa a chlebového obilí. Z toho plynula nutnost zavést již na počátku války maximální omezení a využívání všech dostupných potravinových náhražek. Z hlediska krytí materiálních potřeb vojenského charakteru byl nejdůležitější chemický průmysl, produkce železa, zbrojní průmysl a z prvovýroby těžba uhlí. Nerovnováha existovala v oblasti zdrojů černého a hnědého uhlí na jedné straně, kterých byl dostatek, a všech druhů rud a ostatních strategicky významných nerostných surovin, zejména ropy. Len, bavlna a kaučuk, bez nichž se obrana státu rovněž nemohla obejít, se v naprosté míře dovážely.

Průmysl charakterizovala z hlediska zájmů obrany státu jeho poloha a výkon. Zdroje a kapacity na vlastním teritoriu neodpovídaly vojenským operačním záměrům. Ve vzdálenosti méně než 50 km od státních hranic se v českých zemích nacházela více než polovina míst těžby černého uhlí a téměř většina využívaných nalezišť hnědého uhlí. Do vzdálenosti 30 km od státních hranic byla dosažitelná většina lokalit ostravsko-karvinského revíru, kde se zpracovávalo koksovatelné černé uhlí. Bez něho se nemohl obejít metalurgický průmysl. Tři čtvrtiny kapacit produkce pohonných hmot, metalurgických výrobků a chemické i textilní výroby se nacházely severně od spojnice Plzeň – Český Těšín. To znamená, že strategicky významné výrobní základny ležely ve vzdálenosti menší než 100 km od severních hranic českých zemí. Jiné závody s vojenským programem, včetně leteckých továren, se nacházely koncentrovaně na území hlavního města. Z těchto základních faktů plyne velmi snadná zranitelnost výrobních základen již na samém počátku válečného konfliktu.

Hlavní štáb čs. branné moci provedl v květnu 1932 celkovou revizi kapacit zbrojního průmyslu, jež analyzoval podle hlavních oborů. Zjištěná data vztahoval ke dvěma časovým obdobím. První bylo zakotveno v okamžiku dokončení revize. Druhé mělo perspektivní charakter a data k němu vztažená vyjadřovala věcné záměry, jež se měly podle očekávání naplnit do konce roku 1937, to znamená do konce platnosti Fondu pro věcné potřeby národní obrany, který byl vytvořen v roce 1926.

V oblasti hlavních druhů výzbroje byla válečná potřeba výroby děl zajištěna ze 7/8 Škodovými závody v Plzni. Zbývající část se měla pokrýt výrobními možnostmi ve 2. období. Válečnou výrobu pušek zabezpečovala Čs. zbrojovka v Brně ze 2/3. Deficit měl být vyrovnán ve 2. období. Horší situace panovala v možnostech válečné výroby lehkých kulometů. Týž podnik ji mohl zabezpečit prozatím pouze z 1/3. O tom, jak řešit závažný dvoutřetinový schodek, nebylo

Vojenské letiště Praha-Kbely

František UDRŽAL (3. 1. 1866 – 24. 4. 1938)

Náležel k českému agrárnímu hnutí, což bylo dáno prostředím, z něhož vzešel. Pocházel z východočeské statkářské rodiny. Odborné vzdělání získal v letech 1883–1886 absolutoriem Hospodářské akademie v Táboře. V Halle nad Sálou (Sasko-Anhaltsko) si odbornou přípravu rozšířil v dvousemestrálním studiu na vysoké škole zemědělské v rámci tamní univerzity. V roce 1889 se stal záložním důstojníkem po vykonání vojenské služby v rakousko-uherské armádě. Politickou dráhu zahájil v 90. letech 19. století v regionálním měřítku na Pardubicku. Nejprve náležel k mladočeské straně. Později vstoupil do České strany agrární. Jako její poslanec působil v letech 1897–1918 v Říšské radě. Na parlamentní půdě se vyjadřoval mimo jiné též k branné problematice. V roce 1918 patřil ke kolegji mužů 28. října, členů Národního výboru. Po vzniku samostatného státu se stal poslancem Revolučního národního shromáždění. V duchu ideologie Republikánské strany československého venkova (od roku 1922 Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu) se staral o stavovské zájmy a z nich plynoucí potřeby. Jeho politický styl charakterizovala snaha o smír s demokratickými koaličními i opozičními partnery a soupeři. Cestu ke stabilitě státu viděl v dorozumění s demokratickými socialistickými stranami. Řadil se k části vedení strany, jež zachovávala velmi dobré vztahy s prezidentem Masarykem. Podstatnou část své práce ve vrcholném politickém prostředí spojil s rezortem Ministerstva národní obrany. V souhrnu jej řídil více než šest let. Významně se zasloužil o dobudování a stabilizaci čs. branné moci. Vyznačovala jej důslednost, s níž dbal především o náležitý financování armády. V tomto smyslu se neustále potýkal s podceňováním a přehlížením nároků obrany státu, plynoucím mimo jiné i z absence branné koncepce své strany. Navzdory této nepřízni se mu podařilo prosadit některá podstatná opatření, jimiž se úspory na úkor vojenské správy dařilo alespoň zčásti mírnit. V dorozumění s ministrem zahraničních věcí Benešem byl též přesvědčeným zastáncem těsného aliančního svazku s Francií a s partnery z Malé dohody. V letech 1929–1932 byl předsedou vlády. Do poloviny 30. let pak nadále vykonával funkci poslance a v letech 1935–1937 senátora Národního shromáždění. Kvůli zdravotnímu stavu se rozhodl vzdát se mandátu a odejít z veřejného politického života.

Výstřel z 8cm polního kanónu vz. 17. Hlaveň se na krátký čas ocitá v nejvyšší poloze zákluzu.

Standardní výzbroj dělostřelectva proti letadlům tvořily dlouhá léta 8,35cm kanóny proti letadlům vz. 22.

rozhodnuto. Stoprocentně byla kryta pouze výroba hlavní k lehkým kulometům. V lepší situaci se nacházely kapacity výroby těžkých kulometů. Zbrojovka Ing. F. Janeček ji kryla ze 3/4. Způsob pokrytí chybějících kapacit ani zde nebyl tehdy znám. Nejuspokojivější výsledky dosahovala předpokládaná válečná produkce leteckých kulometů. Plně ji zajišťovala Čs. zbrojovka ve Strakoniciích.

Puškové a kulometné střelivo by i v podmínkách války produkovali dva dodavatelé rovným dílem 750 tis. kusů nábojů. Celkový denní objem tedy činil 1,5 mil. kusů. V době revize výrobních kapacit bylo ale již rozhodnuto o jejich přemístění na vhodnější místa a také o rozšíření jejich kapacit. V cílovém objemu výroby by tedy každý z nich dodával 1,5 mil. nábojů, což obnášelo celkem 3 mil. kusů denní produkce. Hodnota uvedených dat ale vyniká ve srovnání s údaji o spotřebě střeliva za války. Na úrovni roku 1932 se předpokládalo, že denní spotřeba bude činit asi 4,2 mil. nábojů. Při ní by schodek dosahoval 2,7 mil. v souhrnné kapacitě obou továren. Po jejich přesunu a rozšíření by se snížil na 1,2 mil. kusů. Organizačně rozšířená válečná polní armáda měla mít podle výhledu vztazenému k roku 1937 spotřebu 6,5 mil. nábojů denně. To ovšem prohlubovalo schodek výroby střeliva. Bez přesunu a rozšíření závodů by činil 5 mil. a po zvětšení kapacit stále ještě 3,5 mil. nábojů denně. Válečná armáda by se ovšem potýkala i s nedostatkem

Robustní 15cm těžká houfnice vz. 15 v pochodové poloze při zaujímání palebného postavení. V pozadí tahač Daimler vz. 17.

Obrněné automobily vz. 23 (typové označení PA-II)

dělostřelecké munice. Podle skladby válečné polní armády platné v roce 1932 činila denní potřeba 22 200 ran. Existující kapacity ji ale dovolovaly krýt jen 6 270 ranami. Schodek představoval 15 930 ran. Do roku 1937 měly být vybudovány tři továrny. Dohromady by vykazovaly kapacitu 14 580 ran. Spotřeba válečné armády však měla současně vzrůst na úroveň 27 000 ran, takže by schodek činil 12 420 ran.

Kapacity v oboru výroby výbušnin byly velmi neuspokojivé. Kriticky nedostatečně se kryla válečná potřeba bezdýmného prachu pro puškové střelivo. Za předpokladu denní spotřeby 4,2 mil. nábojů by kapacity podle stavu z roku 1932 dostačovaly jen pro 625 000 střel. To byla pouhá desetina žádané potřeby. Jak schodek odstranit se v roce 1932 ještě nevědělo. Ani údaje o výrobních kapacitách bezdýmných prachů pro dělové střelivo nevyznávaly pozitivně. Stávající kapacity poskytovaly krytí jen z 20% žádaného objemu při denní spotřebě 22 200 ran a maximální denní produkci 4 460 ran. Ani ne dvacetiprocentní kapacita by byla dosahována po roce 1937 při spotřebě 27 000 ran za den a výrobnímu maximum 22 545 ran. Lepší data poskytovala výroba tritolu nezbytného pro dělové střely. Kryla 75% potřeby. Vyjádřeno v konkrétních číslech šlo o 15 t tritolu denně. Toto množství dostačovalo pro 16 704 dělových nábojů. Při předpokládané denní spotřebě 22 200 ran šlo o schodek 5 496 dělových nábojů. Z hlediska válečné organizace, jež měla být dosažena v roce 1937, by se při denní spotřebě 27 000 ran nedostávalo tritolu pro 10 296 střel. Uvedené údaje vycházely z předpokladu, že látky k jeho výrobě budou k dispozici. Produkci zmiňované výbušniny ovšem podmiňovalo potřebné množství toluolu (technický toluen). V roce 1932 kapacity dostačovaly jen na denní produkci 2 740 kg. Toto množství umožňovalo vyrobit jen 4 800 kg tritolu denně. Zvýšení

Poslední okamžik před výstřelem 15cm těžké houfnice vz. 15

Benzinoelektrický vlak s hlavňovým vozem 24cm těžkého kanónu vz. 16 opatrně překonává letitý kamenný můstek.

Polní čepice desátníka pěchoty ve vycházkové úpravě z počátku třicátých let

Benzinoelektrický vlak s hlavnovým vozem 24cm těžkého kanónu vz. 16, zde v úpravě pro železniční trakci

Vagónování těžkého dělostřelectva na běžné železniční stanici

objemu výroby toluolu v koksovárnách a plynárnách nebylo ale vůbec jednoduché. Výrobu munice podmiňoval dostatek kyseliny dusičné. Chemický průmysl jí byl prozatím schopen dodávat šest vagonů po 100 q denně. Do celkové potřeby válečné výroby však scházelo sedm až devět vagonů o stejném objemu nákladu. Z dalších údajů vyplývalo, že zbrojní průmysl nemůže sám zajistit produkci kovů pro výrobu munice. Kovové součástky dělostřelecké a letecké munice výrobně zajišťovaly Škodovy závody v Plzni jen z 20%. Očekávalo se, že dalších 20% pokryje nový závod tohoto podniku v Dubnici nad Váhom. Velký šedesátiprocentní schodek by musela pokrýt improvizovaná produkce jiných způsobilých výrobců z oblasti kovozpracující industrie. Letecký průmysl byl schopen krýt válečnou potřebu draků a motorů ze 60%. Výkonnost čs. výrobců zajišťovala ostatní letecký materiál s výjimkou leteckých

pohonných hmot. Zabezpečení válečné polní armády pohonnými hmotami vycházelo z předpokládané měsíční spotřeby 5,5 mil. kg podle válečné organizace z roku 1932 a 13 mil. kg podle válečné organizace, která měla být dosažena v roce 1937. V prvním případě by byla spotřeba kryta, jelikož domácí výrobci kapacitně stačili na měsíční produkci 2 350 000 kg benzolu a 5 mil. kg lihu, jenž tvořil komponent automobilových pohonných hmot. Dohromady šlo o 7 350 000 kg pohonných hmot. Z hlediska předvídané pozdější válečné organizace by z tohoto stavu scházelo ještě 5 650 000 kg pohonných hmot měsíčně. Otázka jak schodek uhradit zůstávala otevřená. Těžce řešitelný problém reprezentovalo zásobení armády pryžovým materiálem. Vojenská správa nemohla dlouhodobě udržovat mobilizační potřebu pryžového obručovní vzhladem k poměrně rychlému stárnutí tohoto specifického materiálu. Řešení této věci směřovalo k tomu, aby některá z továren na výrobu pneumatik udržovala zásobu pryže, z níž by mohla obměnou a doplňováním získávat materiál pro vlastní produkci. Za nejmenší možnou zásobu se považovalo množství v rozsahu asi 100 vagonů. S uvedeným druhem materiálu souvisela výroba plynových masek. Šlo o jeden z nejvážnějších deficitů čs. branné moci. Vojenská správa nebyla totiž zabezpečena zásobou masek ani filtrů k nim.

Jak patrně z prezentovaných údajů, celková bilance vyzněla nanejvýš negativně. Nezajištěné potřeby válečné výroby byly většinou značně velké. Náprava ve smyslu rozšíření kapacit a přemístění výroben se do budoucna nemohla obejít bez velmi zatěžujících výdajů ze státních financí. Hlavní štáb čs. branné moci důrazně varoval nejvyšší ústavní činitele, že nebude-li stát ochoten podstoupit naznačené obětí, nemůže armáda počítat se zajištěným krytím materiálních potřeb. Jestliže by došlo k vyčerpání mírových zásob, bojující polní armády by se v průběhu válečného konfliktu samy zhroutily. Štáb přitom poukazoval na ostatní státy,

Plynové masky se stávaly namnoze oblíbenou rekvizitou vojenské zábavy, která vyplňovala volný čas během prezenční služby. Armádě se ale této důležité součásti výzbroje nedostávalo.

kteří vyvodily poučení ze světové války a v době hlubokého míru se starají o náležité zajištění potřeb pro dobu eventuální války.

Charakter materiální základny měl v zásadě rozhodující vliv na akceschopnost branné moci. Deficity se závažně projevovaly v míru. Tím spíše byla ve svých možnostech omezoována plánovaná válečná organizace. Mírová armáda si mnohdy, třebaže to neodpovídalo předpisům, musela vypomáhat přidělem augmentačních zásob, určených výhradně jen pro mobilizované jednotky. Bez tohoto nouzového a neblahého jevu se namnoze neobešel mírový výcvik, třebaže se dobře vědělo o tom, že toto řešení ohrožovalo úspěch případné mobilizace a pohotovost mobilizovaných útvarů, která se začasto stávala jen teoretickou veličinou. Sycení válečné armády materiálem šlo za těchto podmínek na úkor válečné zálohy. Odčerpáváním materiálu z ní se tenčila šance, že se v případné válce podaří alespoň snesitelně překlenout období do podstatnějšího příspěvku válečné výroby. Organizace armády nemohla být vzhledem k nedostatku výzbroje a jiného potřebného materiálu odpovídajícím způsobem naplňována. Hlavní deficity se projevovaly v naprostém nedostatku doprovodného dělostřelectva, tedy hlavně zbraní proti útočné vozbě, bez nichž by pěchota nemohla v moderním boji uspět. Prvky určené k plnění průzkumných úkolů, tedy smíšené přezvědňé oddíly, nemohly být dostatečně vybaveny materiálem, což nedovolovalo jejich řádné dobudování. Dělostřelectvo postrádalo dostatek pomocných technických prostředků zajišťujících přesnost paleb. Chyběly účinnější aktivní prostředky obrany proti letadlům, pomíne-li se jen omezeně účinné využití klasických lehkých a těžkých kulometů. Předpokládalo se, že tyto nejvážnější deficity se podaří přes všechny nepříznivé ekonomické podmínky vyrovnat do roku 1937.

Materiální základna pro výstavbu záložních vyšších jednotek byla postupně a zvolna doplňována. To ovšem mělo vliv na jejich nejednotnou organizaci. Také jich se týkala již uvedená rezidua a přistupovala k nim

Lněná plátěná blůza letního stejnokroje vojína pěšího pluku 5 „TGM“ z počátku 30. let

Nabíjení 24cm těžkého kanónu vz. 16

Mohutný výstřel z 24cm těžkého kanónu vz. 16

Mohutná konstrukce 15cm těžkého kanónu vz. 15

Masivní 30,5cm těžký moždíř vz. 16

Zlomkový okamžik odpálení 30,5cm těžkého moždíře vz. 16

Majestátní design dělostřeleckého tahače vz. 17 Daimler

další. Chybělo hlavně dělostřelectvo. Většinou by se podařilo dotovat mobilizačně stavěné vyšší jednotky, tj. záložní brigády a perspektivně divize, jen třemi neúplnými oddíly. To u části z nich reprezentovalo asi polovinu cílového stavu, u některých ještě méně. Další nedostatky materiálu ochromoval i chod služeb. U zmíněného typu vyšších jednotek by byla kvůli tomu disfunkční především zdravotnická služba.

Ve špatné situaci se ocitaly též posilové prostředky, z nichž je třeba se pozastavit u letectva a dělostřelectva. Plán organizační a materiální výstavby letectva předpokládal, že od konce roku 1937 bude k dispozici 52 polních letek. Do roku 1932 jich bylo v rámci šesti rozdílně členěných leteckých pluků postaveno 31. Do roku 1937 mělo vzniknout dalších sedm a krátce poté ještě 14. Celková pořizovací náročnost, nákladná údržba i běžně se vyskytující ztráty při provozu a výcviku vedly k tomu, že finanční prostředky na pořízení letounů, jimiž měla být splněna etapa výstavby do roku 1937, byly spotřebovány již na prvních jedenatřiceti letek. To znamená, že plán do roku 1937 hned na počátku vykazoval deficit sedmi letek, tzn. 18,5% předvídaného počtu. Pro další období výstavby po roce 1937 se tedy schodek zvyšoval až na 40% plánovaného finálního počtu. Uvedené kalkulace ovšem nezahrnovaly fyzické a morální zastarávání strojů a nevratné úbytky způsobené nehodami. Podle konstatování náčelníka Hlavního štábu bylo letectvo v takové situaci, že by bez přidělu zvláštních finančních prostředků zakrátko nastal jeho celkový úpadek.

Výzbroj určená pro dělostřelectvo armádní zálohy nespĺňovala kvalitativní ani kvantitativní požadavky. Materiál těžkého dělostřelectva byl v zásadě dědictvím po rakousko-uherské armádě. Od vzniku republiky do počátku 30. let nebyla opatřena žádná nová děla z této kategorie. Modernizace byla naprosto nevyhnutelná. Vzhledem k potřebám válečné polní armády, která měla být k dispozici po roce 1937, by scházelo 50% potřebného množství zbraní. Bez problémů nebylo ani lehké dělostřelectvo armádní zálohy. V případě hrubého dělostřelectva armádní zálohy si Hlavní štáb vypomáhal nouzově výzbrojí divizního dělostřelectva. Důvod tkvěl v absenci moderních vzorů dělostřelecké výzbroje z kategorie hrubého dělostřelectva. Výzbroj dělostřelectva proti letadlům měla pro obranu státu zásadní význam vzhledem k nevýhodnému rozložení výrobních základen a mělkosti státního území bez strategické hloubky. Zavedený vzor čs. konstrukce a výroby svými výkony dostačoval. Nebylo jej ale dostatek. Po dovršení válečné organizace polní armády by scházelo 33% výzbroje dělostřelectva proti letadlům.

S materiálně-technickým zabezpečením branné moci souvisela struktura komunikací na území Československé republiky. Ta totiž zásadním způsobem podmiňovala operační možnosti válečné polní armády. Nejprve je nutné analyzovat silniční síť a její vztah k zájmům obrany státu, resp. působení čs. branných sil v koalici se spojenci. Na počátku 30. let se jevila na státním území dvě kvalitativně odlišná teritoria. Zatímco české země vykazovaly vzhledem k vojenským potřebám převážně uspokojivé vlastnosti, silniční komunikace na Slovensku a Podkarpatské

26cm těžký minomet vz. 17 v palebném postavení

Rusi nárokům a požadavkům armády nevyhovovali, a to velmi závažně. Tento stav vyplýval z rozdílného historického vývoje obou teritorií. Od vzniku republiky do počátku 30. let se struktura silnic v zásadě nezměnila. Šlo přitom o závažnou skutečnost, když se vezme v úvahu, že Hlavní štáb preferoval v oboru strategického plánování právě východní část republiky. Pro celé státní území byla společná nevyhovující únosnost silničních mostů. V mnoha případech nemohly snést namáhání vojenskými vozidly a taženou technikou. Nakolik tato neblahá skutečnost omezovala manévr vojsk zejména v pohraničních oblastech, je nasnadě. Na Slovensku odpovídaly všechny důležité a dobře vybudované silnice dřívější severojižní orientaci, svádějící tyto komunikace k Budapešti. Pro zamýšlené ofenzivní operace proti Maďarsku to bylo do značné míry výhodné, ale defenzivu Slovenska a Podkarpatské Rusi proti napadení z jihu to nijak neusnadňovalo. Hlavní štáb hodlal jednostrannou orientaci silnic vyrovnat výstavbou čtyř průběžných magistrál budovaných ve směru západ – východ podle zvláštního stavebního programu. Bylo nasnadě, že půjde o projekt značně finančně náročný a s jeho splněním bude možné počítat ve vzdálené budoucnosti. Záměr obsahoval, kromě výstavby zcela nových silnic tam, kde takové spojnice dosud vůbec neexistovaly, i přebudování silnic nestátního typu na státní a jejich přímé či nepřímé zapojení do zmíněných magistrál. Armáda měla vedle toho zájem na tom, aby západní Slovensko protkala síť nestátních, zejména krajských, okresních a obecních, silnic, a to v prostoru od státních hranic až po čáru Hodonín – Trnava – Oslavany – Zvolen – Tisovec. Vojenská správa usilovala o to, aby finanční prostředky z tak zvaného silničního fondu byly přednostně vynaloženy na zamýšlenou výstavbu zmíněných silnic.

Soukenná blůza vz. 30 vojína ženijního pluku 6

První zbraní dělostřelectva proti letadlům čs. branné moci se staly 9cm kanóny vz. 12/20.

Výměna hlavní 8,35cm kanónu proti letadlům vz. 22

Tahač vz. 20 Z – typický prostředek pro dopravu výzbroje dělostřelectva proti letadlům

Lehké tanky Renault FT

Pro obranu státu měla rozhodující význam železniční síť. Do počátku 30. let se ani ji nepodařilo upravit tak, aby byla modifikována její orientace, jež neodpovídala nejnutnějším potřebám obrany státu. V jejím hodnocení Hlavní štáb uplatňoval jednak zkušenosti, které vyplynuly ze světové války, jednak faktory vyplývající ze zvláštní geopolitické situace čs. státu. Hlavní štáb se pokoušel na tuto skutečnost upozorňovat nejvyšší místa čs. exekutivy. Závažně a naléhavě tak učinil podáním, jež pro prezidenta republiky T. G. Masaryka připravilo 4. oddělení Hlavního štábu čs. branné moci v roce 1930. O dva roky později svůj apel zopakoval se zdůrazněním, že úpravy železnic, tedy hlavně jejich struktury a směrové orientace, jsou naprostou nutností. Zdůrazňoval přitom zásadu, že rozložení železnic a s nimi související infrastruktura musí umožnit přesun a vykládku sto dvaceti vojenských vlakových souprav o 100–120 nápravách v limitu 24 hodin. Shodná kapacita se požadovala pro přesuny vojsk z jednoho válčiště na druhé. Nešlo přitom pouze o železnice ve vlastním slova smyslu, ale také o zvláštní stavby a zařízení, určené primárně pro vojenské potřeby. Byly to především vhodné vyprojektované vykládací rampy v cílových stanicích jednotlivých operačních prostorů. Jejich nedostatek musel být v plánech improvizován ne zcela dostatečnými náhradními rampami. Z dalších potřeb nutno zmínit rozšíření strojového a vozového parku a zařízení pro přepravu mužstva a koní. V souhrnu šlo o minimální požadavky armády, jež se staly podkladem k sestavení celkového, tzv. desetiletého investičního programu. Od jeho splnění se očekávalo, že v dohledné době budou k dispozici alespoň takové tratě, které se pokládaly za nejdůležitější z hlediska zájmů a plánů armády. Bylo přitom zřejmé, že státní železniční správa nebude disponovat dostatečně velkými finančními prostředky

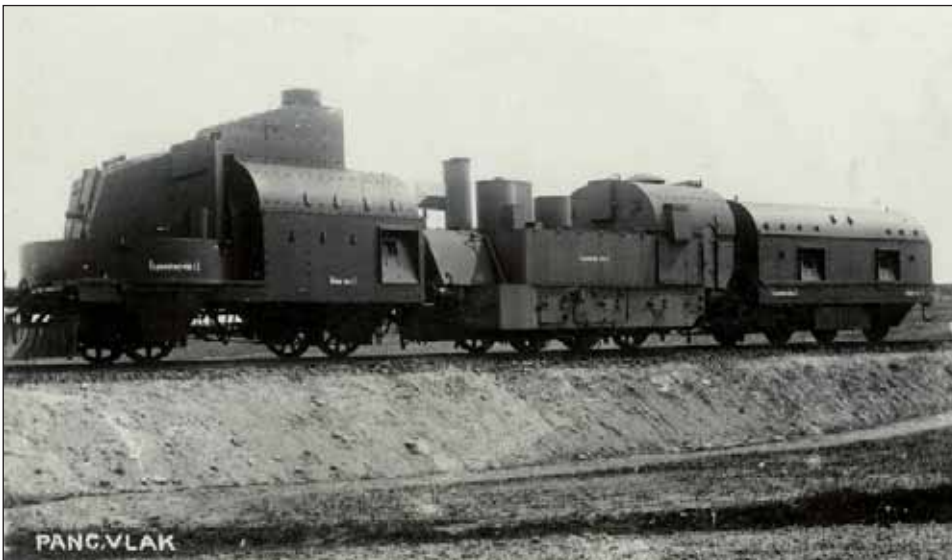

Obrněný automobil vz. 27

na jeho realizaci. Hlavní štáb proto žádal, aby stál za tím účelem neváhal uvolnit jiné zvláštní finanční prostředky. Žádaná opatření se diferencovala na čtyři okruhy činností. Šlo o realizaci novostaveb, dále o kapacitní posílení již provozovaných tratí položením druhých kolejí, vedle toho o rekonstrukci a zesílení tratí, úpravy stanic včetně jejich rozšíření a o modifikace železničních uzlů. Povšechný nástin programu je v zásadě zajímavým, byť nepřímým dokladem o směrech a prostorech, jež Hlavní štáb preferoval na přelomu 20. a 30. let z operačních hledisek. Z novostaveb šlo v první řadě o spojnici Plzeň – Brno. O její uskutečnění usiloval a přípravné práce s podporou zahraničního kapitálu prováděl Ústřední přípravný výbor českomoravské dráhy Plzeň – Brno. Další nové tratě měly vzniknout na trase Nitra – Zlaté Moravce a Prešov – Vranov – Michalovce, Horní Lideč – Puchov a Tisovec – Muráň. K nově budované trati Č. Skala – Margecany se měly navázat přípojky Spišská Nová Ves – Vondřišiel

Robustní čelní část korby a masivní pásy lehkého tanku Renault FT

Čs. pancéřový vlak č. 3

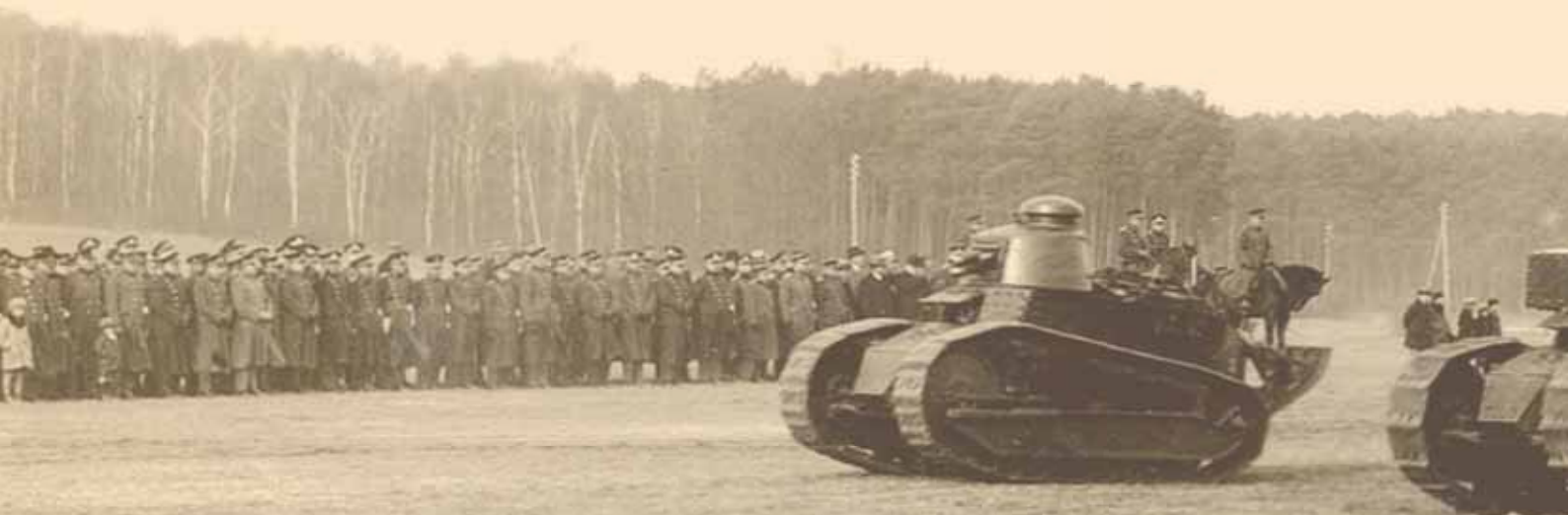
Lehký tank Renault M 18 sjíždí svažité terén. Výzbroj je demontována.

a Dobšíná – Dědinky. Zdvojením měly být kapacitně posíleny tratě Žilina – Vrútky – Zvolen, Brno – Veselí nad Moravou, Hranice – Vsetín – Horní Lideč, Bylnice – Trenčianská Teplá, úsek košicko-bohumínské dráhy mezi Liptovským Sv. Mikulášem a Spišskou Novou Vsí. V Čechách šlo o tratě Mladá Boleslav – Bakov nad Jizerou a Všetaty – Neratovice – Kralupy nad Vltavou. Rekonstrukce a rozšíření stanic se týkalo následujících tratí: Slovenský Meder – Levice – Hronská Breznica, Zlaté Moravce – Kozárovce, Trenčín – Bošany – Handlová, Zvolen – Banská Bystrica – Č. Skala, Brezno – Tisovec, Margecany – Kysak – Obyšovce, Vajany – Užhorod, Veselí nad Moravou – Kunovice – Bylnice, Nymburk – Mladá Boleslav, Vraňany – Libochovice – Louny a Podlešín – Zlonice – Louny. Úpravy železničních uzlů se týkaly Prahy a Brna.

Výzbroj pro válečnou polní armádu podle skutečného stavu z roku 1932 a podle plánu do roku 1937 (vybrané druhy)

Materiál	Rok	Válečná potřeba	Skutečný stav	Nedostatek
Pušky vz. 24 (vz. 23)	1932	500 813	571 676	–
	1937	706 800	571 676	135 124
Bodáky vz. 24	1932	643 845	707 271	–
	1937	860 000	747 313	112 687
Pistole vz. 24 (vz. 22)	1932	119 751	114 724	5 027
	1937	154 000	118 724	35 276
Těžké kulometry	1932	6 088	8 092	–
	1937	8 432	8 092	340
Lehké kulometry	1932	18 783	19 229	–
	1937	20 000	19 229	771
Letecké kulometry	1932	1 600	1 801	–
	1937	1 560	1 260	300
Přilby	1932	680 787	280 000	400 787
	1937	800 000	280 000	520 000
Kanóny 7,5 cm vz. 15 (horské)	1932	241 + 31 hlavní	231 + 16 hlavní	10 + 15 hlavní
	1937	241 + 31 hlavní	231 + 16 hlavní	10 + 15 hlavní
Kanóny 8 cm vz. 17	1932	238 + 30 hlavní	223 + 15 hlavní	15 + 15 hlavní
	1937	238 + 30 hlavní	223 + 15 hlavní	15 + 15 hlavní
Kanóny 8 cm vz. 30	1932	–	–	–
	1937	177 + 23 hlavní	169 + 26 hlavní	8
Kanóny 8,35 cm vz. 22	1932	141 + 27 hlavní, 142 košil ¹⁾ hlavní	141 + 72 hlavní, 89 košil hlavní	53 košil hlavní
	1937	192 + 50 hlavní, 240 košil hlavní	170 + 72 hlavní, 89 košil hlavní	22, 151 košil hlavní
Houfnice 10 cm vz. 14/19	1932	618 + 74 hlavní	573 + 76 hlavní	45
	1937	782 + 94 hlavní	750 + 132 hlavní	32
Houfnice 15 cm vz. 25 (hrubé)	1932	288 + 24 hlavní	271 + 18 hlavní	17 + 6 hlavní
	1937	313 + 25 hlavní	384 + 18 hlavní	7 hlavní
Moždíře 21 cm vz. 18 (těžké)	1932	19 + 1 hlaveň	18	1 + 1 hlaveň
	1937	19 + 1 hlaveň	18	1 + 1 hlaveň
Minomety 9 cm vz. 17	1932	213	212	1
	1937	213	212	1

Materiál	Rok	Válečná potřeba	Skutečný stav	Nedostatek
Světlomety (průměr 150 cm)	1932	48	44	4
	1937	192	44	148 (část zajištěna objednávkami)
Náboje pěchotní (kulometné a puškové)	1932	178 003 970	218 832 679	– ²⁾
	1937	195 200 000	249 050 000	– ³⁾
Lehké dělové náboje	1932	1 816 488	893 215	923 273
	1937	2 111 776	1 028 852	1 082 924
Hrubé dělové náboje	1932	342 720	158 443	184 277
	1937	345 600	208 669	136 931
Těžké dělové náboje	1932	48 800	32 027	16 773
	1937	47 004	30 087	16 917
Miny 9 cm	1932	45 522	12 011	33 511
	1937	45 522	12 011	33 511
Letecké pumy v kg	1932	490 080	204 160	285 920
	1937	580 000	602 000	–
Draky letounů	1932	541	555	– ⁴⁾
	1937	619	555	64
Letecké motory	1932	751	996	– ⁵⁾
	1937	919	996	–
Letouny školní a cvičné	1932	158	148	10
	1937	158	148	10

Poznámky:

- ¹⁾ Termín košile označuje vnější součást dělostřelecké hlavně, do níž se vkládala vlastní hlaveň opatřená vývrtem. Účel tohoto opatření vyplýval z konstrukčního řešení konkrétní dělostřelecké zbraně a ze snahy zvýšit její balistické výkony.
- ²⁾ Vedle uvedeného množství existoval přebytek nábojů Mannlicher ráže 8 mm ve výši 75 000 000. Nedostávalo se přitom 35 000 000 nábojů 7,92 mm vz. 23.
- ³⁾ Vedle uvedeného množství existoval přebytek nábojů Mannlicher ráže 8 mm ve výši 75 000 000. Nedostávalo se přitom 21 000 000 nábojů 7,92 mm vz. 23.
- ⁴⁾ U draků pozorovacích letounů existoval přebytek.
- ⁵⁾ V případech letounů pozorovacích, zvědných a lehkých bombardovacích existoval přebytek motorů.

Armáda Československé republiky vznikala v turbulentním čase změn. Vyplynuly ze světové války jako její důsledky, které převratným způsobem rušily dlouhodobé celky a struktury. Nahrazovaly je novými. Šlo o historicky jedinečný čas, jež charakterizovala víra, že se po nejnovější globální zkušenosti válečná katastrofa již nezopakuje. Budování státu od základů bylo těžké, budování armády v těchto souvislostech ještě obtížnější. V prvním desetiletí republiky se armáda stabilizovala. Po několika příštích letech se ovšem ohlásila krize, nejprve hospodářská. Věrně ji provázela a zesílila při ní krize demokracií. Revizionisté ji oslavovali a mocně z ní těžili. Do mezinárodních vztahů se přenesla jako zkáza nadějí, že systém kolektivní bezpečnosti přetrvá a ještě zesílí. Československo, které si svůj vnitřní demokratický základ dokázalo obdivuhodně uhájit, s ním spojovalo významnou záruku existence.

V takto vymezeném období se československá armáda vyznačovala následujícími zobecněnými charakteristikami. Již ve velmi senzitivní fázi zrodu obstála a prokázala smysl své existence, když zabezpečila pohraniční oblasti českých zemí proti odstředivým snahám německých separatistů a zajistila Slovensko. První rok její existence je vůbec významný tím, že ve válce s Maďarskou republikou rad se dokázala po počátečních neúspěších konsolidovat. Tento fakt více vynikne, pokud se správně docení skutečnost, že na počátku střetu došlo k závažné směně v obsazení velitelských funkcí, když důstojníky a generály italské armády nahradili Francouzi. Ještě závažněji pak vyznívá jedinečnost té doby pod dojmem vzniku a začátku efektivní činnosti generálního štábu. Utvářel se v kritických válečných poměrech, ale schopnost řídit armádu prokázal i v letech míru. V tom tkvěl rozhodující přínos Francouzské vojenské mise v Československé republice, která tak splnila nejpodstatnější zadání, a to nejenom v tomto směru, ale i v dalších sférách. Budováním stále většího množství bojeschopných vyšších celků československou armádu vřadila po vojenské stránce do francouzského aliančního systému. Příchod Francouzské vojenské mise do Československa dodal výstavbě armády na dynamice. V pozadí za tím ale stály specifické francouzské zájmy strategického zabezpečení proti případné repríze konfliktu s Německem.

Bojová nasazení roku 1919 měla ještě jeden zásadní důsledek. Umným zužitkováním získaných zkušeností a také argumentů se podařilo oslabit nevyjasněnou a pouze politickou ideu vojska miličního typu ve prospěch standardního modelu pravidelné armády. Potvrdil to branný zákon z roku 1920, základní a nejdůležitější norma branné legislativy, třebaže myšlenka milic nebyla zapomenuta. Stále více se ovšem vzdalovala poznané realitě a postupně se stala reliktem poválečných pacifistických nálad z dob úsvitu republiky.

Ve svém prvním desetiletí armáda dotvořila stabilizovaný a účelný mírový organizační rámec. S úspěchem a obdivuhodně zvládla po všech stránkách náročný unifikační proces, jímž sloučila celky, které si byly původně vzdálené nejen teritoriálně, ale hlavně koncepčně. Preference bývalých příslušníků zahraničních vojsk nad těmi z domácího prostředí, tedy původně rakousko-uherských struktur, byla realitou a zdrojem antagonismu i napětí. Podstatné ovšem je, že akceschopnost, funkčnost a výstavbu armády tento faktor neoslabil. Vzhledem k bohaté a rozvinuté průmyslové základně, již ovšem bylo nutné pro potřeby samostatného státu uzpůsobit, se podařilo sjednotit výzbroj a další součásti materiálního vybavení. Relativně brzy se utvořil stabilní fundament vlastního československého vojenského umění, do nějž byly implementovány zejména zásady francouzského vojenského myšlení, ale rozpoznat lze i vlivy z dřívějšího rakousko-uherského vojenství. Do budoucna skýtalo prostor pro rozvoj.

Exponovaná geopolitická poloha republiky ale nekorespondovala s přístupem veřejné politické scény k armádním potřebám. Snaha československých vlád a diplomacie prospět mezinárodní mírové politice a jít v tomto směru příkladem měla pro armádu v klíčových směrech negativní vyznění. Projevilo se to především v postupném krácení délky prezenční služby. Podceňování vojenských potřeb se konkretizovalo především v omezování rozpočtu Ministerstva národní obrany. Nejvýznamnější následek tohoto faktu se projevil v tom, že Československá republika byla schopna v případě potřeby vyzbrojit mnohem menší válečnou polní armádu, a to ještě ne zcela úplně, než jaký byl reálný mobilizační potenciál tohoto státu.

Československou vojenskou strategii, vyjádřenou válečnými plány, nelze posuzovat izolovaně. Od poloviny 20. let se stále více a dalekosáhleji rozcházela s původní francouzskou, ostře protiněmeckou koncepcí, a to hlavně z diplomatických a ekonomických důvodů. Nekompromisně ale trvala na zachování statu quo především podle Trianonské mírové smlouvy. Odtud pramenila stále vyhraněnější vojenská orientace proti Maďarsku. Šlo o specifický průmět československých ambicí na platformě Malé dohody.

Za bezpochyby vysoce závažný fakt je nutné pokládat to, že se podařilo uchránit armádu před zavlečením do vnitropolitického zápolení. To ji zásadně odlišovalo od armád v širším centrálním evropském prostoru. Československá demokracie tím v tehdejších poměrech prokázala sílu a odolnost.

Přílohy

Organizační schéma 1

Tajné!

Divize.

Štáb	1 2 3 4 5 polní just. úř. a odd. pol. četn.	Velitelství divise 1) Štábní rota 2) Štábní jez. četa 3) Štábní automobilní kolona 4) polní pošta 5) Topogr. odd.
Pěchota		1, 2 velitelství brigád 2, 4 pluky a 3 prapory s velitelstvím pl. 4 roty zbraní dopravní a protilet.
Dělostřelectvo		1) Velitelství dělostř. brigády 2) Pozorovací rota 3) Lehký dělostř. pluk 4) Hrubý dělostř. pluk 5) Hrubý dělostř. odd.
SPO.		1) Velitelství směr. převád. oddělu 2) Divizní eskadróna 3) Lichbiřská rota 4) Rota černých aut
Zvlášť. voj. odd.		Polní kulometná rota protilet.
Ženíjn. vojsko		1) Velitelství ženijního praporu 2) Ženíjn. roty 3) Ženíjn. park 4) Motová souprava
Telegr. vojsko		Telegrafní rota s telegr. parkem
Vozza- řadítko		1) Velitelství vozač. roty 2) 3 vozad. kolony 3) Vozač. park
Automob. vojsko		1) Velitelství automob. roty 2) Automob. kolona 3) Park 4) Automobilní kolona
Zbrojn.		1) Velitelství zbrojního parku 2) Pět municií kolona 3) Lehká kanon. mun. kolona 4) -- -- -- -- -- 5) Hrubá -- -- -- kolony 6) Dělostř. pracov. rota
Š u ž by		1) Polní nemocnice 2) Div. zdravot. roty 3) Dopravní kolona 4) Zdravní ambulatorium 5) Div. zdravot. automobilní kolona 6) Polní nemocnice
Intend.		1) Intendanční park 2) Polní pekárna 3) Jitky
Prac. roty		2 pracovní roty

Reprodukce schématu válečného složení divize vypracovaného 1. (organizačním) oddělením Hlavního štábu čs. branné moci v roce 1932. Použity jsou dobové značky. Toto i následující reprodukována schémata tvořila zvláštní přílohu analýzy celkového stavu čs. branné moci, kterou Hlavní štáb vypracoval pro prezidenta republiky a ministra zahraničních věcí. Černě zobrazené symboly označují celky, které bylo možné postavit v roce 1932, modře ty, jež měly být k dispozici do roku 1937, a červeně ty, o nichž se předpokládalo, že budou stavěny až po roce 1937.

Organizační schéma 2

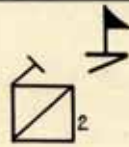

Záložní brigáda (divize)		Tajné!
Štáb	polní just. úř. polní věznice a odd. pol. četn.	Velitelství zd. brig. (divize) 1, štábní rota 2, jez. štáb. četa 3, štáb. autokolona 4, polní pošta 5, Topograf. odd.
Pěchota		1, Velitelství brigád 2, roty zbraní dopr. a protil. 3, 3 pěší pluky s velitelstvím 4, 1 pěší pluk s velitelstvím
Dělostřelectvo		1, Velitelství brig. 2, Pozorovací rota 3, Velitelství lehkého pluku 4, odd. 8cm vz. 3/8 u 6 brigád (k jez. brig.) 5, 1 odd. 10 cm 6, 1 odd. 10 cm 7, Velitelství hrubého pluku 8, 2 bat. 15 cm houf. 9, 1 bat. a 1 odd. 15 cm 10, velit. s odd. lehkým
SPO.		1, Velitelství smiš. přezd. odd. 2, eskadrona 3, Cyklistická rota Rota obrněných aut.
Zvlášť. boj. prostřed.		<i>Polní kulometná rota proti létadlům</i>
Žen. vojsko		1, Velitelství ženijního praporu 2, ženijní roty 3, ženijní park Mostová souprava
Telegraf. vojsko		<i>Telegraf. rota s telegraf. parkem</i>
Vozataj.		1, Velitelství vozatajské roty 2, 3 vozatajské kolony 3, vozatajský park
Autom. vojsko		1, Velitelství automob. roty 2, Automobilní kolona 3, Automobilní kolona 4, Automobilní park
Zbrojní		1, Velitelství zbrojního parku 2, pět muniční kolona 3, lehká kanon. mun. kolona 4, hrubá " " " " 5, hrubá houfnic. " " " " 6, hrubá houfnic. mun. kolona 7 děl. prac. rota
Služby		1, Polní nemocnice 2, Zdrav. rota 3, Desinfekční kolona 4, zubní ambulatorium 5, Div. zdravotní autokolona 6, Polní nemocnice
Intend. služby		1, Intendanční park 2, Polní pekárna 3, Jatky
Pracovní rot		<i>2 pracovní rot</i>

Reprodukce schématu válečného složení záložní brigády (mobilizované divize) vypracované 1. (organizačním) oddělením Hlavního štábu čs. branné moci v roce 1932. Použity jsou dobové značky.

Organizační schéma 4

Tajné!

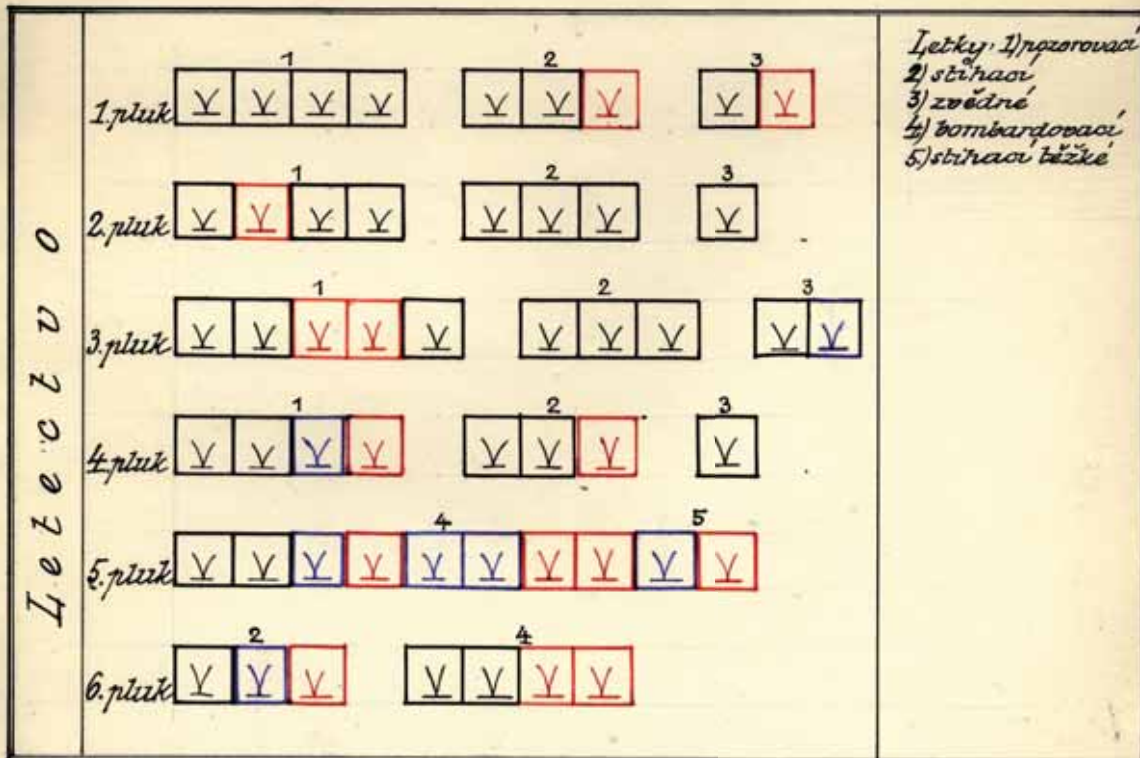
Jezdecká brigáda.

Stan	oddíl por. četníků	Velitelství jezdecké brigády 1) Jezdecká štábní četa 2) Jezdecká štábní automobil. kolona 3) Polní pošta	
Jezdecko	a) b)	1) Jezdecký pluk a) 1. jezd. brig. má 4 jezd. pl., 2 a 3 jezd. brig. mají 3 pluky. b) 1, 2, 3. jezd. brig. mají 3 pluky. 4. jezd. brig. má 2 pluky. 2) eskadrona kulometů proti letadlům	
Cyklističtí		Cyklistická korouhev	
Dělostřelečtí		Jízdní oddíl dělostřelectva	
Ženíjná rota boj. prostřed.		1) Kometná eskadrona proti letadl. 2) Četa obrněných automobilů 3) Eskadrona obrněných automobilů (2 čety)	
Ženíjná rota vysok.		Jezdecká ženíjná rota	
Telegraf. vysok.		Jezdecká telegr. rota (stelegr. parkem)	
Automob. vojsko		Hákladní automobil. kolony.	
Služby	zbrojní		Jezdecký zbrojní park
	žezav.		Jezdecká ambulance
	Intend.		Jezdecký intendantůní park

Reprodukce schématu válečného složení jezdecké brigády vypracovaného 1. (organizačním) oddělením Hlavního štábu čs. branné moci v roce 1932. Použity jsou dobové značky.

Organizační schéma 6

Tajné!

Reprodukce přehledu organizace útvarů letectva polní armády podřízených Hlavnímu velitelství operujících armád. Vypracováno 1. (organizačním) oddělením Hlavního štábu čs. branné moci v roce 1932. Použity jsou dobové značky.

Příloha 1

Ministři národní obrany a náčelníci Hlavního štábu čs. branné moci v letech 1918–1932

Ministři národní obrany (vojenství)	
Jméno (stranicko-politická příslušnost)	Funkční období
Václav Klobfáč (ČSSS)	14. 11. 1918 – 8. 7. 1919
gen. Milan Rastislav Štefánik (bezpartijní), ministr vojenství (do 4. 5. 1919)	
Václav Klobfáč (ČSSS)	8. 7. 1919 – 25. 5. 1920
Vlastimil Tusar (ČSSDSD), pověřen správou rezortu	25. 5. 1920 – 16. 7. 1920
Ivan Markovič (ČSSDSD)	16. 7. 1920 – 15. 9. 1920
gen. Otakar Husák (bezpartijní), člen úřednické vlády	15. 9. 1920 – 26. 9. 1921
František Udržal (RSZML)	26. 9. 1921 – 7. 10. 1922
František Udržal (RSZML)	7. 10. 1922 – 9. 12. 1925
Jiří Stříbrný (ČSSS)	9. 12. 1925 – 18. 3. 1926
gen. Jan Syrový (bezpartijní), člen úřednické vlády	18. 3. 1926 – 12. 10. 1926
František Udržal (RSZML)	12. 10. 1926 – 1. 2. 1929
František Udržal (RSZML)	1. 2. 1929 – 16. 9. 1929
Karel Viškovský (RSZML)	16. 9. 1929 – 7. 12. 1929
Karel Viškovský (RSZML)	7. 12. 1929 – 29. 10. 1932
Bohumír Bradáč (RSZML)	29. 10. 1932 – 14. 2. 1934
Náčelníci Hlavního (generálního do 19. 9. 1920) štábu	
gen. Maurice Pellé	17. 2. 1919 – 31. 12. 1920
gen. Eugène Mittelhausser	1. 1. 1921 – 31. 12. 1925
gen. Jan Syrový	14. 10. 1926 – 29. 11. 1933

Poznámky:

ČSSDSD – Československá sociálně demokratická strana dělnická

ČSSS – Československá strana socialistická, od září 1926 Československá strana národně socialistická

RSZML – Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, původně Česká strana agrární, od dubna 1919 Republikánská strana čs. venkova, v roce 1922 přejmenována na Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu

Počet důstojníků Francouzské vojenské mise v Československu z perspektivy celého vývoje čs. branné moci v letech 1919–1938

Rok	Počet celkem
březen 1919 (počáteční stav)	45 ¹⁾
1. 1. 1920	135 ^{2), 3)}
1. 1. 1921	85
1. 1. 1922	69
1. 1. 1923	58
1. 1. 1924	51
1. 1. 1925	50
1. 1. 1926	42
1. 1. 1927	26
1. 1. 1928	21
1. 1. 1929	17
1. 1. 1930	12
1. 1. 1931	7
1. 1. 1932	7
1. 1. 1933	6
1. 1. 1934	6
1. 1. 1935	6 ⁴⁾
1. 1. 1936	5 ⁴⁾
1. 1. 1937	5 ⁴⁾
1. 1. 1938	4 ⁴⁾

Poznámky:

¹⁾ Údaj nezahrnuje 18 důstojníků přidělených u Čs. střelecké divize z Francie (štáb divize, 21., 22., 23. střelecký pluk).

²⁾ Zde jsou zahrnuti důstojníci, u nichž se předpokládal návrat (viz poznámka 1). Ti přešli do stavu mise. Toto podstatné navýšení početního stavu bylo ve srovnání s původně předvídaným stavem vynuceno válečnými operacemi na Slovensku.

³⁾ Maximální početní stav (146) byl dosažen v půli září 1919.

⁴⁾ V uvedeném počtu byl zastoupen jeden důstojník letectva.

Příloha 3

Přidělení důstojníků Francouzské vojenské mise na MNO, vyšších velitelství a ke školám z perspektivy celého vývoje čs. branné moci v letech 1919–1938

	MNO	Vyšší velitelství	Školy
Při ustavení mise (1919)	45	-	-
1. 1. 1920	44	79	12
1. 1. 1921	32	21	32
1. 1. 1922	25	13	31
1. 1. 1923	22	9	27
1. 1. 1924	23	6	22
1. 1. 1925	21	6	23
1. 1. 1926	19	1	22
1. 1. 1927	13	1	12
1. 1. 1928	10	-	11
1. 1. 1929	9	-	8
1. 1. 1930	8	-	4
1. 1. 1931	7	-	-
1. 1. 1932	7	-	-
1. 1. 1933	6	-	-
1. 1. 1934	6	-	-
1. 1. 1935	6	-	-
1. 1. 1936	5	-	-
1. 1. 1937	5	-	-
1. 1. 1938	4	-	-

Důstojníci Francouzské vojenské mise jako vyšší velitelé čs. branné moci

Jméno	Hodnost ¹⁾	Podřízeno	Od	Do
Pellé	divizní generál	čs. armáda	4. 6. 1919	5. 11. 1919
Mittelhauser	divizní generál	Západní skupina na Slovensku	1. 6. 1919	30. 9. 1919
		ZVV Bratislava	1. 10. 1919	31. 12. 1920
Fournier	divizní generál	11. (10.) divize	20. 7. 1919	31. 12. 1920
		ZVV Bratislava	1. 1. 1921	23. 7. 1921
Spiré	divizní generál	ZVV Bratislava	21. 8. 1921	14. 9. 1925
Hennoque	divizní generál	3. divize	23. 3. 1919	6. 4. 1919
		Východní skupina na Slovensku	7. 4. 1919	30. 9. 1919
		10. divize; ZVV Užhorod	1. 10. 1919	29. 12. 1919
Paris	brigádní generál	5. (pozdější 8.) divize	11. 6. 1919	25. 12. 1919
		10. divize; ZVV Užhorod	30. 12. 1919	31. 10. 1922
Castella	brigádní generál	velitel divizní pěchoty 7. divize	24. 6. 1919	30. 9. 1919
		12. divize; ZVV Užhorod	1. 11. 1922	16. 9. 1925
Šnejdárk ²⁾	brigádní generál	2. divize	4. 6. 1919	30. 9. 1919
		9., 7., 11. divize	8. 1. 1921	14. 9. 1925
		ZVV Košice	15. 9. 1925	14. 2. 1927
Philippe	brigádní generál	Čs. divize z Francie; 1. (pozdější 4.) divize	30. 12. 1919	28. 12. 1920
Destremau	brigádní generál	Karpatská skupina; 4. (pozdější 11.) divize	3. 6. 1918	29. 11. 1920
Chabord	brigádní generál	6. divize	1. 6. 1919	31. 7. 1920
Schuhler	brigádní generál	7. (pozdější 1.) divize	1. 6. 1919	10. 7. 1920
Kieffer	brigádní generál	bojová skupina 7. divize	1. 6. 1919	27. 6. 1919
		9. divize	2. 7. 1919	30. 9. 1919
Marty	brigádní generál	19. brigáda	17. 8. 1919	25. 12. 1919
		5. (pozdější 8.) divize	26. 12. 1919	6. 11. 1922
Barrès	plukovník	bojová skupina 7. divize; 21. brigáda	14. 6. 1919	22. 8. 1919
Bouret	podplukovník	velitel divizní pěchoty 6. divize	16. 7. 1919	30. 11. 1919
		12. brigáda	1. 12. 1919	4. 7. 1920
Bertrand	podplukovník	22. (pozdější 20.) brigáda	31. 8. 1919	6. 6. 1920
Lagarde	plukovník	velitel divizní pěchoty 7. divize	7. 12. 1919	7. 1. 1920
Boucher de la Rupelle	podplukovník	17. brigáda; 1. (pozdější 7.) brigáda	17. 8. 1919	20. 7. 1920
Pernot	plukovník	23. brigáda	4. 2. 1920	24. 1. 1921
Bonneau	podplukovník	bojová skupina 7. divize	1. 7. 1919	21. 7. 1919
		21. brigáda	22. 7. 1919	31. 8. 1919

Poznámky:

¹⁾ Hodnost, v níž důstojník vykonával velitelskou funkci v Československu. Případně jde o propůjčenou československou hodnost.

²⁾ Důstojník českého původu. Vstoupil do Cizinecké legie. Naturalizovaný Francouz. Přijat do Pěchotní školy, kterou absolvoval jako 3. v pořadí. K české národnosti se opět přihlásil v roce 1927. Svou vojenskou kariéru zakončil jako zemský vojenský velitel na Slovensku.

- ♦ V roce 1919 a na počátku roku 1920, zvláště během operací na Slovensku, velelo jistě množství francouzských důstojníků československým pěším plukům nebo skupinám praporů, utvořeným z operačních důvodů, stejně tak jako diviznímu dělostřelctvu nebo dělostřeleckým útvarům zemských vojenských velitelství.

Příloha 5

Důstojníci Francouzské vojenské mise ve významných funkcích na Ministerstvu národní obrany Československé republiky

Jméno	Hodnost*	Funkce	Od	Do
Pellé	divizní generál	náčelník Hlavního štábu	17. 2. 1919	31. 12. 1920
Mittelhausser	divizní generál	náčelník Hlavního štábu	1. 1. 1921	31. 12. 1925
		technický poradce ministra národní obrany	1. 1. 1926	10. 2. 1926
Faucher	divizní generál	I. zástupce náčelníka Hlavního štábu	15. 7. 1919	10. 2. 1926
		technický poradce ministra národní obrany	11. 2. 1926	10. 12. 1938
Somon	plukovník	pobočník náčelníka Hlavního štábu	14. 7. 1919	29. 12. 1920
Rozet	brigádní generál	přednosta 3. (operačního) oddělení Hlavního štábu	27. 2. 1919	17. 9. 1925
Jouart	podplukovník	přednosta oddělení pro školství a výcvik Hlavního štábu	19. 11. 1920	24. 2. 1922
Prignot	podplukovník	přednosta oddělení pro školství a výcvik Hlavního štábu	25. 2. 1922	12. 7. 1922
Le Blevec	plukovník	přednosta oddělení pro školství a výcvik Hlavního štábu	13. 7. 1922	15. 2. 1926
Bordage	major	velitel československého vzdušoplavectva	7. 6. 1919	26. 2. 1920

Poznámka:

* Hodnost, v níž důstojník vykonával uvedenou funkci v Československu. Případně jde o propůjčenou československou hodnost.

Důstojníci Francouzské vojenské mise velící čs. vojenským vzdělávacím zařízením

Jméno	Hodnost*	Vzdělávací zařízení	Od	Do
Besset	plukovník	KVDGŠ	1. 9. 1919	24. 1. 1920
Costiér	podplukovník	KVDGŠ (dočasně)	25. 1. 1920	4. 3. 1920
Jamet	brigádní generál	KVDGŠ, VŠ	5. 3. 1920	30. 9. 1926
Le Blevec	brigádní generál	VŠ	1. 10. 1926	30. 9. 1929
		IKGŠD	1. 10. 1929	2. 10. 1930
Kieffer	brigádní generál	VA	1. 4. 1920	31. 7. 1920
Chabord	brigádní generál	VA	1. 8. 1920	31. 3. 1921
Castella	plukovník	VA	11. 5. 1921	4. 7. 1921
Forlot	plukovník	VA	5. 7. 1921	31. 5. 1923
Bourguignon	podplukovník	IŠP	10. 5. 1919	19. 7. 1922
Prignot	podplukovník	IŠP – PU	20. 7. 1922	31. 8. 1926
Falguiere	major	ÚJÚ	1. 12. 1920	7. 3. 1922
Magdelain	podplukovník	ÚJÚ – VJU	8. 3. 1922	25. 3. 1923
d'Epinay	podplukovník	VJU	26. 3. 1923	31. 8. 1926
Bossu	brigádní generál	IŠD	4. 9. 1919	15. 9. 1921
		DU	21. 12. 1923	31. 8. 1926
Lannes	podplukovník	DU	16. 9. 1921	20. 12. 1923
Personne	major	ÚŠV	1. 8. 1920	4. 11. 1922
Obvodová výcviková střediska				
Lagarde	plukovník	OVS Chomutov	11. 3. 1920	15. 11. 1920
Prignot	podplukovník	OVS Košice	11. 3. 1920	5. 3. 1922
Tamisier	major	OVS Košice	6. 3. 1922	31. 8. 1925
Adam	podplukovník	OVS Komárno	11. 3. 1920	9. 6. 1920
Bertrand	podplukovník	OVS Komárno	10. 6. 1920	9. 10. 1920
Brau	plukovník	OVS Komárno	10. 10. 1920	24. 8. 1921
Poiree	podplukovník	OVS Opava	11. 3. 1920	20. 6. 1920
Burthey	podplukovník	OVS Opava (prozatímně)	21. 6. 1920	9. 10. 1920
Bertrand	podplukovník	OVS Opava	10. 10. 1920	9. 9. 1922

Poznámka:

* Hodnost, v níž důstojník vykonával velitelskou funkci v Československu. Případně jde o propůjčenou československou hodnost.

Zkratky:

- DU – Dělostřelecké učiliště (Olomouc)
- IKGŠD – Informační kurz pro generály a štábní důstojníky
- IŠD – Instrukční škola pro dělostřelectvo (Milovice, později Olomouc)
- IŠP – Instrukční škola pro pěchotu (Milovice)
- IŠP – PU – Instrukční škola pro pěchotu (Milovice), později Pěchotní učiliště (Milovice)
- KVDGŠ – Kurz pro výchovu důstojníků generálního štábu
- OVS – Obvodové výcvikové středisko
- ÚJÚ – Ústřední jezdecký ústav (Hranice, později Hodonín)
- ÚJÚ – VJU – Ústřední jezdecký ústav, později Vojenské jezdecké učiliště (Hodonín)
- ÚŠV – Ústřední škola pro vzduchoplavectvo, později Letecké učiliště (Cheb)
- VA – Vojenská akademie
- VJU – Vojenské jezdecké učiliště (Hodonín, později Pardubice)
- VŠ – Válečná škola

Příloha 7

Mírové rozčlenění čs. branné moci po unifikaci (k 30. dubnu 1922)

Ministr národní obrany

osobní služba u ministra	přidělený štábní důstojník
	pobočník
	osobní tajemník

Pomocné orgány ministra národní obrany

generální inspektor čs. vojsk
hospodářsko-správní kontrola

Prezidium Ministerstva národní obrany

Prezidium	vojenská	skupina	přiděleno	zástupce MNO u četnictva	
	politická			ústřední administrace tisková	
	technická		vojenští přidělenci v zahraničí	podřízeny	ředitelství kanceláří
	zahraniční				informační kancelář
	administrativní		správa budov		
			štábní oddíl		
			ordinující lékař		
			telefonní ústředny MNO		
	přiděleno		archiv MNO		
			účetárna MNO		

Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb čs. branné moci

náčelník Hlavního štábu	první	zástupce náčelníka Hlavního štábu	oddělení	zpravodajské
	druhý			operační
				organizační
				etapní a dopravní

Ministerstvo národní obrany – odbor výchovný

přednosta	oddělení	školské a výcvikové
		osvětové
		tělesné výchovy
		miliční
		názvosloví a jazykové kurzy

Ministerstvo národní obrany – odbor všeobecně vojenský

přednosta	oddělení	osobní		
		pěšího vojska		
		jezdeckta		
		remontnictva		
		zdravotní		
		justiční		
		duchovní	skupina	římsko-katolická
				evangelická
				čs. církve
		ústřední správa válečných hrobů (pouze přechodně)		

Ministerstvo národní obrany – oddělení vzduchoplanecké

Ministerstvo národní obrany – odbor technický a dopravní

přednosta	oddělení	ženijní
		telegrafní
		železniční
		vozatajské
		automobilní
		stavební

Ministerstvo národní obrany – odbor dělostřelecký a zbrojní

přednosta	Hospodářsko-správní úřad	
	první zástupce	oddělení dělostřelecké
		zvláštních bojových prostředků
	druhý zástupce	osobních záležitostí dělostřelectva a zbrojnictva
		zbrojně-materiální
	oddělení zbrojně-technické	
munice		
zbrojních útvarů		

Ministerstvo národní obrany – odbor správní

přednosta	oddělení	finanční a komerční		
		požitkové		
		zaopatřovací		
		zásobovací		
		oděvní		
		ubytovací		
		účetní a kontroly		
		likvidační (pouze přechodně)		
		duchovní	skupina	římsko-katolická
				evangelická
	čs. církve			
	komise pro reorganizaci hospodářské správní služby (pouze přechodně)			

Ministerstvo národní obrany – odbor politicko-právní

přednosta	oddělení	legislativní
		doplňovací
		politicko-administrativní
		sociálně-politické
		reparační (pouze přechodně)

Ministerstvo národní obrany – oddělení zkušební a výzkumné

(až do vybudování vojenského výzkumného ústavu)

Ministerstvo národní obrany – oddělení repatriační

(pouze přechodně)

Vyšší velitelství

Zemské vojenské velitelství Praha

peší divize		peší brigády		horské brigády	vel. zem. dělostřelectva	polní dělostřelecké brigády		hrubé dělostřelecké brigády	těžké dělostřelecké brigády	jezdecké brigády	vel. zem. ženijního vojska
1.	Praha	1.	Praha	-	Praha	1.	Praha	-	1. Vysoké Mýto	1.	Praha
		2.	Chomutov								
2.	Plzeň	3.	Plzeň			3.	Litoměřice				
		4.	Cheb								
3.	Litoměřice	5.	Terezín			4.	Hradec Králové				
		6.	Mladá Boleslav								
4.	Hradec Králové	7.	Hradec Králové			5.	České Budějovice				
		8.	Vysoké Mýto								
5.	České Budějovice	9.	České Budějovice			10.	Písek				
		10.	Písek								

Zemské vojenské velitelství Brno

peší divize		peší brigády		horské brigády	vel. zem. dělostřelectva	polní dělostřelecké brigády		hrubé dělostřelecké brigády	těžké dělostřelecké brigády	jezdecké brigády	vel. zem. ženijního vojska
6.	Brno	11.	Brno	-	Brno	6.	Brno	-	2. Brno	2.	Brno
		12.	Znojmo								
7.	Olomouc	13.	Olomouc			8.	Opava				
		14.	Kroměříž								
8.	Opava	15.	Opava			16.	Moravská Ostrava				
		16.	Moravská Ostrava								

Zemské vojenské velitelství Bratislava

peší divize		peší brigády		horské brigády	vel. zem. dělostřelectva	polní dělostřelecké brigády		hrubé dělostřelecké brigády	těžké dělostřelecké brigády	jezdecké brigády	vel. zem. ženijního vojska	
9.	Trnava	17.	Bratislava	1. Ružomberok	Bratislava	9.	Trnava	1. Komárno	-	3.	Nové Zámky	
		18.	Žilina									10.
10.	Banská Bystrica	19.	Banská Bystrica			11.	Košice					
		20.	Nitra									
11.	Košice	21.	Košice			2. Spišská Nová Ves	22.					Rožňava
		22.	Rožňava									

Zemské vojenské velitelství Užhorod

peší divize		peší brigády		horské brigády	vel. zem. dělostřelectva	polní dělostřelecké brigády		hrubé dělostřelecké brigády	těžké dělostřelecké brigády	jezdecké brigády	vel. zem. ženijního vojska
12.	Užhorod	23.	Mukačevo	-	-	12.	Užhorod	-	-	-	-
		24.	Michalovce								

Zbraně

A. Hlavní zbraně

A.1 Peší vojsko

A.1.1 Pěchota

Číslo pluku	Rozčlenění		Stanoviště	Zařazení		Náhradní prapor
				divize	p. brigáda	
1.	pl. vel.		České Budějovice	5.	9.	České Budějovice
	pomocná rt.					
	technická rt.					
	I.	prap.				
	II.					
III.						
2.	pl. vel.		Litoměřice	3.	5.	Litoměřice
	pomocná rt.					
	technická rt.					
	I.	prap.				
	II.					
III.						
3.	pl. vel.		Kroměříž	7.	14.	Kroměříž
	pomocná rt.					
	technická rt.					
	I.	prap.				
	II.					
III.						
4.	pl. vel.		Hradec Králové	4.	7.	Hradec Králové
	pomocná rt.					
	technická rt.					
	I.	prap.				
	II.					
III.						
5.	pl. vel.		Praha	1.	1.	Praha
	pomocná rt.					
	technická rt.					
	I.	prap.				
	II.					
III.						
6.	pl. vel.		Olomouc	7.	13.	Olomouc
	pomocná rt.					
	technická rt.					
	I.	prap.				
	II.					
III.						
7.	pl. vel.		Nitra	10.	20.	Nitra
	pomocná rt.					
	technická rt.					
	I.	prap.				
	II.					
III.						
8.	pl. vel.		Český Těšín	8.	16.	Frýdek
	pomocná rt.					
	technická rt.					
	I.	prap.				
	II.					
III.						
9.	pl. vel.		Most	1.	2.	Most
	pomocná rt.					
	technická rt.					
	I.	prap.				
	II.					
III.						
10.	pl. vel.		Brno	6.	11.	Brno
	pomocná rt.					
	technická rt.					
	I.	prap.				
	II.					
III.						

Číslo pluku	Rozčlenění	Stanoviště	Zařazení		Náhradní prapor
			divize	p. brigáda	
11.	pl. vel.	Písek	5.	10.	Písek
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.				
	II. prap.				
III. prap.	Prachatice				
12.	pl. vel.	Komárno	10.	20.	Komárno
	pomocná rt.				
	technická rt.	Parkán			
	I. prap.	Komárno			
	II. prap.				
III. prap.					
13.	pl. vel.	Šumperk	7.	13.	Šumperk
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.				
	II. prap.				
III. prap.					
14.	pl. vel.	Košice	11.	21.	Prešov
	pomocná rt.				
	technická rt.	Prešov			
	I. prap.	Košice			
	II. prap.				
III. prap.					
15.	pl. vel.	Krnov	8.	15.	Bruntál
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.	Bruntál			
	II. prap.	Opava			
III. prap.					
16.	pl. vel.	Rožňava	11.	22.	Ješava
	pomocná rt.				
	technická rt.	Ješava			
	I. prap.	Tornala			
	II. prap.	Rožňava			
III. prap.					
17.	pl. vel.	Trenčín	9.	18.	Trenčín
	pomocná rt.				
	technická rt.	Hlohovec			
	I. prap.	Trenčín			
	II. prap.				
III. prap.					
18.	pl. vel.	Plzeň	2.	3.	Plzeň
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.	Praha	1.	1.	
	II. prap.	Plzeň	2.	3.	
III. prap.					

Číslo pluku	Rozčlenění	Stanoviště	Zařazení		Náhradní prapor
			divize	p. brigáda	
19.	pl. vel.	Mukačevo	12.	23.	Mukačevo
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.				
	II. prap.				
III. prap.	Činaděv				
20.	pl. vel.	Michalovce	12.	24.	Michalovce
	pomocná rt.				
	technická rt.	Strážské			
	I. prap.	Petrovce			
	II. prap.				
III. prap.					
21.	pl. vel.	Čáslav	4.	8.	Čáslav
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.				
	II. prap.				
III. prap.					
22.	pl. vel.	Jičín	4.	7.	Jičín
	pomocná rt.				
	technická rt.	Josefov			
	I. prap.	Jičín			
	II. prap.				
III. prap.					
23.	pl. vel.	Bratislava	9.	17.	Bratislava
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.	Trnava			
	II. prap.	Bratislava			
III. prap.					
24.	pl. vel.	Znojmo	6.	12.	Znojmo
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.				
	II. prap.				
III. prap.					
25.	pl. vel.	Lučenec	10.	19.	Banská Bystrica
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.				
	II. prap.				
III. prap.	Zvolen				
26.	pl. vel.	Banská Štiavnica	10.	19.	Levice
	pomocná rt.				
	technická rt.	Banská Bystrica			
	I. prap.	Krupina			
	II. prap.	Banská Štiavnica			
III. prap.					

Číslo pluku	Rozčlenění	Stanoviště	Zařazení		Náhradní prapor
			divize	p. brigáda	
27.	pl. vel.	Olomouc	7.	14.	Uherské Hradiště
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.	Olomouc				
28.	pl. vel.	Praha	1.	1.	Praha
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.	Praha				
29.	pl. vel.	Jindřichův Hradec	5.	9.	Jindřichův Hradec
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.					
30.	pl. vel.	Vysoké Mýto	4.	8.	Vysoké Mýto
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.	Vysoké Mýto				
31.	pl. vel.	Jihlava	6.	12.	Jihlava
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.					
32.	pl. vel.	Košice	11.	21.	Košice
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.	Košice				
33.	pl. vel.	Cheb	2.	4.	Cheb
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.	Cheb				
34.	pl. vel.	Opava	8.	15.	Opava
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.					

Číslo pluku	Rozčlenění	Stanoviště	Zařazení		Náhradní prapor
			divize	p. brigáda	
35.	pl. vel.	Plzeň	2.	3.	Plzeň
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.	Plzeň				
36.	pl. vel.	Užhorod	12.	24.	Užhorod
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.					
37.	pl. vel.	Levoča	11.	22.	Nová Ves
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.					
38.	pl. vel.	Beroun	2.	4.	Beroun
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.	Beroun				
39.	pl. vel.	Petržalka	9.	17.	Bratislava
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.	Petržalka				
40.	pl. vel.	Hranice	8.	16.	Vlašské Meziříčí
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.	Nový Jičín				
41.	pl. vel.	Žilina	9.	18.	Žilina
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.	Žilina				
42.	pl. vel.	Terezín	3.	5.	Terezín
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I.	prap.			
	II.				
III.	Rumburk				

Číslo pluku	Rozčlenění	Stanoviště	Zařazení		Náhradní prapor
			divize	p. brigáda	
43.	pl. vel.	Brno	6.	11.	Brno
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.				
	II. prap.				
44.	pl. vel.	Liberec	3.	6.	Turnov
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.				
	II. prap.				
45.	pl. vel.	Chust	12.	23.	Chust
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.				
	II. prap.				
		Turnov			
		Akna Slatina			
		Jasina			
		Modrý Kámen	10.	19.	

Číslo pluku	Rozčlenění	Stanoviště	Zařazení		Náhradní prapor
			divize	p. brigáda	
46.	pl. vel.	Chomutov	1.	2.	Chomutov
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.				
	II. prap.				
47.	pl. vel.	Mladá Boleslav	3.	6.	Mladá Boleslav
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.				
	II. prap.				
48.	pl. vel.	Benešov	5.	10.	Benešov
	pomocná rt.				
	technická rt.				
	I. prap.				
	II. prap.				
		Turnov			
		České Budějovice			
		Hradní stráž			podřízena náčelníku Vojenské kanceláře prezidenta republiky
		Praha			

A.1.2 Horská pěchota

Hor. p. pl. č.	Rozčlenění	Stanoviště	Organická příslušnost	Náhradní rota		
1.	pl. vel.	Dolný Kubín	1. hor. brig.	Lázně Lúčky		
					1. hor. prap.	prap. vel.
						hor. techn. rt.
						1. hor. rt.
	2. hor. rt.					
	2. hor. prap.	prap. vel.			Trstenné	
		hor. techn. rt.			Slanica	
		1. hor. rt.			Namestovo	
		2. hor. rt.			Dolný Kubín	
	3. hor. prap.	prap. vel.			Dolný Kubín	Mokrad u D. Kubína
		hor. techn. rt.				
		1. hor. rt.				
2. hor. rt.						

Hor. p. pl. č.	Rozčlenění	Stanoviště	Organická příslušnost	Náhradní rota		
2.	pl. vel.	Ružomberok	1. hor. brig.	Liptovský Sv. Mikuláš		
					4. hor. prap.	prap. vel.
						hor. techn. rt.
						1. hor. rt.
	2. hor. rt.					
	5. hor. prap.	prap. vel.			Ružomberok	
		hor. techn. rt.			Ružomberok	
		1. hor. rt.			Likavka	
		2. hor. rt.				
	6. hor. prap.	prap. vel.			Ružomberok	Ružomberok
		hor. techn. rt.				
		1. hor. rt.				
2. hor. rt.						

Hor. p. pl. č.	Rozčlenění			Stanoviště	Organická příslušnost	Náhradní rota
3.	pl. vel.			Poprad	2. hor. brig.	Poprad
	7.	hor. prap.	prap. vel.	Levoča		
			hor. techn. rt.			
			1.			
			2.			
			3.			
	8.	hor. prap.	prap. vel.	Kežmarok		
			hor. techn. rt.			
			1.			
			2.			
	9.	hor. prap.	prap. vel.	Podolinec		
			hor. techn. rt.			
1.						
2.						
		3.	Lubica			
		4.	Spišská Belá			
		3.	Stará Lubovňa			
		4.				

Hor. p. pl. č.	Rozčlenění			Stanoviště	Organická příslušnost	Náhradní rota
4.	pl. vel.			Prešov	2. hor. brig.	Prešov
	10.	hor. prap.	prap. vel.	Sabinov		
			hor. techn. rt.			
			1.			
			2.			
			3.			
	11.	hor. prap.	prap. vel.	Bardějov		
			hor. techn. rt.			
			1.			
			2.			
	12.	hor. prap.	prap. vel.	Prešov		
			hor. techn. rt.			
1.						
2.						
		3.	Heretník			
		4.	Bardějov			
		3.	Dubovica			
		4.	Sabinov			

A.1.3 Hraničářská pěchota

Číslo praporu	Rozčlenění		Stanoviště	Zařazení	Náhradní rota
1.	prap. vel.		Děčín	3. p. div.	Terezín
	hran. techn. rt.				
	1.	hran. rt.			
	2.				
	3.				
4.					
2.	prap. vel.		Trutnov	4. p. div.	Trutnov
	hran. techn. rt.				
	1.	hran. rt.			
	2.				
	3.				
4.					
3.	prap. vel.		Frýštát	8. p. div.	Brno
	hran. techn. rt.				
	1.	hran. rt.			
	2.				
	3.				
4.					
4.	prap. vel.		Vimperk	5. p. div.	Čkyně u Vimperku
	hran. techn. rt.				
	1.	hran. rt.			
	2.				
	3.				
4.					

Číslo praporu	Rozčlenění		Stanoviště	Zařazení	Náhradní rota
5.	prap. vel.		Cheb	2. p. div.	Cheb
	hran. techn. rt.				
	1.	hran. rt.			
	2.				
	3.				
4.					
6.	prap. vel.		Domažlice	2. p. div.	Trhanov u Domažlic
	hran. techn. rt.				
	1.	hran. rt.			
	2.				
	3.				
4.					
7.	prap. vel.		Frývaldov	8. p. div.	Olomouc
	hran. techn. rt.				
	1.	hran. rt.			
	2.				
	3.				
4.					
8.	prap. vel.		Šiahy Ipolské	10. p. div.	Krupina
	hran. techn. rt.				
	1.	hran. rt.			
	2.				
	3.				
4.					

Číslo praporu	Rozčlenění	Stanoviště	Zařazení	Náhradní rota
9.	prap. vel.	Fifakovo	10. p. div.	Banská Bystrica
	hran. techn. rt.			
	1.	Tomašovice		
	2.			
	3.			
4.	Pišpeki			

Číslo praporu	Rozčlenění	Stanoviště	Zařazení	Náhradní rota
10.	prap. vel.	Třebišov	12. p. div.	Třebišov
	hran. techn. rt.			
	1.	Velaty		
	2.	Třebišov		
	3.			
4.				

A.2 Dělostřelectvo

A.2.1 Lehké dělostřelectvo

Číslo pluku	Rozčlenění	Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie	
1.	pl. vel.	Praha	1. polní děl. brig.	Praha	
	I.				vel. odd.
					1.
					2. bat.
	II.				vel. odd.
					4.
5. bat.					

2.	pl. vel.	Plzeň	2. polní děl. brig.	Plzeň	
	I.				vel. odd.
					1.
					2. bat.
	II.				vel. odd.
					4.
5. bat.					

3.	pl. vel.	Litoměřice	3. polní děl. brig.	Litoměřice	
	I.				vel. odd.
					1.
					2. bat.
	II.				vel. odd.
					4.
5. bat.					

4.	pl. vel.	Josefov	4. polní děl. brig.	Josefov	
	I.				vel. odd.
					1.
					2. bat.
	II.				vel. odd.
					4.
5. bat.					

Číslo pluku	Rozčlenění	Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie	
5.	pl. vel.	České Budějovice	5. polní děl. brig.	České Budějovice	
	I.				vel. odd.
					1.
					2. bat.
	II.				vel. odd.
					4.
5. bat.					

6.	pl. vel.	Brno	6. polní děl. brig.	Brno	
	I.				vel. odd.
					1.
					2. bat.
	II.				vel. odd.
					4.
5. bat.					

7.	pl. vel.	Olomouc	7. polní děl. brig.	Olomouc	
	I.				vel. odd.
					1.
					2. bat.
	II.				vel. odd.
					4.
5. bat.					

8.	pl. vel.	Hradec u Opavy	8. polní děl. brig.	Hradec u Opavy	
	I.				vel. odd.
					1.
					2. bat.
	II.				vel. odd.
					4.
5. bat.					

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie
9.	pl. vel.			Žilina	9. polní děl. brig.	Žilina
	I.	oddíl	vel. odd.			
			1.			
			2. bat.			
	II.	oddíl	vel. odd.			
			4.			
5. bat.						
		6.				
10.	pl. vel.			Lučenec	10. polní děl. brig.	Lučenec
	I.	oddíl	vel. odd.			
			1.			
			2. bat.			
	II.	oddíl	vel. odd.			
			4.			
5. bat.						
		6.				
11.	pl. vel.			Košice	11. polní děl. brig.	Košice
	I.	oddíl	vel. odd.			
			1.			
			2. bat.			
	II.	oddíl	vel. odd.			
			4.			
5. bat.						
		6.				

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie
12.	pl. vel.			Užhorod	12. polní děl. brig.	Užhorod
	I.	oddíl	vel. odd.			
			1.			
			2. bat.			
	II.	oddíl	vel. odd.			
			4.			
5. bat.						
		6.				
54.	pl. vel.			Bratislava	11. polní děl. brig.	Bratislava
	I.	oddíl	vel. odd.			
			1.			
			2. bat.			
	II.	oddíl	vel. odd.			
			4.			
			5. bat.			
	III.	oddíl	vel. odd.			
			7.			
8. bat.						
		9.				

A.2.2 Hrubé dělostřelectvo

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie	
101.	pl. vel.			Kostelec nad Labem	1. polní děl. brig.	Kostelec nad Labem	
	oddíl	oddíl	vel. odd.				
			1.				
			2. bat.				
	102.	pl. vel.					České Budějovice
oddíl		oddíl	vel. odd.				
			1.				
			2. bat.				

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie	
103.	pl. vel.			Litoměřice	3. polní děl. brig.	Litoměřice	
	oddíl	oddíl	vel. odd.				
			1.				
			2. bat.				
104.	pl. vel.			Hradec Králové	4. polní děl. brig.	Hradec Králové	
	oddíl	oddíl	vel. odd.				
			1.				
			2. bat.				

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie
105.	pl. vel.			České Budějovice	5. polní děl. brig.	České Budějovice
	oddíl	vel. odd.		České Budějovice		
		1.	bat.			
		2.				
		vel. odd.				
	bat.					
106.	pl. vel.			Louky u Znojma	6. polní děl. brig.	Louky u Znojma
	oddíl	vel. odd.		Louky u Znojma		
		1.	bat.			
		2.				
		vel. odd.				
	bat.					
107.	pl. vel.			Olomouc	7. polní děl. brig.	Olomouc
	oddíl	vel. odd.		Olomouc		
		1.	bat.			
		2.				
		vel. odd.				
	bat.					
108.	pl. vel.			Opava	8. polní děl. brig.	Opava
	oddíl	vel. odd.		Opava		
		1.	bat.			
		2.				
		vel. odd.				
	bat.					
109.	pl. vel.			Bratislava	9. polní děl. brig.	Bratislava
	oddíl	vel. odd.		Bratislava		
		1.	bat.			
		2.				
		vel. odd.				
	bat.					

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie
110.	pl. vel.			Nitra	10. polní děl. brig.	Nitra
	oddíl	vel. odd.		Nitra		
		1.	bat.			
		2.				
		vel. odd.				
	bat.					
111.	pl. vel.			Košice	11. polní děl. brig.	Košice
	oddíl	vel. odd.		Košice		
		1.	bat.			
		2.				
		vel. odd.				
	bat.					
112.	pl. vel.			Mukačevo	12. polní děl. brig.	Mukačevo
	oddíl	vel. odd.		Mukačevo		
		1.	bat.			
		2.				
		vel. odd.				
	bat.					
125.	pl. vel.			Radvaň	1. hrubá děl. brig.	Hranice
	oddíl	vel. odd.		Králová Podlavice Kremnička		
		1.	bat.			
		2.				
		3.				
	vel. odd.					
bat.						
126.	pl. vel.			Komárno	1. hrubá děl. brig.	Olomouc
	oddíl	vel. odd.		Šamorín		
		1.	bat.			
		2.				
		3.				
	vel. odd.					
bat.						
6.						

A.2.3 Horské dělostřelectvo

A.2.3.1 Horské dělostřelecké pluky

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie
201.	pl. vel.			Teplá Liptovská	1. hor. brig.	Sučany
	I.	oddíl	vel. odd.	Lupča Německá		
			1. bat.	Teplá Liptovská		
			2. bat.	Lupča Německá		
			vel. odd.	Andrašov		
	II.	oddíl	3. bat.	Bobrovec		
			4. bat.	Bobrovec		
			pl. vel.			
I.			oddíl	vel. odd.	Prešov	
	1. bat.					
	2. bat.					
	vel. odd.					
II.	oddíl	3. bat.				
		4. bat.				

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie	
205.	pl. vel.			25. lehká děl. brig.	Stříbro		
	I.	oddíl	vel. odd.			Stříbro	
			1. bat.				
			2. bat.				
			3. bat.				
			vel. odd.				Kladruby
			4. bat.				Horšův Týn
	II.	oddíl	5. bat.			Kladruby	
			6. bat.			Horšův Týn	

A.2.3.2 Horské dělostřelecké oddíly

Číslo oddílu	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie
251.	vel. odd.			Chudeřice u Bíliny	1. polní děl. brig.	Chudeřice u Bíliny
	1. bat.					
252.	vel. odd.			Most	2. polní děl. brig.	Most
	1. bat.					
253.	vel. odd.			Liberec	3. polní děl. brig.	Liberec
	1. bat.					
254.	vel. odd.			Trutnov	4. polní děl. brig.	Trutnov
		1. bat.		Poříčí		
			2. bat.	Trutnov		
255.	vel. odd.			Český Krumlov	5. polní děl. brig.	Český Krumlov
	1. bat.					
		2. bat.				
256.	vel. odd.			Jihlava	6. polní děl. brig.	Jihlava
	1. bat.					
257.	vel. odd.			Olomouc	7. polní děl. brig.	Šumperk
	1. bat.					

Číslo oddílu	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie
258.	vel. odd.			Opava	8. polní děl. brig.	Hradec u Opavy
		1. bat.				
259.	vel. odd.			Žilina	9. polní děl. brig.	Žilina
		1. bat.				
			2. bat.			
260.	vel. odd.			Lučenec	10. polní děl. brig.	Lučenec
	1. bat.					
		2. bat.				
261.	vel. odd.			Betlér	11. polní děl. brig.	Košice
		1. bat.				
			2. bat.			
262.	vel. odd.			Vranov	12. polní děl. brig.	Vranov
		1. bat.				
			2. bat.			

^{*)} Tyto baterie měly být postaveny k 1. 5. 1922.

A.2.4 Těžké dělostřelectvo

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie	
301.	pl. vel.			Jaroměř	1. těžká děl. brig.	Jaroměř	
	I.	oddíl	vel. odd. ^{*)}	Jaroměř			
			1. bat.				Josefov
			2. bat.				Josefov
			vel. odd. ^{*)}				
	II.	oddíl	3. bat.	Josefov			
			4. bat. ^{*)}				

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie
302.	pl. vel.			Olomouc	2. těžká děl. brig.	Olomouc
	I.	oddíl	1. bat.	Olomouc		
			2. bat.			
			3. bat.			

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie
303.	pl. vel.			Vysoké Mýto	1. těžká děl. brig.	Vysoké Mýto
	I.	oddíl	vel. odd.			
			1.			
			2. bat.			
	II.	oddíl	3.			
			4. vel. odd.			
5. bat.						
6.						
304.	vel. pl.			Brno	2. těžká děl. brig.	Brno
	I.	oddíl	1.			
			2. bat.			
3.						

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie
305.	vel. pl.			České Budějovice	1. těžká děl. brig.	České Budějovice
	I.	oddíl	1.			
			2. bat.			
			3.			
Automobilní oddíl dělostřelectva				České Budějovice	1. těžká děl. brig.	

¹⁾ Tyto prvky měly být postaveny k 1. 6. 1922.

A.2.5 Speciální dělostřelectvo

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie
151. (protiletadlový)	pl. vel.			Praha	ZV v	Nitra
			1.	Praha		
			2. bat.	Praha		
			3.	Olomouc		
			5. bat.	Bratislava		

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní baterie
351. (pluk minometů)				Stod		
Dělostřelecká – měřičská náhradní rota				Olomouc	Podřízena dělostřeleckému učilišti.	

A.3 Vzduchoplavectvo

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Letecký náhradní prapor	
1.	pl. vel.			Praha	ZV v Praze	Praha	
	let. prap.	32.	let. rt.				
			34. ¹⁾				
			balónová rota čís. 1				
	fotografické oddělení						Lysá nad Labem
let. pl. dílna ²⁾			Praha				
let. pl. dílna							
2.	pl. vel.			Olomouc	ZV v Brně	Olomouc	
	let. prap.	33.	let. rt.				
			1.				
			3.				
	balónová rota čís. 2						
	fotografické oddělení						
let. pl. dílna ¹⁾							
let. pl. dílna ²⁾							

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Letecký náhradní prapor	
3.	pl. vel.			Nitra	ZV v Bratislavě	Nitra	
	1.	let. prap.	prap. vel.				
			5.				
			6. let. rt.				
	3.	let. prap.	7.				
			8. let. rt.				
			31.				
			balónová rota čís. 3				
	fotografické oddělení						Nitra
	let. pl. dílna						
let. pl. dílna							

¹⁾ Vznik se předpokládá v roce 1922.

²⁾ Zřizovala se.

A.4 Jezdeckto

A.4.1 Jezdecké pluky

Číslo pluku	Rozčlenění			Stanoviště	Zařazení	Náhradní korouhev		
1.	pl. vel.			Terezín	1. jezd. brig.	Terezín		
	I.	korouhev	vel. korouhve	Praha				
			1.				esk.	
			2.					
	techn.	Terezín						
	vel. korouhve							
II.	korouhev		3.	Postoloprty				
		4.	esk.					
		kul.						
2.	pl. vel.			Olomouc	2. jezd. brig.	Olomouc		
	I.	korouhev	vel. korouhve				Olomouc	
			1.					esk.
			2.					
	techn.	Terezín						
	vel. korouhve							
II.	korouhev		3.	Postoloprty				
		4.	esk.					
		kul.						
3.	pl. vel.			Nové Zámky	3. jezd. brig.	Nové Zámky		
	I.	korouhev	vel. korouhve				Nové Zámky	
			1.					esk.
			2.					
	techn.	Stará Ďala						
	vel. korouhve							
II.	korouhev		3.	Komárno				
		4.	esk.					
		kul.						
4.	pl. vel.			Klatovy	1. jezd. brig.	Klatovy		
	I.	korouhev	vel. korouhve				Klatovy	
			1.					esk.
			2.					
	techn.	Dobřany						
	vel. korouhve							
II.	korouhev		3.	Dobřany				
		4.	esk.					
		kul.						
5.	pl. vel.			Košice	3. jezd. brig.	Košice		
	I.	korouhev	vel. korouhve				Košice	
			1.					esk.
			2.					
	techn.	Terezín						
	vel. korouhve							
II.	korouhev		3.	Postoloprty				
		4.	esk.					
		kul.						
6.	pl. vel.			Brno	2. jezd. brig.	Brno		
	I.	korouhev	vel. korouhve				Brno	
			1.					esk.
			2.					
	techn.	Přerov						
	vel. korouhve							
II.	korouhev		3.	Přerov				
		4.	esk.					
		kul.						
7.	pl. vel.			Hodonín	2. jezd. brig.	Hodonín		
	I.	korouhev	vel. korouhve				Hodonín	
			1.					esk.
			2.					
	techn.	Hodonín						
	vel. korouhve							
II.	korouhev		3.	Bzenec				
		4.	esk.					
		kul.						
8.	pl. vel.			Pardubice	1. jezd. brig.	Pardubice		
	I.	korouhev	vel. korouhve				Pardubice	
			1.					esk.
			2.					
	techn.	Přelouč						
	vel. korouhve							
II.	korouhev		3.	Stará Boleslav				
		4.	esk.					
		kul.						
9.	pl. vel.			Vysoké Mýto	1. jezd. brig.	Vysoké Mýto		
	I.	korouhev	vel. korouhve				Vysoké Mýto	
			1.					esk.
			2.					
	techn.	Jindřichův Hradec						
	vel. korouhve							
II.	korouhev		3.	Vysoké Mýto				
		4.	esk.					
		kul.						
10.	pl. vel.			Berehovo	3. jezd. brig.	Sečovice		
	I.	korouhev	vel. korouhve				Berehovo	
			1.					esk.
			2.					
	techn.	Berehovo						
	vel. korouhve							
II.	korouhev		3.	Velká Begaň				
		4.	esk.					
		kul.						

A.4.2 Cyklistické eskadrony

cyklistická esk. číslo	1	Pardubice	zařazena u	jezd. pl. 8	náhradní korouhev jezd. pluku číslo	8
	2	Brno		jezd. pl. 6		6
	3	Lučenec		10. div.		3

B. Pomocné zbraně

B.1 Ženíjní vojsko

Číslo pluku	Rozčlenění		Stanoviště	Zařazení u ZVV v	Náhradní rota
1.	pl. vel.		Terezín	Praze	Terezín
	3.	žen. prap.			
	4.				
	žen. zbr. rt.				
2.	pl. vel.		Kroměříž	Brně	Kroměříž
	6.	žen. prap.			
	7.				
	8.				
žen. zbr. rt.					
3.	pl. vel.		Komárno	Bratislavě	Komárno
	11.	žen. prap.			
	12.				
	hor.	žen. zbr. rt.			
žen. zbr. rt.					
4.	pl. vel.		Bratislava	Bratislavě	Bratislava
	9.	žen. prap.			
	10.				
	žen. zbr. rt.				

Číslo pluku	Rozčlenění		Stanoviště	Zařazení u ZVV v	Náhradní rota
5.	pl. vel.		Praha	Praze	Praha
	1.	žen. prap.			
	2.				
	5.				
žen. zbr. rt.					
vodní prapor	prap. vel.		Praha	Praze	Praha
	osvětlovací				
	strojní				
	elektrotechnická				
zbrojní					
vodní prapor	prap. vel.		Bratislava	Bratislavě	Bratislava
	mostní				
	minová				
	lodní				
arsenál					

B.2 Telegrafní pluk

Rozčlenění	Stanoviště	Podléhá	Zařazení u ZVV v	Náhradní rota	
				čís.	stanoviště
vel. pl.	Kutná Hora	MNO	Praze	1.	Kutná Hora
prap. vel.		vel. tel. pl.			
1.		vel. tel. praporu			
2.					
3. tel. rota					
4.					
5.	Čáslav				
tel. škola	Praha				
stálá rádiová stanice					

Rozčlenění	Stanoviště	Podléhá	Zařazení u ZVV v	Náhradní rota		
				čís.	stanoviště	
II.	Brno	vel. tel. pl.	Brně	2.	Brno	
						prap. vel.
						6.
						7. tel. rota
8.	Moravská Ostrava					
tel. škola						
III.	Trnava	vel. tel. pl.	Bratislavě	3.	Trnava	
						prap. vel.
						9.
						10.
						11. tel. rota
						12.
tel. škola	Leopoldov					
stálá rádiová stanice	Bratislava					
	Košice					

Rozčlenění	Stanoviště	Podléhá	Zařazen u ZVV v	Náhradní rota	
				čís.	stanoviště
telegrafní učiliště	důstojnická škola	Kutná Hora	vel. tel. pl.		
	aplikační škola				
	škola pro rotmistry				
	kurs pro důst. a rtm. ostatních zbraní				

Rozčlenění	Stanoviště	Podléhá	Zařazen u ZVV v	Náhradní rota	
				čís.	stanoviště
Náhr. tel. rotě byly přiděleny:					
telegrafní sklad zemského vojenského velitelství	Praha			náhr. tel. rota čís.	1.
	Brno				2.
	Leopoldov				3.
mateřský holubník	Mladá Boleslav			náhr. tel. rota čís.	1.
	Brno				2.
	Leopoldov				3.

B.3 Vozatajstvo

Vozatajský prap. čís.	Rozčlenění	Stanoviště	Podléhal	Náhradní rota		
1.	prap. vel.	Praha	ZVV v Praze	Praha		
	techn. správa					
	1.		1. p. div.			
	vozat. rt. čís.	2.	Plzeň		2. p. div.	
		5.	Týn nad Vltavou		5. p. div.	
výcviková rt.	Praha	ZVV v Praze				
vozat. dílna a sklad						
2.	prap. vel.	Josefov	ZVV v Praze	Josefov		
	techn. správa					
	3.		3. p. div.			
	vozat. rt. čís.	4.			4. p. div.	
		13.	Pardubice		1. jezd. brig.	
výcviková rt.	Josefov	ZVV v Praze				
vozat. dílna a sklad						
3.	prap. vel.	Brno	ZVV v Brně	Brno		
	techn. správa					
	vozat. rt. čís.		6.			6. p. div.
			7.		Bystrovany	7. p. div.
		8.	Jaktař		8. p. div.	
	14.		2. jezd. brig.			
výcviková rt.	Brno	ZVV v Brně				
vozat. dílna a sklad						

Vozatajský prap. čís.	Rozčlenění	Stanoviště	Podléhal	Náhradní rota	
4.	prap. vel.	Bratislava	ZVV v Bratislavě	Bratislava	
	techn. správa				
	vozat. rt. čís.		9.		9. p. div.
			10.		
		15.			3. jezd. brig.
	16.		1. hor. brig.		
výcviková rt.		ZVV v Bratislavě			
vozat. dílna a sklad					
5.	prap. vel.	Košice	ZVV v Bratislavě	Košice	
	techn. správa				
	vozat. rt. čís.		11.		
		12.			12. p. div.
		17.	Spišská Nová Ves		2. hor. brig.
	výcviková rt.		ZVV v Bratislavě		
vozat. dílna a sklad					

B.4 Automobilní vojsko

Aut. prap. čís.	Rozčlenění	Stanoviště	Podléhá	Náhradní rota	
1.	vel. aut. prap.	Praha	ZVV v Praze	Praha	
	aut. rt. čís.		1.		1. p. div.
		2.	2. p. div.		
		3.	3. p. div.		
		4.	4. p. div.		
5.	České Budějovice	5. p. div.			
2.	vel. aut. prap.	Brno	ZVV v Brně	Brno	
	aut. rt. čís.		6.		6. p. div.
		7.	7. p. div.		
8.	Opava	8. p. div.			
3.	vel. aut. prap.	Bratislava	ZVV v Bratislavě	Trenčín	
	aut. rt. čís.		9.		9. p. div.
		10.	Banská Bystrica		10. p. div.
		11.	Košice		11. p. div.
12.	Užhorod	12. p. div.			

Obrněné automobily

	Rozčlenění	Stanoviště	Podléhal
Obrněný automobil čís.	1.	Praha	1. p. div.
	2.		
	3.	Košice	11. p. div.
	4.		
	5.	Bratislava	9. p. div.
	6.	Opava	8. p. div.
	7.	Bratislava	9. p. div.
	8.	Opava	8. p. div.
	9.	Banská Bystrica	10. p. div.
	10.	Milovice	Učiliště pro pěší vojsko (vel. zvláštních boj. prostředků)
	11.	Užhorod	12. p. div.
	12.		
	13.	Bratislava	9. p. div.
	14.		

Služby

1. Vzdělávací a vědecké ústavy

Pojmenování	Stanoviště	Podřízeno	Poznámka
Válečná škola	Praha	prostřednictvím náčelníka Hlavního štábu ministru národní obrany	
Vojenská akademie	Hranice	MNO	
Učiliště pro pěší vojsko	Milovice	MNO	zřizovalo: 1. aplikační školu pro důstojníky pěšího vojska, 2. aplikační kurz pro důstojníky, aplikační školy pro jezdecko, 3. kurz rotmistrů pěšího vojska, 4. kurz pro důstojníky a rotmistry ostatních zbraní (některých služeb), 5. informační kurzy pro důstojníky, k učilišti přičleněna též zkušební komise pro pěší vojsko
Dělostřelecké učiliště	Olomouc	MNO	zřizovalo: 1. aplikační školu pro dělostřelectvo, 2. dělostřeleckou školu střeleckou, k učilišti přičleněna též 1. dělostřelecká měřická náhradní rota, 2. ústav pro plynovou službu, 3. zkušební komise pro dělostřelectvo
Vzduchoplavecké učiliště	Cheb	MNO	obsahovalo: 1. pilotní školu, 2. pokračovací leteckou školu pro piloty a pozorovatele s potřebnými kurzy, 3. školu pro mechaniky
Jezdecké učiliště	Hodonín	MNO	obsahovalo: 1. učitelskou školu, 2. aplikační školu pro jezdecko, 3. školu pro záložní důstojníky jezdeckta, 4. školu pro rotmistry jezdeckta, 5. podkovářskou školu

Pojmenování	Stanoviště	Podřízeno	Poznámka
Ženíjní učiliště	Litoměřice	MNO	obsahovalo: 1. důstojnickou školu, 2. aplikační školu, 3. školu pro rotmistry
Telegrafní učiliště Železniční učiliště	zařazena ve svazku pluku		
Vozatajské učiliště	Praha	MNO	zařazeno ve svazu 1. vozat. praporu
Automobilní učiliště	Praha	MNO	zařazeno ve svazu 1. aut. praporu
Intendanční škola	Praha	MNO	přičleněny: 1. škola pro důstojníky a rotmistry zásobnictva, 2. škola pro důstojníky hospodářské služby, 3. škola pro důstojníky účetní kontroly, 4. kurz pro důstojníky oděvnictva
Škola pro tělesnou výchovu	Praha	MNO	
Vojenský zeměpisný ústav	Praha	prostřednictvím náčelníka Hlavního štábu ministru národní obraný	
Vojenský archiv a muzeum	Praha	prostřednictvím náčelníka Hlavního štábu ministru národní obraný	

2. Technická služba

2.1 Zbrojní služba

Rozčlenění	Stanoviště	Podřízeno	Poznámka	
Hlavní zbrojní sklad	Praha	MNO		
Divizní zbrojnice čís.	1	Hostivice	1. p. div.	
	2	Plzeň	2. p. div.	
	3	Terezín	3. p. div.	
	4	Josefov	4. p. div.	odbočka Hradec Králové
	5	Rudolfov	5. p. div.	odbočka Jindřichův Hradec, dílny v Českých Budějovicích
	6	Brno	6. p. div.	
	7	Olomouc	7. p. div.	
	8	Hranice	8. p. div.	
	9	Leopoldov	9. p. div.	
	10	Leopoldov	10. p. div.	odbočka Banská Bystrica, dílny tamtéž
	11	Ružomberok	11. p. div.	odbočka Ružomberok, dílny v Prešově
	12	Ružomberok	12. p. div.	
Zbrojní škola	Plzeň	MNO		
Škola pro výchovu dělostřeleckých mistrů	Plzeň	Zbrojní škole		
Škola pro výchovu zbrojířů	Brno			
Vojenská muniční továrna	Polička	MNO		

2.2 Technická služba vzduchopletva

Rozčlenění	Stanoviště	Podřízeno	Poznámka
Ústav pro technická studia vzduchopletva	Praha	MNO	zřízení se připravovalo na rok 1922
Hlavní vzduchopletvecký sklad	Olomouc		
Hlavní vzduchopletvecké dílny	Olomouc		
Odbočka Hlavního vzduchopletveckého skladu	Praha		Hlavnímu vzduchopletveckému skladu

2.3 Technická služba ženijního vojska

Rozčlenění	Stanoviště	Podřízeno
Hlavní ženijní sklad	Olomouc	MNO
Odbočka Hlavního ženijního skladu	Slovenský Meder	Hlavnímu ženijnímu skladu

2.4 Technická služba telegrafního pluku

Rozčlenění	Stanoviště	Podřízeno
Hlavní telegrafní sklad	Praha	vel. tel. pl.

2.5 Technická služba železničního pluku

Rozčlenění	Stanoviště	Podřízeno
Hlavní železniční sklad	Pardubice	vel. žel. pl.

2.6 Technická služba vozatajstva

Rozčlenění	Stanoviště	Podřízeno
Hlavní vozatajský sklad	Praha	MNO

2.7 Technická služba automobilního vojska

Rozčlenění	Stanoviště	Podřízeno
Automobilní zbrojovka	Praha	MNO
Odbočka automobilní zbrojovky	Trenčín	Automobilní zbrojovce

2.8 Stavební služba

Rozčlenění	Stanoviště	Podřízeno	
Vojenské zemské stavební ředitelství	Praha	ZW v	
	Brno		
	Bratislava		
	Užhorod		
Vojenský stavební dvůr	Praha	Voj. zemskému stavebnímu ředitelství	
	Brno		
	Bratislava		
	Užhorod		
Hlavní stavení sklad pro Slovensko a Podkarpatskou Rus	Žilina	Voj. zemskému stavebnímu ředitelství v Bratislavě	
Vojenská stavební odbočka čís.	1	Praha	Voj. zemskému stavebnímu ředitelství v
	2	Plzeň	
	3	Litoměřice	
	4	Hradec Králové	
	5	České Budějovice	
	6	Brno	
	7	Olomouc	
	8	Opava	
	9	Bratislava	
	10	Banská Bystrica	
	11	Košice	

Rozčlenění	Stanoviště	Podřízeno	
Správa stavebního okruhu	Liberec, Mladá Boleslav	Voj. stavební odbočce čís.	3
	Stará Boleslav, Most, Chomutov		1
	Pardubice, Josefov		4
	Písek, Jindřichův Hradec		5
	Jihlava, Znojmo		6
	Hodonín, Kroměříž		7
	Moravská Ostrava		8
	Bratislava, Trnava, Trenčín, Žilina		9
	Nitra, Komárno, Banská Bystrica, Levice, Lučenec		10
	Jelšava, Spišská Nová Ves, Prešov		11

3. Zdravotnická služba

Rozčlenění	Stanoviště	Podřízeno		
Divizní nemocnice čís.	1 Praha	p. div.	1.	
	2 Plzeň		2.	
	3 Terezín (odbočka v Litoměřicích)		3.	
	4 Josefov		4.	
	5 České Budějovice		5.	
	6 Brno		6.	
	7 Olomouc		7.	
	8 Opava		8.	
	9 Bratislava		9.	
	10 Komárno		10.	
	11 Košice		11.	
	12 Užhorod		12.	
Posádková nemocnice	Most	Divizní nemocnice čís.	1	
	Cheb, Dobruška		2	
	Liberec, Mladá Boleslav, Milovice		3	
	Hradec Králové, Pardubice, Vysoké Mýto, Čáslav, Jičín		4	
	Jindřichův Hradec, Písek		5	
	Znojmo, Jihlava		6	
	Kroměříž		7	
	Trnava, Trenčín, Žilina		9	
	Banská Bystrica, Nitra		10	
	Ružomberok, Prešov		11	
	Mukačevo		12	
	Zdravotnický sklad		Josefov Brno Bzenec	Zemskému vojenskému velitelství v
Invalidovna čís. 1	Praha	Praze		
Vojenský lázeňský léčebný ústav	Františkovy Lázně	Zemskému vojenskému velitelství v	Praze	
	Jáchymov		Bratislavě	
	Karlovy Vary			
	Trenčianské Teplice			
	Piešťany			
Teplice-Šanov	Praze			
Vojenský léčebný ústav pro plicní choroby	Šternberk	Zemskému vojenskému velitelství v	Brně	
	Matliare		Bratislavě	

4. Hospodářsko-správní služba

4.1 Úřady

Vojenská penzijní likvidatura (Praha, podřízena MNO)
Vojenská odborná účtárna (Praha, podřízena MNO)

4.2 Ústavy

4.2.1 Zásobnictva

Zásobárny čís. 1–12 (po jedné rozděleny do obvodů všech divizí a jim podřízeny, zásobárny čís. 3, 4, 9, 10, 11, 12 zřizovaly každá ještě 1–3 odbočky)

4.2.2 Oděvnictva

Vojenský oděvní sklad čís. 1 (Brno, podřízen MNO)
Vojenský oděvní sklad čís. 2 (Chrudim, podřízen MNO)
Vojenský lůžkový sklad (Praha)

5. Justiční služba

5.1 Vojenské justiční úřady

5.1.1 Vojenské soudy

Rozčlenění	Stanoviště	Podřízeno
Nejvyšší vojenský soud	Praha	MNO
Divizní soud	Banská Bystrica	Nejvyššímu vojenskému soudu
	Bratislava	
	Brno	
	Josefov	
	Košice	
	Olomouc	
	Plzeň	
	Praha	
	Terezín	
	Užhorod	

Rozčlenění	Stanoviště	Podřízeno
Brigádní soud	Banská Bystrica	Banské Bystrici
	Bratislava	Bratislavě
	Brno	Brně
	České Budějovice	Plzni
	Hradec Králové	Josefově
	Košice	Košicích
	Olomouc	Olomouci
	Opava	Olomouci
	Plzeň	Plzni
	Praha	Praze
	Terezín	Terezíně
	Užhorod	Užhorodě

5.1.2 Vojenské úřady prokurátorské

Rozčlenění	Stanoviště	Podřízeno
Generální voj. prokurátor	Praha	MNO
Vojenský prokurátor	Banská Bystrica	Generálnímu vojenskému prokurátorovi
	Bratislava	
	Brno	
	Josefov	
	Košice	
	Olomouc	
	Plzeň	
	Praha	
	Terezín	
	Užhorod	

Rozčlenění	Stanoviště	Podřízeno
Funkcionář vojenského prokurátora	Banská Bystrica	Banské Bystrici
	Bratislava	Bratislavě
	Brno	Brně
	Hradec Králové	Josefově
	Košice	Košicích
	Olomouc	Olomouci
	Opava	Olomouci
	Plzeň	Plzni
	Praha	Praze
	Terezín	Terezíně
	Užhorod	Užhorodě

5.2 Vojenské trestní ústavy

Vojenská trestnice v Terezíně (podřízena Posádkovému velitelství Terezín)

Vojenská vězení (Banská Bystrica, Bratislava, Brno, České Budějovice, Hradec Králové, Josefov, Košice, Olomouc, Opava, Plzeň, Praha, Terezín, Užhorod – podřízena posádkovým velitelstvím)

6. Doplnovací a početní služba

Doplnovací okresní velitelství

v obvodu ZW v Praze	Benešov	v obvodu ZW v Bratislavě	Bratislava	
	Beroun		Košice	
	Čáslav		Levice	
	České Budějovice		Liptovský Sv. Mikuláš	
	Hradec Králové		Lučenec, dočasně v Banské Bystrici	
	Cheb		Nitra	
	Chomutov		Nové Zámky	
	Jičín		Prešov	
	Jindřichův Hradec		Rimavská Sobota, dočasně v Tisovcích	
	Litoměřice		Trenčín	
	Mladá Boleslav		Trnava	
	Písek		Žilina	
	Plzeň		v obvodu ZW v Užhorodě	Chust
	Praha-venkov			Michalovce
	Turnov			Mukačevo
	Velká Praha			Užhorod
Vysoké Mýto				
v obvodu ZW v Brně	Brno			
	Frýdek			
	Jihlava			
	Kroměříž			
	Olomouc			
	Opava			
	Šumperk			
	Znojmo			

7. Remontnická služba

Rozčlenění	Stanoviště		Podřízeno	
Vojenský hřebčín	Hostouň		MNO	
Vojenská hřebárna čís.	1	Mimoň		
	3	Podlužany		
Velitelství evidence kořstva čís.	1		1.	p. div.
	2		2.	
	3		3.	
	4		4.	
	5		5.	
	6		6.	
	7		7.	
	8		8.	
	9		9.	
	10		10.	
	11		11.	
	12		12.	

8. Samostatné úřady pro přechodnou dobu

Likvidační úřad čs. zahraničních vojsk	Praha	MNO
Památník odboje		
Osobní a stížnostní komise		

Vojenské tábory

	Stanoviště	Podřízeno
Vojenský tábor	Cheb	2.
	Jindřichovice	2.
	Josefov	4.
	Liberec	3.
	Milovice	3.
	Most	1.
	Německé Jablonné	3.
	Planá	2.
	Terezín	3.

p. div.

Poznámka:

Tento přehled obsahuje výhradně ustálená velitelství, ústavy a útvary, které neměly dočasný nebo přechodný charakter. Nevyplněné rubriky v částech A. Hlavní zbraně, A.2 Dělostřelectvo, A.2.2 Hrubé dělostřelectvo a A.2.5 Speciální dělostřelectvo naznačují probíhající proces organizační a materiální výstavby dotčených útvarů. Názvy obcí v celcích Zbraně a Služby odpovídají stavu k 30. dubnu 1922.

Zkratky:

aut. – automobilní
 bat. – baterie
 boj. – bojový
 brig. – brigáda
 děl. – dělostřelecký
 div. – divize
 důst. – důstojník
 esk. – eskadrona
 hor. – horský
 hran. – hraničářský

jezd. – jezdecký
 kul. – kulometný
 let. – letecký
 náhr. – náhradní
 odd. – oddíl
 p. – pěší
 pl. – pluk/ovní
 prap. – prapor/ní
 rt. – rota
 rtm. – rotmistr

techn. – technický
 tel. – telegrafní
 vel. – velitelství
 voj. – vojenský
 vozat. – vozatajský
 zbr. – zbrojní
 zem. – zemské
 ZVV – zemské vojenské velitelství
 žel. – železniční
 žen. – ženijní

Válečné složení polní armády čs. branné moci platné v letech 1928–1934

Hlavní velitelství operujících armád

Velitelství I. armády
Velitelství II. armády
Velitelství III. armády
Velitelství IV. armády
Velitelství armádní skupiny A

Pěchota

hraničářské prapory 1–11
instrukční prapor 1
obrněný vlak 1–5

Dělostřelectvo

dělostřelecký pluk 51 (motorizovaný)	oddíly I./51., II./51.
dělostřelecký pluk 52 (motorizovaný)	oddíly I./52., II./52.
dělostřelecký pluk 53	oddíly I./53., II./53.
dělostřelecký pluk 54	oddíl II./54.
dělostřelecký pluk 125	oddíly I./125., II./125.
dělostřelecký pluk 126	oddíl I./126. – baterie 1./126., 2./126. oddíl II./126., baterie 3./126.

Obvod OPL* A – Praha

skupina OPL I./151. – Praha	baterie 1./151., 2./151., 10./151., světlometná četa 3./151.
skupina OPL II./151. – Praha	baterie 4./151., 5./151., 11./151., světlometná četa 6./151.
skupina OPL III./151. – Praha	baterie 7./151., 8./151., světlometná četa 9./151.
skupina OPL IV./151. – Plzeň	baterie 12./151., 13./151., 14./151.

* OPL – obrana proti letadlům

Obvod OPL C – Olomouc

skupina OPL III./152. – Olomouc	baterie 7./152., 10./152., světlometná četa 9./152.
skupina OPL IV./152. – Olomouc	baterie 11./152., 13./152., světlometná četa 12./152.
skupina OPL I./152. – Olomouc	baterie 1./152., 2./152., světlometná četa 3./152.
skupina OPL II./152. – Olomouc	baterie 4./152., 5./152., 8./152., 14./152., světlometná četa 6./152.

Obvod OPL D – Trenčín

skupina OPL II./153. – Trenčín	baterie 4./153., 5./153., světlometná četa 6./153.
skupina OPL IV./153. – Trenčín	baterie 10./153., 11./153., světlometná četa 12./153.
skupina OPL I./153. – Bratislava	baterie 1./153., 2./153., světlometná četa 3./153.
skupina OPL III./153. – Bratislava	baterie 7./153., 8./153., světlometná četa 9./153.
skupina OPL V./153. – Brno	baterie 13./153., 14./153.

Obvod OPL B – Plzeň

skupina OPL I./154. – Praha	baterie 1./154., 2./154., 10./154., světlometná četa 3./154.
skupina OPL II./154. – Praha	baterie 4./154., 5./154., 11./154., světlometná četa 6./154.
skupina OPL III./154. – Kladno	baterie 7./154., 13./154., světlometná četa 9./154.
skupina OPL IV./154. – Praha	baterie 8./154., 14./154.

dělostřelecký pluk 301 – Rakovník	dělostřelecké oddíly I./301., II./301., III./301.
dělostřelecký pluk 302 – Olomouc	dělostřelecké oddíly I./302., II./302.
dělostřelecký pluk 303 – Vysoké Mýto	dělostřelecké oddíly I./303., II./303.
dělostřelecký pluk 304 – Tábor	dělostřelecké oddíly I./304., II./304.
dělostřelecký pluk 305 – Tábor	dělostřelecké oddíly I./305., II./305.
oddíl hrubých minometů I – Jičín	baterie hrubých minometů 1./I., 2./I., 3./I.
oddíl hrubých minometů II – Jihlava	baterie hrubých minometů 1./II., 2./II., 3./II.

Letectvo

letka 1 (pozorovací) – Praha-Kbely

letka 2 (pozorovací) – Praha-Kbely

letka 3 (pozorovací) – Milovice

letka 4 (pozorovací) – Cheb

letka 61 (zvědná) – Praha-Kbely

letka 66 (zvědná) – Milovice

peruť III./2. – Olomouc

letka 5 (pozorovací)

letka 7 (pozorovací)

letka 8 (pozorovací)

letka 14 (pozorovací)

letka 35 (stíhací lehká)

letka 36 (stíhací lehká)

letka 63 (zvědná)

peruť I./4. – Hradec Králové

letka 31 (stíhací lehká)

letka 32 (stíhací lehká)

letka 34 (stíhací lehká)

peruť I./5. – Praha-Kbely

letka 81 (bombardovací těžká)

letka 82 (bombardovací těžká)

peruť III./1. – Praha-Kbely

letka 43 (stíhací lehká)

letka 44 (stíhací lehká)

letka kurýrní – Praha-Kbely

peruť III./3. – Vajnory u Bratislavy

letka 9 (pozorovací)

letka 10 (pozorovací)

letka 13 (pozorovací)

letka 15 (pozorovací)

letka 37 (stíhací lehká)

letka 38 (stíhací lehká)

letka 39 (stíhací lehká)

letka 64 (zvědná)

peruť III./4. – Hradec Králové

letka 40 (stíhací lehká)

letka 41 (stíhací lehká)

peruť I./6. – Praha-Kbely

letka 71 (bombardovací lehká)

letka 72 (bombardovací lehká)

Divize

1. divize – Praha

1. pěší brigáda – Praha

pěší pluk 5

prapory I./5., II./5., III./5.

pěší pluk 28

prapory I./28., II./28., III./28.

1. polní dělostřelecká brigáda – Praha

dělostřelecký pluk 1

oddíl I./1. – baterie 2./1., 3./1.,
oddíl II./1. – baterie 5./1., 6./1.,
oddíl III./1. – baterie 8./1.

dělostřelecký pluk 101

oddíl I./101. – baterie 1./101., 2./101., 3./101.,
oddíl II./101. – baterie 4./101., 5./101., 6./101.

2. pěší brigáda – Chomutov

pěší pluk 59

prapory III./9., III./46., II./59.

pěší pluk 55

prapory I./55., II./55., I./78.

dělostřelecký oddíl 251

smíšený přezvědný oddíl 1

ženijní prapor 1

divizní telegrafní rota 1

2. divize – Plzeň

3. pěší brigáda – Plzeň	
pěší pluk 18	prapory I./18., I./35., III./18.
pěší pluk 88	prapory I./88., II./88., III./88.

2. polní dělostřelecká brigáda – Plzeň	
dělostřelecký pluk 2	oddíl I./2. – bez baterie 1./2., oddíl II./2., oddíl III./2.
dělostřelecký pluk 102	oddíl I./102. – baterie 1./102., 2./102., 3./102., oddíl II./102. – baterie 4./102., 5./102., 6./102.

4. pěší brigáda – Falknov nad Ohří:	
pěší pluk 33	prapory I./33., III./33., III./35.
pěší pluk 38	prapory I./38., II./38., III./38.

dělostřelecký oddíl 252
smíšený přezvědný oddíl 2
ženijní prapor 2
divizní telegrafní rota 2

3. divize – Litoměřice

5. pěší brigáda – Terežín	
pěší pluk 2	prapory I./2., III./2., I./42.
pěší pluk 97	prapory I./97., II./97., III./97.

3. polní dělostřelecká brigáda – Litoměřice	
dělostřelecký pluk 3	oddíly I./3., II./3., III./3.
dělostřelecký pluk 103	oddíl I./103. – baterie 1./103., 2./103., 3./103., oddíl II./103. – baterie 4./103., 5./103., 6./103.

6. pěší brigáda – Mladá Boleslav	
pěší pluk 94	prapory II./42., II./94., III./44.
pěší pluk 47	prapory I./47., II./47., III./47.

dělostřelecký oddíl 253 – baterie 1./253., 2./253.
baterie 3./253.
smíšený přezvědný oddíl 3
ženijní prapor 3
divizní telegrafní rota 3

4. divize – Hradec Králové

7. pěší brigáda – Josefov	
pěší pluk 54	prapory II./4., II./30., II./54.
pěší pluk 22	prapory II./22., III./22., II./72.

4. polní dělostřelecká brigáda – Hradec Králové	
dělostřelecký pluk 4	oddíly I./4., II./4., III./4.
dělostřelecký pluk 104	oddíl I./104. – baterie 1./104., 2./104., 3./104., oddíl II./104. – baterie 4./104., 5./104., 6./104.

8. pěší brigáda – Vysoké Mýto	
pěší pluk 21	prapory I./21., II./21., III./21.
pěší pluk 71	prapory I./71., II./71., III./30.

dělostřelecký oddíl 254
smíšený přezvědný oddíl 4
ženijní prapor 4
divizní telegrafní rota 4

5. divize – České Budějovice

9. pěší brigáda – České Budějovice	
pěší pluk 1	prapory II./29., II./1., III./1.
pěší pluk 61	prapory I./61., II./61., I./98.

5. polní dělostřelecká brigáda – České Budějovice	
dělostřelecký pluk 5	oddíly I./5., II./5., III./5.
dělostřelecký pluk 105	oddíl I./105. – baterie 1./105., 2./105., 3./105., oddíl II./105. – baterie 4./105., 5./105., 6./105.

10. pěší brigáda – Písek	
pěší pluk 11	prapory I./11., II./11., III./11.
pěší pluk 48	prapory I./48., II./48., III./48.

dělostřelecký oddíl 255
smíšený přezvědný oddíl 5
ženijní prapor 5
divizní telegrafní rota 5

6. divize – Brno

11. pěší brigáda – Brno	
pěší pluk 93	prapory I./93., II./93.
pěší pluk 43	prapory I./43., II./43., III./43.

6. polní dělostřelecká brigáda – Brno	
dělostřelecký pluk 6	oddíl I./6. – bez baterie 1./6., oddíl II./6. – bez baterie 4./6., oddíl III./6. – bez baterie 7./6.
dělostřelecký pluk 106	oddíl I./106. – baterie 1./106., 2./106., 3./106., oddíl II./106. – baterie 4./106., 5./106., 6./106.

12. pěší brigáda – Znojmo	
pěší pluk 81	prapory I./74., II./74., III./24.
pěší pluk 31	prapory I./81., II./31., I./60.

dělostřelecký oddíl 256
smíšený přezvědný oddíl 6
ženijní prapor 6
divizní telegrafní rota 6

7. divize – Olomouc

13. pěší brigáda – Olomouc	
pěší pluk 56	prapory II./6., I./63., II./63.
pěší pluk 53	prapory I./53., I./77., II./77.

7. polní dělostřelecká brigáda – Olomouc	
dělostřelecký pluk 7	oddíl I./7. – bez baterie 1./7., oddíl II./7. – bez baterie 4./7., oddíl III./7. – bez baterie 7./7.
dělostřelecký pluk 107	oddíl I./107. – baterie 1./107., 2./107., 3./107., oddíl II./107. – baterie 4./107., 5./107., 6./107.

14. pěší brigáda – Kroměříž	
pěší pluk 3	prapory I./3., II./3., III./3.
pěší pluk 27	prapory I./27., II./27., III./27.

dělostřelecký oddíl 257
smíšený přezvědný oddíl 7
ženijní prapor 7
divizní telegrafní rota 7

8. divize – Hranice

15. pěší brigáda – Opava	
pěší pluk 65	prapory III./15., I./58., II./65.
pěší pluk 34	prapory II./34., II./84., III./84.

8. polní dělostřelecká brigáda – Hranice	
dělostřelecký pluk 8	oddíl I./8., oddíl II./8. – baterie 5./8., 6./8., 5./20., oddíl III./8. – baterie 8./8., 9./8., 6./20.
dělostřelecký pluk 108	oddíl I./108. – baterie 1./108., 2./108., 3./108., oddíl II./108. – baterie 4./108., 5./108., 6./108.

16. pěší brigáda – Místek	
pěší pluk 90	prapory I./90., II./90., II./58.
pěší pluk 40	prapory I./40., II./40., III./40.

dělostřelecký oddíl 258
smíšený přezvědný oddíl 8
ženijní prapor 8
divizní telegrafní rota 8

9. divize – Bratislava

17. pěší brigáda – Bratislava	
pěší pluk 89	prapory I./89., II./23., III./23.
pěší pluk 67	prapory I./67., I./91., II./91.

9. polní dělostřelecká brigáda – Bratislava	
dělostřelecký pluk 9	oddíly I./9., II./9., III./9.
dělostřelecký pluk 109	oddíl I./109. – baterie 2./109., 3./109., oddíl II./109. – baterie 4./109., 5./109., 6./109.

18. pěší brigáda – Žilina	
pěší pluk 17	prapory I./17., II./17., III./17.
pěší pluk 41	prapory I./41., II./41., III./41.

dělostřelecký oddíl 259
smíšený přezvědný oddíl 9
ženijní prapor 9
divizní telegrafní rota 9

10. divize – Banská Bystrica

pěší pluk 75	prapory I./75., II./75., II./76.
pěší pluk 7	prapory I./7., II./7., I./76.
pěší pluk 62	prapory I./62., II./62., III./62.

smíšený přezvědný oddíl 10
ženijní prapor 22
divizní telegrafní rota 10

10. polní dělostřelecká brigáda – Banská Bystrica

dělostřelecký pluk 10	oddíl I./10., záložní dělostřelecký oddíl II./22., oddíl III./10. – bez baterie 7./10.
dělostřelecký pluk 110	oddíl I./110. – baterie 1./110., 2./110., 3./110., oddíl II./110. – baterie 4./110., 5./110., 6./110.

11. divize – Košice

21. pěší brigáda – Košice

pěší pluk 64	prapory II./14., II./64., I./87.
pěší pluk 82	prapory II./82., III./82., III./32.

11. polní dělostřelecká brigáda – Košice

dělostřelecký pluk 11	oddíl I./11. – baterie 1./11., 2./11., 3./11., oddíl II./11. – baterie 4./11., 5./11., 6./11., oddíl III./11. – baterie 7./11., 8./11., 9./11.
dělostřelecký pluk 111	oddíl I./111. – baterie 1./111., 2./111., 3./111., oddíl II./111. – baterie 4./111., 5./111., 6./111.

22. pěší brigáda – Prešov

pěší pluk 16	prapory I./16., II./16., III./16.
pěší pluk 66	prapory I./66., II./66., II./87.

dělostřelecký oddíl 261
smíšený přezvědný oddíl 11
ženijní prapor 11
divizní telegrafní rota 11

12. divize – Užhorod

23. pěší brigáda – Mukačevo

pěší pluk 19	prapory I./19., II./19., III./19.
pěší pluk 45	prapory I./45., II./45., III./45.

12. polní dělostřelecká brigáda – Užhorod

dělostřelecký pluk 12	oddíly I./12., III./12.
dělostřelecký pluk 112	oddíl I./112. – baterie 1./112., 2./112., 3./112., oddíl II./112. – baterie 4./112., 5./112., 6./112.

24. pěší brigáda – Užhorod

pěší pluk 20	prapory I./20., II./20., III./20.
pěší pluk 69	prapory I./69., II./69., I./95.

dělostřelecký oddíl 262
smíšený přezvědný oddíl 12
ženijní prapor 12
divizní telegrafní rota 12

Záložní brigády

25. záložní brigáda – Praha

pěší pluk 9	prapory I./9., II./9., I./59.
pěší pluk 46	prapory I./46., II./46., I./96.
dělostřelecké baterie 1./1., 4./1., 7./1.	
záložní jezdecká četa 13	
ženijní prapor 13	
záložní telegrafní rota 13	

27. záložní brigáda – Plzeň

pěší pluk 68	prapory I./68., II./68., II./18.
pěší pluk 83	prapory I./83., II./83., II./33.
pěší pluk 35	prapory I./85., II./85., II./35.
dělostřelecký oddíl I./14. – dělostřelecká baterie 1./2.	
záložní jezdecká četa 14	
ženijní prapor 14	
záložní telegrafní rota 14	

29. záložní brigáda – Litoměřice	
pěší pluk 52	prapory I./52., II./52., II./2.
pěší pluk 44	prapory I./94., I./44., II./44.
pěší pluk 42	prapory III./42., I./92., II./92.
záložní dělostřelecký oddíl I./15.	
záložní jezdecká četa 15	
ženijní prapor 15	
záložní telegrafní rota 15	

33. záložní brigáda – České Budějovice	
pěší pluk 51	prapory I./51., II./51., I./1.
pěší pluk 29	prapory I./29., III./29., I./79.
záložní jezdecká četa 17	
ženijní prapor 17	
záložní telegrafní rota 17	

37. záložní brigáda – Olomouc	
pěší pluk 6	prapory I./6., III./6., I./56.
pěší pluk 13	prapory I./13., II./13., III./13.
dělostřelecké baterie 1./7., 4./7., 7./7.	
záložní jezdecká četa 19	
ženijní prapor 19	
záložní telegrafní rota 19	

41. záložní brigáda – Bratislava	
pěší pluk 23	prapory I./23., I./73., II./73.
pěší pluk 39	prapory I./39., II./39., III./39.
dělostřelecký oddíl I./54. – baterie 1./109.	
záložní jezdecká četa 21	
ženijní prapor 21	
záložní telegrafní rota 21	

45. záložní brigáda – Košice	
pěší pluk 14	prapory I./64., I./14., III./14.
pěší pluk 4	prapory I./4., II./4., III./4.
pěší pluk 32	prapory I./82., I./32., II./32.
pěší pluk 37	prapory I./37., II./37., III./37.
záložní dělostřelecký oddíl I./23.	
záložní jezdecká četa 23	
ženijní prapor 23	
záložní telegrafní rota 23	

31. záložní brigáda – Hradec Králové	
pěší pluk 4	prapory I./54., I./4., III./4.
pěší pluk 30	prapory I./30., I./80., II./80.
pěší pluk 72	prapory I./72., III./72., I./22.
záložní dělostřelecký oddíl II./16.	
záložní jezdecká četa 16	
ženijní prapor 16	
záložní telegrafní rota 16	

35. záložní brigáda – Brno	
pěší pluk 24	prapory I./24., II./24., III./31.
pěší pluk 10	prapory I./10., II./10., III./10., I./31.
dělostřelecké baterie 1./6., 4./6., 7./6.	
záložní jezdecká četa 18	
ženijní prapor 18	
záložní telegrafní rota 18	

39. záložní brigáda – Hranice	
pěší pluk 15	prapory I./65., I./15., II./15.
pěší pluk 84	prapory I./84., I./34., III./34.
pěší pluk 8	prapory I./8., II./8., III./8.
záložní dělostřelecký oddíl II./20. – baterie 4./20., 4./8., 7./8.	
záložní jezdecká četa 20	
ženijní prapor 20	
záložní telegrafní rota 20	

43. záložní brigáda – Banská Bystrica	
19. pěší brigáda – Lučenec	
pěší pluk 25	prapory I./25., II./25., III./25.
pěší pluk 26	prapory I./26., II./26., III./26.
20. pěší brigáda – Nitra	
pěší pluk 57	prapory I./57., II./57., III./7.
pěší pluk 12	prapory I./12., II./12., III./12.
dělostřelecký oddíl II./10. – baterie 7./10.	
dělostřelecký oddíl 260	
záložní jezdecká četa 22	
ženijní prapor 10	
záložní telegrafní rota 22	

47. záložní brigáda – Užhorod	
pěší pluk 36	prapory I./36., II./36., III./36.
pěší pluk 70	prapory I./70., II./70., I./86.
dělostřelecký oddíl II./12.	
záložní jezdecká četa 24	
ženijní prapor 24	
záložní telegrafní rota 24	

Horské brigády

1. horská brigáda – Ružomberok

horský pěší pluk 1	horské prapory I./1., II./1., III./1.
horský pěší pluk 2	horské prapory I./2., II./2., III./2.
dělostřelecký pluk 201	dělostřelecké oddíly I./201., II./201., III./201.
smíšený přezvědný oddíl 25	
horská ženijní rota 1	
horská telegrafní rota 1	

2. horská brigáda – Spišská Nová Ves

horský pěší pluk 3	horské prapory I./3., II./3., III./3.
horský pěší pluk 7	horské prapory I./7., II./7., III./7.
dělostřelecký pluk 202	dělostřelecký oddíl I./202., velitelství dělostřeleckého oddílu II./202. s baterií 4./202., baterie 5./202., 6./202., velitelství dělostřeleckého oddílu III./202. s baterií 9./202., dělostřelecké baterie 7./202., 8./202.
smíšený přezvědný oddíl 26	
horská ženijní rota 2	
horská telegrafní rota 2	

Jezdecké brigády

1. jezdecká brigáda – Pardubice

jezdecký pluk 1	eskadrony 1./1., 2./1., 3./1., 4./1., 5./1.
jezdecký pluk 4	eskadrony 1./4., 2./4., 3./4., 4./4., 5./4.
jezdecký pluk 8	eskadrony 1./8., 2./8., 3./8., 4./8., 5./8.
jezdecký pluk 9	eskadrony 1./9., 2./9., 3./9., 4./9., 5./9.
eskadrona obrněných automobilů 1	
cyklistický prapor 1	
dělostřelecký oddíl 81	
jezdecká ženijní rota 1	
jezdecká telegrafní rota 1	

2. jezdecká brigáda – Brno

jezdecký pluk 2	eskadrony 1./2., 2./2., 3./2., 4./2., 5./2.
jezdecký pluk 6	eskadrony 1./6., 2./6., 3./6., 4./6., 5./6.
jezdecký pluk 7	eskadrony 1./7., 2./7., 3./7., 4./7., 5./7.
eskadrona obrněných automobilů 2	
cyklistický prapor 2	
dělostřelecký oddíl 82	
jezdecká ženijní rota 2	
jezdecká telegrafní rota 2	

3. jezdecká brigáda – Nové Zámky

jezdecký pluk 3	eskadrony 1./3., 2./3., 3./3., 4./3., 5./3.
jezdecký pluk 11	eskadrony 1./11., 2./11., 3./11., 4./11., 5./11.
eskadrona obrněných automobilů 3	
cyklistický prapor 3	
dělostřelecký oddíl 83	
jezdecká ženijní rota 3	
jezdecká telegrafní rota 3	

4. jezdecká brigáda – Košice

jezdecký pluk 5	eskadrony 1./5., 2./5., 3./5., 4./5., 5./5.
jezdecký pluk 10	eskadrony 1./10., 2./10., 3./10., 4./10., 5./10.
eskadrona obrněných automobilů 4	
cyklistický prapor 4	
jezdecká telegrafní rota 3	

Nezařazené bojové útvary

horský pěší pluk 5 – Dolní Kubín	prapory I./5., II./5., III./5.
hraničářské prapory 21–30	

Skutečně vydané prostředky na financování čs. branné moci v letech 1918–1932

Rok	Výdaje celkem (v tis. Kč)	Podíl na výdajích ze státního rozpočtu (v %)
1918	202 642	16,0
1919	1 679 167	23,0
1920	2 384 834	16,0
1921	3 420 475	12,0
1922	2 975 694	13,0
1923	2 248 685	12,0
1924	1 777 519	8,0
1925	2 108 015	14,0
1926	1 921 689	12,0
1927	1 713 860	15,6
1928	1 808 499	16,4
1929	1 828 347	17,8
1930	1 662 234	16,7
1931	1 747 345	14,3
1932	1 562 904	15,2

Seznam pramenů a literatury

A. Prameny

a) Archivní prameny

Archiv Akademie věd České republiky
fond Tomáš Garrigue Masaryk
fond Edvard Beneš

Archiv Kanceláře prezidenta republiky
fond D – důvěrné
fond T – tajné

Archiv Ministerstva zahraničních věcí
fond Pařížský archiv

Národní archiv Praha
fond Ministerstvo financí
fond Ministerstvo vnitra – stará registratura
fond Nejvyšší účetní a kontrolní úřad
fond Předsednictvo ministerské rady

Service historique de la Défense/Département de l'armée de Terre
Série 1 N: Conseil supérieur de la guerre
Série 2 N: Conseil supérieur de la Défense nationale
Série 5 N: Cabinet du ministre de la guerre
Série 7 N: État-major de l'armée et attachés militaires

Fonds privés:
Série 1 K: Fonds Faucher

Service historique de la Défense/Département de l'armée de l'Air
Série 2 B: État-major de l'armée de l'Air

Vojenský historický ústav Praha
sbírkový fond XIII – varia, pozůstalost arm.gen. J. Srovného

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha
fond Francouzská legie – Velitelství divize
fond Francouzská vojenská mise
fond Generální inspektor branné moci
fond Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb – 1. oddělení
fond Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb – 2. oddělení
fond Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb – 3. oddělení
fond Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb – 4. oddělení
fond Ministerstvo národní obrany – Prezidium
fond Vojenská kancelář prezidenta republiky
fond Zemské vojenské velitelství Praha
sbírka Kvalifikačních listin gážistů

Seznam použitých zkratek

arm.	armádní
bat.	baterie
brig.	brigáda
býv.	bývalý
c. a k.	císařský a královský
CSDN	Conseil supérieur de la defense nationale
Č	Čech
č.	číslo
č. j.	číslo jednací
čs.	československý
ČSNR	Československá národní rada
div.	divize, divizion (v souvislosti s čs. legiemi v Rusku)
drag.	dragounský
F	Francouz
gen.	generál
hul.	hulánský
hrub.	hrubý
hus.	husarský
HVOA	Hlavní velitelství operujících armád
jezd.	jezdecký, jezdeckto
KSVS	Kontrolní sbor vojenské správy
mjr.	major
MNO	Ministerstvo národní obrany
náhr.	náhradní
NV	Národní výbor
plk.	plukovník
pplk.	podplukovník
RČS	Republika československá
Sb. z. a n.	Sbírka zákonů a nařízení
SPO	smíšený přezvědný oddíl
střel.	střelecký
těž.	těžký
v. v.	ve výslužbě
voj.	vojenský
vz.	vzor
zák.	zákon
zál.	záložní
ZV	zemské vojenské velitelství

b) Edice dokumentů a tiskem vydané prameny

- Annuaire Militaire. Édition spéciale. Renseignements généraux et statistiques sur les Armements terrestres, navals et Aériens. Conférence pour la réduction et la limitation des armements. Série de Publications de la Société des Nations. IX. Désarmement 1932. IX. 2. Genève 1932.*
- Annuaire Militaire. Renseignements généraux et statistiques sur les Armements terrestres, navals et Aériens. Série de Publications de la Société des Nations. IX. Désarmement 1931. IX. 2. Genève 1931.*
- Boj o směr vývoje čs. státu* (ed. Kocman, A.). I. Praha 1965.
- Boj o směr vývoje čs. státu* (ed. Kocman, A.). II. Praha 1969.
- Československá branná moc v prvním roce republiky* (výroční zpráva MNO, rozmnožený strojopis). b. m. 1919. Shodné dílo viz též pod názvem *Dějiny ministerstva národní obrany*. b. m. 1919.
- Československá zahraniční politika a vznik Malé dohody 1920–1921* (ed. Dejmek, J. – Kolář, F.). Sv. 1 (4. červen 1920 – 31. květen 1921). Praha 2004.
- Československá zahraniční politika a vznik Malé dohody 1920–1921* (ed. Dejmek, J. – Kolář, F.). Sv. 2 (1. červen 1920 – 31. prosinec 1921). Praha 2005.
- Československo na pařížské mírové konferenci 1918–1920* (ed. Dejmek, J. – Kolář, F. a kol.). Sv. 1 (listopad 1918 – červen 1919). Praha 2001.
- Deutsche Gesandtschaftsberichte aus Prag (Teil I). Von der Staatsgründung bis zum ersten Kabinett Beneš 1918–1921* (Hrsg. Alexander, M.). München 1983.
- Hungary at the Paris Peace Conference. The diplomatic History of the Treaty of Trianon* (ed. Deák, F.). New York 1942.
- Mírové rozčlenění čs. armády. 5. vydání. Ukončeno dne 30. dubna 1922.* Praha 1922.
- Mission militaire française auprès de la République tchécoslovaque 1919–1939. Édition documentaire* (ed. Břach, R. – Guelton, F.). Série I (1919–1925). Volume 1 *Contracts, accords, status*. Praha 1999.
- Mission militaire française auprès de la République tchécoslovaque 1919–1939. Édition documentaire* (ed. Břach, R. – Guelton, F.). Série I (1919–1925). Volume 2 *A Rapports courants 1919–1920*. Praha 1999.
- Mission militaire française auprès de la République tchécoslovaque 1919–1939. Édition documentaire* (ed. Břach, R. – Guelton, F.). Série I (1919–1925). Volume 2 *B Rapports courants 1921–1925*. Praha 2005.
- Mission militaire française auprès de la République tchécoslovaque 1919–1939. Édition documentaire* (ed. Břach, R.). Série I (1919–1925). Volume 3 *Propositions, notes, aide-mémoires*. Praha 2010.
- Mission militaire française auprès de la République tchécoslovaque 1919–1939. Édition documentaire* (ed. Břach, R.). Série I (1919–1925). Volume 4 *Réflexions stratégiques, études, plans d'operations*. Praha 2009.
- Mission militaire française auprès de la République tchécoslovaque 1919–1939. Édition documentaire* (ed. Břach, R.). Série I (1919–1925). Volume 5 *Attaques, critiques, félicitations*. Praha 2012.
- Odezvy přeoratu 28. října 1918 v písemném materiálu fondů některých vojensko-správních orgánů* (ed. Boháčková, E.). Sborník archivních prací 1979, č. 2, s. 201–220.
- Osobní věstník Ministerstva národní obrany*. Sv. 1–15. Praha 1918–1932.
- Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Supplement 1, Volume 1.* Washington 1933.

- Rapport fait au nom de la Commission chargée d'enquêter sur les événements survenus en France de 1933 à 1945* (ed. Serre, Ch.), tome 2. Paris 1950.
- Sbírka zákonů a nařízení státu československého. Ročníky 1918–1938.*
- Sborník důvěrných výnosů a nařízení Ministerstva národní obrany*. Sv. 1–5. Praha 1928–1932.
- Schematismus branné moci Republiky československé*. Sv. 1–11. Praha 1922–1932.
- Služební předpis čs. branné moci G-V Poštní řád*. 1925.
- Služební předpis čs. branné moci G-1 Předpis o pravomoci a působnosti štábů*. 1922.
- Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Národní shromáždění republiky Československé a jeho předchůdci (1918–1932). Digitální repozitář (www.psp.cz).
- The Major International Treaties 1914–1973: A history and Guide with Texts* (ed. Grenville, J. A.). London 1974.
- Věcný věstník Ministerstva národní obrany*. Sv. 1–15. Praha 1918–1932.
- Zákon o obraně státu. Zákon č. 131/1936 s prováděcími nařízeními I–VII s komentářem JUDr. Jaroslava Vorla, odborového přednosty ministerstva národní obrany*. Praha 1936.
- Závěrečná zpráva generála Fauchera z 15. prosince 1938 o francouzské vojenské misi v Československu* (ed. Břach, R.). Historie a vojenství 2008, č. 3, s. 70–81.

c) Paměti a deníky

- BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce. I.* Praha 1929.
- BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce. II.* Praha 1929.
- BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce. III. Dokumenty.* Praha 1929.
- BENEŠ, E.: *Světová válka a naše revoluce. IV. Boj o mír a bezpečnost státu. Československá zahraniční politika v projevech ministra Dra Ed. Beneše 1924–33.* Praha 1934.
- GAJDA, R.: *Moje paměti. Střet českých legií s rodící se bolševickou mocí.* Brno 2008.
- HOFMAN, Petr: *Deník Vojtěcha Borise Luži.* Historie a vojenství 1996, č. 5, s. 131–152.
- KALHOUS, R.: *Budování armády.* Praha 1936.
- Le journal du Général Weygand, 1929–1935* (ed. Guelton, F.). Montpellier 1998.
- Louis-Eugène Faucher vzpomíná* (ed. Gregor, J.). Brno 1947.
- MASARYK, T. G.: *Světová válka. Za války a ve válce 1914–1918.* Praha 1925
- PREININGER, L.: *Přísaha. Deníky francouzského legionáře Ladislava Preiningera 1913–1940.* Praha 2001.
- ROŠICKÝ, J.: *Rakouský orel padá. Jak byla naše revoluce doma připravena a 28. října 1918 provedena vojensky.* Praha 1933.
- ROŠICKÝ, J.: *Účast vojska v domácím odboji. Dle přednášky Jaroslava Rošického proslovené v „Cyklu o domácím a zahraničním odboji“ pořádané Ml. generací Čs. nár. demokracie* (ed. Jošt, J.). Praha b. r.
- SCHÖBL, F.: *Z mého života.* In: *Pětasedmdesátníci vypovídají. Z pamětí účastníka světové války. Tábor 1936.*
- ŠROBÁR, V.: *Oslobodené Slovensko. Paměti z roků 1918–1920.* Praha 1928.

d) Tisk

Bratrství
 Československý legionář
 Důstojnické listy
 Hlas národní obrany
 Kamarádství
 Naše revoluce
 Naše vojsko
 Osvětové rozhledy
 Pražské noviny
 Věstník pluků Stráže svobody
 Věstník poddůstojníků z povolání
 Vojenská výchova
 Vojenské rozhledy
 Vojensko-historický sborník
 Zprávy Vojenského archivu a muzea Republiky československé

e) Exponáty

Vojenský historický ústav Praha
 Knihovna
 Sbírkové fondy
 III – pistole a střelivo
 IV – ruční palné zbraně po roce 1890
 V – automatické palné zbraně
 VIII – stejnokroje a výstroj
 XI – řády a vyznamenání
 XIII – varia
 XIV – vexilologie

B. Literatura

ANGER, J.: *K postavení armády v pluralitním politickém systému předválečného Československa*. Historie a vojenství 1990, č. 1, s. 84–106.

ANGER, J. – PECH, P.: *Plány použití buržoazní čs. armády v letech 1918–1938 (I)*. Historie a vojenství 1985, č. 4, s. 27–55.

ANGER, J. – PECH, P.: *Plány použití buržoazní čs. armády v letech 1918–1938 (II)*. Historie a vojenství 1985, č. 5, s. 74–98.

ANGER, J. – PECH, P.: *Plány použití buržoazní čs. armády v letech 1918–1938 (III)*. Historie a vojenství 1985, č. 6, s. 60–84.

Armádní generál LUDVÍK KREJČÍ v dokumentech a fotografiích. Brno 2000.

BALLA, T.: *Severní vojenské tažení v roce 1919*. In: Miles Semper Honestus, Sborník studií vydaný při příležitosti životního jubilea Vojtecha Dangla. Bratislava 2007, s. 149–159.

BANKWITZ, P.: *Maxime Weygand and Civil-Military Relations in Modern France*. Cambridge – Massachusetts 1967.

Bâtir une nouvelle sécurité. La coopération militaire entre la France et les États d'Europe centrale et orientale de 1919 à 1929 (ed. VÄISSE, M. – LE PAUTREMAT, P. – CADET, P.). Vincennes 2001.

BLÁHA, S.: *Budování mocenského postavení Malé dohody – příspěvek k úvaze o situaci všech zdrojů, tvořících branný potenciál Malé dohody, k usměrnění státního hospodářství v zájmu obrany*. Praha 1934.

BOTORAN, C.: *Politicko-vojenská kooperácia Rumunska a Československa v rámci Malej dohody (1920–1938)*. Vojenská história, 2001, č. 1, s. 17–39.

BOTORAN, C.: *Rumunsko-československé politické, hospodářské a vojenské vztahy ve 30. letech*. In: Sborník k problematice dějin imperialismu, sv. 22, Praha 1987, s. 21–36.

BRZEZIŃSKI, A. M.: *Taktyka dyplomacji francuskiej na konferencji rozbrojeniowej w Genewie (1932–1937)*. Acta Universitatis Lodzianis, Folia Historica 17 Problemy rozbrojenia 1919–1939, 1983, s. 159–174.

BRZEZIŃSKI, A. M.: *Zagadnienie bezpieczeŃstwa zbiorowego w Europie w polityce zagranicznej Francji (1919–1939)*. Łódź 1993.

BŘACH, R.: *Benešova návštěva ve Varšavě 19.–23. dubna 1925*. Slovanský přehled 1991, 109–123.

BŘACH, R.: *Československá zahraniční politika v politických proměnách Evropy 1924. I. Nástup Mac Donalduoy a Herriotovy vlády*. Československý časopis historický 1970, č. 18, s. 49–83.

BŘACH, R.: *Československo a Evropa v polovině dvacátých let*. Praha 1996.

BŘACH, R.: *Die Tschechoslowakei und Locarno. Europäische Variationen*. München 2011.

BŘACH, R.: *Dohoda z 18. února 1919 o podřízení čs. ozbrojených sil vrchnímu velení maršála Foché*. Historie a vojenství 2005, č. 1, s. 30–39.

BŘACH, R.: *Edvard Beneš – ministr zahraničí*. Historické studie 24, 1989, s. 3–26.

BŘACH, R.: *Finanční a další náležitosti francouzských důstojníků sloužících v čs. armádě v letech 1919–1925*. Historie a vojenství 1998, č. 2, s. 65–81.

BŘACH, R.: *Francouzský alianční systém a Československo na počátku roku 1924*. Historie a vojenství 1968, s. 1–21.

BŘACH, R.: *Generál Maurice Pellé. První náčelník hlavního štábu čs. branné moci*. Praha 2007.

BŘACH, R.: *Generál Pellé a československo-polský spor o Těšínsko*. Historie a vojenství 2005, č. 3, s. 33–42.

BŘACH, R.: *Locarno a československá diplomacie*. Československý časopis historický 1960, č. 8, s. 662–695.

BŘACH, R.: *Německé bezpečnostní memorandum z 9. 2. 1925 a bezprostřední reakce Polska a Československa*. Historie a vojenství 1994, č. 4, s. 3–39.

BŘACH, R.: *První kroky francouzské vojenské mise v Československu (únor–květen 1919)*. Historie a vojenství 1997, č. 4, s. 3–32.

BŘACH, R.: *Příjezd francouzské vojenské mise do Prahy v únoru 1919*. Historie a vojenství 1997, č. 2, s. 26–47.

BŘACH, R.: *Spojenecká smlouva mezi Československem a Francií z 25. ledna a garanční dohoda čs.-francouzská z října 1925*. Historie a vojenství 1994, č. 6, s. 3–21.

BŘACH, R.: *Úvahy představitelů francouzské vojenské mise z let 1919–1925 o úloze Československa v různých variantách konfliktu*. Historie a vojenství 2003, č. 2, s. 284–312.

BŘACH, R.: *Válka o Slovensko 1919 a francouzská vojenská mise v Československu*. Vojenská história 2003, č. 4, s. 41–53.

BŘACH, R.: *Z osobní korespondence generála Pellého*. Historie a vojenství 2010, č. 4, s. 81–93.

- BŘACH, R.: *Ženevský protokol o pokojném vyřizování mezinárodních sporů z roku 1924*. Historie a vojenství 1992, č. 6, s. 30–47.
- BŘACHOVÁ, V.: *Francouzská vojenská mise v Československu*. Historie a vojenství 1967, č. 6, s. 883–910.
- BYSTRICKÝ, J.: *Wpływ wojny polsko-rosyjskiej 1920 roku na planowanie operacyjnej Sztaby Generalnego Armii Czechosłowackiej*. In: Rok 1920. Z perspektywy osiemdziesięciolecia Warszawa 2001, s. 216–224.
- BYSTRICKÝ, V.: *Kolektívna bezpečnosť alebo neutralita*. Bratislava 1981.
- BYSTRICKÝ, V. – DEÁK, L.: *Európa na prelome. Diplomatické a politické vzťahy v rokoch 1932–1933*. Bratislava 1973.
- BYSTRICKÝ, V. – DEÁK, L.: *Problém odzbrojenia v rokoch 1932–1933*. Slovanské štúdie XV, 1973, s. 79–119.
- BUŁHAK, H.: *Polsko-francuskie koncepcje wojny obronnej z Niemcami z lat 1921–1926*. Studia z dziejów stosunków ZSRR i Europy Środkowo-Wschodniej, tom XV, 1969, s. 69–94.
- BUŁHAK, H.: *Z dziejów stosunków wojskowych polsko-czechosłowackich w latach 1921–1927*. Studia z dziejów stosunków ZSRR i Europy Środkowo-Wschodniej, tom V, 1969, s. 115–144.
- BUŁHAK, H.: *Z dziejów stosunków wojskowych polsko-czechosłowackich w latach 1927–1936*. Studia z dziejów stosunków ZSRR i Europy Środkowej, tom XI, 1975, s. 97–146.
- CASTELLAN, G.: *Le Réarmement clandestin du Reich 1930–1935. Vu par le 2e Bureau de l'État-Major Français*. Paris 1954.
- CIAŁOWICZ, J.: *Polsko-francuski sojuz wojskowy 1921–1939*. Varšava 1970.
- CRANE, R. F.: *A French Conscience in Prague: Louis Eugène Faucher and the Abandonment of Czechoslovakia*. New York 1996.
- ČAPLOVIČ, M.: *Československé vzťahy v armáde 1918–1939. Význam československej brannej moci pre slovakizáciu Slovenska*. In: Česko-slovenská historická ročenka 2009. Brno 2010, s. 43–61.
- ČAPLOVIČ, M. – PETRUF, P.: *Francúzska vojenská misia v Československu 1919–1938 (Správa o jej činnosti od februára do októbra 1919)*. Vojenská história 2001, č. 4, s. 85–102.
- Československá armáda v letech 1918–1938*. Praha 1991.
- Československá armáda v prvém desetiletí republiky*. Praha 1928.
- Československá generalita – biografie. Armádní generálové 1918–1938*. Praha 1995.
- Československá vlastivěda, díl V. Stát*. Praha 1931.
- DAVION, I.: *Les relations polono-tchécoslovaques dans la politique de sécurité française entre les deux guerres (1919–1939)*. Revue des études slaves 2005, č. 2–3, s. 365–371.
- DAVION, I.: *Mon voisin, cet ennemi. La politique de sécurité française face aux relations polono-tchécoslovaques entre 1919 et 1939*. Bruxelles 2009.
- DEJMEK, J.: *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. Část první: Revolucionář a diplomat (1884–1935)*. Praha 2006.
- DEJMEK, J.: *Nenaplněné naděje. Politické a diplomatické vzťahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově (1918–1938)*. Praha 2003.
- DEJMEK, J. a kol.: *Zrod nové Evropy*. Praha 2011.
- DOISE, J. – VAÏSSE, M.: *Diplomatie et outil militaire 1871–1991*. Paris 1992.
- DOLÍNEK, V. – KARLICKÝ, V. – VÁCHA, P.: *České zbraně a střelivo. Tradice a současnost*. Praha 1996.
- DOUGHTY, R. A.: *The French Armed Forces, 1918–1940*. In: Military Effectiveness, II, The Interwar Years (ed. Millet, A. – Murray, W.). Boston 1988, s. 36–69.
- DUROSELLE, J.-B.: *Politique étrangère de la France. La décadence 1932–1939*. Paris 1980.
- Doacet let čs. armády v osvobozeném státě*. Praha 1938.
- ESSEN, A.: *Polška a Mała Ententa 1920–1934*. Warszawa 1992.
- FERENČUHOVÁ, B.: *Francúzsko-talianska rivalita v Československu začiatkom roku 1919 a M. R. Štefánik*. Historie a vojenství 2000, č. 4, s. 853–873.
- FIALA, J.: *Mobilizace československé armády na podzim 1921*. Historie a vojenství 1993, č. 2, s. 36–67.
- FIDLER, J.: *Faucher a ti druzí. Francouzští, italsí a ruští generálové v čs. službách*. In: Sborník Vojenské akademie v Brně – řada C 1993, mimořádné číslo, s. 129–134.
- FIDLER, J.: *Francouzští generálové na Slovensku a Podkarpatské Rusi (1919–1925)*. Vojenská história 2000, č. 3–4, s. 79–86.
- FIDLER, J.: *Generálové legionáři*. Brno 1999.
- FIDLER, J.: *Na čele armády. Náčelníci hlavního štábu branné moci 1919–1939*. Praha 2005.
- FIDLER, J.: *První náčelník Hlavního štábu československé branné moci, général de division Maurice-César-Joseph Pellé*. Historie a vojenství 1999, č. 1, s. 178–189.
- FIDLER, J.: *Velitelé vyšších velitelství československé branné moci v letech 1918–1939. (Zemští vojenští velitelé a velitelé sborů)*. Historie a vojenství 1999, č. 4, s. 848–872.
- FIDLER, J.: *Význam francouzské vojenské mise pro výstavbu československé branné moci*. Vojenské rozhledy 1999, č. 240, s. 117–122.
- FIDLER, J. – SLUKA, V.: *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920–1938*. Praha 2006.
- FRANCEV, V.: *Československé tanky, obrněná auta, obrněné vlaky a drezíny 1918–1939*. Praha 1993.
- FRANCEV, V.: *Vývoj organizace útočné vozby československé armády 1918–1938*. Historie a vojenství 1991, č. 5, s. 13–42.
- FRANCEV, V. – KLIMENT, Ch. Ch.: *Československá obrněná vozidla 1918–1948*. Praha 1999.
- Francie a zrození Československa. Společná cesta k demokratické Evropě (1914–1925)*. Praha 2008.
- French Foreign and Defence Policy 1918–1940. The Decline and Fall of Great Power* (ed. Boyce, R.). London – New York 1998.
- GAJANOVÁ, A.: *ČSR a středoevropská politika velmocí 1918–1938*. Praha 1967.
- GATHORN–HARDY, G. M.: *A short History of International Affairs 1920 to 1934*. London – New York – Toronto 1950.
- Generál Alois Eliáš (1890–1942) voják – diplomat – politik. Příspěvky z vědeckého semináře konaného dne 28. března 2006 v Praze* (ed. Láník, J.). Praha 2006.
- HAAS, H.: *Historische Einleitung*. In: Der österreichische Staatsrat, Bd. I, Wien 2008.
- HAUSER, P.: *De Berlin à Prague, La carrière exceptionnelle du Général Maurice Pellé*. Université de Paris – Panthéon-Sorbonne, U. F. R. d'Histoire. Thème pour obtenir le grade de Docteur – Discipline Histoire. Paris 2002.
- HOFMAN, P.: *V samostatném Československu. Zajišťování územní integrity státu 1918–1920*. In: Pražské děti. 300 let od založení 28. pěšího pluku. Sborník příspěvků. Praha 1998, s. 95–101.
- HOUDEK, F.: *Vznik hranic Slovenska*. Bratislava 1931.
- HRONSKÝ, M.: *Boj o Slovensko a Trianon 1918–1920*. Bratislava 1998.

- HRONSKÝ, M.: *Hlavné politicko-diplomatické a vojenské dispozície pri utváraní hraníc Slovenska v rokoch 1918–1919*. Vojenská história 2001, č. 2, s. 20–40; 2002, č. 3–4, s. 26–43; 2003, č. 3, s. 12–36.
- HRONSKÝ, M.: *K pôsobení talianskej vojenskej misie na Slovensku (december 1918 – máj 1919)*. In: Spoznal som svetlo a už viac nechcem tmú... Pocta Jozefovi Jablonickému. Bratislava 2005, s. 44–74.
- HRONSKÝ, M.: *K úlohe francúzskej vojenskej misie v bojoch na Slovensku a pri utváraní jeho hraníc v roku 1919*. In: Česko-slovenská historická ročenka. Brno 2000, s. 125–150.
- HRONSKÝ, M. – KRIVÁ, A. – ČAPLOVIČ, M.: *Vojenské dejiny Slovenska*, sv. 4 (1914–1939). Bratislava 1996.
- HÝKEL, J. – KARLICKÝ, V.: *Dějiny firmy Sellier & Bellot*. Praha 2006.
- JACOBSEN, M. – LEVINE, R. – SCHWABE, W.: *Contingency Plans for War in Western Europe, 1920–1940*. Berkeley 1985.
- JEŽEK, Z.: *Boj o Slovensko v letech 1918–1919*. Praha 1928.
- JEŽEK, Z.: *Účast dobrovolníků v bojích o Slovensko a Těšínsko v letech 1918–1919*. Praha 1937.
- KAMIŃSKI, M. K.: *Konflikt polsko-czeski 1918–1921*. Warszawa 2002.
- KARLICKÝ, V.: *Československý zbrojní průmysl v letech 1918–1939 a jeho vývozní činnost*. Praha 1967.
- KARLICKÝ, V.: *Vlív dovozu na vyzbrojování čs. armády v letech 1919–1922*. Historie a vojenství 1966, č. 1, s. 38–82.
- KARLICKÝ, V. a kol.: *Sověť okřídleného šípu. Koncern Škoda Plzeň 1918–1945*. Praha 1999.
- KISZLING, R.: *Die militärische Vereinbarungen der Kleinen Entete*. Süd-Ost Forschungen 1958, s. 333–375; 1959, s. 122–169.
- KLIMEK, A.: *Boj o Hrad. Díl 1. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha 1996.
- KLIMEK, A.: *Boj o Hrad. Díl 2. Kdo po Masarykovi. Vnitropolitický vývoj Československa 1926–1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Praha 1998.
- KLIMEK, A.: *Jak se dělal mír roku 1919*. Praha 1989.
- KLIMEK, A.: *Říjen 1918. Vznik Československa*. Praha 1998.
- KLIMEK, A.: *Velké dějiny země Koruny české. Sv. 13. (1918–1929)*. Praha–Litomyšl 2000.
- KLIMEK, A.: *Velké dějiny země Koruny české. Sv. 14. (1929–1938)*. Praha–Litomyšl 2002.
- KLIMEK, A. – HOFMAN, P.: *Vítěz, který prohrál. Generál Radola Gajda*. Praha 1995.
- KLIMEK, A. – KUBŮ, E.: *Československá zahraniční politika 1918–1938*. Praha 1995.
- KLÍPA, B.: *Italská vojenská mise v Československu*. Historie a vojenství 1995, č. 3, s. 26–78.
- KOŁAKOWSKI, P.: *Między Warszawa a Pragą. Polsko-czechosłowackie stosunki wojskowo-polityczne 1918–1939*. Varšava 2009.
- KOHÁROVÁ, M.: *Významné osobnosti agrární strany a obranyschopnost Československé republiky (1918–1938)*. In: K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách. Praha 2001, s. 89–98.
- KOLÁŘ, F.: *La Mission militaire française en Tchécoslovaquie dans l'Entre-deux-guerres*. Moderní dějiny 8, 2000, s. 217–224.
- KOLDINSKÁ, M. – ŠEDIVÝ, I.: *Válka a armáda o českých dějinách. Sociohistorické črty*. Praha 2008.
- KOVTUN, J.: *Republika o nebezpečném světě. Éra prezidenta Masaryka 1918–1933*. Praha 2005.
- KRÁL, V.: *Intervenční válka československé buržoazie proti maďarské sovětské republice v roce 1919*. Praha 1954.
- KRAUS, J.: *Světové odzbrojení jako problém politický, technický a právní*. Praha 1933.
- KUČERA, M.: *Pokus o vymezení úlohy československých dobrovolníků 1918–1919 v bojích o celistvost republiky*. In: Studie k moderním dějinám. Sborník prací k 70. narozeninám Vlastislava Laciny. Praha 2001, s. 239–270.
- KVAČEK, R.: *Československo a mezinárodní bezpečnost 1918–1938*. In: Od Velké Moravy k NATO. Praha 2002, s. 128–139.
- Le GOYET, P.: *Le Mystère Gamelin*. Paris 1975
- LEIN, R.: *Paul Kestřanek, der letzte Militärkommandant in Prag*. Österreichische Militärzeitung 2010, č. 2, s. 208–219.
- MAREK, J.: *Piráti svobody. Čeští námořníci v letech 1918–1921*. Cheb 2002.
- MARÉS, A.: *Francouzsko-československé vztahy v oblasti vojenství 1918–1924 z pohledu Paříže*. Český časopis historický 1999, č. 1, s. 53–79.
- MARÉS, A.: *La faillite des relations franco-tchécoslovaques. La mission militaire française à Prague (1926–1938)*. Revue d'histoire de la Deuxième Guerre mondiale 1978, No 111, s. 45–71.
- MARÉS, A.: *Mission militaire et relations internationales. L'exemple franco-tchécoslovaque 1919–1925*. Revue d'histoire moderne et contemporaine 1983, s. 559–586.
- MICHOWICZ, W.: *Genewska Konferencja Rozbrojeniowa 1932–1937 a dyplomacja polska*. Łódź 1989.
- MORAVCOVÁ, D.: *Československo, Německo a evropská hnutí 1929–1932*. Praha 2001.
- NOVOTNÝ, K.: *Několik poznatků ze cvičení a manévřů v československé armádě z let 1930–1938*. Historie a vojenství 1968, č. 6/7, s. 1046–1077.
- PACNER, K.: *Československo ve zvláštních službách. Díl I. 1914–1939*. Praha 2002.
- PAVEL, J.: *Velikost a struktura výdajů na národní obranu v Československu v letech 1918–1938*. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky 2004, č. 7. Praha 2004.
- PAVEL, J.: *Vojenská správa a soukromý sektor v období první republiky*. Historie a vojenství 2006, č. 1, s. 21–30.
- PAVEL, J. – SRB, M.: *Financování československé armády v letech 1918 až 1933*. Historie a vojenství 2004, č. 3, s. 4–22.
- PELC, F.: *O Těšínsko*. Slezská Ostrava 1928.
- PEROUTKA, F.: *Budování státu, Československá politika v letech popřevratových, 1, Rok 1918*. Praha 1933.
- PLASCHKA, G. – HASELSTEINER, H. – SUPPAN, A.: *Innere Front, Militärassistentz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918, II. Umsturz*. München 1974.
- Přehled vojenské politiky KSČ*, I. díl. Praha 1979.
- PAOLI, F.-A.: *L'Armée française de 1919 à 1939, tome I La Reconversion*. Paris 1970.
- PAOLI, F.-A.: *L'Armée française de 1919 à 1939, tome II La phase de fermeté (1920–1924)*. Paris 1971.
- PAOLI, F.-A.: *L'Armée française de 1919 à 1939, tome III Le temps des compromis (12 juin 1924 – 30 juin 1930)*. Paris 1974.
- PAOLI, F.-A.: *L'Armée française de 1919 à 1939, tome IV La fin des illusions (juillet 1930 – juin 1935)*. Paris 1975.
- RAJLICH, J. – SEHNAL, J.: *Vzduch je naše moře*. Praha 1993.
- RICHARDSON, D.: *The Geneva Disarmament Conference 1932–34*. In: Decisions and Diplomacy: Essays in Twentieth-Century International History (ed. Richardson, D. and Stone). London 1995, s. 60–82.

- RYCHLÍK, J.: *Češi a Slovinci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914–1992*. Praha 2012.
- SANDER, R.: *Abecední přehled dislokace československé mírové armády v letech 1918–1939*. Sborník archivních prací 2000, č. 1, s. 205–319.
- SANDER, R.: *Branná povinnost v Československu (1918–1938)*. Sborník archivních prací 1989, č. 1, s. 255–276.
- SANDER, R.: *Kompetence generálního inspektora a náčelníka hlavního štábu čs. branné moci v letech 1918–1939*. Historie a vojenství 1990, č. 1, s. 63–83.
- SANDER, R.: *Organizační a dislokační úvoj československé armády v letech 1918–1939*. Sborník archivních prací 1985, č. 1, s. 3–159.
- SANDER, R.: *Přehled úvoje československé vojenské správy v letech 1918–1939*. Historie a vojenství 1965, č. 3, s. 359–404.
- SANDER, R.: *Všeobecná branná výchova v buržoazně demokratickém Československu*. Historie a vojenství 1986, č. 3, s. 43–67.
- SCHRAMM, T.: *Francuskie misje wojskowe w państwach Europy środkowej 1919–1938*. Poznań 1987.
- SLÁDEK, Z.: *Malá dohoda 1919–1938*. Praha 2000.
- SLÁDEK, Z.: *Štáby a zbrojovky Malé dohody*. Slovanský přehled 1997, č. 3, s. 275–294.
- SLUKA, V.: *Československá armáda v letech II (1921–1934)*. Historie a vojenství 1995, č. 6, s. 118–165.
- STRAKA, K.: *Památník osvobození (1929–1939) a jeho předchůdci*. Historie a vojenství 2009, č. 3, s. 32–64.
- ŠÁDA, M.: *Ruční palné zbraně a kulometry*. Praha 1971.
- ŠEDIVÝ, I.: *Gajdova aféra 1926–1928*. Český časopis historický 1994, č. 4, s. 732–758.
- ŠEDIVÝ, I.: *Legionáři a československá armáda 1918–1938*. In: České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století. Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka. Praha 1997, s. 209–230.
- ŠÍN, Z.: *Historiografie obranné funkce čs. státu v právním řádu v letech 1918–1938*. In: Sešity příspěvků k sociálně politické a historické problematice vojenství a armády, roč. 2, 1973, č. 6.
- ŠRÁMEK, P.: *Personální změny ve velení československé armády v roce 1933*. In: O dějinách a politice. Janu Křenovi k sedmdesátinám. Ústí nad Labem 2001, s. 25–35.
- ŠRÁMEK, P.: *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932–1939*. Praha 2008.
- TITL, Z.: *Organizace Ministerstva národní obrany a personálie v letech 1918–1939*. Praha b. r.
- TITL, Z.: *Rekonstrukce úvoje organizační struktury a personálie československého úzvědného zpravodajství (do 15. března 1939)*. Praha 1995.
- TOBOLKA, Z.: *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby*. Díl IV., 1914–1918. Praha 1937.
- TOMÁŠEK, D.: *Nevyhlášená válka. Boje o Slovensko 1918–1920*. Praha 2005.
- TOURNOUX, P. E.: *Haut commandement, gouvernement et défense des frontières du nord et de l'est 1919–1939*. Paris 1960.
- VALENTA, J.: *Česko-polské vztahy v letech 1918–1920 a Těšínské Slezsko*. Ostrava 1961.
- VÁVRA, V.: *Francouzská vojenská mise v ČSR*. Historie a vojenství 1987, č. 1, s. 29–45.
- VÁVRA, V.: *Francouzská vojenská mise v ČSR*. Historie a vojenství 1987, č. 2, s. 53–69.
- VÁVRA, V.: *KSČ a armáda 1921–1938*. Praha 1984.
- WERSTADT, J.: *Den osvobození*. Praha 1936.
- VIAL, J.: *La Défense nationale. Son organisation entre les deux guerres*. Revue d'histoire de la Deuxième Guerre mondiale, 1955, s. 11–32.
- Vojenské dějiny Československa*, III. díl. Praha 1987.
- VONDRÁŠEK, V. – CHRASIL, S. – NĚMEC, P.: *Příprava vyšších velitelů a štábních důstojníků v čsl. armádě v letech 1918–1993*. Brno 1996.
- WANDYCZ, P. S.: *France and Her Eastern Allies 1919–1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno*. Minneapolis 1962.
- WANDYCZ, P. S.: *The Twilight of French Eastern Alliances, 1926–1936. French-Czechoslovak-Polish Relations from Locarno to the Remilitarization of the Rhineland*. Princeton 1988.
- YOUNG, J. Y.: *La Guerre de Longue Durée: Some Reflections on French Strategy and Diplomacy in the 1930s*. In: General Staffs and Diplomacy before the Second World War. London 1978, s. 41–64.
- YOUNG, J. Y.: *Preparation for Defeat: French War Doctrine in the Inter-War Period*. Journal of European Studies, 1972, Volume 9, No. 4, s. 155–172.
- YOUNG, J. Y.: *The Strategic Dream: French Air Doctrine in the Inter-War Period, 1919–39*. Journal of Contemporary History, 1974, Volume 9, No. 4, s. 57–76.
- ZABLOUDILOVÁ, J.: *Generální inspektor J. S. Machar*. Historie a vojenství 1992, č. 2, s. 150–171.
- ZEMAN, P.: *Několik poznámek k branné politice Republikánské strany zemědělského a maloroľnického ľidu*. In: Obraz vojenského prostředí v kinematografii meziválečného Československa. Praha 1992, s. 39–45.
- ZEMAN, Z.: *Edvard Beneš. Politický životopis*. Praha 2000.
- ZGÓRNIAK, M.: *Z problematyki polityczno-wojskowej Polski i Czechosłowacji w latach 1921–1938*. In: Z dziejów Europy środkowej w XX wieku. Kraków 1997, s. 95–108.
- ZÜKERT, M.: *Alltag im multinationalen Heer. Interethnische Beziehungen in der tschechoslowakischen Armee der Zwischenkriegszeit*. In: Jahrbuch für deutsche und Osteuropäische Volkskunde, Marburg a. Lahn 2001, s. 115–134.
- ZÜKERT, M.: *Zwischen Nationsidee und staatlicher Realität. Die tschechoslowakische Armee und ihre Nationalitätenpolitik 1918–1938*. München 2006.

Úvodem	3
Část I. 1918–1919 NA ÚSVITU ČESKOSLOVENSKÉ STÁTNOSTI <i>Postavení a úloha armády v čase konstituování republiky</i>	
Kapitola 1: Vojenské aspekty vzniku československého státu	6
Kapitola 2: Zajištění státního území mocenskými prostředky	20
<i>Nasazení čs. vojenských sil v pohraničí českých zemí</i>	20
<i>Vojenské zajištění Slovenska</i>	24
Kapitola 3: Československo-polský střet na Těšínsku	30
Kapitola 4: Budování armády v souvislostech aliance s Francií	34
Kapitola 5: Válka o Slovensko a vznik generálního štábu	42
<i>Příčiny střetu s Maďarskou republikou rad</i>	42
<i>Maďarský průnik</i>	44
<i>Československá opatření ke stabilizaci fronty</i>	48
<i>Závěrečná fáze konfliktu</i>	53
Část II. 1919–1924 S CÍLEM JEDNOTNÉ ARMÁDY <i>Stabilizace struktury a zrání vojenského umění</i>	
Kapitola 6: Základy čs. vojenské správy a organizace branné moci po stabilizaci a unifikaci z let 1919–1921	60
Kapitola 7: Válečné plány a studie čs. branné moci jako součást koncepcí spojenecké aliance z let 1919–1924	74
<i>Studie a plány proti Německu</i>	79
<i>Studie a plány proti Maďarsku a Polsku</i>	88
<i>Jiné eventuality (Plán B a Plán Ludendorff)</i>	92
<i>Částečná mobilizace čs. branné moci v říjnu 1921</i>	94
Část III. 1925–1932 LÉTA MÍROVÝCH NADĚJÍ <i>Armáda v politických a ekonomických limitech</i>	
Kapitola 8: Organizační základy válečné čs. branné moci z let 1926–1932	102
<i>Divize</i>	106
<i>Záložní brigády (divize)</i>	108
<i>Horské brigády</i>	110
<i>Jezdecké brigády</i>	111
<i>Útvary armádní zálohy</i>	112
<i>Letectvo</i>	114
Kapitola 9: Tvorba nástupových plánů čs. branné moci v souvislostech koaliční strategie a bezpečnostní situace v Evropě v letech 1925–1932	118
Kapitola 10: Výsledky materiálně-technického zabezpečení čs. branné moci do roku 1932	136
Závěrem	148
Přílohy	149
Seznam pramenů a literatury	193
Seznam použitých zkratk	193

Historie československé armády 2

ČESKOSLOVENSKÁ ARMÁDA V LETECH BUDOVÁNÍ A STABILIZACE

1918–1932

AUTORSKÝ KOLEKTIV

PhDr. Karel Straka, Ph.D.

(Úvodem; Část I. – s využitím podkladových studií doc. PhDr. Radko Břacha, CSc.; Část II.; Část III.; Závěrem; medailony Faucher, Gajda, Mittelhausser, Pellé, Udržal; přílohy)

Mgr. Tomáš Kykal

(medailony Diviš, Klofáč, Machar, Podhajský, Scheiner; výběr a zpracování dobových fotografií)

Vydalo Ministerstvo obrany České republiky

Vojenský historický ústav (VHÚ)

Adresa: U Památníku 2, 130 05 Praha 3 – Žižkov

www.army.cz

www.vhu.cz

Do tisku připravilo grafické oddělení

odboru prezentačního a produkčního (OPP) VHÚ

Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6

Odpovědný redaktor Mgr. Jaroslav Pajer

Výtvarné řešení a zlom Andrea Bělohávková

Dobové fotografie ze sbírek VHÚ Praha, VÚA-VHA Praha, Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě, Muzea T. G. M. Rakovník, Archivu Akademie věd ČR – fond Edvard Beneš (reprodukce organizačních schémat č. 1 až 6), archivů Martina Broučka, Tomáše Jakla, Jiřího Rajlichy a Karla Straky

Foto sbírkových předmětů VHÚ Praha Mgr. Tomáš Kykal

Mapy Karel Kupka

1. vydání 2013

Dáno do tisku v říjnu 2013

Tisk Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Kopírovat, překládat a rozmnožovat publikaci bez souhlasu vydavatele je zakázáno.

NEPRODEJNÉ